Refk
Oc

Ungdomars kompetens.

Vägar in i framtidens kunskapssamhälle.

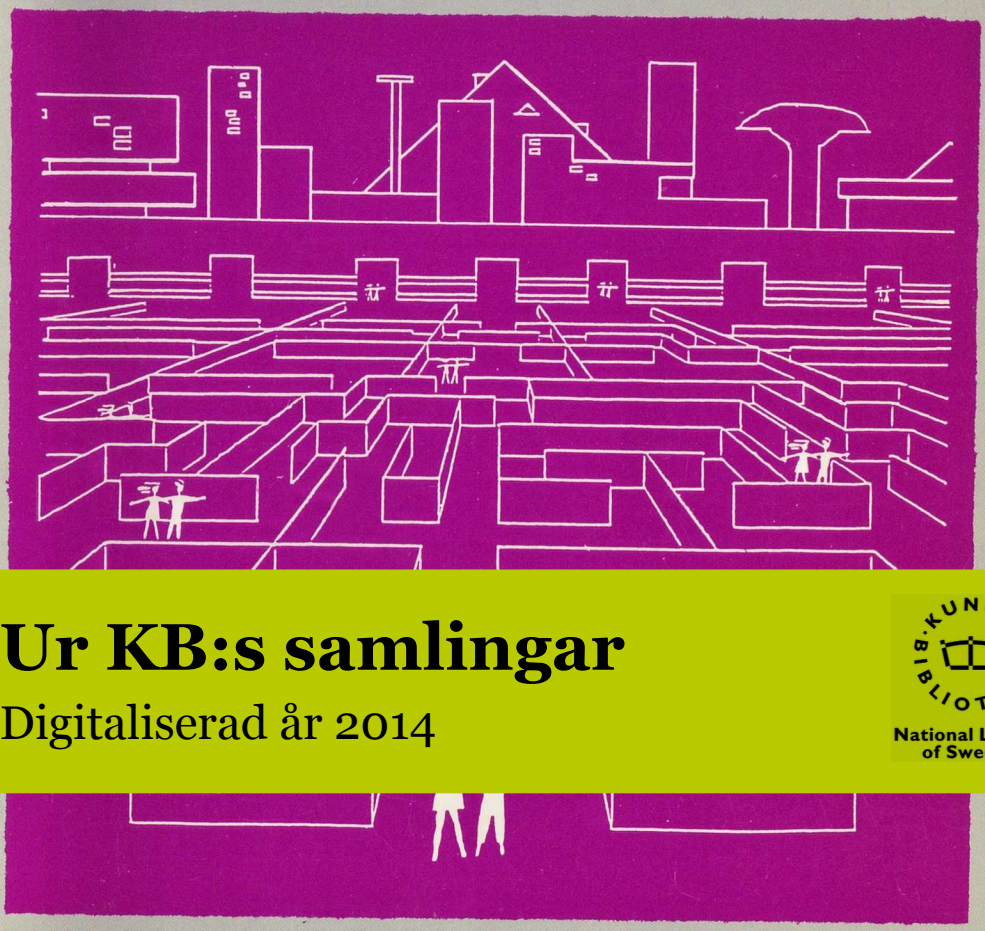

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2014
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

SOU 1989:113

Refk
Oc

Ungdomars kompetens.

Vägar in i framtidens kunskapssamhälle.

SOU 1989:113

Statens offentliga utredningar
1989:113
Utbildningsdepartementet

Ungdomars kompetens

Vägar in i framtidens kunskapssamhälle

Betänkande av skola - arbete - utredningen
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981—1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:
Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 STOCKHOLM
Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8^{10}—12^{00} (externt och internt)
08/763 10 05 12^{00}—16^{00} (endast internt)

Omslagsbild Tore Öyen
Ungdomscentrum Norr, Stockholm
Produktion Libergraf
Omslag Libergraf/Hans Bergman
ISBN 91-38-10476-8
ISSN 0375-250X
Svenskt Tryck Stockholm 1990 030932

Till
Statsrådet Göran Persson

Chefen för utbildningsdepartementet tillkallade 1988–08–01 undertecknad, att som särskild utredare göra en översyn av det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar. Utredningen har arbetat under namnet Skola–Arbete–utredningen.

Huvudsekreterare har varit Anne–Outram Mott, biträdande sekreterare har varit Siw Warstedt och som utredningens expert har Hans Hellström arbetat. Till utredningen har knutits dels en referensgrupp med representanter för arbetsmarknadens parter, kommunförbundet samt elevorganisationen, dels experter från civildepartementet, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen samt arbetsmarknadsstyrelsen. Deltagarna i referensgruppen samt experterna framgår av särskild förteckning. Utredningen har sammankallat referensgrupp och experter vid sju tillfällen under utredningstiden.

Utredningen får härmed efter avslutat arbete avlämna sitt slutliga betänkande samt bilaga.

Stockholm den 21 december 1989

Marita Bengtsson
särskild utredare

Anne–Outram Mott
sekreterare

Siw Warstedt
sekreterare

Förteckning över ledamöter, sekretariat och experter

Särskild utredare

Bengtsson, Marita, kommunalråd

Sekretariat

Mott, Anne-Outram, departementssekreterare
utbildningsdepartementet, huvudsekreterare
Warstedt, Siw, departementssekreterare
arbetsmarknadsdepartementet, biträdande sekreterare
Hellström, Hans, avdelningsdirektör, skolöverstyrelsen
Säfström, Bo, assistent

Referensgrupp

Ahlkvist, Birgitta, Svenska arbetsgivareföreningen
Dergel, Leif, Tjänstemännens Centralorganisation
Jönsson, Paul, Svenska kommunförbundet
Karlsson, Kent, Landsorganisationen
Landberg, Birgitta, SACO/SR
Olsson, Magnus, Elevorganisationen

Experter

Björnsson, Mats, Civildepartementet
Johansson, Lars, Skolöverstyrelsen
Leimar, Yvonne, Arbetsmarknadsstyrelsen
(ersatt vid de två sista sammanträdena av Görel Alm)
Mattsson, Hans, Socialstyrelsen

Innehåll

Sammanfattning 9

1 **Direktiv, avgränsningar och arbetssätt** 15
1.1 Uppdraget 15
1.2 Arbetet 17

2 **Vad är en ungdomsgaranti?** 21

3 **Ungdomar i dag** 31
3.1 Inledning 32
3.2 Några relevanta resultat från ungdomsforskning 35
3.3 Ungdomars syn på studier och arbete 40
3.4 Flickors syn på studier och arbete 45
3.5 Ungdomsbilder ur uppföljningsansvaret 48

4 **En ungdomsgaranti i ett internationellt perspektiv** 53
4.1 Inledning 53
4.2 Arbetsmarknadsfrågor i Västeuropa 56
4.3 Utbildningsfrågor 58
4.4 Åtgärder för arbetslös ungdom 63

5 **Ungdomars arbetsmarknad** 69
5.1 Dagens arbetsmarknad (1989) 70
5.2 Demografisk utveckling 71
5.3 Ungdomars arbetsmarknadssituation 74
5.4 Den segmenterade arbetsmarknaden 77
5.5 Organisatoriska förändringar i arbetslivet 79
5.6 Kompetensutveckling i arbetslivet 80
5.7 Ungdomars framtida arbetsmarknad 81

5.8 Unga kvinnors framtida arbetsmarknad 82
5.9 Ungdomar utan gymnasieutbildning 84

6 Uppföljningsansvaret. Verksamhet, mål och metoder 87
6.1 Bakgrund 1976–1989 88
6.2 Uppföljningsverksamhet under 1987/88. Resultatsammanställning av utredningens kommunenkät, uppgifter från SCB och CSN och SÖ:s utvärderingsrapporter 90
6.3 Hur har det gått för ungdomarna? 93
6.4 Uppföljningsverksamheten 95
6.5 Mål och metoder 102

7 Gymnasiala studier inom individuella utbildningsplaner 113
7.1 Intagning och gymnasieskolans dimensionering och organisation 114
7.2 Studier inom uppföljningen 122
7.3 Studier efter uppföljningsåtgärder 124
7.4 Gymnasieskola och uppföljningsåtgärder i utveckling 126
7.5 Individuella utbildningsplaner: Samordning av uppföljningsåtgärder och gymnasiala studier 133

8 Arbetsmarknadsåtgärder för 16–19-åringar 139
8.1 Ungdomsplatser 139
8.2 Arbetsförmedlingens åtgärder för 16–17-åringar 148
8.3 Arbetsförmedlingens åtgärder för 18–19-åringar 148
8.4 Ungdomslagen 150
8.5 Inskolningsplatser 159
8.6 Förändrad ungdomsgaranti för 18–19-åringar 161
8.7 Rekryteringsstöd 164
8.8 Arbetsmarknadsutbildning 165

9 Ungdomar i uppföljningsansvaret med invandrar- eller flyktingbakgrund 169
9.1 Resultat av enkäten 169
9.2 1980-talets förändringar i invandringen och den nya invandrarpolitiken 172
9.3 Har invandrarungdomar det svårare än ungdomar ur majoritetsbefolkningen? 173
9.4 Ungdomar med flyktingbakgrund 173

10 **Unga, som är intellektuellt eller fysiskt handikappade eller som har en psykisk utvecklingsstörning** 177
10.1 Inledning 177
10.2 Ungdomar med fysiska handikapp: Resultat av enkäten 181
10.3 Ungdomar med intellektuella handikapp: Resultat av enkäten 184

11 **Ett nytt kommunalt utbildnings- och sysselsättningsansvar för ungdomar under 20 år** 187
11.1 Inledning 188
11.2 Det kommunala uppföljningsansvaret och det kommunala sysselsättningsansvaret 191
11.3 Ungdomars rätt och kommuners ansvar för gymnasial utbildning 197

12 **Statsbidrag för individuella utbildningsplaner och kommunernas informationsansvar** 203
12.1 Integrering av statsbidraget för uppföljning i gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens statsbidragssystem 203
12.2 Bakgrund: Anslagsutveckling m.m. 204
12.3 Schablonisering av statsbidraget för uppföljande åtgärder 206
12.4 Statsbidragskonstruktion 210
12.5 Statsbidragsberäkningar 213

13 **Informationssystemet** 219
13.1 Ett förbättrat informationssystem 219
13.2 Förslag till ett nytt integrerat informationssystem 221
13.3 Utvärdering av graden av måluppfyllelse. En utbildningsgaranti för alla ungdomar: En gymnasieskola för alla 222

14 **Personalfrågor** 229
14.1 Personal i en integrerad gymnasial uppföljning 229
14.2 Personal inom uppföljningsverksamheten enligt kommunenkäten 230
14.3 Fortbildning 233

15 **Kommunal samverkan för att främja gymnasial utbildning för ungdomar under 20 år** 235
15.1 Samordning av det kommunala utbildnings- och sysselsättningsansvaret för ungdomar 235
15.2 Några samverkansorgan 236
15.3 Några resultat från utredningens enkät 237
15.4 Samordning mellan kommunens förvaltningar 239

Litteraturlista 243

Bilagor

Bilaga 1 Kommittédirektiv 249
Bilaga 2 Förslag från arbetsmarknadsstyrelsen till förändring av ungdomsgarantin 257
Bilaga 3 Arbetsmarknadsmyndigheternas respektive skolans ansvar för arbetslös ungdom under 1900-talet 263
Bilaga 4:1 Ronneby kommun 291
Bilaga 4:2 Sandvikens kommun 297
Bilaga 4:3 Södertälje kommun 307
Bilaga 5 Kommunernas uppföljningsverksamhet för 1987/88 321
Tabellbilaga 377

Sammanfattning

Utredarens uppdrag och arbete (Kap. 1)

Inledning (Kap. 2)

Ungdomar i dag (Kap. 3)

Ungdomar har
- högre förväntningar på studier och arbete än tidigare generationer,
- ett dualistiskt förhållningssätt till arbetslivet: i det ena segmentet finns de jobb man försörjer sig med nu, i det andra finns det riktiga framtidsarbetet,
- studierna skall leda till framtidsarbetet.

Som en följd av att så stora andelar av årskullarna befinner sig i gymnasial utbildning har ungdomarnas utträde på arbetsmarknaden uppskjutits. Den förlängda skolgången har lett till att en stor del av ungdomarnas socialisation försiggår inom den gymnasiala skolformen.

Övergångsskeden och valsituationer tenderar att bli alltmer utdragna processer eftersom ungdomarna måste pröva sig fram genom egna erfarenheter.

Möjligheternas mångfald komplicerar valbeslut och kräver kunskaper, erfarenheter och medvetenhet. Frigörelsen från traditioner och nedärvda värderingar kräver individuella ställningstaganden.Identitet och självkännedom blir allt viktigare i en mångfacetterad verklighet.

Flickornas val av studier och yrke är svårare än pojkarnas. De har också färre studievalsmöjligheter och färre yrken att välja på.

En minoritet av ungdomarna lämnar skolan med bristfälliga baskunskaper och dåliga eller inga betyg. I takt med att deras andel av ungdomsgruppen minskar ökar risken för att de slås ut från både utbildning och arbete.

Ungdomsarbetslöshet, liksom dess motsvarighet i skolan, utbildningslöshet, är ett led i ungdomarnas socialisation. Den bör delvis betraktas som ett led i ungdomarnas sökande och valbeteende. Men för många lågutbildade är det början till den "permanenta tillfälligheten" på arbetsmarknaden.

En ungdomsgaranti i ett internationellt perspektiv (Kap. 4)

Ungdomsarbetslösheten är högre i många europeiska länder än i Sverige. Den är strukturell men innehåller både sociala och utbildningsmässiga dimensioner. Detta innebär att ungdomarnas arbetslöshet lätt utvecklas till långtidsarbetslöshet.

Åtgärdernas inriktning är relativt likartade inom EG-området och jämfört med Sverige. Vad som skiljer Sverige från övriga länder, är den lagfästa skyldigheten att söka upp och följa upp ungdomar under 18 år och hålla sig underrättad om deras sysselsättning. En åtgärdsskyldighet för alla under 20 år som är lagfäst såsom i Sverige och för vilken statsbidrag utgår finns även i andra länder. Kvaliteteten på åtgärderna är dock högre i Sverige. Genom den uppsökande och uppföljande skyldigheten blir "täckningsgraden" högre än i andra länder. Det nära sambandet mellan åtgärder för 16- och 17-åringar och skolväsendet är det Sverige och bara några få andra länder som har.

Ungdomars arbetsmarknad (Kap. 5)

Ungdomar med adekvat utbildning och en stabil social bakgrund har förmodligen mycket goda framtidsutsikter på den framtida arbetsmarknaden. Ökade kvalifikationskrav för tillträde på arbetsmarknaden kan innebära att samtidigt som det finns ett uttalat arbetskraftsbehov kan bl.a. ungdomar utan utbildning och yrkeserfarenhet ställas utanför den reguljära arbetsmarknaden och förbli arbetslösa. En ojämlik nivå hos den unga nytillträdande arbetskraften riskerar att förstärkas i det framtida arbetslivet.

Ungdomskullarna i åldern 16-24 år kommer att vara som minst omkring år 2000.

Arbetskraftsdeltagandet bland ungdomar har fallit trendmässigt sedan början av 1960-talet, framförallt beroende på utbyggnaden av gymnasieskolan. Ungdomars rörlighet mellan yrken, arbetsgivare och regioner är större än hos de äldre. Under senare år har ungdomarna i allt större utsträckning sökt sig till kommersiella yrken och serviceyrken som haft en kraftig andelstillväxt.

Den svenska arbetsmarknaden är starkt könssegregerad. Kvinnorna finns framför allt i den offentliga sektorn. Kvinnornas arbetskraftsdeltagande har ökat i alla åldrar de senaste decennierna. De väljer inte längre mellan hemarbete eller marknadsarbete utan i vilken omfattning de skall förvärvsarbeta.

Ändrad arbetsorganisation innebär ökade kunskapskrav på arbetskraften genom att arbetsuppgifternas ansvarsområden och inriktning kommer att förändras i samband med denna utveckling. De nya produktionsvillkoren gör att innehållet i många arbetsuppgifter blir bredare och kraven på beredskap för omställning ökar.

Kompetensutveckling i arbetslivet kommer till stånd dels genom inlärning i det dagliga arbetet, dels genom direkta utbildningsinsatser. Inslaget av inlärning i det dagliga arbetet är beroende av arbetsinnehåll, arbetsorganisation och arbetsmiljö.

Behovet av en gymnasieutbildning för alla ungdomar framgår mycket klart. Risken är stor att vi i annat fall får en grupp ungdomar som senare, under hela sitt yrkesverksammma liv, ständigt kommer att vara de

som först slås ut från arbetsmarknaden vid konjunktur- och strukturförändringar.

Ungdomsarbetslösheten kännetecknas av att
- den är högre än för andra åldersgrupper
- i högre utsträckning består av korttidsarbetslöshet
- är mer konjunkturkänslig
- tenderade att öka kraftigare under de senaste årtiondenas konjunkturnedgångar.

Uppföljningsansvaret. Verksamhet, mål och metoder (Kap. 6)

1976 lagfästes uppföljningsansvaret och statsbidrag utgick för uppsökande vägledning. 1980 infördes statsbidrag för vägledning och praktik. 1981 tillkom avtalet om ungdomsplatser och 1982 fördes administrationen av dem till skolstyrelserna. 1983 samlades uppföljnings- och åtgärdsansvaret för 16- och 17-åringar under skolstyrelsen. Ungdomsplatserna fick en starkare koppling till utbildning genom att de avtalsenliga utbildningsinslagen fick ett särskilt statsbidrag. LA-kurser blev uppföljningsansvarets särskilda utbildningsinstrument.

Sedan 1983 har ungdomarna i uppföljningsansvaret minskat, både antals- och andelsmässigt till följd dels av gymnasieskolans utbyggnad, dels under senare år även av det gynnsamma arbetsmarknadsläget.

1987/88, mätåret för utredningens enkätundersökning, befann sig de flesta ungdomar högst ett år i uppföljningsåtgärder. En tredjedel av ungdomarna i uppföljningsansvaret bestod av studieavbrytare, vilket är mindre än vad man har trott. Andelen ungdomar med psykosociala problem hade ökat. Ca två tredjedelar av ungdomarna i uppföljningsåtgärder hade haft ungdomsplats. Nästan hälften gick vidare till fortsatta studier och en tredjedel till arbete.

Undersökningar bekräftar att ungdomar som inte fullföljer gymnasiestudier tenderar att fastna i konjunkturkänsliga branscher med sämre arbetsmiljö och låg lön. De har högre arbetslöshet, även i högkonjunktur och trots längre anknytning på arbetsmarknaden. Särskilt kvinnorna har en svag förankring på arbetsmarknaden.

Ungdomarna i uppföljningsåtgärder är en heterogen samling. De har ofta låga eller bristfälliga betyg från grundskolan. Det finns de som är målmedvetna om studie- och yrkesvalet men har för låga betyg, det finns andra som är osäkra om studie- och yrkesvalet vilket försvåras av låga betyg och det finns de som är i avsaknad av självkänsla och som ofta har en komplicerad problembild i kombination med låga betyg.

Arbetssättet i uppföljningsverksamheten är individinriktat och flexibelt. Dess funktioner är uppsökande och uppföljande, orienterande, förberedande, kvalificerande för gymnasiestudier och ibland även kompetensgivande. Helhetssynen på individen utgår från ett vidgat kompetensbegrepp. Motivationsskapande metoder med utbildningsinriktning utgår från ett otraditionellt utbildningsinnehåll.

Gymnasiala studier inom individuella utbildningsplaner (Kap. 7)

Utredaren *föreslår* att ungdomarnas förstahandsval beaktas i större utsträckning. Förslagen om en flexiblare organisation, bl.a. av vårdinriktade studievägar, slopande av vårintagningen på vårdlinjen, ändrad

reglering av klass-, start- och gruppbestämmelser samt förslag om individuella utbildningsplaner bör resultera i att fler ungdomar kan få sina studievägsval tillgodosedda.

Utredaren *föreslår* också att prioriteringen för 16- och 17-åringar upphävs.

Utredaren *föreslår* vidare att läroplaner för gymnasieskolan och för den kommunala vuxenutbildningen bör omfatta mål och föreskriva verksamhet i form av en kursplan för individuella utbildningsplaner för gymnasial utbildning. I de individuella utbildningsplanerna bör ingå verksamhet i varierande utsträckning såsom studie- och yrkesorientering, vägledning och samordning, varvning av studier i form av moduler och ämnen inom de gymnasiala utbildningsformernas kursutbud samt praktik, ungdomsplats eller arbetsplatsförlagd utbildning.

Arbetsmarknadsåtgärder för 16-19-åringar (Kap. 8)

Ungdomsplatserna är viktiga för ungdomarnas motivation att återgå till studier. Det är också den enda arbetsmarknadspolitiska åtgärden för 16- och 17-åringar, som garanterar ungdomarna valfrihet mellan utbildning och arbete. Fördelningen av arbetsuppgifterna på ungdomsplats följer det traditionella könsrollsmönstret. För ett antal ungdomar är ungdomsplats, även i högkonjunktur, det enda sysselsättningsalternativet.

Arbetslinjen i arbetsmarknadspolitiken för 18-19-åringar är en viktig signal till ungdomarna. Målsättningen med åtgärderna är att underlätta och påskynda arbetslösa ungdomars övergång till arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Aktiv platsförmedling och jobb-sökaraktiviteter är medel för att uppnå fastställda mål och att motverka eventuella inlåsningseffekter.

Ungdomar i uppföljningsansvaret med invandrar- och flyktingbakgrund (Kap. 9)

I samhälls- och arbetslivsorienterande syfte förordas att bättre möjligheter bör erbjudas asylsökande 16-19-åringar att få praktik på arbetsplatser. Den individuella utbildningplanen bör gälla även för asylsökande eller invandrarungdomar och bör anpassas till dessas särskilda behov.

Unga, som är intellektuellt eller fysiskt handikappade eller som har en psykisk utvecklingsstörning (Kap. 10)

Utredaren *föreslår* att ungdomar, som omfattas av omsorgslagen, direkt efter avslutad särskild skolplikt, således när de fyller 17 år, får omfattas av arbetsförmedlingens åtgärdsansvar.

Vidare *föreslår* utredaren att Särskolekommittén i sina förslag om framtida huvudmannaskap för de psykiskt utvecklingsstördas utbildning beaktar det kommunala uppföljningsansvaret. För alla handikappade *föreslås* ett antal lokala särskilda projekt för handikappade i uppföljningsåtgärder.

Ett kommunalt utbildnings- och sysselsättningsansvar för ungdomar under 20 år (Kap. 11)

Utredaren *föreslår* att ett nytt lagrum förs in i skollagen som fastslår ungdomars rätt till gymnasial utbildning och att det skall åligga hemkommunen att främja detta. Utredaren *föreslår* att genom tillägg i skollagens reglering av det kommunala uppföljningsansvaret gymnasial utbildning även i de föreslagna individuella utbildningsplanerna prioriteras. Uppföljningsansvarets mål och verksamhet enligt individuella utbildningsplaner *föreslås* ingå som en del av kommunens skolplaner.

Statsbidrag för individuella utbildningsplaner och kommunernas informationsansvar (Kap. 12)

Utredaren *föreslår* att statsbidraget för de nuvarande uppföljningsåtgärderna schabloniseras och samordnas med driftbidragen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Resurser för individuella utbildningsplaner *föreslås* bli särskilt beräknade och inom resursramen bör särskilda medel avsättas för kommunernas informations- och uppföljningsansvar.

Informationssystemet (Kap. 13)

Informationssystemet är en viktig grundsten för att förverkliga en målstyrd skola och att garantera att målet en gymnasieskola för alla uppnås. Uppföljningsansvarets hittillsvarande uppgiftsinsamling *föreslås* bli integrerat med gymnasieskolans och ev. den kommunala vuxenutbildningens informationssystem.

Utredaren *föreslår* således att informationssystemet skall innebära en kontinuerlig redovisning av hela ungdomspopulationen mellan 16 och 20 år. Redovisningen skall utgå från om ungdomarna i nämnda population befinner sig i gymnasieutbildning eller ej. För 16- och 17-åringar som inte befinner sig i gymnasieutbildning redovisas dessutom sysselsättningssituationen. En årlig avstämning bör göras av hur många under 20 år som slutför en gymnasial utbildning.

Återföring av informationen skall göras till alla kommuner. Den pedagogiska verksamheten i individuella utbildningsplaner utvärderas och redovisas som det övriga skolväsendet.

Personalfrågor (Kap. 14)

För individuella utbildningsplaner som samordnas med gymnasiala utbildningsformer fordras det behörig personal som är kompetent.

Kommunal samverkan för att främja gymnasial utbildning för ungdomar under 20 år (Kap. 15)

Ingen påbjuden samordning för ungdomars utbildning och sysselsättning föreslås. Enligt utredningens enkät fungerar samarbetet mellan uppföljningsverksamheten och arbetsförmedlingarna i allmänhet väl, även om undantag finns. Samarbetet med socialtjänsten ökar också.

1 Direktiv, avgränsningar och arbetssätt

Den 1 augusti 1988 förordnades jag som särskild utredare för översynen (U 1988:11) av det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar. Direktiven (U 1988:37) till utredningen hade utformats i samråd mellan cheferna för utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementen. Jag har i utredningsarbetet biträtts av två sekreterare, en från vardera departementen samt av experter från civildepartementet, SÖ, AMS och socialstyrelsen. En referensgrupp, bestående av arbetsmarknadens parter, Svenska kommunförbundet och Elevorganisationen har knutits till utredningen.

1.1 Uppdraget

En viktig utgångspunkt är, enligt utredningsdirektiven, att samhället har ett ansvar för att ungdomar får en sådan grundutbildning att de får ett fast fotfäste på arbetsmarknaden, att de kan bli aktiva samhällsmedborgare och att de kan skapa sig ett meningsfyllt liv i övrigt. Jag har uppfattat denna formulering som central för mitt utredningsarbete.

Alla ungdomar kan emellertid inte förutsättas skaffa sig en gymnasial utbildning direkt efter grundskolan. Ambitionsnivån för samhällets insatser för dessa ungdomar, framhölls det i direktiven, skall vara densamma som för alla andra ungdomar under 20 år: att ge förutsättningar för individuell utveckling och yrkesförberedelse. Även dessa ungdomar måste således kunna erbjudas en utvecklande och meningsfull verksamhet.

I mitt uppdrag ingick också att beakta behovet av samordning med de insatser som görs för ungdomar i den närmast följande åldersgruppen,

18–19–åringarna, som inte har någon fullföljd gymnasial utbildning och som är arbetslösa.

Jag har också ålagts att överväga om nuvarande ansvarsfördelning för åtgärder för ungdomar under 20 år bör omprövas. En framtida förändrad ansvarsfördelning borde, enligt direktiven, i så fall kunna utgå från om ungdomarna har eller inte har fullgjort en gymnasial utbildning.

Om förslag om en eventuellt förändrad ansvarsfördelning skulle bli resultatet av utredningens överväganden, påpekades det i direktiven, var det viktigt att de ungdomars behov beaktades som inte har en gymnasial utbildning eller inte befinner sig i en sådan.

Grundläggande för utredarens överväganden om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna skulle vara att gränsdragningen myndigheterna emellan borde klargöras samt att samordningen och samarbetet dem emellan förbättras.

Jag har vidare haft i uppdrag att pröva målsättningen för den kommunala uppföljningsverksamheten samt huruvida samhällsutvecklingen förändrat förutsättningarna för statsbidrag till en fristående organisation av uppföljningsåtgärderna.

I uppdraget ingick också att ge förslag till riktlinjer för ett nytt statistik- och informationssystem, som bättre än det nuvarande kan beskriva flödena mellan olika typer av sysselsättning, ungdomarnas bakgrund och behov och vart de tar vägen efter åtgärder. Jag anmodades särskilt att i mina förslag beakta rimligheten i kommunernas arbetsinsats för avrapportering. Direktiven fogas till betänkandet som bil.1.

Jämsides med denna utredning har ett remissarbete pågått som syftar till att ge regeringen underlag för förslag till omfattande förändringar av gymnasieskolans hela struktur, planeringssystem och troligen också statsbidragssystem. Skola–Arbete–utredningen har av regeringen beretts tillfälle att avge yttrande över de olika förslagen om en framtida gymnasieskola enligt missiv den 27 april 1989.

I samband med beredningen inom Arbetsmarknadsdepartementet av förslaget om att ersätta ungdomslag med inskolningsplatser fick Skola–

Arbete–utredningen tillfälle att yttra sig i januari 1989. Yttrandet bifogas till betänkandet som bil.2.

Jag har också haft i uppdrag att på grundval av dokumenterade erfarenheter och aktuella undersökningar förutsättningslöst pröva målsättningen för den kommunala uppföljningen och om samhällsutvecklingen förändrat grunderna för statsbidrag till en fristående organisation av uppföljningsåtgärderna.

1.2 Arbetet

Utredningen började arbeta i slutet av augusti 1988.

Referensgruppen har sedan december 1988 sammanträtt sju gånger. Ett sammanträde bestod av ett tvådagars seminarium. Till detta hade inbjudits de tre kommunerna som utredningen särskilt studerat samt Torsten Madsén och Ingegärd Sandström som på utredningens uppdrag utarbetat en särskild studie om läsutveckling.

Hösten 1988 vände sig utredningen till länsskolnämnderna för att få tillgängliga rapporter om uppföljningsverksamheten i länet. Rapporter inkom från samtliga länsskolnämnder utom en. Rapporterna har utgjort ett av utredningens underlag.

Hösten 1988 gick utredningen vidare ut med en enkät till alla intagningsnämnder med förfrågan om hur ansökningar till gymnasieskolan från ungdomar från uppföljningsansvaret och från ungdomslag hanterades. Svarsprocenten var ca 80 procent. Resultatet har inarbetats i betänkandet.

Utredningen har genomfört en riksomfattande enkät för att få en bild av vilka ungdomarna är, vilka behov de har, vad som händer inom uppföljningen och efter uppföljningen, hur man organiserar verksamheten m.m. Enkäten skickades ut i januari 1989 och efter två påminnelsebrev hade de flesta svaren inkommit till början av juni. Mätåret var 1987/88. Svarsprocenten var anmärkningsvärt hög: 97 procent. Alla svaren var inte fullständiga. Till enkätsvaren fogades på begäran av utredningen kommunernas rapporter avseende uppföljningsverksamheten. Rapporterna har inarbetats i betänkandet.

Resultatet av enkäten har bearbetats datatekniskt, analyserats och ställts samman med särskilt beställda statistiska underlag från Statistiska centralbyrån (SCB) och Centrala studiestödsnämnden (CSN). Sammanställningen och tabeller fogas till betänkandet som bil. 5.

Förutom enkätundersökningen har utredningen särskilt ingående studerat tre kommuner, som valts med hänsyn till bl.a. storlek, geografisk belägenhet, organisation av uppföljningsverksamhet och arbetsmarknadssituation. Utredningens beskrivning av de tre kommunerna Ronneby, Sandviken och Södertälje bifogas till betänkandet som bil. 4.

Utredningen har gjort ett antal studiebesök. Bl.a. har utredningen besökt de tre storstäderna och tagit del av det omfattande rapportmaterial som har utarbetats inom olika verksamhetsområden med anknytning till uppföljningsverksamheten.

Inom utredningen har det också utarbetats en historisk tillbakablick på arbetsmarknadsmyndigheternas resp. skolans ansvar för ungdomar utan utbildning eller arbete. Den sträcker sig från 1900-talets början fram till dagens förhållanden. Det kan tyckas vara en överflödsgärning. Utredningen har emellertid funnit att någon samlad historisk redovisning av åtgärder för ungdomar ur det dubbla perspektiv, skolans och arbetsmarknadsmyndigheternas, som utredningens inte finns. Den historiska beskrivningen har fogats till betänkandet som bilaga 3.

Utredningen uppdrog vid årsskiftet 1988/89 åt Torsten Madsén och Ingegärd Sandström att med utgångspunkt i uppföljningsverksamhetens arbetsformer, särskilt dess undervisning, göra en genomgång av aktuella forskningsresultat för att ge underlag för ett pedagogiskt program i uppföljningsverksamheten. Författarna har bl.a. haft tillgång till utredningens rapporter m.m. om uppföljningsverksamheten. Utarbetandet av studien har pågått parallellt med utredningsarbetet. Betoningen har lagts på läs- och skrivutvecklingens principer. Hur problem uppstår och vilka dess bakgrundsfaktorer är. Författarna beskriver ingående grunderna för det förhållningssätt som krävs för att hjälpa skoltrötta ungdomar att återfinna lusten att lära.

Den färdiga skriften har titeln "Livlina för livslångt lärande" och är fristående från själva betänkandet. De synpunkter och åsikter som fram-

förs i rapporten står författarna för själva. Mitt syfte har varit att ge en bredare bakgrund till mina förslag, idéer och exempel samt att stimulera till debatt och eftertanke.

2 Vad är en ungdomsgaranti?

Det kommunala uppföljningsansvaret, som uppdraget avser, omfattar alla 16–17–åringar. För de ungdomar som inte befinner sig i utbildning eller som inte har arbete har kommunerna ett särskilt åtgärdsansvar. 18– och 19–åringar som är arbetslösa har en sysselsättningsgaranti i form av inskolningsplatser.

I direktiven till denna utredning betonades det att samhället har ett ansvar för att ungdomar får en sådan grundutbildning att de får ett fast fotfäste på arbetsmarknaden, att de kan bli aktiva samhällsmedborgare och att de kan skapa sig ett meningsfyllt liv i övrigt. Detta har varit en central utgångspunkt för mina överväganden.

En annan grundläggande utgångspunkt för mina överväganden och förslag är den stora satsning som för närvarande förbereds för att utveckla och förbättra den gymnasiala utbildningen för alla ungdomar.

Jag har i mina förslag också vägletts av riksdagsbesluten med anledning av propositionerna om skolans styrning och om kommunalt huvudmannaskap för lärare m.fl.

Jag kommer att i betänkandet utveckla och precisera samhällets ungdomsgaranti för utbildning och arbete. Denna består av flera komponenter varav, som jag ser det, utbildning och sysselsättning för ungdomar är centrala. De nämnda komponenterna är viktiga bl.a. ur den synpunkten att de har en avgörande betydelse för ungdomarnas framtid.

Gymnasieskolan skall vara en skola som är till för alla ungdomar. Välutbildade ungdomar är en resurs för samhället och gymnasial utbildning är i dag ett allmänt kvalifikationskrav på arbetsmarknaden. En

god skolutbildning förbättrar även individens möjligheter till en egen positiv personlighetsutveckling och därmed också att fylla en aktiv medborgarroll. Samhällets ungdomsgaranti för arbete förutsätter en garanti för en adekvat grundutbildning. Enligt min mening kan en sådan grundutbildning inte längre bestå av enbart genomgången grundskola utan måste bygga på en gymnasial kompetens.

I direktiven framhölls det emellertid också att alla ungdomar inte kan förutsättas skaffa sig en gymnasial utbildning direkt efter grundskolan. Ambitionsnivån för dessa ungdomar, betonades det i direktiven, skall vara densamma som för alla andra ungdomar under 20 år: att ge förutsättningar för individuell utveckling och yrkesförberedelse. Även dessa ungdomar måste kunna erbjudas en utvecklande verksamhet.

Det har varit en mycket angelägen uppgift för mig att i utredningsarbetet värna om ungdomarnas valfrihet mellan utbildning och arbete. Det finns en viss risk att de höjda kompetenskraven identifieras helt och hållet med behörighetsgivande utbildning och att man glömmer den kompetens som är nödvändig för personlighetsutvecklingen och som man skaffar sig på andra sätt än genom utbildning.

När det talas om vilken kompetens framtidens vuxna behöver nämns behovet av ökad flexibilitet, hög stresstolerans, personligt ansvarstagande, beredskap till omställningar såväl i arbete som privatliv samt förmåga till individuella problemlösningar. Tonvikten läggs på individens förmåga och kompetens.

Samtidigt pekar man på risk för ökad polarisering, att utslagningen kan öka. Denna utrednings resultat, liksom många andra undersökningar, visar tydligt att ungdomar utan gymnasial utbildning löper stor risk för att slås ut.

För egen del vill jag betona att satsningarna på ökad kompetens måste gå hand i hand med medborgerligt ansvarstagande och solidaritet med alla, även de svaga. Om kompetensutvecklingen sker helt på individens villkor leder den lätt till kollektiv egoism. Jag vill således betona att den medborgerliga kompetensen och solidariteten med de svaga är grundläggande principer i vårt samhälles uppbyggnad och att de inte får undanskymmas eller försvagas i vår iver att höja kompetensen.

Jag kommer att disponera detta avsnitt så att jag först ger en kort bakgrundsbeskrivningen av skolans ökade ansvarstagande för ungdomar utanför den reguljära gymnasiala utbildningen för att sedan kort sammanfatta och motivera mina förslag.

Skolans och arbetsmarknadsmyndigheternas ansvar för ungdomar utanför de reguljära utbildningssystemen

Ansvarstagandet för ungdomars utbildning och arbete har förändrats och utvecklats under den senaste tjugoårsperioden.

Fram till 1970–talet hade kommunerna ett allmänt välfärdsansvar för sina invånare, framförallt uttolkat i sociallagstiftningen. Utbildningsåtagandet gällde främst den obligatoriska grundskolan.

Efterkrigsperiodens föräldrar hade före 1970 inte själva upplevt egentlig arbetslöshet. Vad ungdomar gjorde efter avslutad skolplikt ansågs i stort sett vara familjens och arbetsplatsernas angelägenhet.

Sysselsättningen garanterades av den statliga arbetsförmedlingen. Denna hävdade av tradition ett både socialt och utbildningsinriktat ansvar gentemot arbetslösa ungdomar utanför utbildningssystemet.

1971 infördes den nya enhetliga gymnasieskolan vari både yrkesutbildning och kortare och längre teoretisk utbildning sammanfördes. Det var en omvälvande reform i sig och ingen hade då en tanke på de ungdomar som fanns utanför gymnasieskolan.

Med växande ungdomsarbetslöshet väcktes förslag som innebar att utbildning var en väg ut ur arbetslöshet. Vid 1970–talets mitt introducerades särskilda korta kurser för arbetslös ungdom inom ramen för gymnasieskolan. Sådana hade tidigare givits enbart i arbetsmarknadsmyndigheternas regi.

1976 lagfästes kommunens uppföljningsansvar för arbetslös ungdom samtidigt som Sysselsättningsutredningen underströk utbildningens betydelse för ett framtida fast arbete. Uppföljningsansvaret knöts till grundskolan och innebar att grundskolan skulle informera sig om sys-

selsättningssituationen för de ungdomar som inte fanns i gymnasieskolan. Den gällde två år efter avslutad skolplikt.

Lokala och regionala planeringsråd infördes för att samordna skolans, arbetsmarknadsmyndigheternas och arbetslivets åtaganden gentemot ungdomarna. Gymnasieutredningen fick i uppdrag bl.a. att göra gymnasieskolan attraktiv även för utbildningsmässigt svagpresterande unga.

1970–talets andra hälft präglades således av de första trevande försöken från kommunernas och utbildningsväsendets sida att ta sig an ungdomarna utanför gymnasieskolan. Insatserna från skolan resp. arbetsmarknadsmyndigheterna var än så länge föga samordnade. Ungdomarna sökte i ökande utsträckning till gymnasieskolan och dimensioneringen av denna ökades successivt. Kortkursverksamheten för ungdomarna utanför gymnasieskolan ökade starkt.

Den s.k. ungdomspropositionen (prop. 1979/80:145) innebar att gränsdragningen mellan skolans och arbetsmarknadsmyndigheternas resp. ansvarsområden renodlades och myndighetsåldern gjordes till den övre åldersgränsen för skolans ansvarstagande. Utbildningsmålet markerades, arbetslöshetsersättning skulle inte locka ungdomarna bort från utbildning. Kortkurser skulle inte ersätta reguljär utbildning. Arbetslösa ungdomar erbjöds istället introduktionsprogram för studie- och yrkesorientering och fördjupad vägledning. Beredskapsarbeten ersattes med yrkesintroduktion för dem som var under 18 år varvid arbetsgivaren mot en liten ersättning stod för handledning av den unge på arbetsplatsen. Den unge fick studiestöd. Statsbidrag utgick från gymnasieanslaget.

Påföljande år träffades centralt avtal om ungdomsplatser mellan parterna på arbetsmarknaden. Man ansåg att ungdomarna utnyttjades som gratis arbetskraft i yrkesintroduktion. Samma år infördes också lokalt arbetsmarknadsanpassade specialkurser (LA–kurser). Skolstyrelsen fattar beslut om tim- och kursplaner och länsskolnämnden beviljar platser ur planeringsramen.

1983 fick skolstyrelsen det totala ansvaret för både utbildning och arbete för de omyndiga ungdomarna. Hemkommunens uppföljningsansvar lagfästes i skollagen och knöts till skolstyrelsen. Till lagrummet om uppföljningsansvar fogades även ett åtgärdsansvar som skolstyrelsen

också fick svara för. Grundskolans uppföljande syo, introduktionsprogrammen och ungdomsplatserna samlades under ett särskilt anslag. Statsbidrag och verksamhet reglerades och driftansvaret för både vägleddnings- och arbetsmarknadsåtgärder lades på skolstyrelsen. Staten säkrade rapportskyldigheten genom att göra den till statsbidragsvillkor. Verksamheten erhöll statsbidrag för uppföljnings- och vägledningsinsatser och utbildningsinslag knutna till ungdomsplatser. Statsbidrag utgick också till arbetsgivare för ungdomsplatser.

För de arbetslösa 18- och 19-åringarna fick kommunerna 1984 ett åtgärdsbundet sysselsättningsansvar genom lagen om ungdomslag. Sedan den 1 juli 1989 är åtgärdsansvaret knutet till lagen (1989:425) om särskilda inskolningsplatser hos offentliga arbetsgivare.

I samband med införandet av den nya skollagen 1985 ändrades skollagens reglering av åtgärdsansvaret så att hemkommunen själv, eller genom att överlåta åt andra, kunde bedriva åtgärderna. Skolstyrelsen blev således även fortsättningsvis skyldig att hålla sig underrättad om ungdomarnas situation men driftansvaret för åtgärderna övergick till kommunstyrelsen. Undantagna härifrån var all sådan utbildningsverksamhet som normalt tillhörde skolstyrelsens ansvarsområde, såsom t.ex. LA-kurser och gymnasial lärlingsutbildning.

Vid samma tillfälle upphävdes regleringen av de lokala planeringsråden som dittills utgjort det lagfästa forum för representanter för skolan, arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter. 1987 upphörde arbetsförmedlingarna att vara självständiga myndigheter genom att uppgå i länsarbetsnämnderna. I deras ställe infördes lokala arbetsförmedlingsnämnder som organ för samverkan i lokala arbetsmarknadsfrågor och för samråd kring utnyttjandet av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och resurserna.

1980-talets förra hälft präglades av stora ungdomskullar och kampen mot ökande ungdomsarbetslöshet innebar att åtgärderna primärt måste inriktas mot kvantitativa lösningar. Den uttalade ambitionen var då som nu att samhället har ett särskilt ansvar för de ungas utbildning och arbete, att en gymnasial grundutbildning är en nödvändig förutsättning för att få ett fast fotfäste på arbetsmarknaden och att för arbetslös ungdom förebyggande insatser av utbildningskaraktär är särskilt viktiga. För 16- och 17-åringarnas del blev lösningen att hemkommunen, oav-

sett om den var gymnasiekommun eller ej, fick totalansvaret för ungdomarnas både utbildning och arbete.

Ökade kompetenskrav för arbete och medborgarroll

Idag framstår fortsatt utbildning efter grundskolan som en alltmer tvingande nödvändighet, både för individen och för samhället. De höjda kompetenskraven i arbetslivet är en realitet. Ungdomar i åldern 20 till 24 år har till ca 80 procent en minst tvåårig gymnasiekompetens.

Att utbildningsnivån successivt höjs bland befolkningen liksom att andelen kunskapsbaserade yrken ökar är i sig inget nytt. Det nya är att förändringarna sker i en allt snabbare takt. Statistiken visar t.ex. att för drygt hälften av platserna av alla till arbetsförmedlingarna lediganmälda platser krävde arbetsgivarna 1980 yrkesutbildning och/eller erfarenhet – sex år senare krävdes utbildning och/eller erfarenhet för nästan fyra femtedelar av de lediganmälda platserna.

För många arbetsuppgifter som tidigare kunde fullgöras med en relativt begränsad yrkesutbildning krävs idag teknisk utbildning och/eller datakunskap, åtminstone användarkunskaper. Kraven har skärpts snabbare inom tillverkningsindustrin än på arbetsmarknaden totalt sett.

Risken för ökad utslagning av dem som har bristfällig utbildning och också 90-talets minskande ungdomskullar och de regionala obalanserna har hamnat i fokus när det gäller ungdomsfrågorna i samhällsdebatten. Scenförändringen har gått snabbt: från att ha betraktat de ungas utträde på arbetsmarknaden som en balansakt på gränsen till ungdomsarbetslöshet har insikten om att de minskande ungdomskullarna kan komma att få konsekvenser för arbetslivet gjort att ungdomar nu ses som en eftertraktansvärd bristvara.

Mina överväganden och förslag

Som jag senare kommer att visa mera i detalj, har antalet ungdomar i uppföljningsansvaret minskat starkt under 1980-talets andra hälft. I takt med minskningen har de kvarvarande ungdomarnas situation tydliggjorts. Den präglas enligt utredningens undersökningsresultat i allt

större utsträckning av en psykosocial problembild. Samtidigt visar resultaten på att uppföljningen inom ett år lyckas stimulera fyra femtedelar av ungdomarna i åtgärder att söka sig vidare till utbildning eller arbete.

Jag vill här särskilt beröra flickornas situation. Många av flickorna i uppföljningsansvaret har en situation som kräver särskild uppmärksamhet. Det finns behov av lokalt anordnad fortbildning kring dess frågor. Försök med t.ex. särskilda flickgrupper inom ramen för kommunens åtgärder bör utvecklas. Jag vill också påpeka att under kapitel 3. om ungdomar idag finns det ett särskilt avsnitt som belyser flickornas situation.

När det gäller uppföljningsåtgärderna är det viktigt att peka på den perspektivförskjutning som skett när det gäller insatser för ungdomar med svårigheter. Det har skett och sker fortlöpande en glidning från att fokusera problemen till individen till att betrakta ungdomarnas hela livssituation, t.ex. i den nya ungdomskulturen osv. Detta har uppföljningsverksamheten, enligt min mening medverkat till. I uppföljningen inriktas arbetet på att stärka och arbeta på det som är friskt och starkt och skapa situationer och plattformar som ungdomarna själva kan agera utifrån.

Det har vuxit fram en ny typ av ungdomssocialt arbete genom att skolan via uppföljningsverksamheten söker nå samtliga ungdomar utifrån en ofarlig position och med ett kravfyllt social–pedagogiskt synsätt. Att ställa krav utan att utsätta den unge för ett nytt misslyckande kräver kunskaper om ungdomar och deras problem.

Inom uppföljningsverksamheten har det utvecklats metoder som har inneburit att man lyckats erbjuda fler ungdomar en reell möjlighet att skaffa sig en gymnasial kompetens. Man har arbetat utifrån läroplanens mål att skapa möjligheter för varje individ att växa och att få möjligheter att ta tillvara demokratiska rättigheter.

För att lyfta fram dessa ofta medvetet utarbetade metoder och arbetssätt utan teoretisk förankring har jag uppdragit åt Torsten Madsén och Ingegärd Sandström att med utgångspunkt i rapporter från uppföljningsverksamheter ge en teoretisk grund för något som man skulle kunna kalla uppföljningsverksamhetens pedagogiska program. Deras stu-

die utgör en från detta betänkande fristående rapport och författarna ansvarar själva för innehållet.

För att ge alla ungdomar en reell utbildningsgaranti föreslår jag att de nuvarande uppföljningsåtgärderna samlas i individuella utbildningsplaner. Jag föreslår vidare att målen för de individuella utbildningsplanerna förs in i läroplaner för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen i form av en kursplan. Det nämnda pedagogiska programmet kommer att ge en god grund för det fortsatta arbetet med de individuella utbildningsplanerna.

Utredningsresultaten har tydligt visat hur viktiga förstahandvalen är för många ungdomar, isynnerhet när det gäller den yrkesinriktade utbildningen. Utöver mina förslag om individuella utbildningsplaner lägger jag fram ett antal förslag avseende reglering av gymnasieskolans klass- och grupporganisation och gymnasieskolans dimensionering som bör resultera i att fler ungdomar kan få sina studieval tillgodosedda.

Jag har, som jag har nämnt tidigare, haft i uppdrag att se över statsbidrag och informationssystem för uppföljningsansvaret. I samband med riksdagsbesluten med anledningen av propositionen om kommunalt huvudmannaskap aviserades en genomgripande schablonisering av skolväsendets driftbidrag. En likvärdig skola i ett målstyrt skolsystem garanteras, enligt skolministern i den nämnda propositionen, av läroplaner, uppföljning och utvärdering, behörighetsregler för skolans pedagogiskt professionella personal, lärarutbildning och lärarfortbildning samt specialdestinerade statsbidrag.

Följden av att uppföljningsåtgärderna i form av individuella utbildningsplaner samordnas närmare med de gymnasiala utbildningsformerna blir att de bör ha samma garantier för kvalitet och likvärdighet som de reguljära utbildningsformerna. Jag utgår från detta i mina förslag avseende läroplan, statsbidrag och informationssystem.

En utbildningsgaranti för gymnasial utbildning, måste enligt min mening, motsvaras av ett utbildningsansvar. Detta ansvar bör förankras så nära som möjligt till de ungdomar som har rättigheten, i detta fall en gymnasial utbildning. Jag föreslår således att en lagfäst rätt för ungdomar och ett motsvarande ansvar för hemkommunen när det gäller gym-

nasial utbildning, således en gymnasial utbildningsgaranti för ungdomar, bör föras in i skollagen.

Därmed får ungdomar samma lagfästa rätt till gymnasial utbildning som de redan har när det gäller sysselsättning i form av uppföljningsåtgärder och inskolningsplatser.

Ett lagfäst ansvar för de egna ungdomarnas gymnasiala utbildning utgör också grunden för en vitaliserad kommunal samverkan i gymnasiesregionen. Den bygger på gemensamt ansvarstagande och kunskaper om verksamhetens mål och möjligheter.

3 Ungdomar i dag

Sammanfattning

★ Ungdomar i dag
- har högre förväntningar på studier och arbete än tidigare generationer,
- delar upp arbetslivet i två segment: i det ena finns de jobb man försörjer sig med under studietiden och den förlängda prövotiden, i det andra finns det framtida "riktiga" arbetet,
- studierna skall leda till det riktiga arbetet.

★ Som en följd av att så stora andelar av årskullarna befinner sig i gymnasial utbildning har ungdomarnas utträde på arbetsmarknaden uppskjutits i åldrarna.

★ Den förlängda skolgången har lett till att en stor del av ungdomarnas socialisation försiggår inom den gymnasiala skolformen.

★ Övergångsskeden och valsituationer tenderar att bli alltmer utdragna processer eftersom ungdomarna måste pröva sig fram medelst egna erfarenheter.

★ Flickorna är i en svårare situation än pojkarna vid val av studier och yrke. De har också färre studievalsmöjligheter och färre yrken att välja på.

★ Möjligheternas mångfald komplicerar valbeslut och kräver kunskaper, erfarenheter och medvetenhet.

★ Frigörelsen från traditioner och nedärvda värderingar kräver individuella ställningstaganden.

★ Identitet och självkännedom blir allt viktigare i en mångfacetterad verklighet.

★ En minoritet av ungdomarna lämnar skolan med bristfälliga baskunskaper och dåliga eller inga betyg. I takt med att deras andel av ung-

domsgruppen minskar ökar risken för att de slås ut totalt från både utbildning och arbete.

★ Ungdomsarbetslöshet, liksom dess motsvarighet i skolan, utbildningslöshet, är ett led i ungdomarnas socialisation. Den bör delvis betraktas som ett led i ungdomarnas sökande och valbeteende. Men för många lågutbildade är det början till den "permanenta tillfälligheten" på arbetsmarknaden.

Denna översikt över ungdomarnas situation kommer jag att disponera så att jag först ger en bakgrund och därefter tecknar huvuddragen i några ungdomsforskares teorier. Därefter redovisar jag ungdomars inställning till studier och arbete och avslutar med beskrivningar av ungdomarna i uppföljningsansvaret. Jag har valt att särskilt redovisa flickornas situation.

3.1 Inledning

I dag har man i de flesta av den industrialiserade världens länder fler utbildade ungdomar och bättre utbildade ungdomar än någonsin tidigare. Ökad dimensionering av både gymnasial och eftergymnasial utbildning och vidgade tillträdesmöjligheter har inneburit en demokratisering av utbildningen. Som en följd av att så stora andelar av årskullarna befinner sig i sekundär utbildning har ungdomarnas utträde på arbetsmarknaden skjutits upp i åldrarna. Den förlängda skolgången har lett till att en stor del av ungdomarnas socialisation numera försiggår i den gymnasiala skolformen.

Ungdomsarbetslöshet, liksom dess motsvarighet i skolan som kan betecknas som utbildningslöshet, måste ses som en del av den mera övergripande frågeställningen om ungdomars socialisation. Den bör delvis betraktas som ett uttryck för de ungas sökande och valbeteende, en friktionsarbetslöshet. Men för många lågutbildade unga utgör detta början till en livslång svag anknytning till arbetsmarknaden, den "permanenta tillfälligheten".

Alla ungdomar kan inte tillgodogöra sig de möjligheter som detta erbjuder utan en minoritet lämnar skolan med bristfälliga baskunskaper och dåliga eller inga betyg. I takt med att deras andel av ungdomsgruppen i

sin helhet minskar ökar risken att de slås ut totalt från både utbildning och arbete.

Orsakssambanden kan lätt misstolkas om man bortser från de genomgripande effekter på ungdomarnas situation som de stora sociala förändringarna, t.ex. i form av den snabba urbaniseringen och strukturrationaliseringen inom ekonomin och arbetsmarknaden inneburit för familjebildningen och ungdomsutbildning.

Familjebildningen har förändrats: färre barn per familj, enpersonershushållen har ökat, antalet ensamstående föräldrar med barn har också ökat liksom de olika formerna för samboförhållanden. Andelen förvärvsarbetande mödrar med barn i skolåldern har på kort tid mångdubblats i de skandinaviska och många andra av den industrialiserade världens länder.

1960–talets stora befolkningsomflyttning ledde till uppkomsten av storstädernas förorter med en befolkning som inte vuxit upp på platsen. 1970–talets industrikriser förändrade människornas villkor i industri- och brukssamhällena. Vi vet ännu inte i hur hög grad den svenska majoritetsbefolkningen påverkas av den invandring som pågår i oförminskad omfattning men som f.n. håller på att byta karaktär. Som ett resultat av bl.a. dessa förhållanden blev människor mindre fasta i sina sociala vanor och värderingar.

Vi bör dock vara medvetna om att skillnaderna mellan storstad, mellanstor stad och landsbygd fortfarande är stora. Ett exempel är den skillnad i studiebenägenhet som utredningen har iakttagit och som bl.a. belyses i kap. 7. Man har också konstaterat att familjebildningen och individernas sociala stabilisering inträffar senare i storstäderna. Etableringsfasen förlängs successivt och den sociala stabiliseringen dröjer till 30-årsåldern. Utanför de tre största städerna föder kvinnor sitt första barn vid 23 års ålder. I Stockholm är de 30 år.

Svenska ungdomar anses vara de mest beresta i världen. Ett stort antal svenska ungdomar gör långresor till alla världens hörn. Varje sommar tågluffar minst 55 000 svenska ungdomar i Europa. Ännu fler åker på någon typ av ferieutbildning i språk. Några tusen är borta ett helt läsår för studier i främmande land - främst i USA. Samhället kan inte förbli

opåverkat av att en så stor andel av den unga generationen för med sig egna erfarenheter från hela världen när den etablerar sig.

Den svenska generation som nu växer upp är, som Lorenz Lyttkens påpekat, den första i världshistorien som inte bär med sig något kollektivt minne av stark materiell otrygghet. Överlevnadsvärderingar har i högre grad i Sverige än annorstädes spelat ut sin helt dominerande roll, ett särdrag som Sverige som nation betraktad säkerligen är ensam om i världen.

Åtskilliga människor som har farit illa i sina egna land kommer som flyktingar till Sverige och även i Sverige far människor illa. Den huvudsakliga bilden är dock att vi i Sverige lever i välstånd och trygghet.

De som vuxit upp under de senaste femton åren och växer upp i dag har fått sina värderingar präglade av detta. Forskaren Thorleif Pettersson beskriver det så här: "Barn- och ungdomstiden är den kritiska period då den vuxnes värdesystem och livshållning etableras. De förhållanden som råder då kommer att bestämma den vuxnes värdesystem."

De gamla basvärderingarna som byggde på materiell trygghet har bytts mot valfrihet och kommunikation. Konsumtionen börjar fylla andra funktioner än att bara föda oss. Vi uttrycker i dag mer med vår konsumtion: Vi kommunicerar genom att konsumera.

Under 1990-talet förutses ungdomar bli en "bristvara" på den svenska arbetsmarknaden. Man kan förvänta svårigheter att rekrytera ungdomar till mindre attraktiva jobb. Problemet accentueras av att ungdomar jämfört med tidigare generationer kräver mer inflytande och mening i arbetet. De styrs mer av "inrevärldsvärderingar".

Av framtidens vuxna kommer det att krävas ökad flexibilitet, hög stresstolerans, personligt ansvarstagande, beredskap till omställningar såväl i arbete som privatliv, förmåga till individuella problemlösningar snarare än kollektiva.

Det kan ligga en fara i att alltför mycket lägga betoningen på individen, individens kompetens, individuellt ansvarstagande och flexibilitet. Om dessa tendenser betonas alltför ensidigt riskerar vi att få ett samhälle där kollektiv egoism råder med fara för polarisering och utslagning.

För egen del vill jag lägga tonvikten på den medborgerliga kompetensen och på solidariteten med de svaga. Dessa principer får inte undanskymmas eller försvagas i diskussionen om samhällets behov av att kompetensen höjs.

3.2 Några relevanta resultat från ungdomsforskningen

Ungdom som fokus för forskning har en kort historia. Egentligen är det inte förrän efter andra världskriget som vi kan tala om ungdomsforskning i Sverige. Förutom i psykologi, pedagogik och sociologi kom ungdomsfrågor att successivt tilldra sig uppmärksamhet inom alltfler vetenskapliga discipliner. Problemställningarna och perspektiven vidgades till att så småningom gälla ungdomsfrågor i allmänhet.

Ungdomar och ungdomsfrågor har de senaste åren uppmärksammats även från politiskt håll. Sedan 1986 har Sverige en ungdomsminister. Hösten 1989 tillsatte regeringen en utredning med uppgift att utreda vissa övergripande ungdomspolitiska frågor. Satsningar har också börjat göras på fördjupad kunskap om ungdom och ungdomars förändrade villkor. Sex universitet och högskolor i landet erhöll 1988 statliga medel för att som försöksverksamhet under två år utveckla flervetenskapliga centra för ungdomsforskning.

I det följande ges uppslag till innebörden i olika ungdomskulturer på basis av olika teorier och undersökningar.

Intressanta utvecklingslinjer i ungdomsforskning återfinns i den brittiska subkulturforskningen och i den tyska socialisationsforskningen. Några engelska forskare hävdar att det finns två slags kulturer: subkulturer och motkulturer. Motkulturer framhålls som medelklassdominerade och uttrycker sig i högre grad än subkulturerna rationellt och verbalt. Exempel på motkultur är studentradikalismen och olika alternativrörelser. Motkulturerna antas uttrycka konflikter inom ramen för den dominerande medelklasskulturen i samhället. De utgör ofta förelöpare till sedermera etablerade och legitimerade politiska rörelser.

Subkulturerna uppges i mindre utsträckning använda sig av verbala uttrycksmedel. Dessa hämtas ofta från det kommersiella varuutbudet som exempelvis speciella kläddetaljer, motorfordon, musikband eller liknande. I snäv bemärkelse antas subkulturer endast uppstå i förtryckta klasser som ett slags motoffensiv mot de borgerliga institutionerna, ett försök att återerövra det utrymme dessa institutioner övertagit. Subkulturerna beskrivs också som mer lokalt förankrade och fritidsbetonade än motkulturerna.

Den brittiska subkulturforskningen eller den s.k. Birminghamskolan har bl.a. fokuserat på skillnader mellan ungdomsgrupper. Den har en tvärvetenskaplig orientering och har inriktats på att undersöka klassförhållandens betydelse för hur ungdomskulturer uppstår och utformas. Kultur används som ett samlande begrepp för en klass eller grupps gemensamma livsformer, dess sätt att leva och tolka verkligheten.

Paul Willis är den mest kände företrädaren för denna teoretiska tradition. I en studie av arbetarpojkars utveckling i skolan och utträde i arbetslivet har Willis visat hur skillnaden mellan medelklass- och arbetarungdomar vidgas i skolan. Arbetarpojkarna utvecklar en "antiskolkultur", betraktad som en protest mot de i skolan förhärskande medelklassvärderingarna. Antiskolkulturen ser Willis som pojkarnas sätt att bevara liknande normer och mönster som bär upp de vuxna arbetarnas fabrikskultur. Samtidigt som denna kultur kan ses som oppositionell mot skolan menar Willis att den i själva verket är en "perfekt" inskolning till kropps- och lönearbete. Pojkarna får emellertid betala ett pris senare i arbetslivet för brister i utbildningen och den likriktande anpassningen till arbetarkulturen.

Birminghamskolans rön kan inte entydigt översättas till svenska förhållanden. Det är ändå rimligt att anta liknande om än inte lika accentuerade tendenser här.

Det är möjligt att fruktbara paralleller kan dras till de svenska ungdomarnas studieval och yrkespreferenser. Rekryteringen till gymnasieskolans studievägar och den högre utbildningen tycks ha stabiliserat sig eller rentav ha ökat i socialgruppsåtskiljande riktning. Svenska forskare, bl.a. Göran Arnman och Ingrid Jönsson har visat hur tydligt de sociala demarkationslinjerna kan avläsas i ungdomarnas studie- och yrkesval.

Den mest kände företrädaren för den tyska socialisationsteorin är Thomas Ziehe. Hans teorier har vunnit stor anslutning bl.a. hos uppföljningsansvarets personal.

Ziehe menar att tre starka påverkansfaktorer åstadkommer i dag stora förändringar i våra livsmönster. Den första är uppbrottet från nedärvda traditioner och värderingsmönster som sker med större snabbhet och grundlighet än någonsin tidigare. Den andra är att samhällsföreteelser i bred bemärkelse, i form av samhällstjänster, massmedia, varuproduktion och marknadsekonomi, har tagit över många av de funktioner som tidigare omhänderhades av familjen. Den tredje är att de nu nämnda faktorerna i kombination med teknikens landvinningar griper allt djupare in i våra privatliv.

Frigörelsen från traditionella band har ökat och Ziehe hävdar att den tar sig uttryck i bl.a. en förändrad arbetsmoral, förändrad syn på äktenskap och på familjens roll och också i förändrad syn på hur människor förhåller sig till föremål, ägande och arbete. Friställningen från traditioner betyder ett minskat stöd i identitetsutvecklingen och den unga människan måste i allt större utsträckning lita på sig själv.

Kompetens- och maktförhållandet mellan vuxna och ungdomar är inte längre entydigt till de vuxnas favör. Tillväxten av ungdomarnas kompetens i takt med teknikutveckligen kan gå till klar överlägsenhet, enligt Ziehe. Det blir svårare för föräldragenerationen att hävda sin tidigare självklara auktoritet gentemot de unga när teknikutvecklingen, särskilt inom massmedia, kommunikation och data, påskyndar samhällsutveckligen. Den äldre generationen har inte längre ett odelat normgivningsmonopol.

Frigörelsen från traditioner och de möjligheter som det tjugonde århundradets uppfinningar erbjuder borde vara de obegränsade möjligheternas värld där var och en är sin egen lyckas smed. Det är bara den egna personligheten som sätter gränser. Häri ligger samtidigt den smärtsamma insikten om individens egna begränsningar som aldrig tidigare varit så tydliga som nu.

De många möjligheterna och erbjudandena leder till en splittrad omvärldsuppfattning, tillvaron fragmentiseras. Identifikationsprocessen

och vuxenblivandet tar längre tid, eftersom individen måste göra sina egna erfarenheter.

Valalternativ är en ständigt närvarande verklighet, påträngande och skapare av beslutsångest. Insikten om att det reella valet utesluter så många andra kända valalternativ är i sig ångestskapande. Den sociokulturella friställningen utvidgar och ökar anspråken på vad som är möjligt att göra med och av sig själv. "Jag har inte bara en möjlighet utan också en socialkonventionell plikt att bli något. Jag har ansvar för mig själv."

Den allt längre ungdomsperioden, det faktum att ungdomen lever avskilt från vuxenvärlden och att det inte finns samma tydliga markeringar av inträdet i denna värld som förr påverkar ungdomarnas identitetsutveckling och handlingsmönster. Samtidigt idealiseras ungdomstiden av marknaden. "Den unge går in i sin egen värld, som blir både skydd och försvar mot de samhälleliga krav som hotar att punktera det i verkligheten svaga jaget."

Ungdomsgängen antas av Ziehe erbjuda möjligheter till kollektiva jagideal. Det moderna samhället erbjuder i sin tur en kulturell marknad med ett otal möjligheter att odla olika livsstilar. Samtidigt ses möjligheterna att göra förstahandserfarenheter som begränsade genom att samhällsinstitutioner och massmedia i allt större utsträckning tränger in i människors privatliv. Identitet kan förvärvas som stil med hjälp av kommersiella produkter.

Martin Baethge är en annan västtysk ungdomsforskare som har behandlat relationen mellan ungdom och arbetsliv. Han tar sin utgångspunkt i ungdomars uppskjutna inträde i arbetslivet. Ungdomar befinner sig i en utbildningssituation och inte i en arbetssituation under en relativt lång tidsperiod. Ur ett socialisationsperspektiv innebär detta skilda förhållingssätt, menar Baethge. Ungdomarna konfronteras senare i livet med de ekonomiskt rationella värderingar som ett eget förvärvsarbete med försörjningsansvar innebär. De tillbringar en längre tid tillsammans med jämnåriga och kan utveckla speciella normer och värderingar inom en "ungdomskultur". De tillbringar en längre tid med de individuella värderingar som är förhärskande inom utbildningssystemet i stället för att vara i arbetslivet där en kollektiv kod är mer framträdande.

Baethge talar om den dubbla individualisering som utmärker socialisationsmönstren i dag. Å ena sidan sker det i de moderna samhällena den mer eller mindre traditionsbetingade differentieringen av klass–specifika levnads– och socialisationsmönster. Det nya i samhället är å andra sidan att innehållet i socialisationen är mer inriktad mot individuell och inte kollektiv identitet.

Statens ungdomsråd tog 1981 i rapporten Ej till salu upp ungdomarnas situation, bl.a. med utgångspunkt i de tankegångar som Ziehe och andra forskare utvecklade under slutet av 1970–talet. I rapporten påtalades faran av att ungdomarna drogs in i ett konsumtionssamhälle som bredde ut sig alltmer, kommersialisering som trängde allt längre ned i åldrarna och marknadsekonomins effekter som påverkade inte bara arbetslivet utan även privatlivet och fritiden.

Detta riskerar att leda till ökat främlingsskap, känslokyla och minskad förmåga att leva sig in i andras sociala situation. Det var symptom på välfärdens baksmälla som det uttrycktes i rapporten. Inlevelse utgör grunden, underströks det i rapporten, för solidaritet mellan människor.

Samhället måste organiseras så att barn och ungdomar kan finna en mening med tillvaron. Rätten för ungdomar att bli tagna i anspråk, att få känna sig betydelsefulla och ha en roll i samhället betonades. Rätten att bli tagen i anspråk handlar också om att inget samhälle får avstå från att ta ungdomars förmåga i anspråk.

De viktigaste komponenterna i en god uppväxtmiljö är de faktorer som stärker egenvärde och identitet, som ger tillhörighet och gemenskap och som främjar samverkan och solidaritet.

Dessa formuleringar i Ej till salu har lika stor aktualitet i dag, enligt min mening, och anknyter till det jag anförde i inledningen till detta kapitel.

Då det gäller ungdomars identitetsutveckling och livssyn förknippas det postindustriella samhället med både negativa och positiva drag. Positiva möjligheter kan spåras i ökade möjligheter till mera individuella val och ställningstaganden, en mer global, vidsynt, självständig och differentierad verklighetsuppfattning. De negativa dragen anses vara be-

tingade av ökade risker för en bräcklig identitetsutveckling (jagsvaghet, narcissistiska personlighetsdrag, borderlineproblematik etc.). Riskerna för att ungdomar utvecklar förytligade, massmedialt och kommersiellt lättpåverkade förhållningssätt antas därför öka.

Ungdomarnas olika kulturer tycks t.ex. numera flyta in i varandra mer än under tidigare decennier och vara mindre tydligt klass- och socialgruppsanknutna. Möjligen är också det förhållandet tydligare i Sverige än t.ex. Storbritannien. Andra intressanta aspekter som inte berörts här gäller regionala skillnader mellan t.ex. storstäder, mindre tätorter och glesbygder.

Inom jämställdhetsforskningen har man – inte bara i Sverige – börjat uppmärksamma problemet med att t.ex. tysta, ambitiösa flickor i grundskolan misslyckas som studerande tonåringar i gymnasieskolan. Bristande självförtroende, identitetskriser och ofullgångna frigörelseprocesser tycks komma upp till ytan just vid den ålder då viktiga val för framtiden träffas.

Några säkra eller avgörande forskningsresultat finns inte att stödja några påståenden på. Merparten av ungdomsforskningen bygger än så länge på generaliserande hypoteser, observationer av pojkars utåtagerande och därmed mätbara beteenden eller på äldre ungdomars verbala utsagor. Därför har jag valt att särskilt beskriva flickornas situation.

3.3 Ungdomars syn på studier och arbete

Den svenske forskaren Tom Hagström har relaterat ungdomars förhållningssätt till arbete, deras livsstilar och deras fotfäste i arbetslivet till en aktiv–passiv dimension. Aktiva–passiva förhållningssätt avser benägenheten att handla mer eller mindre målinriktat och flexibelt samt sättet att mer eller mindre konstruktivt kunna tillgodogöra sig erfarenheter. Förutom som förklaringsmodell för orsaker till arbetslöshet kan den i lika hög grad tillämpas på ungdomarnas förhållningssätt till skolarbetet.

Hagström pekar på två övergripande tendenser i ungdomars utveckling. Den ena är präglad av "permanent tillfällighet", "arbetslöshetskarriär" eller, uttryckt i skolans termer, skolk och skoltrötthet. Det handlar om

ett förlopp präglat av växlingar mellan arbetslöshetsperioder, tillfälliga korta anställningar, arbetsmarknadspolitiska åtgärder etc. med varierande svårigheter att på kort sikt nå en fast förankring på arbetsmarknaden.

Den andra pekar på tilltagande klyftor mellan ungdomar med goda möjligheter till framgång på arbetsmarknaden och ungdomar vars förankring tenderar att bli marginell och osäker.

Individer med ett aktivt förhållningssätt beskrivs ha relativt långsiktiga framtidsperspektiv, förhållandevis utvecklade och artikulerade mål och planer samt ett flexibelt handlingsmönster inför svårigheter och hinder av olika slag. Ett passivt förhållningssätt är motsatsen. Framtidsperspektivet är då snävt, målen och planerna är diffusa samt hinder och svårigheter hanteras med mer rigida handlingssätt eller betraktas med fatalistiska förtecken. I de mest uttalade formerna utvecklas en "inlärd hjälplöshet".

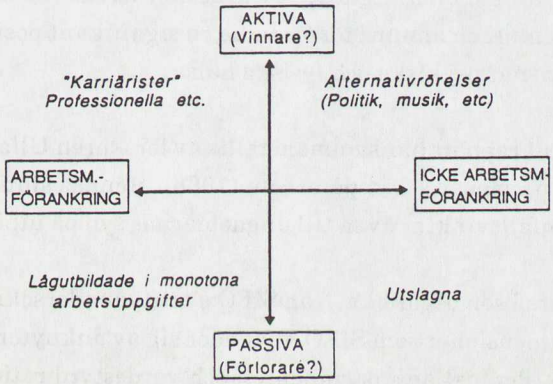

Modellens två dimensioner kan ge fruktbara ledtrådar till fördjupade analyser om på vilket sätt ungdomarna söker integrera de personliga livsmålen med de uppgifter som erbjuds av samhällets etablerade institutioner. Det handlar om hur aktivt ungdomar engagerar sig i och påverkar den egna socialisationen.

I arbetslöshetsforskningen finns dokumenterade belägg för polariseringen mellan framgångsrika ungdomar som går goda karriärmöjligheter till mötes och andra ungdomar med sämre skolbetyg och allmän an-

passning i skolan. Här aktualiseras skillnaderna mellan ungdomar som arbetsmarknadsförankrade "karriärister" å ena sidan och andra mer "passiva" ungdomsgrupper å den andra. I figuren ovan: Dels ungdomar som visserligen har en arbetsmarknadsförankring men som tenderar att låsas i monotona och slitsamma arbetsuppgifter, dels ungdomar med ett bräckligt fotfäste i arbetslivet, den hårda kärnan arbetslösa, som riskerar utslagning ur arbetsmarknaden.

En svag arbetsmarknadsförankring i yttre mening kan enligt Hagström tänkas omfatta ungdomar med såväl mer passiviserande som aktiva livsstilar. Det kan gälla alltifrån "alternativrörelser" till den hårda kärnan av arbetslösa.

Andelen ungdomar med de största problemen och med socialt instabila livsförhållanden, den "hårda kärnan av arbetslösa", har uppskattats till högst en tiondel av de arbetslösa ungdomarna i en svensk studie. Det gäller ungdomar med svårigheter att både erhålla och behålla ett arbete över huvud taget och med mycket långa arbetslöshetsperioder. Förekomsten av arbete eller åtgärder av arbetsförberedande karaktär efter skolan har enligt en annan större studie en signifikant positiv betydelse för ungdomarnas psykiska och fysiska hälsa.

En intressant rapport har sammanställts av forskaren Ulla Arnell-Gustafsson om ungdomars syn på arbete (1988). Hennes slutsatser kan ge fruktbara infallsvinklar även till ungdomarnas syn på utbildning.

Arnell-Gustafsson utgår bl.a. från SIFO:s attitydundersökningar. En av de attityddimensioner som SIFO använder sig av anknyter till Max Webers distinktion mellan instrumentell och värdestyrd rationalitet. Tillämpat på studier eller arbete skulle man kunna säga att människor som handlar enligt den instrumentella rationalitetens regler väljer exempelvis ett visst arbete för att uppnå ett annat mål – t.ex. en viss levnadsstandard. För människor som handlar enligt den värdestyrda rationalitetens regler har arbetet däremot ett värde i sig. I SIFO:s tillämpning talas om försörjningens värderingar, yttrevärldsvärderingar och inrevärldsvärderingar, där de två första begreppen anknyter till Webers instrumentella rationalitet, medan det sistnämnda anknyter till begreppet värderationalitet.

Arnell–Gustafsson hävdar att en värderationell syn på arbete finns i högre grad hos de yngre än hos de äldre. Hos de allra yngsta finner hon dock att den instrumentella värderingen tilltar något. Detta tillskriver hon det faktum att den yngsta ålderskategorin har en preliminär relation till arbetslivet. Den längre studietiden gör att många ungdomar under en lång period har bredvidarbeten av klart instrumentell karaktär. Ungdomarnas förlängda etableringstid har bidragit till att den instrumentella relationen till arbetslivet förlängts.

Alla tycks emellertid vara ense om att den värderationella synen på arbete har ökat och att denna värderingsförskjutning märks först hos de unga. Det är i och för sig naturligt. Med högre utbildningsnivå följer en högre grad av värderationell syn på arbete. Detta illustreras väl av en studie som SIFO genomfört. Studien handlar om ungdomars attityder till industriarbete. 71 % av de tillfrågade ungdomarna som arbetade i industrin sade att de arbetade mest för att försörja sig. Närmare hälften av dem som stannat mer än tre månader ansåg att de inge hade något annat val. De såg industriarbetet som det enda alternativet.

Inom ungdomsgruppen finns naturligtvis skillnader. Arnell–Gustafssons slutsats är att värderingar om arbetets funktion i stort sett avspeglar de faktiska förhållanden under vilka man lever.

Ungdomar har en relativt klar syn på sina möjligheter att få förankring på arbetsmarknaden i termer av fast och tillfälligt arbete och olika former av åtgärdsarbete, konstaterar Arnell–Gustafsson. De har en klar uppfattning om riskerna för arbetslöshet i början av sitt arbetsliv. De är inte positiva till att börja arbeta inom industrin.

Arnell–Gustafsson sammanfattar ungdomars syn på arbete på följande sätt:

- Ungdomar vill arbeta och försörja sig själva. Åtgärdsarbeten uppfattas som naturliga inslag i ungdomars arbetsmarknad.
- Ungdomar har i dag högre aspirationsnivå vad gäller arbetets innehåll än vad tidigare ungdomsgenerationer hade. Med högre utbildningsnivå följer större krav på innehållet i arbetet. Arbetets betydelse för personlighetsutveckling får en starkare betoning.
- Ungdomar i dag har ett större möjlighetsmedvetande än tidigare generationer.

- Ungdomarna har ett preliminärt förhållningssätt till arbetet, som ofta är deltid och som byts ofta, det är inte det "riktiga" arbetet utan man har det i väntan på detta.
- Ungdomarna har ett dualistiskt förhållningssätt till arbetslivet, de delar upp det i två segment. I det ena segmentet finns de arbeten man försörjer sig på just nu, i det andra finns det arbete man skall arbeta med i framtiden, det arbete som skall bli ens "identitetsarbete".

Dessa två senare attityder har ökat i styrka och betydelse under senare år, menar Arnell–Gustafsson. Med ökande utbildning, med större betoning av en värderationell syn på arbetet och med minskat ekonomiskt tvång att försörja sig själva och en familj kan dessa värderingar få allt större genomslagskraft.

Arnell–Gustafssons teser, överförda på ungdomars studieval och studier, ger ytterligare belägg för dels hur medvetna ungdomar i dag är om betydelsen av gymnasiestudier, dels att den valda studievägen skall leda till det "riktiga" arbetet. Detta förklarar också varför så relativt många ungdomar väljer en studieväg som enda valalternativ. Det torde snarare handla om ett yrkesval än ett studieval. Det är ett inte obetydligt antal detta gäller: 1987/88 var det 8 000 sökande till gymnasieskolan som hade ett enda studieval. Yrkesvalet är så viktigt för den unge att han eller hon hellre avstår från studier än utbildar sig mot annan inriktning eller yrke.

När en allt större andel av ungdomskullarna känner sig tvungen att söka sig till gymnasieskolan för att skaffa sig den numera nödvändiga grunden för ett framtida yrkesliv, är det naturligt att motivationen för själva studierna och deras innehåll uppvisar större variationsbredd än tidigare. Den instrumentella synen på studierna blir mera framträdande.

I ÖGY–utredningen redovisades en SCB–undersökning från 1982. SCB frågade ett urval 17–åringar (SMU 1982:6) om deras syn på studier i gymnasieskolan. Ungefär hälften svarade att de hade fortsatt till gymnasieskolan under alla förhållanden. 35 procent hade helst arbetat om detta varit möjligt. 15 procent var tveksamma till fortsatta studier.

SCB undersökte våren 1987 de 23 procent av årskullen 20–åringar som inte hade gymnasieutbildning. Av dem som aldrig hade börjat i gymna-

sieskolan ville 50 procent hellre ut i arbetslivet, 14 procent kom inte in på den studieväg de tänkt sig och 14 procent ville göra uppehåll från studierna eller angav skoltrötthet som viktigaste orsak att inte studera.

Av dem som hade avbrutit studier i gymnasieskolan i SCB:s undersökning ville drygt 29 procent hellre ut i arbetslivet, 7 procent kom inte in på den studieväg de tänkt sig, 16 procent angav att de visste för lite om linjen de sökt och 31 procent angav att studietakten var för hög, studierna för svåra, skoltrötthet och mobbning som orsak till studieavbrottet. I båda grupperna angav 5 procent att ekonomiska skäl var orsaken att de inte sökt eller avbrutit studierna.

Man bör vara på det klara med dessa viktiga orsakssamband. De förklarar, enligt min mening, bl.a. varför betydelsen av både studievägsvalet och undervisningens motivationsskapande inslag har ökat. Jag återkommer till förstahandsvalet av studieväg i gymnasieskolan i kapitel 7.

I uppföljningsåtgärderna blir dessa samband än tydligare. Jag har därför låtit utarbeta ett analysunderlag (Livlina för livslångt lärande) för att belysa de arbetssätt och metoder som har utvecklats inom uppföljningsåtgärderna och som syftar till att motivera ungdomarna för studier, att väcka lusten att lära. Det är viktigt att just detta lyckas. De motivationsskapande ansträngningarna bär inte alltid omedelbar och synlig frukt genom att den unge omgående söker tillbaka till gymnasiala studier. Men det viktiga är, att individen bär med sig ett förtroende för kunskaper och den egna förmågan att lära. Eljest är risken för utslagning i kunskapssamhället stor.

3.4 Flickors syn på studier och arbete

I många avseenden är flickors och pojkars relation till utbildning och arbetsliv i dag relativt likartad. Det gäller framför allt den generella anknytningen: pojkar och flickor går ungefär lika länge i skolan och det naturliga för både pojkar och flickor är att i sitt vuxna liv ha ett lönearbete. Flickorna arbetar jämsides med gymnasiestudierna i lika hög grad som pojkarna. Också flickorna tar ofta en sabbatsperiod efter skolans slut, innan de bestämmer sig för en mera definitiv utbildning eller yrkesverksamhet. Det "dualistiska" förhållningssättet till arbetslivet, som Arnell–Gustafsson har beskrivit i det föregående, finns också ut-

brett bland flickorna. Flickornas "preliminära" relation till arbetslivet har enligt Arnell–Gustafsson ändrat karaktär. Tidigare var den starkare kopplad till familjebildningen och barnafödandet, reproduktionen. I dag är den starkare kopplad till den förlängda ungdomstiden.

I andra avseenden finns emellertid stora skillnader mellan könen. Flickor och pojkar väljer olika gymnasielinjer och olika yrken. Den svenska arbetsmarknaden är en av de starkast könssegregerade i världen.

Flickor tycks ha svårare att välja till gymnasieskolan. Det finns inga statistiska data som vare sig bekräftar eller motsäger detta. Flickorna befinner sig vid tiden för valet ofta i en utvecklingsfas, där konflikten mellan den egna identitetsutvecklingen i närmiljön och vuxenrollen i yrkes- och samhällsliv blir särskilt tydlig. De krav, som kvinnors dubbla roller i form av yrkeskarriär och reproduktion ställer, konkretiseras i samband med könsmognaden och valet till gymnasieskolan. Den snabba utveckling som kvinnors arbetsdeltagande i Sverige haft gör det särskilt svårt för den unga generationen kvinnor att bygga på de äldre generationernas erfarenheter.

Man kan också konstatera att i gymnasieskolans nuvarande studievägsorganisation överväger de linjer som inriktas mot traditionella mansyrken. I mindre kommuner begränsas "flicklinjerna" till en eller två. Som jag kommer att visa senare, är det vid övergången från skola till arbete, som de verkliga problemen, ofta i form av arbetslöshet, blir synliga. De hör samman med den svagare position som kvinnor rent generellt har på arbetsmarknaden. I fullt medvetande om detta kompliceras flickornas studie- och yrkesval ytterligare.

Om gymnasieskolan inte skall bli en allmän förvaringsplats och en förlängning av grundskolan är det viktigt att man noga analyserar mekanismerna bakom flickornas val. En teori är att flickorna oftare än pojkarna väljer utbildning och gymnasieskola som institution, verksamhetsform och socialt umgängesforum snarare än som uttryck för ett direkt yrkesinriktat val. Kanske har de svårare än pojkarna att göra val som bryter mot kamraternas.

Jag kommer senare att från olika utgångspunkter redogöra för sådana skillnader mellan flickors och pojkars villkor och förutsättningar som

har betydelse för hur ett framgångsrikt uppföljningsarbete skall bedrivas. I den särskilda rapporten, "Livlina för livslångt lärande", ges också en belysning åt den utvecklingsprocess som innebär att många flickor blir "tysta" flickor utan krav, förväntningar och drömmar och med små möjligheter att påverka sin situation. I samtliga de tre referenskommuner som utredningen haft, har man framfört att flickor och kvinnor har en bekymmersam arbetsmarknadssituation. Industrierna på orten är i många fall inte "öppna" för kvinnor och den arbetsmarknad som erbjuds dem är mycket snäv.

Jag finner att starka skäl talar för att flickors situation och möjligheter ges särskild uppmärksamhet i ett framtida kommunalt uppföljningsansvar. Jag tänker då inte bara på deras studieval och arbetsmarknad utan också på det faktum att många flickors situation i brytningstiden mellan ungdoms- och vuxenliv har en särskild problematik samt att denna problematik ofta inte är så synlig. Flickor har en tendens att mer vända sina problem inåt än utåt. Vi lever också i ett samhälle där det fortfarande är kvinnan som bär huvudansvaret för det dagliga arbetet med barn och hushåll. Tillsammans med kraven på jämställdhet och på kvinnors lika position i arbetslivet, kan bilden bli motsägelsefull och uppfattas som dubbla budskap. Detta gäller inte minst flickor från hem utan studietraditioner.

Den problematik jag nu i korthet pekat på är enligt vad jag erfarit under utredningsarbetet inte så känd och bearbetad bland den personal i skolan och i uppföljningsverksamheten som skulle behövas. Det får här ankomma på kommunerna att ta initiativ till lämplig fortbildning.

Under 1980-talet har i ökad utsträckning kommit att göras försök med enkönade grupper såväl inom grundskolan och gymnasieskolan som i andra utbildningsformer. Det har i allmänhet rört sig om relativt kortvariga eller begränsade anordningar. Syftet har varit att stärka t.ex. en grupp flickor inom ett studieområde där de har en svag tradition. Erfarenheterna rent allmänt av sådana enkönade grupper är positiva. Under erfaren ledning har självförtroendet hos deltagarna kunnat stärkas och integrationen i könsblandad grupp på lika villkor kunnat underlättas. Enligt min mening finns det goda skäl att bredare än hittills pröva t.ex. flickgrupper inom ramen för de åtgärder kommunen vidtar för 16–19-åringar som inte går i reguljär utbildning. Det kan gälla såväl vid

utbildningsinslag som t.ex. i vägledningsgrupper. I allmänhet skall detta inte behöva kräva resurser utöver det vanliga.

3.5 Ungdomsbilder ur uppföljningsansvaret

Närmast vill jag referera en rapport från Ungdomsprojektet i Hjällbo om ungdomar med sociala och psykosociala komplikationer i sin tillvaro. Projektet är ett samverkansprojekt mellan arbetsförmedlingen, socialförvaltningen och arbetsmarknadsinstitutet i Göteborg. Sist redogör jag för några bilder ur flickors tillvaro.

"Majoriteten av ungdomarna i vårt projekt kommer från splittrade familjer, det vill säga med avsaknad av den ena föräldern, oftast fadern, på grund av skilsmässa eller dödsfall. Detta har också i de flesta fall inneburit en eller flera styvföräldrar under uppväxtåren. Uppväxten har för många präglats av föräldrarnas missbruk av framförallt alkohol och psykofarmaka. Ett annat ofta förekommande inslag är sjukdom, både fysiskt och psykiskt. En stor del av familjerna har under åren varit aktuella på socialkontoren för ekonomisk hjälp eller på grund av trassliga familjeförhållanden."

"Trots detta är det endast ett fåtal av ungdomarna som har varit föremål för åtgärder från socialkontorets sida, såsom omhändertagande, placering i familjehem eller ungdomsvårdsskola. I stället har många av dem tidigt fått ta ansvar för sina föräldrar och familjens situation. Ansvarstagandet har bestått i att upprätthålla familjens fasad utåt gentemot exempelvis myndigheter och skola, i möjligaste mån förhindra missbruk, praktiskt ta hand om småsyskon, förhindra bråk och så vidare. De typiska beteenden vi kunnat urskilja beskrivs kortfattat i det följande."

"I nedre tonåren sker hos många en stor förändring i beteendet. Från att tidigare ha försökt hålla ställningarna blir dessa ungdomar nu mer *utåtagerande*. När det tidigare totala beroendet luckras upp kommer besvikelser och aggressioner ut. Signaler på detta är skolk, missbruk och kriminalitet. De föräldrar som redan tidigare är för svaga i sin föräldraroll klarar inte av konflikten. Barnen börjar ta avstånd från sina föräldrar och söker gemenskap och identitet ute i gänget. Dessa ungdomar är kända på socialkontoren från tidiga tonår. När de blir myndiga fortsätter karriären på socialkontoren, framför allt genom socialbidragsberoende."

"En annan grupp i projektet har varit den *dolda* gruppen. Dessa har ingen tidigare känd kriminalitet eller missbruk. De är blyga, omogna och har mycket dåligt självförtroende. De bråkar inte, ställer inga krav och "syns knappt". Här är det ofta fråga om en stark mödersbindning. Modern sköter all service och tar hand om dem, utan att ställa krav. Denna grupp behöver framför allt mycket tid. Tid att lyssna, tid att stötta och bygga upp. I dagens effektiva samhälle, så även på socialkontoret och arbetsförmedlingen, försvinner dessa ungdomar i den stora mängden."

"Inte heller *musikerna* är tidigare kända för missbruk eller kriminalitet. Musiken är deras drog. All deras vakna tid upptas av att spela

och lyssna på musik. De väntar på genombrottet. Att spela och uppträda i ett band innebär att man är aktiv på kvällar och nätter. De varken kan eller vill ha fast arbete. Om de anpassar sig till våra krav innebär det att deras karriär är slut, innan den ens hunnit börja. De tror fortfarande att de kommer att lyckas en dag, ett par av dem gör det nog också. Problemet är att ingen annan tror på dem eller respekterar deras intresse. Socialkontoret kan inte betala ut socialbidrag på sådana premisser. Arbetsförmedlingen betraktar dem som icke arbetssökande."

"De *samhällshandikappade* kallar vi de ungdomar som inte har fundamentala kunskaper om hur samhället fungerar och som saknar mycket av de färdigheter som krävs för att kunna klara sig i det dagliga livet. I flera fall rör det sig om ungdomar som redan identifierats som lätt förståndshandikappade men i många andra fall har de stora bristerna kommit i dagen först efter en längre kontakt. Att inte kunna läsa ens enkla texter eller fylla i blanketter är exempel på sådant man försökt dölja i det längsta."

Flickor i uppföljningsansvaret

I Göteborg har man bedrivit ett särskilt projekt för flickor "Flickor kan". Jag refererar i det följande hur man i uppföljningsverksamheten i Göteborg möter flickorna och arbetar med dem.

De flickor som går direkt från grundskolan till uppföljningsansvaret är, enligt beskrivningarna, inte bara trötta på skolvärlden utan de är ofta också desillusionerade och misshandlade av såväl skola som av det övriga samhället. Många har skolkat sig igenom högstadiet. De har ofta bollats runt bland ett otal professionella vuxna som försökt att på alla sätt få dem att åtminstone vistas i skolan.

En flicka sade "När jag är i skolan är dom så nöjda att jag är där så dom låtsas knappt om mig. Jag får inga frågor eller så. Då är det bättre när jag inte är där, för då frågar dom i alla fall efter mig, då är jag ju nån". Den här flickan är inte på något sätt ensam om sin erfarenhet.

Föreställningen om att de yrkesinriktade linjerna inte har någon teori florerar fortfarande och drabbar många gånger eleverna som en blixt från klar himmel. De vanligaste skälen till studieavbrott som flickorna uppger är, att det var för svårt eller att de inte kunde hänga med, det passade inte, dvs. det var ett felval. Kraven på flickorna att vara "duktiga" är ofta påtagliga.

Om man försöker att tränga bakom det som var svårt visar det sig ofta att det förutsattes att man hade vissa kunskaper med sig – som man inte hade och inte vågade erkänna, så i stället för att avslöjas avbröt man studierna.

Det är viktigt att tänka på att dessa flickor aldrig har fått "bottna i sin egen kunskap", dvs. ha haft en kunskap som dög. De har alltid kunnat för lite eller fel saker – och det är detta som förstärks när de börjar i gymnasieskolan.

Det finns flickor som väljer bort gymnasieskolan av andra skäl. Flickorna är kunskapsmotiverade men vill skaffa sig kunskap om andra områden och på ett annat sätt än det gymnasieskolan erbjuder. Det kan vara allt från att lära sig mer om Inka-gudens hemligheter,

sillfisket i Nordsjön till att sätta sig in i allt som rör 70-talets musikhistoria. För dessa flickor måste det finnas en form för kunskapsinhämtande så att inte deras kunskapstörst dör ut.

I olika sammanhang har det prövats att mer eller mindre tillfälligt anordna enkönade grupper i undervisningen. Erfarenheterna är överlag positiva. Det är möjligt att en sådan ordning, rätt tillämpad, är en framkomlig väg för flickor inom uppföljningsansvaret.

Många söker sig tillbaka till skolan efter ett år inom uppföljningen. De har fått distans till "vänninornas val", fått en möjlighet att bearbeta sina egna utgångspunkter och förutsättningar, fått reparera kunskapsluckor och framför allt har de fått uppleva att de klarat sig själva på ungdomsplatsen m.m.

En undersökning som gjordes inom uppföljningsansvaret i Göteborg 1985 visade att mindre än en procent av flickorna valt otraditionella jobb - och bakom dessa fanns starka och intresserade pappor. Nu när det är högkonjunktur så skulle ju egentligen alla kunna erbjudas jobb - men så är det inte - åtminstone inte i Göteborg.

Inom uppföljningen finns det möjligheter att pröva sig fram på olika typer av arbetsplatser under kortare eller längre perioder. Det ges alltså möjligheter att både få pröva drömyrken och yrken inom områden som inte är traditionellt kvinnliga. Chanserna att skaffa sig erfarenheter är stora.

Men flickorna väljer ändå att arbeta inom vård, daghem, handel eller kontor dvs. de flesta kommer att arbeta inom den offentliga sektorn där den stora kvinnliga arbetsmarknaden finns. Varför tar de inte chansen att pröva något annat?

Egentligen är det lätt att förklara. Många flickor har vuxit upp i kvinnodominerade miljöer och har behov av att hitta sin egen identitet och könsroll. Detta kombinerat med de arbetarklasstraditioner de bär med sig gör att den manliga arbetsmarknaden inte är attraktiv för dem. Flickorna behöver förmodligen hitta sina kvinnliga förebilder i arbetslivet och de varken vill eller kan vara banbrytare på för kvinnor otraditionella yrkesområden.

De allra flesta flickor som man ber beskriva sina drömmar om jobb har mycket svårt att över huvud taget önska sig något. Svar som "jag får väl ta vad jag får", "jag får väl städa som morsan" eller "nånting med djur eller barn", är vanliga kommentarer.

Flickorna uttrycker i varje fall en önskan om att ha ett arbete där de kan ingå i ett begripligt sammanhang, där det finns utrymme för personliga relationer och där de kan bli personligt involverade på ett eller annat sätt. De vill ogärna se sig i en arbetssituation där arbete och fritid står för diametralt olika verkligheter.

Flickorna har redan stakat ut gränserna och möjligheterna och chansen att få välja jobb tycks små eller obefintliga. När de beskriver sin framtid så är det tydligt att de planerar för en dubbelroll - ofta kommer familj och barn högt på prioritetslistan och därefter ett arbete - kanske på halvtid. Arbetet blir ett nödvändigt ont - något som man gör för sin försörjning och inte ser som en möjlighet till självutveckling.

Detta är arbetarklassens flickor. De väljer inte i egentlig mening omedvetet eller okunnigt utan snarare oreflekterat och spontant.

Flickorna inom uppföljningen är både barn, ungdom och mogna kvinnor – skillnaderna i utveckling och förutsättningar och motiv är så stora att varje flicka skulle behöva beskrivas för sig. Mycket grovt kan man kanske urskilja några kategorier:

De som har ett utbildningsintresse, ofta är målmedvetna och väntar på att få börja på gymnasiet till våren;

De som medvetet valt bort gymnasiet och som vill pröva sina vingar och söka sig fram till ett studie- och yrkesval;

De som tror att de inte klarar någonting, som gömmer ansiktet i händerna för att de inte vill eller inte vågar synas, dvs. det är de osynliga barnen som Tove Janson en gång beskrev – där man mycket långsamt måste få flickorna att bli så trygga att de del för del vågar synas i ett sammanhang;

De som är som maskrosbarn eller asfaltblommebarn och som har en inneboende kraft som gör att de vill överleva trots urusla uppväxtvillkor – som vill skapa sitt eget livsutrymme;

De som är ensamma och övergivna, som inte har en enda vuxen eller kompis att prata med, som lever i ett totalt utanförskap;

De som har en helt annan kulturell bakgrund – t.ex. zigenarflickorna som nu är bofasta och vars villkor är mycket speciella.

Är det så att flickorna inom uppföljningen är så aktiva på fritiden att deras intressen tar över intresset för skola och utbildning? Nej, så är det inte utan det är mycket få av flickorna som har något aktivt fritidsintresse, deltar i någon förening eller deltar i något annat sammanhang där de kan utvecklas eller få positiva vuxenkontakter utanför sina egna familjer.

Flickorna spelar oftast på pojkarnas planhalva – vilket syns exempelvis inom musiken där pojkarna spelar aktivt och producerar medan flickorna konsumerar och lyssnar. Det skall till mycket mod och kraft om de skall våga ta klivet över till att delta på samma villkor som pojkarna.

Det finns flickor som har flyttat runt i olika fosterhem och som inte har någon vuxen som de kan ha en kontakt med, flickor som har blivit svikna och besvikna många gånger om på vuxna i omgivningen och där de enda positiva kontakterna är med professionella vuxna.

Motsatsen är flickor som lever så nära sina mödrar att de lever sin mammas liv i stället för sitt eget i något slags symbios. Ett exempel är en flicka som inte gått i högstadiet mer än någon månad därför att mamman tvingade henne att passa småsyskonen – och trots skolans alla försök att få flickan att gå i skolan inskränkte sig undervisningen till några timmars hemundervisning.

När nu flickan försöker ta sig ut på arbetsmarknaden – då finns det tusen skäl för att arbetsplatserna inte passar enligt mamman. Och flickan sitter hemma vid TV:n. Det är inte alltid ungdomarna som behöver stöd eller hjälp utan lika ofta är det de vuxna som behöver hjälp

med att släppa taget. Här krävs ett intensivt och tålmodigt arbete på många plan.

Det finns flickor inom uppföljningsverksamheten som har ett mycket avancerat sexuellt beteende och som tar betalt för sina tjänster. Det finns också flickor som använder sexualiteten som ett master card kort, dvs. ett enkelt sätt att betala och bli accepterad på. Det är möjligt att bland dessa flickor döljs några av de flickor som på ett eller annat sätt blivit utsatta för övergrepp.

Vi vet alla att det förekommer att barn och ungdomar utsätts för både psykiskt och fysiskt våld som aldrig uppdagas utan i stället sätter sig som taggar och ärr i själen på ungdomarna. Vi reagerar ibland på ungdomarnas lite underliga beteende och misstänker kanske - men möts av ett totalt förnekande. Ungdomarna lägger all skuld på sig själva - ett känt faktum.

Många av de här ungdomarna finns inom uppföljningen därför att 15-17-årsåldern innebär en brytningstid då beroendeband skall klippas av, man skall söka sig nya arenor att agera på, könsidentitet skall skapas osv. Detta är inte smärtfritt utan oerhört svårt för en del och det leder ofta till att ungdomarna kan hamna i akuta krissituationer just då.

Vad kan vi då göra för att möta dessa flickor? Jag tror att det är viktigt att det finns vuxna som är "ofarliga" och som har tid, tid att få en så förtroendefull relation att flickorna vågar berätta och formulera sig. Om vi inte tillåter oss att ha denna "mellanstation" så kommer säkerligen många av flickorna att bli tablettmissbrukande vuxna i framtiden. För det är precis i den ålder de är, som rätt stöd vid rätt tidpunkt kan förhindra många framtida katastrofer och kriser.

4 En ungdomsgaranti i ett internationellt perspektiv

Sammanfattning

★ Fler och bättre utbildade ungdomar i den industrialiserade världens länder. Utträdet på arbetsmarknaden har skjutits upp i åldrarna.
★ Yrkesutbildningen har genomgått stora kvalitativa förbättringar och har nått nya elevgrupper bl.a. därför att den nya yrkesutbildningen ofta har utvecklats ur åtgärder för arbetslös ungdom.
★ Samverkan skola–arbetsliv har ökat för att utveckla former för bl.a. praktik och arbetsplatsförlagd utbildning.
★ Ungdomsarbetslösheten är högre i många EG–länder än i Sverige och är strukturellt betingad.
★ Ungdomsarbetslösheten innehåller både sociala och utbildningsmässiga dimensioner, vilket inenbär att den ofta utvecklas till långtidsarbetslöshet.
★ Långsiktiga och aktiverande åtgärder mot ungdomsarbetslöshet har utvecklats.
★ Sammanhållna handlingsplaner för ungdomars övergång från skola till arbete innehållande planerad och strukturerad varvning av vägledning, studier och arbete har utvecklats.

4.1 Inledning

Enligt direktiv (1988:43) bör kommittéer och särskilda utredare beakta EG–aspekter i den mån utredningsarbetet berör den fria rörligheten för bl.a. människor. Utredaren skall dels undersöka vilken gemensam ordning som råder inom EG inom det aktuella ämnesområdet, dels i förslagen ta till vara harmoniseringsmöjligheter. Utredaren skall vidare re-

dovisa hur de förslag som läggs fram förhåller sig till EG:s reglering av motsvarande verksamhet.

Denna utrednings uppgift är att kartlägga och analysera det nuvarande åtgärdssystemet i Sverige för ungdomar mellan 16 och 20 år som inte befinner sig i utbildning eller har fast arbete. Som jag kommer att visa, är åtgärdernas inriktning relativt likartade inom EG–området jämfört med Sverige. Vad som skiljer Sverige från övriga länder, är den lagfästa skyldigheten att söka upp och följa upp ungdomar under 18 år och att hålla sig underrättad om deras sysselsättning. En åtgärdsskyldighet för alla under 20 år som är lagfäst såsom i Sverige och för vilken statsbidrag utgår finns även i andra länder, även om kvaliteten på åtgärderna är mycket hög i Sverige. Genom den uppsökande och uppföljande skyldigheten blir "täckningsgraden" också högre än i andra länder. Det nära sambandet mellan åtgärder för 16– och 17–åringar och skolväsendet är det bara Sverige och några få andra länder som har.

Bakgrund

Oljepriskrisen 1974 utlöste den första stora arbetslöshetskrisen efter det andra världskriget i den industrialiserade västvärlden. Ungdomarna, särskilt de yngsta och sämst utbildade, hade då redan i ett par år haft svårigheter att få arbete. Det blev nu nästan omöjligt för dem att få arbete och många debuterade i vad som visade sig bli permanent långtidsarbetslöshet. När konjunkturen blev bättre kunde ungdomarna i många västeruropeiska länder inte ta sig ur arbetslösheten eller fick endast tillfälliga arbeten. Nästa arbetslöshetskris 1980–81 befäste deras permanenta arbetslöshet. Idag är de 30 år och äldre och utgör den hårda kärnan i de långtidsarbetslösas led. De lever i en socialt ogynnsam situation, på gränsen till misär och med missbruk som komplicerar problembilden. Många har blivit föräldrar, är då ofta ensamföräldrar och bor i storstädernas slumområden.

Effekten har blivit att efterkrigstiden välfärdstillväxt bromsats upp eller i vissa västeuropeiska länder t.o.m. avstannat.

Ända till 1970–talets början hade återuppbyggnadsarbetet i västvärlden medfört stigande materiell välfärd. Starka politiska krav på omfördelning till nya grupper i samhället skapade större jämlikhet i de flesta in-

dustriländer. Utbildning ansågs allmänt vara en viktig förutsättning för att nå jämlikhetsmålet. Många länder hade redan under 1950- och 60-talet ambitiösa planer på utbildningssatsningar som skulle omfatta fler grupper i samhället än tidigare.

Utbildningsexpansionen startade i slutet av 1950-talet i USA och Japan. I början av 1960-talet befann sig majoriteten av dessa länders ungdomar mellan 15 och 18 år i heltidsutbildning. Flertalet tonåringar i Västeuropa befann sig då i arbetslivet eller var på väg ut i det, ofta i form av lärlingsutbildning.

När arbetslösheten drabbade hela den industrialiserade världen blev utbildning en tillflykt och ett, som det visade sig, ofta fåfängt hopp om en ny väg ut till arbete.

En allt större andel av ungdomarna sökte till fortsatt utbildning efter den obligatoriska skolan och under 70-talets senare hälft utökades den sekundära eller gymnasiala utbildningssektorn starkt i de flesta länder.

De ungdomar som inte ville eller inte kunde inrangeras i utbildning drabbades hårdast av arbetslösheten. Deras frustration kom i många städer i västvärlden till uttryck i kravaller och upplopp.

Utvecklingen i Norden löpte i parallella banor, både vad gällde utvecklingen av ungdomsarbetslösheten och den s.k. sekundära utbildningens expansion. Även i Norden var den stora och växande ungdomsarbetslösheten ett nytt fenomen. I Sverige fick arbetslösheten inte en sådan omfattning som i övriga Norden och Europa. Jämfört med utgångsläget var den dock mycket kännbar och ledde till att samhället mobiliserades till stora ansträngningar för att mildra effekterna.

Redan i mitten av 1970-talet satte både arbetsmarknadsmyndigheterna och skolväsendet i Sverige in särskilda utbildningsåtgärder i form av kurser för arbetslös ungdom. Dimensioneringen av gymnasieutbildningen utökades i takt med stigande arbetslöshet och växande ungdomskullar. Ett uppsökande, uppföljande och vägledande ansvar lagfästes och knöts till det lokala skolväsendet 1976.

Idag har man i de flesta av den industrialiserade världens länder fler utbildade ungdomar och bättre utbildade ungdomar än någonsin tidigare.

Alla ungdomar har dock inte kunnat tillgodogöra sig de möjligheter som detta erbjuder utan en minoritet lämnar skolan med bristfälliga baskunskaper och dåliga eller ofullständiga betyg.

Som en följd av att så stora andelar av årskullarna befinner sig i sekundär utbildning har utträdet på arbetsmarknaden skjutits upp. Ungdomarnas arbetslöshet har till följd av förbättrade konjunkturer och minskande ungdomskullar sjunkit i de flesta länder men den har inte försvunnit och den är högre än för den övriga arbetskraften. Sveriges låga arbetslöshetssiffror, särskilt för ungdomarna, kan bara jämföras med dem i Schweiz och Japan.

4.2 Arbetsmarknadsfrågor i Västeuropa

I motsats till många andra länder har EG-länderna, enligt en rapport från EG-kommissionen (Employment in Europe 1989), i allmänhet inte lyckats omvandla de senaste årens ekonomiska tillväxt till fler arbetstillfällen. Arbetskraftens andel av befolkningen i aktiv ålder är betydligt lägre än i USA, Japan och ett antal europeiska icke EG-anslutna stater, däribland Sverige, Norge och Finland.

Den långa arbetslöshetskrisen har lämnat stora problem av både social och ekonomisk natur i sina spår. Fattigdomen har förvärrats och spritts till nya grupper. Den låga levnadsstandarden finns kvar i synnerhet i söder och i EG-områdets gränsländer men även i storstäderna. Särskilt ungdomen har drabbats av arbetslösheten.

Vissa länder lyckades av olika skäl hålla arbetslöshetstalen på en rimlig nivå under krisåren på 1970- och 1980-talen (Japan, Schweiz och Sverige). Andra åter upplevde en stark stegring av arbetslöshetsnivån i samband med de två oljepriskriserna men återvann relativt snabbt en mera balanserad arbetsmarknadsnivå (USA, Kanada, Australien).

EG-länderna däremot drabbades av fördubblad arbetslöshet både under perioden 1974–1976 och 1981–1985. Arbetslöshet i form av långtidsarbetslöshet hann slå djupa rötter i EG-länderna under denna tid – mer än hälften (jämfört med 10 procent i USA) av dem som är arbetslösa hösten 1989 har varit det längre än ett år. Efter den senaste ekonomiska åter-

hämtningen har Västtyskland, Storbritannien och Spanien svarat för huvuddelen av ökningen av arbetstillfällena.

Arbetslösheten har i Västeuropa efter den långvariga arbetslöshetskrisen i allt större utsträckning koncentrerats till de svaga i arbetskraften och till den socialt underpriviligierade delen av samhället. Den svårbemästrade långtidsarbetslösheten har gett upphov till en ny fattigdom som har drabbat andra grupper av befolkningen än förr och inkomstskillnaderna har ökat. Det är främst ungdomar, kvinnor, ensamstående föräldrar och ensamstående som drabbas. Dessa ofta svårt problembelastade grupper samlas i storstäderna. Trots att arbetsmarknaden generellt sett är god har de svårt att ta sig ur arbetslösheten.

Långtidsarbetslösheten får visserligen i stor utrsträckning tillskrivas 70- och 80-talets kriser men man får inte blunda för dess djupare sociala innebörd och konsekvenser, framhålls det i EG-rapporten.

Enligt EG-rapporten är arbetsmarknaden i EG-området föremål för en allt tydligare segmentering med de fasta, högkvalitativa, utvecklande arbetstillfällena i den primära sektorn och de tillfälliga, otrygga, slitsamma, oönskade i den sekundära. Man kan också iaktta en fortgående polarisering mellan arbetstagarna där kvinnorna och ungdomarna får de otryggaste och sämsta arbetena.

Ett antal EG-länder har börjat lagstifta mot att arbetsgivare systematiskt organiserar arbetet så att de kan utnyttja arbetskraften på detta sätt. Risken kan finnas att sådana arbetsgivare då flyttar sin hantering till något annat, mindre nogräknat EG-land. Detta kallas i EG-rapporten social dumpning.

I EG-rapporten förs en diskussion om huruvida utslagningsmekanismerna kan hänföras till utbudssidan varmed avses arbetskraften eller till efterfrågesidan som avser arbetsgivarna. Diskussionen förs mot bakgrund dels av strukturförändringar på arbetsmarknaden, dels bristen på arbetstillfällen. Strukturförändringarna kan grovt sett sammanfattas som en tyngdpunktsförskjutning till tjänster och ny teknik.

För att öka sitt marknadsvärde kan arbetskraften utbilda sig för att anpassa sig till utvecklingen, således höja sin kvalifikationsnivå. Arbetsgivarna måste, när det är brist på arbete, göra ett urval och använder

sig då bl.a. av utbildningsnivån som urvalsinstrument. Den något lama slutsatsen som EG–rapporten drar är att det å ena sidan behövs både ytterligare utbildningsinsatser och å den andra intensifierade ansträngningar att öka antalet arbetstillfällen.

Den nyss refererade diskussionen om utbildningens uppgift att kvalificera arbetskraften för att motsvara ett verkligt behov av kvalifikation på arbetsplatsen eller om den endast underlätta arbetsgivarens urval av arbetskraft känns igen från debatten i Sverige under 1980–talets första hälft. Frågeställningens relevans är uppenbar i arbetslöshetstider men tycks förlora i aktualitet när arbetsmarknadssituationen förbättras.

Jämfört med EG–länderna har långtidsarbetslösheten i Sverige inte utvecklats till att bli vare sig så omfattande eller så långvarig. Men även i Sverige finns det, som jag kommer att visa under avsnittet Ungdomarnas arbetsmarknad, ungdomar som har svårt att få fotfäste på den reguljära arbetsmarknaden, som går i rundgång mellan åtgärder och tillfälliga arbeten.

Samhällets sociala skyddsnät är emellertid mycket tätare i Sverige och de sociala skillnaderna är inte heller så accentuerade. Som exempel kan nämnas uppföljningsansvaret för 16– och 17–åringar som utgör en lagfast skyldighet för kommunerna att både söka upp och vägleda ungdomarna och att erbjuda dem kurser och praktik. Ett sådant totalgrepp över ungdomsgarantin för en åldergrupp finns inte eljest i världen.

4.3 Utbildningsfrågor

Den obligatoriska utbildningen i västvärlden

När det gäller den obligatoriska utbildningen är det svårt att dra jämförelser mellan Sverige och EG–länderna. Det är bara i de nordiska länderna som skolstart sker vid sju år, i övriga länder sker den vid mellan fyra och sex års ålder. Skolplikten är oftast nioårig, utom i Irland och Portugal där den är åtta år. Konsekvensen härav är, att i många länder har ungdomarna fullgjort sin skolplikt vid 14–15 års ålder. I Sverige är man inte alltid medveten om denna nog så viktiga skillnad när man jämför den svenska uppföljningsverksamheten med andra länder.

Danmark som enda EG-land har en sammanhållen läroplan för hela den obligatoriska skolan. I alla andra EG-länder väljer eleverna mellan yrkesinriktning eller fortsatta mera teoretiska studier någon gång mellan tio och tolv års ålder. Möjligheterna att därefter gå över från den ena inriktningen till den andra varierar men generellt sett är de inte stora eller finns i form av försöksverksamhet. Oftast erbjuds någon form av ett- eller tvåårig påbyggnadsutbildning eller lärlingsutbildning när ungdomarna slutat skolan vid 14 eller 15 års ålder.

EG-rapporten pekar på ett antal gemensamma drag för den obligatoriska skolgången som kan leda till risk för arbetslöshet:

★ en alltför stor andel ungdomar lämnar den obligatoriska skolan i förtid eller med låga eller inga betyg (10–30%)

★ ungdomars val av yrkesutbildning är mycket snävt

★ lågutbildade ungdomar har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden och blir lättare långtidsarbetslösa.

Forskarna Colman-Husén visar i en OECD-rapport (1985) hur skolans kvantitativa expansion i hela västvärlden har skett under en relativt kort tidsrymd. 1945 övergick ungefär 80 procent av 14-åringarna i Västeuropa från skolan till reguljärt arbete. Lärlingssystemet var den dominerande formen för yrkesutbildning och fungerade också som introduktion till arbetslivet. Det innebar att nästan varje ung individ hade en vuxen vid sin sida vid inträdet i arbetslivet.

I dag befinner sig i de flesta OECD-länderna 80–90 procent av 14–17-åringarna i heltidsutbildning. Skolenheterna har blivit betydligt större i hela västvärlden under de senaste årtionden. Vuxenkontakterna begränsas därigenom till skolpersonalen med långt färre enskilda kontakttillfällen och med mera fragmentiserade vuxenkontakter än vad deras kamrater lärlingarna hade på sin tid.

Utbildning efter den obligatoriska utbildningen i EG-länderna

När det gäller den postobligatoriska eller gymnasiala utbildningen är skillnaderna länderna emellan än större än när det gäller den obligatoriska skolan. Särskilt markanta är skillnaderna mellan norra och södra Europa å den ena sidan och när det gäller yrkesutbildningen å den and-

ra. Den sistnämnda har en nära anknytning till resp. lands näringslivsstruktur, arbetstagarnas och arbetsgivarnas politiska och fackliga inflytande och även utbildningskulturen i landet.

Det finns ett nära samband mellan arbetslöshetsnivå, isynnerhet långtidsarbetslöshet, och utbildningsnivå och yrkeskunskap, framhåller EG-rapporten. Lågutbildade kan visserligen senare inom arbetet förvärva en viss begränsad yrkesskicklighet. Trots det är det individerna med låga eller inga relevanta kvalifikationer som idag utgör majoriteten bland de arbetslösa, konstaterar rapporten.

En ökande andel av ungdomarna i samtliga OECD-länder har fortsatt sin utbildning efter den obligatoriska skolan. Den gymnasiala utbildningen kan, enligt en OECD-rapport från 1989, definieras antingen som nivå, dvs. utbildning mellan den obligatoriska skolan och arbetslivet eller högskolan eller som utbildning för en viss åldersgrupp, huvudsakligen 16–19-åringar med vissa variationer uppåt och nedåt. Det är den senare definitionen som i praktiken tillämpats under de senaste tio åren. I de europeiska staterna utom Norden har denna utbildning traditionellt indelats i tre skilda delar: allmän studieförberedande utbildning, teknisk utbildning och yrkesinriktad utbildning (ofta kallad "training"). Denna tredelning gäller fortfarande i de flesta europeiska länder även om förskjutningar kan iakttas under 80-talet. Skiljelinjen mellan teknisk utbildning och yrkesinriktad utbildning håller långsamt på att suddas ut.

Den långvariga arbetslöshetskrisen förde det goda med sig att man började granska och utveckla den tekniska och yrkesinriktade utbildningen.

Den tekniska utbildningen har blivit bredare och mera teori och praktik har ofta integrerats i utbildningen. Den tekniska utvecklingen i arbetslivet, framför allt inom informationsteknologin, har bidragit till att förändra utbildningen.

Yrkesutbildningen i många länder hade till början av 1980-talet, om den över huvud taget var formaliserad, i många av EG-länderna skett huvudsakligen inom ramen för någon form av lärlingssystem. Detta var vanligast, särskilt när det gällde själva "trainings"-delen, således den arbetsplatsförlagda delen av undervisningen. I andra länder bedrevs

den i form av heltidsutbildning i yrkesskolor eller college. Som en följd av de omfattande omstruktureringarna och företagsnedläggelserna försvann ofta förutsättningarna för den traditionella utbildningsformen.

I många fall var det åtgärderna för arbetslös ungdom som utgjorde embryot till en mera strukturerad läroplansutveckling inom yrkesutbildningen. Exempel härpå är Youth Training Schemes i Storbrittanien. I Västtyskland valde man att behålla lärlingssystemet parallellt med annat utvecklingsarbete inom yrkesutbildningen. Stora kvalitativa förbättringar har skett och yrkesutbildningen har därigenom nått nya elevgrupper.

Trenden inom både teknisk och yrkesinriktad utbildning går mot större bredd och mindre specialisering för att möjliggöra en ökad flexibilitet. Gränserna mellan de både utbildningsformerna suddas alltmer ut. Utbildningsstrukturen tenderar att gå mot modulindelning.

EG–rapporten påpekar hur svårt det är för både näringsliv och utbildningsväsende att identifiera industrins behov av utbildad arbetskraft. Än svårare är det att förutsäga vilka krav den snabba teknologiska utvecklingen kommer att ställa på utbildningen. EG–rapporten betonar att huvudvikten i undervisningen därför måste läggas på att ge individen beredskap att arbeta i ett samhälle där ny teknologi är universell. Yrkesutbildningen bör ge individerna färdigheter som kan inriktas på utveckling och förändring av arbetsuppgifterna. Den bör stimulera till att lära individen att lära.

Det bör för den svenska läsaren påpekas, att det finns stora variationer i EG–länderna när det gäller den tekniska och yrkesinriktade utbildningens huvudmannaskap för läroplansutveckling, kvalifikationskontroll och driftansvar. Vissa länder, som t.ex. Frankrike och Nederländerna, kan i flera avseenden jämföras med Sverige. I andra länder spelar lokala initiativ och näringslivets önskemål en större roll än i Sverige. Man bör också vara på det klara med att balansen mellan teori och praktik varierar starkt när det gäller yrkesutbildning. Begreppet allmän behörighet till universitetsstudier är sällan aktuellt i detta sammanhang.

I EG–länderna prövar man sig nu fram genom att utveckla företagskontakter på olika nivåer. Den stora diskussionen handlar om balansen mellan teoretiska ämnen och yrkesutbildningen. Större betoning läggs

på personlighetsutveckling och medborgarkompetens. Man lägger också större vikt vid ungdomarnas studie- och yrkesorientering på alla nivåer. Det gäller även inom yrkesutbildningen som tidigare var eftersatt i detta avseende. Utbildning och fortbildning av lärarna betonas också.

EG-rapporten redovisar att handlingsplanen för utvecklingen av yrkesutbildningen prioriterar fyra huvudområden:
- en närmare samverkan mellan skolan och näringslivet, innebärande bl.a. utvecklandet av olika former av praktik; arbetslivet som kunskapskälla och läromedel i syfte att främja en aktiv inlärningsattityd hos eleverna och att ingjuta entreprenörsanda hos dem;
- förbättrad studie- och yrkesorientering och vägledning för att möta nya behov;
- reparation av kunskapsbrister från den obligatoriska utbildningen och åtgärder för att ungdomar med svårigheter skall kunna erbjudas mera jämlika villkor i utbildning och arbete;
- lärarstöd inför nya uppgifter och roller.

Utvecklingen är inte likartad i Europa. Särskilt stora är, som tidigare nämnts, skillnaderna mellan norra och södra Europa. I de norra EG-länderna har näringslivet sedan länge samarbetat strukturerat även med den obligatoriska skolan, både i själva undervisningen men även i studie- och yrkesorienterande syfte. I södra Europa har industriföretag nyligen börjat att på försök samverka med yrkesutbildningen.

Sammanfattningsvis menar EG-rapportörerna att trenden dock är, att det pågår en sammansmältning av den allmänteoretiska utbildningen och yrkesutbildning genom att fler teoretiska moment integreras i yrkesutbildningen och de allmänteoretiska utbildningarna blir mera yrkesinriktade.

Den anställde förutsätts i framtiden ha en basutbildning på minst två år utöver den obligatoriska skolan som en grund för företagens fortbildningssatsningar. Det är alltså den grund som krävs för att individen skall kunna utvecklas i arbetet i takt med den tekniska utvecklingen.

Försök har påbörjats i flera länder att utveckla yrkeskunskaper som är användbara inom ett bredare yrkesområde.

1987 avslutades ett projekt inom EG avseende övergången till arbetslivet som syftade till att komplettera och förbättra ländernas yrkesutbildning avslutades 1987. I anslutning härtill förband sig medlemsstaterna genom beslut i EG-rådet att ha som målsättning att erbjuda alla ungdomar minst två års yrkesutbildning efter avslutad obligatorisk skolgång.

4.4 Åtgärder för arbetslös ungdom

Skillnaderna är idag större länderna emellan när det gäller ungdomsarbetslösheten än under krisåren i början av 1980-talet. I maj 1989 var ungdomsarbetslösheten (under 25 år) över 30 procent i Italien, Grekland och Spanien och ca 20 procent i Belgien, Frankrike och Irland. I Västtyskland ligger ungdomarnas relativa andel, 5,5 procent av arbetslösheten, under den totala andelen. Ungdomarna utgör i Västtyskland bara 17 procent av de arbetslösa medan de i Italien, Spanien och Portugal utgör över 45 procent.

När ungdomarbetslösheten började gripa omkring sig i Europa trodde man först att det var ett övergående problem. Till en början erhöll bara de som redan hade haft arbete arbetslöshetsunderstöd. Allteftersom en ökande andel ungdomar aldrig lyckades ta sig ut på arbetsmarknaden fann man sig nödgad att bistå även dessa.

Inför hotet av en obönhörligt växande ungdomsarbetslöshet höjdes röster i de flesta västländer i början av 1970-talet för en ungdomsgaranti. Oftast var det partipolitiska uttalanden om en sysselsättningsgaranti som i bästa fall kunde utmynna i en allmänpolitisk consensus om särskilda åtgärder för ungdomar.

Åtgärderna bestod till en början oftast av att arbetsmarknadsmyndigheterna administrerade kortsiktiga arbetsmarknadsåtgärder i hopp om att så snabbt som möjligt kunna slussa in de arbetslösa i reguljärt arbete.

Ungdomsarbetslösheten betraktades först som ett rent arbetslöshetsproblem. I de flesta länder knöts därför åtgärderna i garantin till arbetsmarknadsmyndigheternas ofta lagfästa skyldighet att bereda medborgarna arbete. Det dröjde relativt länge innan man insåg att ungdomsar-

betslösheten var strukturellt betingad och att den innehöll både sociala och utbildningmässiga dimensioner.

Inte förrän ett gott stycke in på 1980–talet började man mera generellt arbeta med långsiktiga och aktiverande åtgärder som i de flesta fall innebar att utbildning och arbetsmarknadsåtgärder varvades. Metoderna som tillämpades byggde på erfarenheterna från de lokala program som successivt hade vuxit fram. Ungdomarnas speciella behov tillgodosågs oftast i hemkommunen. De olika lokala vägledningsinstitutionerna och den sociala förvaltningen kom att spela en central roll i utvecklingen av särskilda åtgärder för ungdomar. Nätverket utvidgades och det lokala näringslivet och utbildningsanordnare involverades.

Den viktigaste orsaken till ungdomsarbetslösheten var emellertid att strukturrationaliseringarna hade ökat behovet av utbildad arbetskraft. Förändringarna hade börjat redan tidigare men det var framförallt den höga arbetslösheten i början av 1980–talet i förening med de stora ungdomskullarna som utgjorde incitamentet till mera strukturerad åtgärder i form av bl.a. yrkesutbildning för unga. Som jag nämnde tidigare utgjorde åtgärderna för arbetslös ungdom i många fall starten till en utveckling av yrkesutbildningen i Europa.

Vägledningens betydelse

Numera har man i de flesta länder utvecklat sammanhållna handlingsprogram för ungdomars övergång till arbete. De omfattar den unges hela livssituation och innebär i bästa fall en planerad och strukturerad varvning av vägledning, studier och arbete. Uppläggningen och metodiken börjar utöva inflytande även på den reguljära utbildningen, enligt EG–rapporten.

Runtom i EG–länderna försöker man finna nya former för samverkan med de olika myndigheter och organisationer som ansvarar för ungdomsverksamhet. De nya samverkansformerna inkluderar dels nya former för varvning av praktik och yrkesutbildning, dels nya partners inom utbildningsväsendet och näringslivet.

I de länder där den tekniska och yrkesinriktade utbildningen inte varit så centralstyrd har ett ofta fruktbart samarbete inletts mellan dessa ut-

bildningsformer och de lokala sysselsättningsinitiativen för arbetslös ungdom. EG-rapporten fäster stor vikt vid de framväxande lokala utvecklingsprojekt som har till syfte att utveckla ny kompetens och företagaranda och som ofta haft sin grogrund i arbetslöshet. Det är sådana initiativ, som enligt EG-rapportörerna, skulle kunna bidra till att behålla ungdomarna i avfolkningsbygder. Ungdomarna är i dag hänvisade till att skaffa sig både utbildning och arbete på annat håll.

Denna verksamhet företer stora likheter med några delprojekt inom ett Nordiskt Ministerrådsprojekt, SKOLARB. Detta hade till syfte att kartlägga åtgärder för att underlätta ungdomars övergång till arbete. De nämnda delprojekten utgjorde försök inom ett antal glesbygdskommuner att utveckla vägledning, utbildning och företagaranda för att förbättra arbetsmarknaden för ungdomarna i bygden.

I övrigt kan nämnas att målet för hela SKOLARB-projektet var vägledning och vägledningsmetoder och utvecklingen av nätverk på lokal, regional och central nivå för att knyta samman de aktörer som bistår de unga vid övergång från skola till arbete. Ur projektresultatet kom ett utvidgat vägledningsbegrepp att lyftas fram, vägledning som ett ansvar för hela den lokala närmiljö som omger de unga. Den enskilde vägledarens uppgift är, förutom enskild vägledning, att knyta samman de olika intressenterna och engagera dem i ungdomarnas utträde i arbetslivet.

Utvecklingen av dessa nya strukturer har haft viktiga konsekvenser för vägledningsinstitutionerna. Vägledning har, som framgått, varit ett viktigt inslag i utvecklingen av åtgärderna för ungdomarna. Generellt sett fäster man i västvärlden stor vikt vid ungdomars studie- och yrkesorientering och EG har inkluderat ungdomars yrkesvägledning i Romtraktaten. När det gäller yrkesutbildningen har vägledningsinslaget varit svagt av gammal hävd, vilket bygger på det i och för sig felaktiga antagandet att yrkesvalet är avklarat när den unge har valt yrkesutbildning.

Programmen för unga arbetslösa har till skillnad från reguljär yrkesutbildning ofta varit av mera orienterande natur och har inneburit möjligheter för den unge att pröva ett antal yrkesalternativ. Behovet av vägledning under hela programmet har varit större än i den reguljära utbildningen och också större än vad som är normalt i arbetsmarknadsåtgärder. Integrationen av vägledning i dessa s.k. "transition program-

mes" eller, som den egentligen mindre lättfattliga svenska benämningen är, uppföljningsprogram, har ställt stora krav på personalens förmåga att samordna olika huvudmäns insatser, huvudmän vars verksamhetsinriktning i grunden är främmande till vägledningens mål.

Vägledningspersonalen har också ställts inför nya uppgifter genom att ungdomarna i uppföljningsverksamheten många gånger har behövt stöd på det sociala och känslomässiga planet vid en oerhört viktig tidpunkt i deras utveckling.

De befinner sig ofta i ett utvecklingsskede, då de är särskilt mottagliga för vuxenstöd. Skolans och föräldrarnas inflytande har minskat eller upphört och de har ännu inte hunnit få fotfäste i ett fast arbete eller bildat egen familj.

En strategi har varit att inom ramen för "transition programmes" finna former för vägledningsorganisationen att stödja den mest berörde läraren eller handledaren och att därutöver rikta särskilda vägledningsinsatser till eleven själv. En annan har varit att utvidga den existerande vägledningsstrukturen så att den också omfattar sådana ungdomar som inte ingår i något program. En tredje har varit att skapa nya former och organisationer för att stödja ungdomar som hamnat utanför de reguljära verksamheterna, t.ex. ungdomsmottagningar som då också ofta svarar för psykosociala och medicinska stödinsatser.

Hur man har löst ansvars- och huvudmannaskapsfrågorna för åtgärder för arbetslös ungdom beror helt på hur man löst dessa frågor för den reguljära utbildningen och för arbetsmarknadsåtgärderna. I de flesta länder är arbetsmarknadsåtgärder en statlig angelägenhet medan utbildning har en mera regional/lokal anknytning med vissa statliga styrfunktioner. Anknytningen till endera huvudman avgör av naturliga skäl verksamhetens inriktning. Man finner då ofta att komplementära insatser av antingen vägledande, utbildande eller förmedlande natur görs integrerat med eller fristående från huvudmannen ifråga.

Sverige behandlar sedan 1970, som enda land i världen, all sekundär utbildning, både den allmänteoretiska, den tekniska och den yrkesinriktade som en enda gymnasial utbildningsform. Det bakomliggande synsättet, att samhället ansvarar för all ungdomsutbildning, satte i sin tur sin

prägel på arbetslöshetsåtgärderna i Sverige för de yngre åldersgrupperna. Tidigare än i övriga Europa blev åtgärderna utbildningsanknutna.

I Danmark är uppföljningsansvaret knutet till grundskolan i form av uppföljning och vägledning två år efter avslutad grundskola; jämförbart med det som infördes i Sverige 1976. Något lagfäst åtgärdsansvar finns däremot inte.

Sammanfattningsvis kan sägas att åtgärderna visar samma variation och lokala prägel både i Europa och i Sverige. Skillnaden ligger i *uppföljningsansvaret* = den lagfästa skyldigheten att hålla sig underrättad om vad varje 16- och 17-åring gör. Detta är unikt för Sverige.

Uppföljningsansvaret för ungdomar under 18 år, innebärande både hemkommunens skyldighet att hålla sig underrättad om ungdomarnas sysselsättningssituation och det särskilda åtgärdsansvaret, avser omyndiga och kan knappast direkt beröras av någon eventuell närmare samordning med EG. Däremot kan t.ex. förändrade sociala villkor, både avseende föräldragenerationen och ungdomarna själva, påverka behovet av uppföljningsåtgärder. Andra viktiga påverkansfaktorer är konjunktursvängningar och förändringar i de gymnasiala utbildningsformerna, i arbetsmarknadspolitiken och även i invandringspolitiken.

Inskolningsplatserna och lagen om särskilda inskolningsplatser är däremot en ren arbetsmarknadsåtgärd som riktar sig till en, visserligen avgränsad och liten, grupp myndiga arbetssökande som räknas till den reguljära arbetskraften. Rent hypotetiskt kan dessa åtgärder antingen med avseende på regleringssystemet eller på omfattningen, bli påverkade vid ett närmare samgående med EG. I praktiken är det visserligen så att de unga reser mycket men inte att de migrerar för att söka permanent arbete i ett nytt land – åtminstone inte hittills. Detta kan naturligtvis ändra sig i framtiden.

5 Ungdomars arbetsmarknad

Sammanfattning

★ Ungdomskullarna i åldern 16–24 år kommer att vara som minst omkring år 2000. (5.3)

★ Ungdomsarbetslöshet kännetecknas av att
- den är högre än för andra åldersgrupper
- i högre utsträckning består av korttidsarbetslöshet
- är mer konjunkturkänslig
- tenderar att öka kraftigare under de senaste årtiondenas konjunkturnedgångar. (5.2, 5.4)

★ Arbetskraftsdeltagandet bland ungdomar har fallit trendmässigt sedan början av 1960–talet framför allt beroende på utbyggnaden av gymnasieskolan. (5.4)

★ Ungdomars rörlighet mellan yrken, arbetsgivare och regioner är större än hos de äldre. (5.4)

★ Ungdomarna har under de senaste åren i allt större utsträckning sökt sig till kommersiella och serviceyrken som haft en kraftig andelstillväxt. (5.4)

★ Den svenska arbetsmarknaden är starkt könssegregerad. Kvinnorna finns framför allt i den offentliga sektorn, undervisning, vård och omsorg. (5.9)

★ Kvinnornas arbetskraftsdeltagande har ökat i alla åldrar de senaste decennierna. De väljer inte längre mellan hemarbete eller marknadsarbete utan i vilken omfattning de skall förvärvsarbeta. (5.9)

★ Ändrad arbetsorganisation innebär ökade kunskapskrav på arbetskraften genom att arbetsuppgifternas ansvarsområden och inriktning kommer att förändras i samband med denna utveckling. De nya produktionsvillkoren gör att innehållet i många arbetsuppgifter blir bredare och kraven på beredskap för omställning ökar. (5.6)

★ Kompetensutveckling i arbetslivet kommer till stånd dels genom inlärning i det dagliga arbetet, dels genom direkta utbildningsinsatser. Inslaget av inlärning i det dagliga arbetet är beroende av arbetsinnehåll, arbetsorganisation och arbetsmiljö. (5.6)

★ Ökade kvalifikationskrav för tillträde på arbetsmarknaden kan innebära att samtidigt som det finns ett uttalat arbetskraftsbehov kan bl.a. ungdomar utan utbildning och yrkeserfarenhet ställas utanför den reguljära arbetsmarknaden och förbli arbetslösa. (5.7)

★ En ojämlik nivå hos den unga nytillträdande arbetskraften riskerar att förstärkas i det framtida arbetslivet. (5.7)

★ Ungdomar med adekvat utbildning och en stabil social bakgrund har förmodligen mycket goda framtidsutsikter på den framtida arbetsmarknaden. (5.8)

★ Behovet av en gymnasieutbildning för alla ungdomar framgår mycket klart. Risken är stor att vi i annat fall får en grupp ungdomar som senare, under hela sitt yrkesverksamma liv, ständigt kommer att vara de som först slås ut från arbetsmarknaden vid konjunktur- och strukturförändringar. (5.10)

5.1 Dagens arbetsmarknad (1989)

Högt kapacitetsutnyttjande och låg arbetslöshet i näringslivet gör att den svenska ekonomin för närvarande befinner sig i en högkonjunktur.

Arbetsmarknaden kännetecknas i dag av en hög efterfrågan på arbetskraft, en stigande sysselsättningsgrad och en lägre arbetslöshet än tidigare under 1980-talet.

Sedan den föregående högkonjunkturen 1980 har arbetslösheten gått ned i samtliga län utom sju.

De regionala skillnaderna i arbetslöshet och sysselsättning är dock fortfarande stora. Klart högre arbetslöshet än riksgenomsnittet har liksom tidigare decennier skogslänen, BD, S och K. Enligt den senaste långtidsutredningen (LU 87) finns risk för att skillnaderna förstärks under 1990-talet.

Allteftersom konjunkturen har förstärkts har arbetsmarknaden förbättrats för ungdomarna även för de med bristfällig eller ingen utbildning.

De utgör dock en grupp som relativt sent får del av en konjunkturuppgång.

Ungdomars arbetsmarknad utsätts för större fluktraktioner än arbetsmarknadens övriga åldersgrupper. Utsikterna för 1990-talet är dock något ljusare än under de senaste två decennierna. Andelen arbetslösa ungdomar och andelen ungdomar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder har tenderat att öka, både i hög- och lågkonjunkturlägen. Kännetecknande för ungdomsarbetslösheten i jämförelse med arbetslösheten i åldrarna över 25 år har framförallt varit att den är högre, i högre utsträckning består av korttidsarbetslöshet, är mer konjunkturkänslig och att den tenderat att öka kraftigare under de senare årtiondenas konjunkturnedgångar.

I slutet av 1970-talet och början av 1980-talet steg arbetslösheten relativt kraftigt såväl i Sverige som internationellt och speciellt kraftigt för ungdomar. Enligt OECD:s rapport 1988 var ungdomsarbetslösheten (15-24 år) 1983 i Sverige 8 procent vilket bör jämföras med t.ex. England 23,4 procent, Spanien 38,7 procent och de Nordiska länderna 9,1 procent. Ingångsjobben för de nytillträdande på arbetsmarknaden minskade kraftigt i antal under denna period genom strukturförändringar och rationaliseringar. Dessa förändringar skedde samtidigt med kraftiga svängningar i den demografiska strukturen. Ungdomarna drabbades hårt genom detta och arbetslösheten steg mycket kraftigt för 16-24-åringar, trots betydande utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska insatser. Ett uttryck för detta är den ökade andel av platser som kräver utbildning och erfarenhet.

5.2 Demografisk utveckling

Antalet ungdomar ökade relativt mycket från mitten av 1970-talet till början på 1980-talet under en period när den ekonomiska tillväxten var låg. Ett större antal ungdomar konkurrerade om utbildningsplatserna i gymnasieskolan och de allt färre ingångsarbetena.

Den höga ungdomsarbetslösheten föranledde en successiv ökning av de arbetsmarknadspolitiska insatserna för ungdomar. Dessa har dock minskat kraftigt i antal de senaste åren p.g.a. minskande ungdomskullar och förbättrat arbetsmarknadsläge.

SCB har i sin demografiska rapport 1989:1 räknat om sin befintliga prognos från 1986. Till följd av antaganden om högre invandring och högre barnafödande väntas befolkningen i Sverige inte minska på 2020-talet som man tidigare trodde, utan i stället öka till drygt 9 milj.

Nedanstående diagram visar prognos över befolkningens fördelning på vissa åldersgrupper 1989–2005.

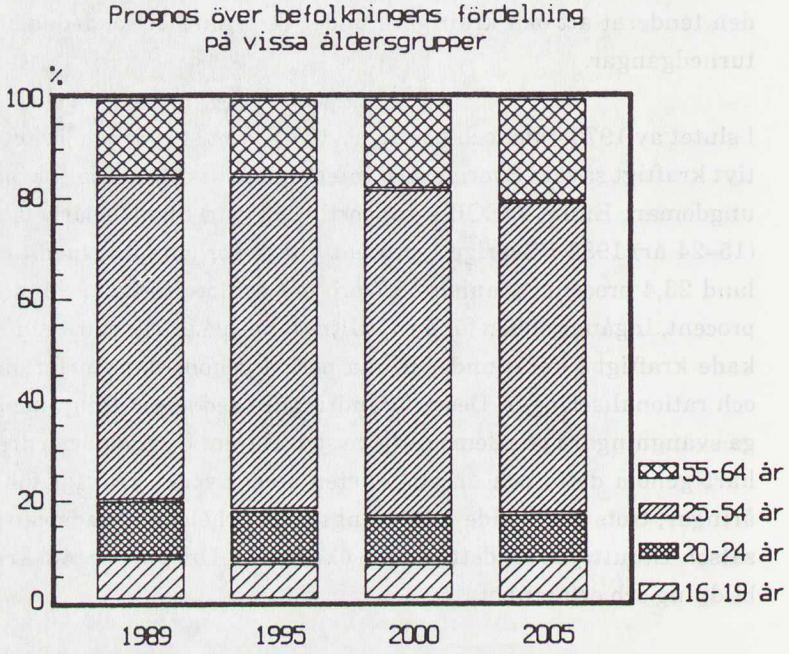

Källa: SCB 1989

Befolkningsutveckling i åldersgruppen 16–24 år

Enligt SCB:s befolkningsstatistik kommer antalet ungdomar mellan 16 och 24 år i arbetskraften att drastiskt minska under 90-talet med ca 130 000 personer eller cirka 20 procent.

Det är kring år 2000 som ungdomskullarna kommer att vara som minst. Det beräknas finnas drygt 10 procent färre 16–19-åringar mellan 1995 och 2000 än 1989. År 2000 har åldersgruppen minskat från 450 000 till 390 000, en minskning med 60 000. Ligger ungdomarnas arbetskraftsdeltagande på 47 %, samma som 1989, innebär det att 28 000 färre 16–19-åringar tillhör arbetskraften år 2000.

Samtidigt kommer utbudet av arbetskraft i åldrarna 25–64 år att öka med cirka 430 000 personer.

Den största befolkningsnedgången för 20–24-åringar kommer något senare när 90-talets 16–19-åringarna blivit äldre. Under de första åren på 2000-talet beräknas 20–24-åringarna vara nästan 100 000 färre än 1989. Då denna åldersgrupp dessutom har ett högt arbetskraftsdeltagande, 83 procent, och om detta blir oförändrat och SCB:s prognos slår in kommer det att finnas 84 000 färre 20–24-åringar i arbetskraften år 2000 jämfört med 1989.

Antalet ungdomar i åldersgruppen 16–24 år kommer därför enligt SCB:s prognoser att vara ca 112 000 färre i arbetskraften år 2000 än 1989 dvs. drygt en årskull.

Genom att andelen ungdomar i arbetskraften minskar kan de arbetsgivare som byggt en stor del av sin rekrytering på ungdomar inte göra detta längre. De kommer att få uppleva en tilltagande konkurrens om den unga välutbildade arbetskraften. Företagens intresse och behov av att rekrytera ungdomar kan härmed förväntas vara betydande också under 1990-talet vilket bör innebära en annan konkurrenssituation och därmed öka möjligheten för 16–19-åriga ungdomar att finna och få arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

5.3 Ungdomars arbetsmarknadssituation

Ungdomars arbetskraftsdeltagande

Arbetskraftsdeltagandet har fallit trendmässigt för 16–17-åringar sedan början av 1960-talet medan det för 18- och 19-åringarna steg från början av 1960-talet till mitten av 1970-talet för att sedan falla.

De reformer som påverkat 16–19-åringarnas arbetskraftsdeltagande är framförallt 1960-talets utbyggnad av gymnasieskolan, som följdes av en ytterligare ökning av antalet gymnasieplatser från och med 1981. År 1987 studerade ca 85 procent av ungdomarna i åldrarna 16 och 17 år. Gymnasieskolans utbyggnad har inneburit en minskning av andelen ungdomar under 20 år i arbetskraften, vilket bl.a. har lett till att utträdet på arbetsmarknaden senarelagts, då de stora grupperna utträder från skolsystemet vid 18 respektive 19 års ålder.

Ungdomars arbetslöshet

Arbetslösheten steg trendmässigt för alla årskullar 16–19 år mellan 1975 och 1981. Den har varje år varit minst dubbelt så hög som för hela arbetskraften under perioden 1970–1988 utom under 1984 då den var något lägre.

Som ett resultat av de kraftfulla utbildnings- och arbetsmarknadsinsatserna bröts trenden 1982 när arbetslösheten för 16-åringarna föll. 1983 började arbetslösheten falla för 17-åringarna och 1984 minskade arbetslösheten kraftigt för 18–19-åringarna.

Den relativa arbetslösheten var för 16–19-åringar innan nedgången börjar över 10 procent för alla årskullar.

Nedanstående diagram visar relativ arbetslöshet för ungdomar och befolkning 1982–1989.

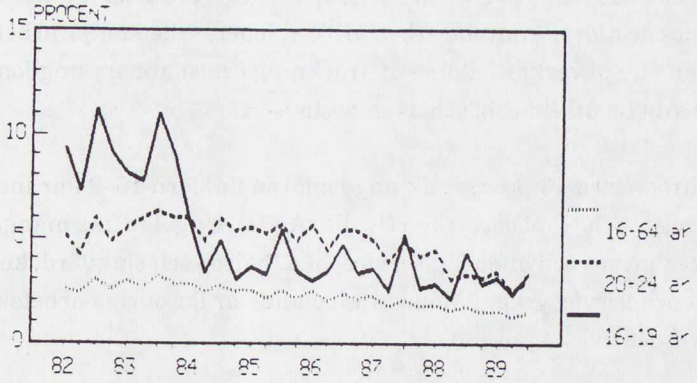

Källa: AMS. AKU 1989

Ungdomarnas arbetslöshet har trots detta efter 1984 relativt den totala åter stigit samtidigt som konjunkturläget stadigt förbättrats och ungdomskohorternas storlek minskat.

September 1989 är (enligt AKU) undomsarbetslösheten 4,7 procent för 16–19-åringar och 3,2 procent för 20–24-åringar, vilket skall jämföras med 1,5 för hela arbetskraften.

Arbetskraften omfattar personer som är antingen sysselsatta eller arbetslösa.

Relativa arbetslöshetstal anger andelen (procent) arbetslösa av antalet i arbetskraften.

Ungdomars ingångsarbeten

Av AMS:s Information från utredningsenheten (1989:6) "Ungdomens arbetsmarknad i dag och i morgon" – ett diskussions–PM framgår att ungdomarnas ingångsjobb på arbetsmarknaden finner vi främst inom tillverknings– och serviceyrken. Samtidigt hävdas i många sammanhang att det är brist på ungdomar inom främst industrin och vårdsektorn.

Ungdomars rörlighet på arbetsmarknaden

Ungdomarnas rörlighet mellan yrken, arbetsgivare och regioner är större än hos de äldre. Ändrade arbetsvillkor, löner, arbetsmiljö, arbetsorganisation etc. påverkar i större utsträckning och snabbare ungdomarnas val av arbete, utbildning och även bostadsort.

I dag arbetar ca 40 procent av ungdomarna i åldern 16–24 år inom tillverknings- och transportyrken (Källa: AKU). Ungefär lika många arbetar inom privat och offentlig service, bl.a. hälso- och sjukvård, kommersiella- och serviceyrken. Motsvarande andelar för övriga arbetskraften är 28 respektive 34 procent.

Vid en jämförelse mellan de två åren 1976 och 1986, ur konjunkturmässig synvinkel likvärdiga är, finner man att andelen ungdomar har ökat kraftigt inom hälso- och sjukvård från 10,7 till 15,4 procent, samt ökat något inom försäljnings- och övriga kommersiella yrken från, 8,2 till 10,0 procent. Andelen ungdomar i kontorsarbete och tillverkningsarbete minskade från 13,2 till 11,0 respektive 37,4 till 34,0 procent.

Under perioden 1976–1986 var den årliga andelstillväxten i sysselsättningen större för ungdomar än för övriga inom främst service + 4 procent och kommersiella yrken + 2,7 procent. För 1986–1988 var motsvarande procentantal + 2,2 procent för serviceyrken och + 13,1 procent för kommersiella yrken.

Det omvända gällde för hälso- och sjukvårdsyrkena. Trots att ungdomarna antalsmässigt ökade kraftigt inom detta område så minskade deras andel relativt de övrigas (25–64 år) årligen med – 4,1 procent åren 1976–1986 och – 2,6 procent åren 1986–1988.

Ungdomars sysselsättningsandel

Ungdomarnas sysselsättningsandel inom tillverkningsområdet ökade relativt de övrigas under perioden 1976–1986 med + 11,5 procent. Antalet ungdomar i industrin minskade, men minskningen var betydligt snabbare för de äldre. Industriarbete stod sig väl i konkurrensen med andra yrken om ungdomarna under denna period. Under 1986–1988 har en förändring av ungdomarnas yrkespreferenser skett. Ungdomarnas

sysselsättningsandelar relativt övriga minskade kraftigt inom industriyrkena, nästan 10 procent på två år.

Industriyrkena blir utkonkurrerade av andra yrken om ungdomarna. Detta gäller även hälso- och sjukvårdsyrken. Ungdomarna söker sig i större utsträckning till kommersiella och serviceyrken, som har en kraftig andelstillväxt, + 26 procent, mellan 1986 och 1988.

Detta kan till en del bero på konjunkturuppgång men försäljnings- och andra kommersiella yrken kan ha blivit mer attraktiva bland ungdomarna de senaste åren p.g.a. förbättrade löner och arbetsmiljö relativt övriga yrken.

5.4 Den segmenterade arbetsmarknaden

Enligt teorier om den segmenterade arbetsmarknaden kan jobben delas in i segment med avseende på produktionstekniska skillnader och olika krav på individerna.

Arbetsmarknaden kan delas in i en primär och en sekundär sektor. Inom den primära sektorn återfinns den typ av arbeten som kräver förhållandevis mycket utbildning och/eller yrkeserfarenhet. De personer som skall utföra dessa arbetsuppgifter måste därför inte endast ha relevant utbildning, utan även ha sådana personliga egenskaper som social stabilitet, samarbetsförmåga etc. vilka anses särskilt nödvändiga för att varaktigt och på ett tillfredsställande sätt utföra arbetet och fungera på arbetsplatsen. Kontrakten mellan arbetsgivare och arbetstagare är av långsiktig natur vilket ökar lönsamheten för båda parter att satsa på företagsspecifik utbildning och yrkeserfarenhet. I detta ligger även goda möjligheter för individen att erhålla bättre jobb inom företaget med högre lön.

Inom den sekundära sektorn är anställningen ofta av tillfällig karaktär. Kvalifikationskraven är i regel låga vilket medför korta inskolningstider för nyanställd personal. Omsättningen av arbetskraft är betydligt högre, samtidigt som möjligheterna till internutbildning och avancemang är sämre än inom den primära sektorn.

Personer som har bristande utbildning och yrkeserfarenhet, instabil social bakgrund och som inte vill eller kan acceptera långsiktiga implicita anställningsvillkor kommer därmed att vara klart överrepresenterade inom den sekundära sektorn. Ofta är jobben av tillfällig natur och många personer befinner sig i rundgång mellan tillfälliga jobb, arbetsmarknadspolitiska åtgärder och arbetslöshet. Denna rundgång gäller även en grupp bland ungdomar.

Enligt en utredning av Sehlstedt–Schröder Språngbräda till arbete (1989) om arbetslösa ungdomar befann sig cirka en tredjedel av deras urval på 500 ungdomar fortfarande i rundgång s.k. "konstant tillfällighet" tre år efter det att de anmält sig som arbetslösa hos arbetsförmedlingen. Mindre än hälften av ungdomarna i urvalet hade erhållit ett fast jobb efter tre år. Detta resultat är nedslående och det skulle varit betydligt sämre utan de åtgärder som arbetsförmedlingarna vidtagit.

Många ungdomar väljer frivilligt och under en övergångsperiod tillfälliga jobb inom den sekundära sektorn. En del ungdomar kombinerar arbete och utbildning medan andra väljer tillfälliga jobb för att skaffa nödvändiga yrkeserfarenheter.

Gemensamt för dessa ungdomar är att de har en högre sannolikhet än övriga ungdomar inom den sekundära sektorn att erhålla en varaktig anställning som de trivs med. De har en möjlighet att välja till skillnad från många av dem som hamnar i rundgång. I den mån de "flyr" industrin eller vårdsektorn så gör de det därför att de anser sig ha ett bättre alternativ.

Alla arbeten kan inte kategoriseras i två grupper utan bilden syftar till att illustrera en viktig mekanism som påverkar ungdomens nuvarande och framtida arbetsmarknad.

En viktig slutsats, som AMS drar i sitt diskussions–PM Ungdomens arbetsmarknad i dag och i morgon (1989:6) ur vilket till vissa delar ovanstående är hämtat, är att det kan förekomma brist på ungdomar till jobb inom den primära sektorn samtidigt som många ungdomar är arbetslösa eller befinner sig i rundgång eller har tillfälliga jobb inom den sekundära sektorn. Orsakerna till denna obalans är de kvalifikationskrav som ställs i kombination med den sociala sorteringen av ungdomarna.

Detta skapar låg, såväl intern som extern, rörlighet på arbetsmarknaden.

5.5 Organisatoriska förändringar i arbetslivet

Under en stor del av 1900-talet har den växande tillverkningsindustrin präglat det sociala mönstret i det svenska samhället. Industrins sätt att organisera arbetet har i många fall använts som mönster inom sektorer som vård, handel och kommunikation.

Den svenska ekonomin har genomgått förändringar under de senaste 30 åren. Industrins andel av samhällsekonomin har minskat medan tjänstesektorns andel ökat. Man kan av flera anledningar anta att det gamla tillverkningsindustriella mönstret som karaktäriseras av stordrift, långt driven arbetsdelning, specialisering samt standardiserade produkter och tjänster kommer att förändras.

De traditionella produktionsförhållandena utövar fortfarande ett starkt inflytande på arbetsorganisationen, men samtidigt pågår en process där betydande förändringar växer fram. Produktionsförhållandena kan sägas vara inne i en process från standardiserad produktion för masskonsumtion till mer sofistikerade produktion för differentierad konsumtion, där kvalitetsinnehållet har mer avgörande betydelse.

De förändrade produktionsförhållandena minskar kopplingen mellan arbetsdelning och yrkesinnehåll samt mellan yrke och befattning. Införandet av avancerad teknik medför behov av breddad kompetens och flexibilitet hos hela arbetskraften. Gränserna mellan tjänstemanna- och arbetarbefattningar blir allt mer flytande.

En plattare företagsorganisation innebär för företagsledningen att formulera mål och följa upp resultat betonas samtidigt som man ökar direkt kommunikation med arbetarna i produktionen. Behovet av mellanchefer minskar och produktionen tenderar att delas in i mera självständiga enheter med eget resultatansvar (von Otter 1989).

Arbetsuppgifternas ansvarsområden och inriktning kommer att förändras i samband med denna utveckling. Det kommer förmodligen att

ske en ökad nedbrytning i enheter med mer eller mindre självständigt produktions- och resultatansvar.

5.6 Kompetensutveckling i arbetslivet

Förnyelse av arbetslivet är en av 90-talets viktigaste frågor. Förändringar av teknik och arbetsorganisation gör att kunskaper och utbildning som produktionsfaktorer växer i betydelse. De nya produktionsvillkoren gör att innehållet i många arbeten blir mer kunskapskrävande, många arbetsuppgifter blir bredare och kraven på omställning ökar. Detta ställer anspråk på ökad kompetens på alla nivåer. Dagens ökade efterfrågan på arbetskraft har inte medfört att arbetsgivarnas krav på de nyanställda minskat på något mer märkbart sätt. Fortfarande har över 70 procent av de nyanmälda lediga platserna krav på utbildning och/eller erfarenhet.

De flesta av våra ungdomar har i dag en god grundläggande utbildning. Deras kunskaper motsvarar kvalifikationskraven för inträde på arbetsmarknaden och ger möjlighet till utveckling och variation i arbetet. Men mera personliga egenskaper som social stabilitet, förmåga till samarbete, uthållighet m.m. får också ökad betydelse.

Kompetensutveckling i arbetslivet kommer till stånd dels genom inlärning i det dagliga arbetet, dels genom direkta utbildningsinsatser.

Inslaget av inlärning i det dagliga arbetet är beroende av arbetsinnehåll, arbetsorganisation och arbetsmiljö. De direkta utbildningsinsatserna utgörs av intern personalutbildning och tillhör i första hand arbetsgivarnas ansvarsområde men dess betydelse gör den även till ett viktigt samhällsintresse; högre kompetens hos arbetskraften är en viktig förutsättning för att öka produktiviteten i ekonomin så att välfärden kan bibehållas. En väsentlig del av kompetensutvecklingen i samhället sker utanför arbetslivet, inom ramen för den samhälleliga vuxenutbildningen dvs. den allmänna vuxenutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen.

Krav på bredare yrkeskunskaper och personliga egenskaper för att få tillträde till och utveckling i arbetslivet kan leda till ökad utslagning av grupper i arbetskraften. Hösten 1989 kräver enligt AMS statistik tre

fjärdedelar av de lediganmälda platserna utbildning och/eller erfarenhet.

En ojämlik utbildningsnivå hos den unga nytillträdande arbetskraften riskerar att förstärkas i det framtida arbetslivet. De sämst gynnade kan komma att fastna i konserverande arbetsuppgifter. Det är också de lågutbildade som löper störst risk för utslagning i ett snabbt föränderligt arbetsliv.

5.7 Ungdomars framtida arbetsmarknad

Av ovanstående kan man dra slutsatsen att de ungdomar som har en adekvat utbildning och en stabil social bakgrund förmodligen har mycket goda framtidsutsikter på arbetsmarknaden medan risken för fortsatt utslagning av ungdomar med bristande kvalifikationer och instabil social bakgrund är betydande. De välutbildade ungdomarna kommer att kunna ställa krav på en god arbetsmiljö och en arbetsorganisation som ger möjlighet till utveckling i ett meningsfullt arbete.

Den minskning av antalet ungdomar mellan 16 och 24 år som jag redovisat tidigare kan innebära att ungdomarnas relativa läge på arbetsmarknaden förbättras då ungdomarna blir en knappare resurs. Den samtidiga ökningen av den äldre arbetskraften resulterar i att ungdomarna möter en ökad konkurrens från de äldre om jobben. Detta kan bli särskilt tydligt för ungdomar utan yrkesutbildning och/eller med ingen eller ringa arbetslivserfarenhet. Det är sålunda inte självklart att den demografiska utvecklingen leder till förbättrat arbetsmarknadsläge för de ungdomar som hänvisas till jobb inom den sekundära sektorn.

En ekonomisk politik som förmår stimulera utveckling och tillväxt skapar förutsättningar för en generell och god välfärd. Lika viktig är en ekonomisk politik som sätter den fulla sysselsättningen i främsta rummet.

Arbetskraftsefterfrågans omfattning och yrkesfördelning bestäms bl.a. av produktionsvolymens storlek, produktionsteknik och av produktionsfaktorernas priser.

Under 1970- och 1980-talet har i första hand den kunskapsintensiva delen av den svenska arbetsmarknaden expanderat. Mycket tyder på att den utvecklingen fortsätter under 1990-talet.

De tekniska och organisatoriska förändringarna medför ökad efterfrågan på ny kunskap, bredare kompetens samt ökade krav på inlärningsförmåga hos personalen.

De successivt ökande kompetenskraven kan innebära en minskad intern och extern rörlighet på arbetsmarknaden i framtiden.

Enligt AMS är de åtgärder som måste vidtas för att förbättra villkoren för ungdomarna på arbetsmarknaden av två slag.

För det första måste de sociala mekanismer angripas som skapar höga risker för utslagning av ungdomarna. En förbättrad hem- och skolmiljö är den grundläggande förutsättningen men samtliga arbetsgivare måste ta ett ökat ansvar för att alla ungdomar får en bra start i arbetslivet.

För det andra måste arbetsmiljö och andra arbetsvillkor inom främst den sekundära sektorn förbättras. När ett företag har hög omsättning på personal är det oftast fel på jobben och inte på individerna. Genom att ändra jobben inom den sekundära sektorn så att en breddad och fördjupad kompetens krävs och genom den ändrade arbetsorganisationen samtidigt ge förutsättningar till utveckling i arbetet och tillgodose allas behov av fort- och vidareutbildning kan förutsättningar skapas så att omsättningen minskas.

5.8 Unga kvinnors framtida arbetsmarknad

Kvinnorna har under de senaste två decennierna fått en allt starkare förankring på arbetsmarknaden. Arbetskraftsdeltagandet har ökat i alla åldrar. Från 1970-talet och framåt har andelen av alla kvinnor 20–64 år, som finns i arbetskraften ökat från 60 till 83 procent 1988.

Kvinnorna väljer inte längre mellan hemarbete eller marknadsarbete. Valet gäller i stället hur stor omfattning marknadsarbetet skall ha. Expansionen i sysselsättningstillfällen under de senaste decennierna har kommit inom områden som sedan länge utgjort kvinnornas verksam-

hetsfält framför allt undervisning, sjukvård och socialvård. Nära 90 % av kvinnornas sysselsättningsökning har tillkommit genom den kommunala expansionen. Under 1980-talet har dock antalet kvinnor anställda i privata sektorn ökat kraftigt.

Den svenska arbetsmarknaden är kraftigt segregerad. Kvinnor och män finns inom var sin väl definierad sfär av arbetsmarknaden. Omkring 6 till 7 procent av kvinnorna respektive männen har ett yrke, där kvinnor och män finns i någotsånär lika proportioner. Av de yrkesaktiva kvinnorna finns 79 % i yrken dominerade av kvinnor. Undervisning och sjukvård sköts till mellan 75 och 80 procent av kvinnor, medan de sysselsatta inom byggnadsverksamheten till 90 procent är män. Andelen kvinnor inom tillverkningsindustrin är ca 26 procent. Kvinnoandelen är högst inom livsmedelstillverkningen ca 40 procent och inom tillverkningen av textilier, kläder och lädervaror där de utgör ungefär två tredjedelar av de sysselsatta. En slutsats man kan dra av ovanstående är att "människor" byggs upp av kvinnor och hus byggs av män.

Löneskillnaden mellan män och kvinnor har minskat från 1960-talets början. Utjämningen har gällt såväl för arbetare som tjänstemän och såväl inom privat som offentlig sektor. Löneskillnaderna är minst inom det statliga området. Den positiva utvecklingen har dock brutits under 1980-talet. Det gäller framför allt bland tjänstemän inom industrin. Den löneutjämning mellan olika arbeten som skett i Sverige kan också bidra som förklaring till varför yrkessegregationen förhållit sig stabil. Små löneskillnader ger små incitament för kvinnor att söka sig till manliga yrken. Kvinnorna har valt rationellt och därför sökt sig i första hand till offentliga sektorn, där de får bäst betalt för sina kvalifikationer.

Arbetslösheten har hela tiden under perioden 1975–1986 varit högre bland kvinnor än bland män. Arbetslösheten bland ungdomar i åldern 16–24 år, är högre än i övriga åldersgrupper i arbetskraften, men det är inte någon större skillnad mellan unga kvinnors och unga mäns arbetslöshet. Detta förklaras av att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna som ungdomsplats, ungdomslag, inskolningsplats, beredskapsarbete m.m. förebyggt arbetslöshet bland ungdomar. Man kan däremot konstatera att unga kvinnor utgjort en majoritet i dessa åtgärder.

Kvinnlig arbetskraft kan bli en bristvara. Under 1990-talet kommer inte tillskottet till arbetskraften att utgöras helt av kvinnor, utan vara mer jämt fördelat mellan könen. I stort sätt alla kvinnor finns ute på arbetsmarknaden. Ökningen av kvinnors sysselsättning kom huvudsakligen till stånd genom en ökning av deltidsarbetet; många arbetar kortare tid än 35 timmar. Under perioden 1970–1980 utgjordes 75 procent av sysselsättningstillväxten bland kvinnor av deltidsarbete. Det är dock mer än hälften av kvinnorna som arbetar heltid.

Om kvinnlig arbetskraft skall bli en bristvara krävs givetvis att efterfrågan är stark. Det finns dock enligt Christina Jonung ännu inget som pekar på att efterfrågan på det största kvinnliga området, vård och omsorg kommer att mattas under 1990-talet.

En skärpt konkurrens om den kvinnliga arbetskraften på 1990-talet kan medföra en uppvärdering av kvinnliga arbetsuppgifter.

Två åldersgrupper kommer att öka bland kvinnorna på 1990-talet. De barnafödande i 25–35 års ålder och de medelålders som kommer att vilja öka sin arbetstid. Därmed ställs ökade krav på samhället på en bra *barn- och äldreomsorg*. Efter *skatteomläggningen* kommer skillnaderna i marginalskatter mellan man och hustru att utjämnas. *Föräldraförsäkringen* kommer sannolikt att minska utbudet av arbetskraft.

5.9 Ungdomar utan gymnasieutbildning

Bilden av den framtida arbetsmarknaden och de krav som kommer att ställas på människorna i arbetskraften är relativt entydig i forskares och utredares avhandlingar och rapporter.

Höga krav kommer att ställas på arbetskraften vad gäller kompetens och beredskap för förändringar. Det innebär att alla, såväl unga som äldre i arbetskraften, bör ha goda baskunskaper, yrkesutbildning och social kompetens för att motsvara de ökade kraven på kontinuerlig utveckling och flexibilitet i arbetet.

Trots dagens stora efterfrågan på arbetskraft finns det stora grupper som har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. En av dessa grupper är ungdomar utan eller med en bristfällig yrkesutbildning.

Det är därför i dag, när ca 85 procent av alla ungdomar har gymnasial utbildning, av största betydelse, att de ungdomar som inte går till gymnasieskolan direkt efter grundskolan utan till den öppna arbetsmarknaden och vid behov till olika åtgärder, får möjlighet till en individuell väg för att få de kunskaper och färdigheter som är en förutsättning för att de skall kunna konkurrera på den reguljära arbetsmarknaden. Risken är i annat fall mycket stor, att vi får en grupp ungdomar som senare under hela sitt yrkesverksamma liv kommer att vara de som först slås ut från arbetsmarknaden vid konjunktur- och strukturförändringar.

6 Uppföljningsansvaret. Verksamhet, mål och metoder

Sammanfattning

★ 1987/88, mätåret för utredningens enkätundersökning:
- De flesta ungdomar befann sig högst ett år i uppföljningsåtgärder.
- En tredjedel av ungdomarna i uppföljningsåtgärder var studieavbrytare.
- Andelen ungdomar med både socialt betingade och utbildningsrelaterade problem hade ökat.
- Två tredjedelar av ungdomarna i uppföljningsåtgärder hade haft ungdomsplats.
- Nästan hälften av ungdomarna gick vidare till fortsatta studier och en tredjedel till arbete.

★ Ungdomar som inte fullföljer gymnasiestudier tenderar att
- fastna i lågstatusarbeten i konjunkturkänsliga branscher med sämre arbetsmiljö och låg lön
- ha högre arbetslöshet
- ha en lösare anknytning till arbetsmarknaden, vilket gäller i särskilt hög grad för kvinnornas.

★ Ungdomarna i uppföljningsansvaret är som alla andra.

★ Har ofta låga eller bristfälliga betyg från grundskolan och är i övrigt antingen
- målmedvetna om studie- och yrkesvalet eller
- osäkra om studie- och yrkesvalet eller
- i avsaknad av självkänsla, ofta med en komplicerad problembild.

★ Uppföljningsverksamhetens organisation dikteras av ett kontinuerligt in- och utflöde till olika åtgärder samt av skolans institutionella periodicitet.

★ Mål för verksamheten är att, genom vägledning och studie- och yrkesorientering i ett ständigt samspel med ökade erfarenheter och kunskaper i åtgärder, stärka ungdomarnas självkänsla och beredskap till ställningstaganden till fortsatt utbildning eller arbete.
★ Arbetssättet är individinriktat och flexibelt.
★ Uppföljningsverksamhetens funktioner är
- uppsökande och uppföljande
- orienterande
- förberedande
- kvalificerande
- kompetensgivande.
★ Helhetssynen på individen utgår från ett vidgat kompetensbegrepp.
★ Motivationsskapande metoder med utbildningsinriktning utgår från ett otraditionellt utbildningsbegrepp.

6.1 Bakgrund 1976–1989

Utredningens uppdrag är bl.a. att analysera de förändringar som sedan 1980 har påverkat situationen för arbetslösa ungdomar under 20 år. Analysen skall enligt direktiven dels bygga på dokumenterade erfarenheter, dels på aktuella undersökningar.

Utredningen har också, mot bakgrund av de stora förändringar som ägt rum avseende arbetsmarknadssituationen och de reformer som planeras för gymnasieskolan, i uppdrag att pröva om nuvarande målsättning för det kommunala uppföljningsansvaret behöver förändras.

1976–1983

Under årens lopp har uppföljningsansvaret utvecklats från att ha bestått i att ta kontakt med ungdomarna och att registrera sysselsättning till att vägleda i successivt alltmer mer åtgärdsinriktade former. Tonvikten på utbildningsinriktningen har förstärkts.

1976 lagfästes uppföljningsansvaret och statsbidrag utgick för uppsökande vägledning. 1980 infördes statsbidrag för vägledning och praktik. 1981 tillkom avtalet om ungdomsplatser och 1982 fördes administrationen av dem till skolstyrelserna. 1983 samlades uppföljningsansvaret

och åtgärdsansvaret för 16- och 17-åringar under skolstyrelsen. Ungdomsplatserna fick en starkare koppling till utbildning genom att de avtalsenliga utbildningsinslagen fick ett särskilt statsbidrag. LA-kurserna, som ingår i gymnasieskolans dimensionerings- och planeringsram och som ligger inom gymnasieskolans ansvar, blev uppföljningsansvarets särskilda instrument för att undervisa uppföljningens ungdomar.

Efter 1983

Både utbildnings- och arbetsmarknadssituationen för ungdomar har, som jag nyss nämnde, förändrats påtagligt sedan 1983. Utredningen gick därför i januari 1989 ut till alla skolstyrelser med en omfattande enkät. Svarsprocenten blev överraskande hög.

En sammanfattning av enkätresultatet som sammanställts med material som utredningen särskilt beställt från SCB och CSN fogas till betänkandet som bil. 5.

Sett över åren, alltsedan 1983 då dagens uppföljningsverksamhet startade, har ungdomarna i uppföljningsansvaret minskat, både antalsmässigt och procentuellt. Uttryckt på ett annat sätt: Om ungdomarna utan arbete eller utbildning sett i relation till hela uppföljningspopulationen (sammanlagda antalet ungdomar i de för uppföljningsansvaret aktuella åldersgrupperna) 1984/85 ges indexsiffran 100 så hade denna indexsiffra sjunkit till 77 för 1987/88 och till 67 för 88/89.

Den procentuella minskningen mellan 1983/84 och 1986/87 kan helt tillskrivas det faktum att en större andel av ungdomarna sökte till och togs in i gymnasieskolan, färre avbröt studierna och fler ungdomar gick vidare till gymnasieutbildning efter uppföljningsåtgärder. Införandet 1985 av prioritering av 16-17-åringarna vid intagning till gymnasieskolan bidrog till att en än större andel ungdomar kunde beredas plats i gymnasieskolan.

Läsåret 1986/87 kunde något som kan betecknas som ett trendbrott iakttas. Den ökade arbetskraftsefterfrågan som hade börjat skönjas 1984 hade ökat så mycket efter tre år att den började nå först 17-åringarna, sedan 16-åringarna och till sist också flickorna. En första signal härom kunde noteras i uppföljningsstatistiken 1987/88.

6.2 Uppföljningsverksamhet under 1987/88. Resultatsammanställning av utredningens kommunenkät, uppgifter från SCB och CSN och SÖ:s utvärderingsrapporter

Jag sammanfattar i det följande några av de viktigaste enkätresultaten i relation till det material som utredningen erhållit från SCB och CSN. Jag relaterar det också till RRV:s rapport och andra SCB–rapporter.

Några slutsatser som utredningen kan utläsa av enkätsvaren är:

1. att ungdomarna befann sig ungefär lika lång tid i uppföljningsansvaret 1987/88 som 1984/85 vilket innebär att det övervägande flertalet lämnade åtgärderna inom ett år;

2. att könsfördelningen i uppföljningsansvaret i stort sett var jämn 1987/88 om man bortser från de flickor som väntar på vårterminsstart av vårdutbildningar – 1984/85 var flickornas andel i uppföljningsansvaret betydligt större än pojkarnas;

3. att med minskande antal ungdomar i uppföljningsverksamheten har andelen ungdomar med psykosociala problem ökat 1987/88 jämfört med 1984/85;

4. att ungdomar med låga eller ofullständiga betyg från grundskolan och ungdomar med psykosociala problem var de två karakteristika som var mest frekventa bland ungdomarna i uppföljningsansvaret och som alltså mest påverkade arbetsformerna i uppföljningen;

5. att ungdomarnas skiftande behov och den individinriktade verksamheten påverkade arbetssättet men också organisationen;

6. att rörligheten bland ungdomarna, t.ex. studieavbrytare och väntare, det successiva inflödet och utflödet från uppföljningsverksamheten samt det individinriktade arbetssättet var det som mest påverkade arbetets organisation i uppföljningen.

Enligt svaren på utredningsenkäten finns uppföljningsverksamhet i alla Sveriges kommuner utom fem som har "hyrt in sig" hos grannkommunen.

Utredningen har sammanställt uppgifter från flera olika källor. Uppgifterna är inte helt jämförbara. Därför har uppgifterna grupperats efter uppgiftkälla. Sammantaget ger de emellertid en god bild av tillflödet och utflödet ur uppföljningsansvaret. För mera detaljerade uppgifter hänvisas till bil. 5.

Enligt SCB och CSN:
Ca 21 procent av 16-åringarna omfattades någon gång under året av uppföljningsansvaret.
Ca 15 procent av 16-åringarna var någon gång under året utan utbildning eller arbete.
Ca 2 procent av 16-åringarna väntade på senare studiestart (vårterminen).

Enligt SÖ:s rapport:
Uppföljningspopulationen bestod 1987/88 av 211 216 16-18-åringar.

Enligt enkätsvaren:
30 600 ungdomar mellan 16 och 18 år hade enligt enkätsvaren någon gång varit utan utbildning eller arbete under 1987/88
Ca 60 procent av dessa ungdomar var 16-åringar.
34 procent av ungdomarna i uppföljningsansvaret hade avbrutit gymnasiestudier.
16 procent av ungdomarna i uppföljningsansvaret väntade på senare studiestart (vårterminen).

Jag kommer att analysera de två sistnämnda resultaten i kapitel 7.

77	procent	av ungdomarna hade haft individuella planer
73	procent	av ungdomarna hade deltagit i uppföljningsprogram
65	procent	av ungdomarna hade haft ungdomsplats
7	procent	av ungdomarna hade deltagit i ungdomslag eller någon annan verksamhet
46	procent	av ungdomarna hade deltagit i utbildningsinslag
25	procent	av ungdomarna hade deltagit i annan utbildning
88	procent	befann sig i åtgärder högst ett år.

Denna redovisning inriktar sig på att beskriva ungdomarnas förhållande till gymnasieskolan och då särskilt för 16–åringarna inom uppföljningsansvaret. Ser man till åldersfördelningen för samtliga ungdomar inom uppföljningansvaret under 1987/88 ser man att i medeltal ca 60 procent av ungdomarna i kommunerna är 16 år.

Övriga, främst 17–åringar, i medeltal ca 35 procent om man ser till dem med individuella planer eller i medeltal ca 24 procent av dem som berörs av uppföljningsprogram är antingen kvarstående i verksamheten sedan föregående år eller har avbrutit studier i gymnasieskolan eller avbrutit annan verksamhet t ex arbete. Materialet ger inte möjlighet att på samma sätt som för 16–åringarna redovisa bakgrunden. Som en utgångspunkt för skattningar kan nämnas att 3 054 ungdomar som tillhörde uppföljningspopulationen avbröt gymnasiestudier i högre årskurs än årskurs 1 i gymnasieskolan och var i uppföljningsåldrarna. De motsvarar ca 10 procent av samtliga ungdomar utan arbete och utbildning under 1987/88 eller ca 25 procent av alla ungdomar över 16 år utan arbete och utbildning under 1987/88.

Ungdomsplatserna och de frågor som är knutna till dem redovisar jag i kapitel 8 om arbetsmarknadsåtgärderna för 16–19–åringarna.

Huvuddelen av undervisningen i utbildningsinslag var enligt rapporterna inriktad mot att reparera kunskapsbrister från grundskolan. I LA–kurserna och uppföljningsprogrammen inriktades undervisningen på att återvinna och stärka självkänslan och att skapa motivation och förbereda för studier i gymnasieskolan.

Det bör påpekas att en del av studierna troligen bestått av lärlingsutbildning eftersom enligt enkätsvaren 1 672 gymnasiala lärlingsplatser administrerades av uppföljningsansvaret.

Efter avslutade uppföljningsåtgärder gick *nästan hälften av ungdomarna vidare till fortsatta studier, en tredjedel till arbete* och en *tiondel till annat*, bl.a. fortsatta åtgärder eller arbetslöshet. Detta är ett bättre resultat än jämfört med SÖ:s undersökning 1984/85 då det var mellan en fjärdedel och en tredjedel som gick till studier, en lika stor andel som gick till arbete och den resterande tredjedelen gick till ungdomslag, arbetslöshet eller okänd verksamhet.

Försöksverksamhet med DELTA, alternativ användning av statsbidrag för ungdomsplats för individuell utbildning, är den enda studieform inom vilken ungdomar i uppföljningen lyckats skaffa sig en hel kompetensgivande utbildning. Försöksverksamheten redovisas i kapitel 7.

6.3 Hur har det gått för ungdomarna?

Varken gymnasieskolan eller uppföljningsansvaret hade 1987 ett informationssystem som byggde på individuppgifter. Därför har det inte gått att följa de ungdomar som "försvunnit" in i gymnasieskolan. Enligt rapporter från skiftande källor tycks ungdomarna från uppföljningsansvaret fungera bra i gymnasieskolan och sällan avbryta sina studier.

Uppföljningsundersökningarna avser således de ungdomar som inte fortsatt vidare till gymnasieskolan. Tillgängliga undersökningar har gjorts under åren 1986 och 1987. De avsåg då de 20-åringar som var 16 år 1983 eller 1984. Vid den tiden var arbetslösheten som högst, ungdomskullarnas omfattning kulminerade och prioriteringen av 16- och 17-åringar vid intagning till gymnasieskolan hade ännu inte trätt i kraft. Undersökningarna gjordes under begynnande högkonjunktur med en allt gynnsammare arbetsmarknadssituation.

Trots detta kan det konstateras när det gäller de ungdomar i uppföljningsansvaret som inte sökte till fortsatta studier jämfört med dem som fullföljde studier i gymnasieskolan att:

★ 23 procent av 20-åringarna hade 1987 inte fullföljd gymnasial utbildning;

★ tenderar att fastna i lågstatusjobb i konjunkturkänsliga branscher och/eller med sämre arbetsmiljö och låg lönesättning;

★ har, trots längre tid på arbetsmarknaden, högre arbetslöshet än ungdomar med gymnasial utbildning;

★ särskilt kvinnorna har en svagare anknytning till arbetsmarknaden och deras arbetssituation präglas i högre grad än männens av den "permanenta tillfälligheten";

★ ungdomar med bakgrunden "arbetare" är överrepresenterade i de fall socioekonomisk bakgrund anges i undersökningarna.

Undersökningar som gjorts i Stockholm, Göteborg och av RRV

Ett antal uppföljningar av hur det har gått för ungdomarna i uppföljningsansvaret har gjorts bl.a. av RRV och av uppföljningsansvariga i Stockholm, Göteborg och Västerås. Enligt Stockholmsrapporten hade två tredjedelar av de tillfrågade ungdomarna födda 1966/67 förvärvsarbete två och ett halvt år efter det att de lämnat uppföljningsverksamheten. Kvinnorna övervägde när det gäller studier: av de 183 undersökta ungdomarna studerade 26 varav 23 var kvinnor. Under mätveckan fullgjorde 7,1 procent män värnplikten och 2,7 procent kvinnor arbetade i eget hem. Endast 7 personer (3,8 %) uppgav sig vara arbetslösa/arbetssökande, varav 5 var kvinnor och 2 var män.

I RRV:s rapport, där mätningstillfället var våren 1985, och Göteborgsrapporten med våren 1986 som undersökningstillfälle anges att två femtedelar hade förvärvsarbete. Motsvarande siffra i Stockholmsstudien för våren 1985 var något högre vilket tyder på en bättre arbetsmarknad i Stockholm.

SCB:s undersökning

SCB har gjort en undersökning (U 44 SM 8801) våren 1987 av 20-åringar utan fullföljd linje i gymnasieskolan. De utgjorde enligt SCB 23 procent av ungdomar födda 1967. Det var dels sådana ungdomar som börjat en specialkurs i gymnasieskolan (4 procent), dels påbörjat men inte fullföljt en linje i gymnasieskolan (9 procent) och dels 10 procent ej intagna i gymnasieskolan. Ungdomar med den socioekonomiska bakgrunden "arbetare" var överrepresenterade i SCB:s undersökningspopulation och ungdomar med bakgrunden "tjänstemän" var underrepresenterad.

Drygt hälften av dessa 20-åringar arbetade våren 1987. Män och kvinnor hade arbete i lika hög grad men kvinnorna hade i större utsträckning vikariat eller någon annan tillfällig anställningsform: 32 procent av kvinnorna mot endast 14 procent av männen.

Vanligaste yrken bland dem som huvudsakligen arbetade var maskinmontör, sjukvårdsbiträde. verkstadsmekaniker, städare och affärsbiträde. Bland de tjugo vanligaste yrkena var könsfördelningen mycket ojämn. Endast tre yrken uppvisade en jämnare könsfördelning än 80–20

till förmån för ettdera män eller kvinnor, nämligen bänk- och maskinsnickare, affärsbiträde och paketerare.

På frågan "Har Du varit arbetslös någon gång sedan Du slutade grundskolan?" svarade 41 procent av männen och 49 procent av kvinnorna ja.

SCB har räknat om och jämfört svaren på frågorna som gällde arbetslöshet med SCB:s ordinarie arbetskraftsundersökning vid samma tid. Omräknat till relativ arbetslöshet motsvarade andelen arbetssökande ett tal i storleksordningen av 10–11 procent. Enligt den reguljära arbetskraftsundersökningen redovisas en relativ arbetslöshet för motsvarande åldrar på mellan 3–7 procent. SCB förklarar skillnaden med att den aktuella undersökningen gäller en delgrupp med kortare utbildning och annan socioekonomisk bakgrund än "normal befolkning" i samma ålder.

6.4 Uppföljningsverksamheten

Ungdomarna

För att ge en uppfattning om arbetet i uppföljningsverksamheten delar jag in ungdomarna i uppföljningen i tre grupper. Indelningen är inte gjord utifrån de enskilda ungdomarnas egna behov utan dess syfte är att belysa arbetsformer, behov av personal och kompetens m.m. De olika grupperna kräver också att olika typer av nätverk skapas omkring dem.

Ungdomar som är målinriktade och kvalificerar sig genom praktik eller kompletterande studier eller som kommit in på utbildning som startar på vårterminen.

Ungdomar som är studie- och yrkesobestämda och prövar sig fram.

Verksamheten för dessa två grupper, som är i klar majoritet, faller inom ramen för normalt uppföljningsarbete. Det innebär att de genom vägledning och egna erfarenheter i praktik, på ungdomsplatser och med orienterande undervisning efter ca ett år är beredda att välja reguljära studier eller arbete.

Det finns en tredje grupp ungdomar i uppföljningsansvaret.

Det är de som saknar självförtroende, som har dåliga baskunskaper och/ eller som inte klarar sig utan kontinuerligt vuxenstöd.

Ungdomarna tenderar, enligt rapporter till utredningen, att ha mycket låg självkänsla, sviktande uthållighet och fly krav och jobbiga situationer. Gemensamt för de flesta är lågt eller bristfälligt slutbetyg från grundskolan. Många har redan i grundskolan varit föremål för särskilda åtgärder. Utbildning på gymnasienivå är möjlig men ungdomarnas mest näraliggande behov är att genom vägledning och olika åtgärder få perspektiv på sin situation för att sedan kunna ta ställning till t.ex. en längre utbildning.

Tidigare ansågs ungdomarna vara mera utagerande med kriminalitet och drogmissbruk som symptom. I rapporterna beskrivs ungdomarna som mera inåtvända och i behov av stöd i form av t.ex. kuratorssamtal och djupare vägledning. Ungdomarna kan ha så svåra störningar att de inte har möjlighet att ta arbete på den öppna arbetsmarknaden. Deras andel uppskattas utgöra mellan två och fyra procent av ungdomarna i de aktuella åldersgrupperna. I uppföljningsansvaret är deras andel betydligt större.

En fråga i enkäten gällde den procentuella förekomsten av psykosociala problem både i uppföljningsverksamheten och i ungdomslagen. Drygt tre fjärdedelar av de kommuner, som svarat på enkäten, anger att de 1987/88 hade ungdomar i uppföljningsansvaret med sådana psykosociala problem att detta hindrade dem från att ta arbete eller att genomföra reguljär utbildning. Detta är det svarsalternativ som har samlat de flesta svar, både när det gäller den kvantitativa svarsuppgiften och den öppna frågan.

Totalt sett var andelen ungdomar med psykosociala problem i uppföljningsansvaret 1987/88 i medeltal för kommunerna bland pojkar ca 16 procent, bland flickor ca 11 procent och sammanlagt ca 14 procent. Om materialet "rensas" på de s.k. väntarna, oftast flickor som väntar på vårterminsstart av vårdutbildningar, närmar sig medeltalet för andelen flickor med psykosociala problem pojkarnas medeltal. För ungdomslagen var resultaten snarlika.

Spridningen mellan olika regioner och kommuner var stor även om de stora och medelstora kommunerna övervägde. Många kommuner påpekade att både när det gäller 16- och 17-åringar och 18- och 19-åringar fanns det huvudsakligen sådana ungdomar kvar i åtgärder som inte kunde fungera vare sig i reguljära gymnasiestudier eller på arbetsmarknaden.

Rapporter om hur man arbetade med ungdomar med psykosociala problem har lämnats till utredningen. De kom huvudsakligen från de större kommunerna. Dessa tycktes ha en sådan personalvolym på de kommunala förvaltningarna att man upplevde behov av att samordna mål och medel om man skulle kunna behålla helhetssynen på ungdomarna.

Även de mindre kommunerna hade självklart dessa problem bland sina ungdomar och tycktes ofta arbeta lika medvetet och målinriktat med dem. Det bestående intrycket från enkätsvaren förblir att de där hanterades på ett mer individuellt plan och att helhetssynen inte försvårades av samordningsproblem.

Flöden

Tillflödet av ungdomar till uppföljningsansvaret sker mer eller mindre kontinuerligt under året. Detta och ungdomarnas individuella behov i kombination med framför allt skolans institutionella periodicitet dikterar villkoren för organisationen av arbetet i uppföljningen. Ansökan till gymnasieskolan, intagningsbesked och skolstart sker i princip en gång om året.

Uttrycket tillflöde kan ge sken av att alla ungdomar söker sig till uppföljningsverksamheten av en egen kraft. Så är det inte. Många av de ungdomar som inte sökt gymnasieskolan, inte kommit in eller avbrutit gymnasiestudier är eller blir passiva. De måste sökas upp och följas upp.

I den uppföljande verksamheten ingår också den utredande uppgiften som kan innebära kontakter med annan personal och förvaltningar, således samordning och nätverksbyggande uppgifter.

En annan del av verksamheten är konkret planerande. Det kan gälla anskaffandet av en ungdomsplats eller planeringen av individuella stu-

dier i gymnasieskolan. Utan en sådan planering kan åtgärder inte genomföras.

Dessa uppgifter kräver en viss grundorganisation om de skall utföras med kvalitet. Kopplat till denna uppgift ingår också vägledning vari ofta ingår den utredning, planering och samordning som för vissa ungdomar utgör förutsättningen för att kunna ta till sig ett erbjudande av de åtgärder och den verksamhet som kommunen erbjuder. Om denna verksamhet skall vara framgångrik så kräver den i många fall en betydande erfarenhet av arbete med ungdomar. Arbetet angränsar för vissa ungdomar till socialt arbete och är i många fall mycket tidskrävande. Denna tid tillsammans med den kunskap och erfarenhet som personalen inom uppföljningen besitter utgör i många fall en av de viktigaste förutsättningarna för att lyckas med verksamhetens målsättning.

Ett verksamhetsår

De aktuella ungdomarna kontaktas oftast före höstterminens start. Förberedande information ges ibland redan på vårterminen i årskurs nio. I början av augusti får uppföljningspersonalen uppgift av intagningskanslierna om vilka som inte sökt och vilka som inte tagits in i gymnasieskolan. Skriftlig inbjudan till information och/eller uppföljningsprogram skickas därefter ut till ungdomarna. I mindre kommuner kontaktas ungdomarna per telefon. I övrigt söks ungdomarna upp genom kontakter med grundskolans syo, arbetsförmedlingen eller på grundval av ungdomarnas tidigare kontakter med uppföljningen. Det senare gäller särskilt 17-åringarna. Ett omfattande arbete läggs ned på att nå dem som man inte får kontakt med vid första tillfället.

Uppföljningsprogrammen startar på höstterminen, oftast i samband med skolstarten. I enkätsvaren har man understrukit betydelsen av att ungdomarna fångas upp i verksamheten samtidigt som alla andra ungdomar börjar i gymnasieskolan till hösten.

I många kommuner har flera uppföljningsprogram genomförts under läsåret beroende på hur många som har varit anmälda. Vanligt är att uppföljningsprogram anordnas i början av höst- resp. vårterminerna och däremellan ges individuell vägledning och olika åtgärdsprogram. Gruppstorlekarna varierar mellan 10–30 elever.

Innehållet består oftast av vägledning och information om gymnasieskolan och arbetslivet. Övriga inslag kan vara facklig information, gruppdynamiska inslag, samhällsinformation på lokal, nationell och även ibland internationell nivå, privatekonomiska frågor, körkortsinformation, ANT–information varvat med praktikinslag och studiebesök på gymnasieskolor.

Gränsen mellan uppföljningsprogrammens innehåll och LA–kurserna tycks ibland ha varit flytande. Innehållet i båda verksamheter har oftast styrts av elevernas behov. Inslagen har lagts upp utifrån den erfarenhet uppföljningspersonalen har av ungdomarnas behov, intressen och vardagsproblem.

En ungdomskonsulent uttrycker det så här:

"Verksamheten är frivillig för ungdomarna. De kan tacka nej eller helt enkelt utebli från verksamheten. Detta gör att vi måste sälja verksamheten, arbeta utifrån *metoder som attraherar så många som möjligt* av de ungdomar som behöver uppföljningens tjänster. I vårt arbete försöker vi ha en *helhetssyn på ungdomarna*. Detta innebär att vi tar hänsyn till och räknar med *hela deras situation*, såväl den *sociala* och *känslomässiga* som den *kunskapsmässiga*."

"Våra ungdomar kommer från många olika nationer, samhällsskikt och sociala miljöer. Vi ser också stora skillnader i deras känslomässiga mognad och psykiska välbefinnande. Kunskapsmässigt är nivåskillnaderna mycket stora. ... Med dessa olikheter för ögonen blir arbete med ungdomarna med nödvändighet mycket varierat och *individuellt inriktat*. Vi satsar på att i första hand *stödja och utveckla ungdomarnas möjligheter och tillgångar*. När de lyckas får de självförtroende och orkar sedan arbeta med sina svagare sidor. För att kunna nå alla olika ungdomar krävs det mycket av de vuxna i uppföljningsverksamheten. Främst måste vi visa ungdomarna att vi accepterar dem, lyssnar på dem, även om vi inte alltid delar deras värderingar."

I uppföljningsprogrammen undervisar oftast uppföljningspersonalen. I den mån ungdomar väljer att därefter fortsätta i någon LA–kurs sköts undervisningen där av lärare eller speciallärare, ibland i samarbete med syo–konsulenter eller andra. Speciallärare undervisar också ofta i

de undervisningsinslag som är knutna till ungdomsplatserna. I många rapporter vittnas det om det positiva att kunna handplocka lärare som är intresserade, kunniga och insatta i ungdomarnas behov.

Undervisningens syfte är att kvalificera ungdomar för gymnasiala studier genom att bl.a. komplettera baskunskaperna i svenska och matematik. Läsförståelse är en grundläggande förutsättning. Torsten Madsén och Ingegärd Sandström har i "Livlina för livslångt lärande" bl.a. utifrån uppföljningsverksamhetens erfarenheter angett riktlinjer för hur man kan utveckla läsförståelsen.

De flesta ungdomarna i uppföljningsverksamheten får någon gång en ungdomsplatsplacering. Man har försökt att så långt som möjligt tillgodose ungdomarnas önskemål om yrkesområde. Den vanligaste metoden att skaffa en plats har varit genom personliga kontakter med företag och institutioner. Ungdomarna själva uppmuntras att aktivt delta i kontakterna.

Utöver detta har kommunerna ordnat kurser och projekt anpassade till lokala behov och möjligheter. Många verksamheter har i ökande utsträckning centrerats omkring kreativ verksamhet i form av musik, bild och data. Exempel på övriga kommunala projekt är arbetslag med kunnig handledare, t.ex. skogsröjning, reparationsverkstad, jobbklubb och studiecirklar som "Tjejer och killar", ADB-kurser och matlagningskurser. Kommuner har också egna särskilda verkstäder, ibland i samverkan med socialtjänsten.

Organisationsformer

I och med att skolan fick ansvaret för ungdomarna utanför skolan, först i form av ett uppföljande ansvar, sedermera med allt större betoning på den uppsökande funktionen och slutligen också ett åtgärdsansvar, har uppföljningsverksamhetens relation till skolan diskuterats.

Ur det centrala, statliga perspektivet fick hemkommunens skolstyrelse det samlade ansvaret 1983, då det sammanhållna uppföljnings- och åtgärdsansvaret infördes. 1985, i samband med riksdagsbehandlingen av en ny skollag, gavs möjligheter att delegera viss verksamhet till annan.

Rena utbildningsåtgärder, som låg inom någon skolform, fick skolstyrelsen emellertid inte heller i fortsättningen delegera.

Uppföljningsverksamhetens personal är kommunalt anställd och några behörighetsregler finns f.n. inte. Statsbidraget är särskilt reglerat och beräknas under särskilt anslag. Skollagen och statsbidragsförordningen är de enda centrala bestämmelser som reglerar verksamheten.

Den verksamhet som har bedrivits inom uppföljningsansvaret har varit oerhört olikartad kommunerna emellan. Det kommunala uppföljningsansvaret är en lokalt anpassad företeelse i dess verkliga bemärkelse. Verksamheten har organiserats utifrån lokala förutsättningar och behov. Hur verksamheten organiseras ankommer det självfallet inte på staten att föreskriva om.

Den vanligaste lösningen i kommuner med gymnasieskola är att uppföljningsverksamheten finns som en enhet inom gymnasieskolan med gymnasieskolans rektor som chef och ansvarig. Detta behöver inte innebära att uppföljningsverksamheten är inrymd i gymnasieskolbyggnaden. I många kommuner har uppföljningsverksamheten samordnats med arbetslöshetsåtgärder och/eller socialtjänstens verksamhet. Det är i stort sett lika vanligt att personalen i uppföljningsverksamheten är anställd vid skolförvaltningen som vid en gymnasieskola. Verksamheten har ofta egna lokaler. Åtgärderna planeras och genomförs nästan alltid av den uppföljande personalen.

I kommuner där verksamheten ligger under gymnasieskolan tycks detta vanligen ha fungerat bra om verksamheten har samlats till en enhet där skolledningen har intresserat sig för verksamheten. Kritik har emellertid framförts i vissa fall då uppföljningsverksamheten i större kommuner delats upp på flera gymnasieenheter. Uppföljningspersonalen såväl som ungdomarna har upplevt sig negativt segregerade i skolenheten och att de har stått längst ned på gymnasieskolans statusskala.

I kommuner där organisationen har karaktär av en egen institution har ibland framförts uppfattningar som tyder på ömsesidigt främlingsskap mellan uppföljningspersonalen och gymnasieskolans personal. Man är av den åsikten att gymnasieskolan varken kan eller vill ta ansvar för de ungdomar som befinner sig utanför gymnasieskolan. Det hävdas att den

uppföljande verksamheten måste vara flexibel för att fungera för ungdomarna och att det därför skulle vara olämpligt att lägga ansvaret under gymnasieskolan, som är för stelbent.

Det behöver knappast påpekas att i de fall uppföljningsverksamheten är lokalmässigt integrerad i skolenhet bör skolledningen beakta alla möjligheter att integrera ungdomarna med individuella utbildningsplaner i skolans gemensamma aktiviteter. Eljest kan effekten av den lokalmässiga integrationen bli den motsatta – en ytterst kännbar segregation. Här kan också hänvisas till Madsén–Sandström som tillmäter utformningen och belägenheten av uppföljningsverksamhetens lokaler stor betydelse för ungdomarnas välbefinnande.

6.5 Mål och metoder

Uppföljningsverksamhetens funktioner

Uppföljningsåtgärderna består av individuell vägledning, socialt stöd och pedagogisk habilitering i en planerad växling med arbete på ungdomsplats. Åtgärderna hålls samman av en individuell plan som är mer eller mindre formaliserad. Ofta undertecknas den av både vårdnadshavare och den unge samt av den eller de som är ansvariga för den unge i uppföljningsverksamheten.

Uppföljningsverksamhetens funktioner kan indelas i

1. *uppsökande och uppföljande*
uppsökande verksamhet som innebär
att hålla sig informerad om ungdomarnas sysselsättningssituation, registrering av denna, uppföljning vid behov med sex veckors intervaller;

2. *orienterande*
personlighetsstärkande och medvetandegörande orientering genom bl.a. vägledning och studie- och yrkesorientering samt samhällsorientering genom undervisning och praktik;

3. *förberedande*
stödja ungdomarna att genom nyvunna kunskaper och erfarenheter från praktik/arbete, vid behov via åtgärd, vägledning och studie- och yrkesorientering finna alternativa vägar till antingen utbildning eller arbete, pedagogisk habilitering;

4. *kvalificerande*
vid behov komplettera bristande baskunskaper, huvudsakligen inom ramen för de utbildningsanslag som är knutna till ungdomsplats, samt för många av ungdomarna stärka deras självkänsla bl.a. genom erfarenhet av arbete på ungdomsplats och därigenom grundlägga en tro på den egna förmågan att nå mål, som de själva formulerat;

5. *kompetensgivande*
inom ramen för DELTA - försöksverksamhet med att inom ramen för individuella planer bedriva regelrätta studier med klar målsättning för viss studie- och yrkeskompetens.

Arbetssättet är individinriktat och flexibelt för att tillgodose individens behov. Den övergripande målsättningen är att den unge så fort som möjligt skall kunna gå över till utbildning eller arbete. Flexibiliteten i arbetssättet är nödvändig dels på grund av ungdomarnas skiftande behov, dels att ungdomarna tas in i uppföljningsåtgärder fortlöpande under året.

Ett vidgat kompetensbegrepp

Det individinriktade arbetssättet kräver att man har en helhetssyn på varje individ. Det kräver också att personalen har en klar och medveten målsättning för verksamheten. Målet, att kvalificera ungdomarna för reguljär utbildning eller arbete, bygger på kunskap om vilken kompetens som skall eftersträvas.

En analys av kompetensbegreppet ger, enligt min åsikt, följande innehåll och struktur:

★ personlig identitet och självkänsla
★ social kompetens och medborgarkompetens
★ inlärd kunskap, teori
★ yrkeskunskap och arbetslivserfarenheter

★ framtidsinriktad, informell kunskap
★ fritidsintressen, ungdomskultur.

Denna kompetens får ungdomar:
★ i familjen
★ i skolan och i andra utbildningsformer
★ på fritiden
★ i det omgivande samhället
★ i arbetslivet/yrkeslivet (beroende på ålder)
★ på annat sätt: t.ex. genom särskilda insatser och åtgärder.

Mina slutsatser är följande:
★ att alla delar av kompetensen utvecklas hos ungdomar är en förutsättning för genomförande av studier och för ett fast fotfäste på den reguljära arbetsmarknaden
★ att behovet av stöd för personlighets- och identitetsutvecklingen är särskilt stort i tonåren när denna process är som intensivast
★ att de flesta ungdomar får adekvat stöd för den personliga, sociala och medborgerliga utvecklingen inom ramen för det egna privatlivet och den reguljära gymnasieutbildningen
★ att ett antal ungdomar har behov av särskilt, individuellt anpassat stöd för denna utveckling och att den är ett nödvändigt led i förberedelsen för senare inhämtande av kunskaps- och yrkesmässig kompetens.

Som Torsten Madsén och Ingegärd Sandström i "Livlina för livslångt lärande" så tydligt visar utgör de två första komponenterna i kompetensen, den personliga identiteten, självkänslan och den sociala kompetensen, väsentliga komponenter i den personliga kompetensen. De måste utvecklas parallellt och i växelspel med alla övriga komponenter för att en ung människa skall kunna ta till sig kunskap som förmedlas i skolan. Den unge måste ha utvecklats till den mognadsnivå som ger beredskap för att delta i skolarbetet.

Förutsättningen för att ungdomar skall kunna ta till sig den kunskap som skolan förmedlar är följaktligen att den personliga identitetsutvecklingen och den sociala kompetensen utvecklas i takt med att kraven ökar under skoltiden. Barn och ungdomar utvecklas inte bara i skolan utan också i samspel med det omgivande samhället, i familjen, med kamraterna, i fritidssysselsättningarna, kort sagt, i det nätverk som omger den unge. Kontakterna utvidgas allteftersom ungdomarna växer

och de erfarenheter de gör. I kapitel 3 om ungdomarna har jag visat hur massmediala och andra yttre företeelser griper in i de ungas utveckling. Fritid och feriejobb är andra erfarenheter som utgör ingredienser i ungdomarnas utveckling. Några ungdomar behöver särskilt stöd för att ta till sig detta utbud och att utvecklas i positiv riktning.

Ett vidgat utbildningsinnehåll

Man talar ofta om "makt över möjligheter" i samband med utslagning och i diskussioner om stödåtgärder för missgynnade grupper. Att en del personer, barn, ungdomar eller vuxna, hindrats från att utveckla egna möjligheter eller ta del av möjligheter som samhället erbjuder, kan vara orsak till att svårigheter uppstår i skola, arbetsliv eller på fritiden.

Jag har under avsnittet om ungdomarna (kap. 3) redovisat forskaren Tom Hagströms hypotetiska modell enligt vilken han grupperar unga arbetslösa i en aktiv–passiv dimension. För uppföljningsverksamheten och de ungdomar som den arbetar med torde detta vara en mycket relevant analysmodell.

Mycket av uppföljningsverksamheten går ut på att aktivera och motivera. Detta går också som en röd tråd genom Torsten Madséns och Ingegärd Sandströms analys av ett pedagogiskt program för arbete med ungdomar med studiesvårigheter. De betonar att individen måste ta ett eget ansvar för sin inlärning. Utan detta ansvar och aktiva förhållningssätt kan ingen utomstående åstadkomma något inuti individen, säger författarna. De framhåller också det viktiga i att man i undervisningssituationen arbetar med ett vidgat utbildningsbegrepp, att man använder okonventionella metoder som inte i traditionell mening betraktas som undervisning.

Denna utvidgade utbildningssyn konkretiseras i de åtgärder som utgör delar i utbildningsprogrammet som är helheten. Åtgärdskomponenterna är

Social träning
Psykosocialt behandlingsarbete
Vägledning, studie- och yrkesorientering
Praktisk verksamhet

Kultur och kreativt arbete
Undervisning, lära att lära, utveckling av läsförståelsen
Arbete.

Samtliga aktiviteter inom modellen bör ses som en utbildning. Detta innebär ett vidgat synsätt på begreppet utbildning. Utgångspunkten är individen och dess behov. Utifrån detta skräddarsys ett paket av åtgärder som just denna individ behöver. Tanken är att de olika delarnas tyngdpunkt ska styras av individuella behov. Det individuella synsättet kräver att ungdomarnas behov, situation, kunskapsnivå m.m. blir styrande vad gäller åtgärder.

Nivån på utbildningen och de krav som ställs, skall ligga så nära det optimala som möjligt för individen. Detta för att skapa ett klimat som individen kan växa i och klara högre och högre krav.

Delarna går in i varandra och påverkar varandra. Alla behöver inte genomgå alla delkomponenter. Vägen till målet att etablera sig i det reguljära utbudet av utbildning och arbete ser olika ut beroende på varje persons enskilda förhållanden. Den individuella utbildningsplanen är utgångspunkten och förutsättningen för att en målsättning och en struktur skapas för varje individ.

Denna koncentration på individens behov i kombination med en breddning av utbildningsbegreppet är en naturlig konsekvens av det vidgade kompetensbegrepp som jag redogjorde för nyligen.

Olika synsätt på ungdomars svårigheter

När det gäller ungdomar som på något sätt kan anses ha ett särskilt stort behov av stöd kan det vara fruktbart att uppehålla sig omkring problembilden och försöka analysera några av de inblandade personalkategoriernas synsätt på dessa ungdomar. Jag kommer att i det följande försöka redovisa hur de för uppföljningsansvarets ungdomar viktiga medaktörerna ser på psykosociala problem. Dessa medaktörer är då, förutom uppföljningens personal, skolans, fr.a. gymnasieskolans, socialtjänstens och arbetsförmedlingens personal. Skillnaderna i deras definition av psykosociala problem kan också motsvaras av skillnader i de resp. verksamheternas mål och arbetssätt.

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn och ungdom, i synnerhet de som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Man bör också vara medveten om att socialtjänsten i kommunen ansvarar för välfärden för alla kommunens invånare, vilket innebär att den kan vara väl insatt i den unges bakgrund. Socialtjänsten är ofta inkopplad i behandlingsarbetet av de mest problemtyngda ungdomarna.

Socialtjänstens styrka ligger i en bred kunskap om problem och problembehandling samt i möjligheterna att ge ekonomiskt bistånd för att hjälpa individen till en ny start. Den svåraste avvägningen är - och det gäller i särskilt hög grad unga människor - dels vilka krav individen kan ställa på samhället men också vilka krav samhället kan ställa på indivden. Problemfokuseringen kan sägas i viss mån vara en black om foten för socialtjänsten. Folk i allmänhet vill inte sättas i samband med "socialen" och detta gäller ungdomarna i synnerhet.

Arbetsmarknadsmyndigheternas centrala uppgift att förmedla arbete blir särskilt accentuerad under arbetslöshetstider då den sociala aspekten kan komma i kläm. Ända sedan tillkomsten i början av detta sekel har stor vikt lagts vid arbetsförmedlingens sociala aspekter. Arbetslöshetsperioder ökar utslagningen. För att under arbetslöshet överhuvudtaget kunna fullgöra sina uppgifter måste arbetsförmedlingarna skärpa gränsdragningen mellan de förmedlingsbara och icke förmedlingsbara arbetssökande. Då är samarbetet med socialtjänsten särskilt viktig.

I läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70) sätts eleven i centrum. Det anges att det är både individens behov och samhällets krav som i samspel skall vara bestämmande för verksamheten. I Lgy 70 pekar man också på att det finns en grupp elever som av olika anledningar måste uppmärksammas. Läraren måste därför känna till orsakerna till t.ex. beteendestörningar kan uppstå och hur man kan förebygga och häva anpassningssvårigheter.

Dessa formuleringar kan sägas återspegla uppfattningen om att vissa elever har särskilda lätt identifierbara egenskaper och att de kan inordnas i särskilda grupper för vilka klara och enhetliga insatser görs. Man lägger handikappet som en egenskap hos eleven och inte som en brist i relationen elev–miljö.

Dagens syn på allas lika värde och rätt att vara olika bygger på ett mera utvecklat jämlikhetsbegrepp som formuleras i läroplanen för grundskolan (Lgr 80):

"Barn är olika då de kommer till skolan. Skolan bör heller inte sträva efter att göra dem lika. När de lämnar skolan bör de göra det med bibehållen individualitet och särprägel och med en uppövad förmåga att respektera individualiteten hos andra människor."

Detta speglar den i dag vedertagna innebörden i begreppet handikapp, som utgår från att handikappet uppkommer i en relation mellan individ och miljö. Om individen i sina relationer med omgivningen upplever hinder kan ett handikapp uppstå. Detta resonemang tillämpas numera även på utbildningssituationen och varför elever får svårigheter i skolan.

Synen på skolsvårigheter som ett relativt begrepp och ett gemensamt ansvar ställer än högre krav på gymnasieskolan än på grundskolan. Man kan inte bortse från att undervisningen i gymnasieskolan är mera direkt knuten till kvalificering för vissa bestämda uppgifter i samhället och dess produktion av varor och tjänster.

Forskarna Odin och Åhs har bl.a. granskat hur svårighetsbegreppet tolkas av olika personalgrupper i gymnasieskolan. Deras tes är, att i gruppen elever med stort behov av hjälp och stöd inkluderas elever med ett mycket stort register av avvikelser och att vanliga lärare, speciallärare och skolledare skiljer sig åt i sina uppfattningar. Begreppet har inte samma innebörd för alla.

Författarna påpekar att lärare ser ämnesinriktade varningssignaler, framför allt i proven men att de har lättare för att negligera andra signaler. Tysta elever uppmärksammas mindre än bråkiga. Vissa problem är svåra att få grepp om, trots att man ser dem. Det gäller t.ex. läs- och skrivsvårigheternas natur. Läs- och skrivsvårigheter beskrivs som ett dolt handikapp. Eleverna har ofta svårt angripen självkänsla och försöker dölja en så obegriplig brist. Över huvud taget är det så att bland elever med svårigheter finns de största problemen hos dem, som är svaga på flera områden och därtill har svag självkänsla i studiesituationen.

I en fortbildningsskrift från SÖ påpekas det att man glömmer att jämnåriga kamrater är en stor resurs som har kunskaper i "språk", beteende och livsstil, som är oundgängliga för identitetsutvecklingen. "Signaler" som jämnåriga ger kan ingen vuxen ersätta. Detta är också en kunskap som är omöjlig att läsa in senare som vuxen. Kamraterna kan också förmedla negativa budskap i form av markeringar och avståndstagande från svaga elever som därigenom upplever sig som stämplade. Detta anges som en av orsakerna till att svaga elever inte vill ta emot stödåtgärder.

I flera av enkätsvaren framhöll uppföljningspersonalen hur svårt det var att svara på frågan och hur motvilligt man gjorde det. Man betonade att man med svaret inte egentligen definierade eller kvantifierade vissa ungdomar. Svaren skulle i stället betraktas som personalens definition av det egna arbetet och bedömning av behovet av insatser som på detta sätt registrerades.

Det är ofta uppenbart att många av ungdomarna i uppföljningsansvaret bär med sig symptom på att ha utsatts för negativ segregation, både i skolan, i familjesituationen och i det omgivande samhället. I uppföljningsansvaret kan en sammansmältning sägas äga rum av de synsätt som förknippas med uttrycken psykosociala problem och elever med svårigheter och särskilda behov.

Uppföljningsverksamheten är inte en ny form av segregation utan, som en pojke uttryckte det: "Den är som en bilverkstad, den reparerar, rundsmörjer och rekonditionerar. Och så får man inte stå still för länge för då rostar man."

Målsättningen för uppföljningsansvaret är visserligen, i likhet med gymnasieskolan, gymnasial utbildning för ungdomarna men skillnaden ligger i tidsperspektivet, flexibiliteten och möjligheterna att individualisera samt i åtgärdsarsenalen. Uppföljningsverksamhetens uppgift är inte att bedriva gymnasial utbildning utan att motivera och förbereda för den. I den mån den unge behöver det kan personalen samordna verksamheter av olika slag så att den unge inom ramen för en individuell plan kan skaffa sig en gymnasial utbildning.

Utöver det med gymnasieskolan sammanfallande utbildningsmålet har uppföljningsansvaret skyldighet att också vägleda och erbjuda ung-

domsplats till de ungdomar som avvisar utbildning och helst vill ha arbete.

Uppföljningsarbetet utmärks av helhetssynen på individen. Man försöker fånga in både tidigare skolerfarenheter, faktisk kunskapsnivå, socioekonomisk situation, intressen och lämplighet. Även om de flesta uppföljningsfunktionärer säkert är övertygade om att utbildning lönar sig i det långa loppet anser de att det är viktigare att ungdomarna hinner mogna och finna ett intresseområde som de vill satsa på. De försöker göra eleverna medvetna om behovet av gymnasial utbildning men de pressar inte på dem en sådan förrän de är motiverade.

Gemensamma mål, professionalitet och yrkesroller

Grundläggande för att åtgärderna kan samordnas så att målsättningen vidmakthålls är, att den personal som är engagerad i en sådan individualised utbildning är mycket klar över målsättningen för verksamheten, över metoder och arbetsformer och över sina olika yrkesroller.

Jag kommer senare att föreslå att uppföljningsåtgärderna samlas i individuella utbildningsplaner. Jag vill emellertid redan här fastslå de grundläggande principerna för arbetet med dem.

Uppföljningsverksamhetens arbete måste formas ur en beredskap att beakta och tillmötesgå en stor variation av individuella behov och önskemål. Det är viktigt att uppföljningsansvaret inte förlorar sin kontur och ställning. Detta ställer mycket stora krav på uppföljningens inre arbete och metod. För att klara av sitt inre arbete och att utveckla sin metod behöver uppföljningen ha:

- *En generell målsättning.*
- *En deklarerad människosyn.*
- *En helhetssyn och kunskap om människor i utveckling.*
- *En specialiserad kunskap om människor i krissituationer, naturliga eller till följd av händelser i livet.*
- *En hög grad av professionalitet i den enskilda yrkesutövningen.*

Uppföljningens inre arbete kan bäst beskrivas utifrån dessa angivna behov.

Målsättningen måste vara tydlig, entydig och klar, Den måste vara förankrad hos huvudmannen och även hos de förvaltningar och den personal som uppföljningsverksamheten samarbetar med. Den måste vara aktuell och bör alltid aktualiseras i samband med förändringar och när skolplanen för kommunen utarbetas.

För att kunna arbeta mot ett gemensamt mål med ofta olika personalkategorier och yrkesroller inblandade och med varierande åtgärdsprogram måste uppföljningspersonalen stå för en gemensam människosyn.

En sådan människosyn måste ta fasta på dels hur man tror människor fungerar, vad som driver deras ageranden, och dels vilken ställning människan har i vårt samhälle. För att kunna möta människor utifrån deras förutsättningar behövs en helhetssyn och kunskap om människans personliga utveckling och hennes sätt att fungera socialt.

Många ungdomar som kommer till uppföljningen befinner sig i en situation som är i olika hög grad pressad och oönskad. De har slutat skolan och inte fortsatt till gymnasieskolan. De har därmed förlorat sin givna sociala omgivning och de har ännu inte någon ny förankring. Den naturliga utvecklingsprocessen till vuxen identitet löper parallellt med den aktuella situationen. "Vanliga" krisreaktioner blandas med mer eller mindre starka försvar mot vuxenvärldens krav ex. gängberoende, vägra passa tider etc. När de kommer till uppföljningen är de i beroendeställning och ganska svaga i "anden". Bägge dessa krisförhållanden kräver en hög grad av kunskap om villkoren i en utsatt och beroende ställning. Personerna behöver bemötas med stor respekt och hänsyn. Den stora konsten är att kunna inge hopp och framtidstro i den utvecklingsmöjlighet som situationen också innebär.

För att motverka och förhindra att negativa förhållanden utvecklas behöver man dels kunskap om innebörden av att vara ett personligt stöd och hur det går till, dels tillfälle att parallellt kritiskt granska och ventilera sitt yrkesmässiga agerande.

Med en säkerställd och respekterad professionalitet följer motsvarande respekt för andra yrkeskategorier och den enskilda personen. I den professionaliteten ligger också en förmåga att använda sig av andras kompetens när så erfordras.

Utmärkande för uppföljningsansvarets förhållande till omvärlden bör vara att det är ett öppet komplement till övrig samhällsservice. Det innebär att uppföljningsverksamheten bör avhålla sig från att skapa eller tillhandahålla tjänster som andra instanser är satta att utföra. Det kan gälla socialtjänsten, psykologhjälp eller undervisning och andra former av studier. Om sådana behov finns eller uppstår hos den enskilde så bör man motivera den unge att själv ta kontakt med den instans som är aktuell eller medverka till att en sådan kontakt kommer till stånd.

Uppföljningsansvaret kan vara samtalspartner med annan institution i samhället i ett väldefinierat förhållande till en enskild person eller grupp av personer, ex. långtidsarbetslösa kvinnor. Uppföljningen kan själv också ta initiativ till sådana samspel. Uppföljningen bör aldrig ta över annan parts ansvarsförhållande till den enskilde.

Den kontinuerliga utvärderingen av uppföljningsansvarets verksamhet kombinerat med resultatmätning och analys är en nödvändig förutsättning för dess existens och utveckling.

7 Gymnasiala studier inom individuella utbildningsplaner

Utredarens förslag

1. Ungdomars förstahandsval av studieväg i gymnasieskolan bör beaktas i större utsträckning. Mina förslag om en flexiblare dimensionering, bl.a. av vårdinriktade studievägar, slopande av vårintagning på vårdlinjen, ändrad reglering av klass–, start– och gruppbestämmelser samt mina förslag om individuella utbildningsplaner bör bidra till att fler ungdomar kan tas in på sitt förstahandsval. Därigenom bör betydligt fler ungdomar acceptera erbjuden plats i gymnasieskolan och färre avbryta påbörjade studier.
2. Läroplaner för gymnasieskolan och för den kommunala vuxenutbildningen bör omfatta mål och föreskriva verksamhet i form av en kursplan för individuella utbildningsplaner för gymnasial utbildning.
3. De individuella utbildningsplanerna bör inte vara ett sökalternativ vid valet till gymnasieskolan. De bör vara ett erbjudande till dem som inte tagits in i, avbrutit eller avstått från att söka gymnasieutbildning och som saknar arbete eller annan sysselsättning.
4. De individuella utbildningsplanerna bör undertecknas av utbildningens huvudman, elev och, i förekommande fall, vårdnadshavare. Ändring av den individuella utbildningsplanen förutsätter elevens medgivande. Inom ramen för de individuella utbildningsplanerna bör det prövas om övergång till reguljära gymnasiala studier kan ske.
5. Sökande till gymnasieskola med intyg från individuella utbildningsplaner bör prövas inom den fria kvoten.
6. Prioriteringen vid intagningen till gymnasieskolan bör förändras eller upphävas helt.

7.1 Intagning och gymnasieskolans dimensionering och organisation

Inledning

Ett mått på de stora krav på utveckling som ställts på gymnasieskolan under den senaste femtonårsperioden är att den, från att ha tagit emot ca två tredjedelar av grundskolans avgångna elever, numera tar emot nästan nio tiondelar – även om alla inte stannar hela studietiden ut. Helt andra elevgrupper än tidigare har sökt sig till gymnasiestudier – de första åren troligen motvilligt som en tillflykt undan arbetslöshet men under senare år i form av ett positivt val. Medvetenheten hos ungdomarna om nödvändigheten av en gymnasial kompetens är total. Att inte gå direkt till gymnasieskolan betraktas idag som ett avvikande beteende av såväl vuxna som ungdomar.

Under 1980-talet har varje år nästan alla ungdomar (över 95 procent) som slutat grundskolan sökt vidare till gymnasieskolan. Denna studiebenägenhet hos ungdomarna har gymnasieskolan emellertid ännu inte förmått att till fullo fånga upp.

Intagningen till gymnasieskolan

1987/88 visade statistiken (SCB, CSN), som utredningen beställt, att:

★ 4 procent av dem som lämnar grundskolan på våren söker inte till gymnasieskolan.

★ 14 procent av dem som lämnat grundskolan på våren finns inte i gymnasieskolan den 15 september samma höstterminen.

★ 2 procent av dessa börjar studier på vårterminen.

★ 19 procent av dem som lämnat grundskolan på våren året dessförinnan befinner sig utanför gymnasieskolan efter ett läsår.

★ 7 procent har således avbrutit påbörjade studier.

★ ca 8 procent av de intagna i åk 1 i gymnasieskolan är 17 år och merparten av dem kommer från uppföljningsansvaret.

Det största bortfallet av sökande sker mellan ansökan på våren och studiestarten om den räknas per den 15 september.

Sökande till gymnasieskolan

Utredningen baserar sina analyser och slutsatser dels på den egna rikstäckande enkätundersökningen avseende verksamhetsåret 1987/88, dels på statistiskt material för samma mätår som särskilt beställts från SCB och CSN, dels på rapporter från bl.a. SCB, SÖ och RRV. Utredningen har också tagit del av en rapport som på uppdrag av SÖ har utarbetats 1989 av experten Lars Bäckman. Den är en redovisning av de ej intagna i gymnasieskolan läsåret 1988/89 och avser tre län. Den är således ej till alla delar jämförbar med utredningens undersökning. Utredningen har dock funnit att Bäckmans beskrivning av de sökandes bakgrund, studieval m.m. är relevanta.

Bäckman baserar sin undersökning helt på SCB:s sökande/intagnastatistik medan utredningen har kompletterat sin undersökning med fler uppgifter. Bäckmans undersökning är en urvalsundersökning medan utredningens underlag är rikstäckande. Utredningen kan, till skillnad från SÖ–rapporten, göra åtskillnad mellan de sökande, intagna och dem som verkligen finns på plats den 15 september.

Utredningen har med utgångspunkt i CSN:s och SCB:s statistik, både den som utredningen beställt och annan statistik som är tillgänglig, prövat olika samband mellan sökandebenägenhet, kommunstorlek, olika geografiska faktorer, arbetsmarknadsfaktorer och sådana mätbara faktorer som avser gymnasieskolan. Något signifikant samband har inte kunnat fastställas i något fall.

Exempelvis gäller detta sambandet mellan sökandefrekvens och närhet till gymnasieskola. Ett sådant samband anses vara belagt av forskningsresultat. Utredningen har inte kunnat iaktta ett sådant samband. Sökandefrekvensen till gymnasieskolan var snarast högre än riksgenomsnittet i norrländska glesbygdskommuner utan gymnasieskola! Vi har således i ett antal mindre orter – men inte alla – kunnat notera svaga samband mellan utbildningsnivån i kommunen, uttryckt i andel av invånare med enbart folkskola, och benägenhet att söka gymnasieskola. Samband kunde också spåras med arbetsmarknadssituationen. I de större städerna och framför allt Stockholm och Göteborg, där arbetsmarknaden är god, var sökandebenägenheten till gymnasieskolan något lägre.

Utredningens statistik visar att en hel del av dem som sökt inte tas in i gymnasieskolan men också att ett antal av dem som inte sökt på våren återfinns i gymnasieskolan den 15 september.

Ej intagna

Bäckmans rapport visar att intagningen pågår långt in på höstterminen.

Bäckmans definition av de elevgrupper som inte tas in stämmer överens med utredningens.

En stor del av de ej intagna har få val och relativt låga betyg, rapporterar Bäckman. Många av dem har sökt till samma studievägar. Nästan hälften av den undersökta gruppen hade i första hand sökt till någon av studievägarna Vårdlinjens gren för barn och ungdom, Bygg- och anläggningsteknisk linje, Livsmedelsteknisk linje och utbildning till Frisörer. Andra studievägar var specialkursen Reklam och dekoration och Fordonsteknisk linje. Det är linjer med stor konkurrens som dessutom har flest sökande med endast ett val. Listan toppas av frisörutbildningen.

Linjer med ett stort antal lediga platser var alla tvåårigа. Konsumtionslinjen (Ko), Social servicelinje (Ss), Distributions- och kontorslinje (Dk), Drift- och underhållslinje (Du), Processteknisk linje (Pr) och Verkstadsteknisk linje (Ve) stod med tomma platser. Det förekommer dock stora regionala skillnader vad gäller linjens dimensionering och popularitet. Dk-linjen hade hela 15 procent ej intagna och samtidigt 13,7 procent lediga platser.

Anmärkningsvärt är att antalet "nej tackare" ökade med 1 000 mellan 1987/88 och 1988/89. Sammanlagt tackade cirka 12 000 av de sökande från grundskolan nej till erbjuden plats vid intagningen till läsåret 1988/89. Ökningen tillskrivs den förbättrade arbetsmarknaden.

Har den sökande inte kommit in på den eller de utbildningar som han sökt är han, enligt Bäckmans rapport, oftast inte heller intresserad av andra eventuellt lediga platser. I stället väljer den sökande att vänta ett år för att söka om. Dessa sökande söker troligen inte i första hand till

gymnasieskolan utan till en särskild yrkesinriktad studieväg och därmed en yrkesinriktning.

Även i det mycket goda arbetsmarknadsläget som rått 1988/89 har huvudparten av de 16-åringar som inte tagits in i gymnasieskolan återfunnits inom uppföljningsansvaret.

Många av de nu nämnda ungdomarna tar sig via uppföljningsansvaret tillbaka till gymnasieskolan. 1987/88 beräknar utredningen att deras antal var ca 8 500. Oftast börjar de som 17-åringar om i årskurs ett i gymnasieskolan. Enligt Bäckmans undersökning söker de oftast till samma studieväg som föregående år. Av dem som hade reguljärt arbete under året sökte 28 procent om medan det var hela 96 procent av dem som haft ungdomsplats som sökte om till gymnasieskolan.

Det har förekommit att intagningsnämnden vid intagning till särskild studieväg tagit hänsyn till både arbetslivs- och yrkeserfarenhet från ungdomsplatsplacering när ungdomarna från uppföljningen har sökt till gymnasieskolan. Det har framkommit i den särskilda enkätundersökning som utredning gjort av intagningsnämnderna och det bekräftas av Lars Bäckmans undersökning.

Erbjudandet om en gymnasieplats för alla under 20 år inskränks i praktiken av prioriteringen av 16- och 17-åringar vid intagning till gymnasiekolan. Den rätt till gymnasial utbildning för alla under 20 år som jag kommer att föreslå senare står också i motsättning till sådana bestämmelser. Samtidigt är jag medveten om att prioriteringen har haft positiva effekter för de yngsta åldersgrupperna, särskilt på konkurrensutsatta studievägar. Jag förordar emellertid att prioriteringsbestämmelserna i princip upphävs och att SÖ ges i uppdrag att nära följa effekterna därav.

Gymnasieskolans dimensionering och organisation

Förstahandsvalet är svårare att tillgodose för dem som söker till de yrkesinriktade studievägarna än för de sökande till tre- och fyraåriga studievägar:

★ 85 procent av dem som sökte till de tre- och fyraåriga studievägarna fick sitt förstahandsval tillgodosett.

★ 56 procent av dem som sökte till de yrkesinriktade tvåårigа studievägarna fick sitt förstahandsval tillgodosett.

För ungdomarna som söker till de yrkesinriktade studievägarna är förstahandsvalet av större betydelse än för dem som söker till de tre- och fyraåriga studievägarna. När de inte får sitt förstandsval, som ofta är det enda valet, tillgodosett avstår de hellre från gymnasiestudier.

I likhet med Gymnasieutredningen och ÖGY-utredningen vill jag understryka vikten av att beakta ungdomarnas förstahandsval. Bäckmans rapport visar hur intagningskanslier, syopersonal och gymnasieskolor bemödar sig att tillgodose så många förstahandsval som möjligt. Jag kommer att i det följande föreslå åtgärder som bör leda till att fler sökande kan tas in på sina förstahandsval.

Ett problem som utredningen vill påvisa är den bristande lokala anpassningen mellan sökt utbildning och brist på utbildningsplats inom den sökta utbildningen. Denna problematik berör hela gymnasieskolans dimensionering av studievägar.

Jag är medveten om att den befintliga organisationen i form av lokaler, lärare och utrustning gör att en utökning av elevplatsantalet inte är så lätt. Branschorganisationerna kan också ha ett stort inflytande. Inom ett par av de gymnasieregioner som Bäckman undersökt hade man önskat utöka antalet platser på Bygg- och anläggningsteknisk linje men detta hade branschorganisationen avvisat. Då är att märka, att de flesta gymnasiala lärlingsplatser anordnas just inom detta branschområde.

RRV anmärkte redan 1986 i rapporten över uppföljningsansvaret att organisationen av Vårdlinjen borde kunna anpassas så, att samtliga direktsökande från grundskolan skulle kunna tas in på höstterminen. Jag stöder RRV i detta, i all synnerhet som utredningen funnit att många av ungdomarna, övervägande flickor, under väntetiden på hösten fått undervisning i vårdanknutna ämnen och/eller praktikplats eller ungdomsplats inom vården. Detta tyder på att det inte kan vara brist på praktikplatser som är anledningen till vårintagningen. Flickornas utbildningstid förlängdes emellertid på detta sätt med ett halvt år och samhället åsamkades extra kostnader.

Vårdlinjens Barn- och ungdomslinje var en annan populär studieväg som hade en stor grupp sökande som inte togs in. Av utredningens enkätundersökning framgår att många ungdomsplatser anvisades inom barnavårdsområdet. Flickorna, som det oftast gällde, erhöll troligen praktikplats eller ungdomsplats inom det sökta utbildningsområdet. Jag anser att finns skäl att även här pröva om studievägen inte skulle kunna utökas, i all synnerhet som det finns ett uttalat behov av barnskötare på arbetsmarknaden.

Jag har tidigare visat vilka linjer som enligt Bäckman har haft ledig kapacitet. Det är ofta till dessa linjer som sökande hänvisas när de har för låga betyg att tas in på sina förstahandsval. Men det är också från dessa linjer, utom den verkstadstekniska, som enligt AMS de flesta arbetslösa rekryteras, och då framför allt flickor.

När samhället lägger ökad vikt vid att så många ungdomar som möjligt erhåller en gymnasial utbildning är det naturligt att även ungdomarna gör det. För många av dem är det inte bara ett studieval utan ett yrkesval. Utredningens siffror och Bäckmans rapport visar klart vilken betydelse ungdomarna lägger vid sina förstahandsval. I kapitlet om ungdomarna framgår det att ungdomarna i dag ställer större krav på tillvaron än deras föräldrageneration. Studie- och yrkesvalet är ett av deras viktigaste val i den åldern.

Ungdomarna upprepar till nästan 100 procent sin ansökan nästa år om de har befunnit sig på ungdomsplats i uppföljningsansvaret. Kommer de då in riskerar de att som 17-åring slå ut en 16-årig förstagångssökande – och så fortsätter ringdansen .....

Bäckman redovisar emellertid också att endast drygt en fjärdedel upprepade sin ansökan om de redan har ett reguljärt arbete. Dessa ungdomar skulle kanske ha genomfört en gymnasial utbildning om de fått sitt förstahandsval tillgodosett. Nu kommer de i stället troligen att i en nära framtid utgöra ytterligare en i gruppen ungdomar med riskabelt låg utbildning.

Utgångspunkten i mina resonemang är ett klart ställningstagande till att inte enbart bereda ungdomarna plats i största allmänhet i gymnasieskolan, utan en plats som de vill ha.

Den invändning som alltid framförts mot sådana resonemang är att studievägarna dimensionerats för en tänkt framtida arbetsmarknad och att en sådan elevstyrd justering av dimensioneringen skulle förorsaka problem på en framtida arbetsmarknad. Osäkerheten när det gäller yrkesutbildningens arbetsmarknadsanpassning är betydande. Det är emellertid belagt från bl.a. ÖGY:s utredningsarbete och av SCB:s m.fl. undersökningar att överensstämmelsen mellan utbildningsinriktning och faktisk efterföljande yrkesverksamheten ofta är relativt liten.

Det skulle inte handla om att kullkasta en total utbildningsplanering utan endast om smärre justeringar. Det står också klart att det finns en motsättning mellan en planering av gymnasieskolan för ett framtida arbetsmarknadsbehov och ungdomars utbildningsval. Utredningens ståndpunkt är att man i den konkreta situationen på lokal nivå bör låta den enskilde elevens behov gå före det långsiktiga planeringsperspektivet.

En mer flexibel utbildningsdimensionering måste på det lokala planet ta sig uttryck i mer flexibla storlekar på undervisningsgrupperna. Mot sådana kan invändas att lokaler och utrustning i gymnasieskolorna inte tillåter ytterligare elever i klasserna utöver t.ex. 16. Där säkerhetsskäl motiverar en sådan absolut gräns måste den naturligtvis respekteras. I många fall torde det dock vara möjligt att med extra tillskott av utrustning och med en flexibel planering lösa problemen. Viktigt är, att man för det extra arbete en sådan flexibel gruppstorlek innebär, kan erbjuda extra resurser. DELTA-försöket visar hur en sådan resurstilldelning kan ske.

När ett totalantal gymnasieplatser fördelas på 24 län och ett 200-tal kommuner med ett 500-tal gymnasieenheter och platserna dessutom skall fördelas på ett 30-tal linjer och ett 200-tal specialkurser samtidigt som delningstal på 30, 16 och 8 skall beaktas - då uppstår det av förklarliga skäl "svinn" på vägen. Detta svinn innebär att ytterligare ett antal sökande inte kan beredas plats i gymnasieskolan. Jag förordar därför att gymnasieskolans planerings- och bidragssystem samt organisation i samband med den förestående reformeringen utvecklas så att bl.a. de nuvarande start- och klassdelningstalen kan avvecklas.

Studieavbrott

Enligt en SÖ-undersökning var det 1978 10 procent av en intagningskull som avbröt sina gymnasiestudier. 1982/83 redovisade föredraganden i budgetpropositionen 1983 ungefär samma avbrottsfrekvens. Trots att gymnasieskolan tar in en mycket större andel av en årskull har studieavbrotten inte ökat.

Det framgår av det material som utredningen beställt från SCB och CSN att tre fjärdedelar av alla studieavbrott för de aktuella åldersgrupperna sker i årskurs 1 i gymnasieskolan. Omkring 70 procent av alla elever som avbrutit studierna under 1987/88 gick på tvååriga studievägar i gymnasieskolan.

Man får då hålla i minnet att linjebyte på dessa studievägar inte kan göras på annat sätt än att man börjar om från årskurs 1 till skillnad från de allmänna studievägarna där man genom komplettering av enstaka ämnen kan göra linjebyte "horisontellt", ofta under läsåret.

En hypotes som prövats är, om en hög andel studieavbrytare i uppföljningsåtgärder också resulterat i att en högre andel av dem som gått från uppföljning gått till studier. Något sådant samband kan inte konstateras i materialet. Det skall påpekas att gruppen ungdomar som avbrutit sina studier på gymnasieskolan inte är identisk med den grupp som lämnar uppföljningen och gått till studier i föreliggande material.

Utredningen har också prövat om samband föreligger mellan studieavbrott i årskurs 1 och förekomst av gymnasieskola i hemkommunen. Något sådant samband har inte kunnat påvisas.

Den bakomliggande bilden torde mycket likna den som finns bakom studieavbrotten i gymnasieskolan (SÖ R 86:1). Bristande motivation att planera sin egen framtid, osäkerhet över den framtida yrkes- och studieinriktningen, negativa erfarenheter från grundskolan och bristande förkunskaper för att bedriva gymnasiestudier, alla är faktorer som förklarar att ungdomar avstår från studier under en period innan de påbörjat dem eller påbörjade studier.

Från studieavbrottsundersökningar vet vi också att det i de enskilda fallen är svårt att isolera någon av dessa förklaringar som avgörande orsa-

ker till att ungdomar inte vill studera. Det är viktigt att hålla i minnet att det ofta kan vara attityder som relativt snabbt kan ändras, så att förutsättningarna för studier vid senare tidpunkt kan vara gynnsammare.

7.2 Studier inom uppföljningen

Jag har i föregående kapitel visat att undervisningen inom uppföljningsansvaret fyller uppgiften att förbereda för eller kvalificera för gymnasiala studier. Detta innebär att undervisningen kan vara av orienterande eller kompletterande natur. Mera sällan ger den gymnasial kompetens.

Utbildningsinslag

46 procent av ungdomarna deltog ca en dag i veckan i utbildningsinslagen som är kopplade till ungdomsplatserna. I de 239 kommuner som enligt SÖ:s statistik haft ungdomar i utbildningsinslag var medelandelen deltagare 55 procent. En något större andel flickor än pojkar deltog.

Spridningen var stor bland kommunerna då det gäller deltagande i utbildningsinslagen. I vissa kommuner var det i princip obligatoriskt att delta i utbildningsinslag för att få arbete på ungdomsplats, i andra kommuner deltog inga ungdomar i utbildningsinslag. Inom utbildningsinslagen erbjuds ungdomarna möjligheter att förbättra basfärdigheter i bl.a. svenska och matematik men studierna ger ingen formell kompetens.

Ca 25 procent av ungdomarna deltog i andra, ofta entermins LA-kurser inom den individuella planen. 1987/88 användes ca 2 500 årselevplatser för LA-kurser i anslutning till uppföljningsansvaret. LA-kurserna uppvisar stor bredd vad gäller inriktningen.

70 procent av de 147 kommuner som har gymnasieskola bedrev någon form av utbildningsverksamhet utöver utbildningsinslag för uppföljningens ungdomar. 54 procent av de 80 kommuner utan gymnasieskola och 40 procent av 57 kommuner med gymnasieskolfilial hade särskild utbildningsverksamhet inom uppföljningsansvaret.

Karlstad: "Ungdomarna som är kvar inom uppföljningen har fler och större problem än tidigare, sociala och psykiska. Vidare har de skrämmande kunskapsluckor. Vi införde därför obligatorisk undervisning för 16–17-åringar fr.o.m. läsåret 1987/88. Det har fungerat mycket bra. Ungdomarna får individuell undervisning av två specialärare. Vi köper tjänster från Komvux uppdragsutbildning. Det gör att vi kan välja lärare vi tycker skulle passa oss. Tidigare fick vi de lärare som blev över."

Borås: "Den dåliga arbetsmarknaden och en otillräckligt utbyggd gymnasieskola var inte de enda orsakerna till att ungdomarna hade behov av Ungdomscentrums tjänster. Många tonåringar är mitt uppe i sin identitetsutveckling och har svagt självförtroende och dålig självkännedom, de har ofta dåliga erfarenheter av skolan och mycket liten kunskap om arbetslivet. Gymnasievalet blir för många 16-åringar en mycket svår uppgift där kraven på beslutsmässighet är stora från skola och förälder .....".

Borås Ungdomscenter anser att någon yrkesinriktad kortkurs inte alls möter dessa ungdomars utbildningsbehov. "Sedan 1984 bedriver Ungdomscentrum ett projekt med stöd av Luva- och FS-pengar för att analysera uppföljningens roll i relation till gymnasieskolan. Genom detta projekt, som hela tiden relateras till verksamhetens pedagogiska verklighet, utvecklas undan för undan en ny medvetenhet om ungdomars behov och om hur det pedagogiska arbetet skall läggas upp, för att nå och stimulera eleverna mot målet, arbete eller utbildning. Vägen till arbete eller utbildning är inte bara fråga om tillgång till arbetstillfällen eller utbildningsplatser. Det är för denna grupp fråga om ett bildningsbehov som först måste tillfredsställas utifrån en analys av deras individuella behov, så att de tillsammans med jämnåriga och vuxna kan lära sig att de kan motiveras till en grundutbildning som kan ge fast fotfäste på arbetsmarknaden. Undervisningen på Ungdomscentrum måste ge dessa ungdomar en allmän kompetens vilket innebär att förmågan till anpassning, samarbete och initiativ måste tränas liksom förmågan till självständigt tänkande.

Det är en övertygelse hos personalen att kursen skall fylla sitt syfte, att ungdomarna via ett positivt val skall ges möjlighet till personlig utveckling och allmänbildning så att de kan bli aktiva samhällsmedborgare och skapa sig ett meningsfullt liv i övrigt."

Andra studier

Utöver utbildningsinslagen erbjöds ungdomar i uppföljningen även andra studier. Statsbidragsförordningen anger gymnasieskolans LA-kurser som lämpliga inslag i de individuella planerna. LA-kurser var också den vanligaste formen av utbildning enligt enkäten. Dessutom har komvux, grundvux och folkhögskolan samt andra utbildningsanordnare anlitats för att erbjuda utbildning för ungdomar inom ramen för individuella planer.

De två dominerande utbildningsanordnarna var gymnasieskolan genom LA-kurserna samt uppföljningsansvaret. För dessa båda gäller att de tagit i anspråk gymnasieskolans resurser genom att LA-kurser administrerades antingen av gymnasieskolan eller av uppföljningen. Det angivna antalet gymnasieskola exkl. LA-kurs' är med säkerhet för lågt (bil. 5) då ett större antal ungdomar inrapporterats till SÖ som deltagare i försöksverksamheten med DELTA, försöksverksamhet med gymnasieutbildning inom ramen för individuella planer.

Komvux och grundvux tog emot vardera drygt tio procent av ungdomarna i uppföljningsansvaret och folkhögskolan ca två procent.

Lärlingsutbildning

Den gymnasiala lärlingsutbildningens utbildningsplan skall fastställas av skolstyrelsen. För båda de nämnda utbildningsformerna beräknas skolledarresurser. Liksom all annan skolverksamhet faller LA-kurser och gymnasial lärlingsutbildning under skolöverstyrelsens uppföljningsansvar och länsskolnämndens tillsynsansvar.

För att få en uppfattning om volymen lärlingsutbildning tillfrågades kommunerna om det antal lärlingsplatser som under 1987/88 anordnats i kommunen. Lärlingsutbildning är en av de utbildningar till vilka ungdomar gått efter avslutade uppföljningsåtgärder. Det tycks som om lärlingsutbildning förekommer även inom ramen för uppföljningsansvaret.

Totalt angav uppföljningsansvariga att 1 824 lärlingsplatser anordnats inom kommunerna. 1 672 av dessa var gymnasiala lärlingsplatser. Könsfördelning var normalt sned med 83 procent pojkar i de traditionella lärlingsyrkena inom framför allt byggnadsområdet och det grafiska området. Flickorna hade frisörplatser. Enstaka lärlingsplatser fanns inom hantverksområdet.

7.3 Studier efter uppföljningsåtgärder

Totalflödet av ungdomar som 1987/88 från uppföljningen gått till studier är 114 procent av antalet studieavbrytare från gymnasieskolan som under 1987/88 kommit till uppföljningen.

Fördelningen av studieväg i gymnasieskolan och andra slag av studier för dem som avslutat uppföljningsverksamheten framgår av nedanstående tabell.

Ungdomar som avslutat verksamhet inom uppföljningen och gått till studier. Fördelning på typ av studier. Andelar av samtliga ungdomar i landet som gått till studier.

	Pojkar	Flickor	Samtliga
H-, S-, E-, N-, T-linje eller motsv.	9,6	6,5	7,7
So-, Ko-, Ep-, Mu-linje	7,5	10,5	9,3
Ek-, Dk-, Hk-linje eller motsv.	7,9	8,3	8,2
Ba-, Du-, Et-, Fo-, Pr-, Te-, Tr-, Ve-, Sb-linje eller motsv.	37,6	1,7	16,4
Be-, Li-, Jo-, Td-linje eller motsv.	10,2	8,3	9,1
Ss-, Vd- eller motsv.	8,2	47,5	31,4
Specialkurs eller LA-kurs i gymnasieskolan som inte i första hand anordnats för ungdomar i uppföljningsansvaret	5,7	6,8	6,3
Komvuxutbildning	2,6	2,8	2,7
Folkhögskoleutbildning	3,0	3,8	3,5
Annan utbildning	7,7	3,8	5,4
Summa	100,0	100,0	100,0

Bland "annan utbildning" (6 procent) dominerar frisörutbildning utan närmare angivande av utbildningsform – som "elev" eller som gymnasial lärlingsutbildning. Annan gymnasial lärlingsutbildning och lanthushållsskola förekommer också i svaren.

Grupperingarna av studievägar har i enkäten valts för att skilja på studievägar som i gymnasieskolan väljs av pojkar respektive flickor. De ungdomar som gått vidare till studier fördelar sig tämligen lika över de olika studievägsgrupperingarna i gymnasieskolan med några undantag. Pojkarna har en koncentration på tvåårigа yrkestekniska studievägar med teknisk inriktning och flickorna på vårdutbildning. För flickor-

nas del är det "väntarna" som i hög grad bidrar till den höga andelen på vårdutbildningar. Som framgår av tabellen är det en inte obetydlig andel ungdomar som söker till de 2- och 3-åriga teoretiska studievägarna.

Stort sett visar ungdomarna i uppföljningen enligt den grova uppdelningen på studievägsgrupper samma könsbundna val som ungdomar som väljer till gymnasieskolan.

7.4 Gymnasieskola och uppföljningsåtgärder i utveckling

LA-kurser (Lokalt arbetsmarknadsanpassade kurser)

En åtgärd som skulle komma att få stor betydelse för skolans uppföljningsverksamhet var förslaget i propositionen 1980/81:107 om den statliga skoladministrationen m.m. om lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser (LA-kurser).

Syftet var ursprungligen att decentralisering av visst läroplansarbete skulle kunna utöva ett vitaliserande inflytande på den centrala läroplansutvecklingen och att kurserna i form av högre specialkurser skulle utgöra ett avlänkningsalternativ från högskolestudier för dem som ville fortsätta till postgymnasial utbildning.

De kom i stället att fungera som ett av uppföljningsansvarets viktigaste utbildningsinstrument.

Organisatoriskt hör LA-kurserna till gymnasieskolans specialkurser. Uppföljningsansvarets LA-kurser, som är kortare än ett år, beräknas inom direktramens ospecificerade platsram. Skolstyrelserna fastställer tim- och kursplanerna inom gymnasieskolans utbud av kurser och länsskolnämnden beslutar om platstilldelning. LA-kurserna hör, liksom all annan gymnasial utbildning, till länsskolnämndens tillsynsansvar.

Enligt en utvärdering som SÖ 1986 gjorde på regeringens uppdrag var LA-kurserna oftast lokalt initierade och sällan av näringslivet. Hälften av länen anordnade LA-kurser för enbart uppföljningsändamål. Som uppföljningsåtgärd var det enbart ungdomarnas behov som dikterade kursinnehåll och uppläggning. Länsskolnämndernas roll bedömdes som mer aktiv då anordnande av LA-kurs motiverades av

andra lokala utbildningsbehov än uppföljningens behov. Oavsett motiven riktade sig kurserna i huvudsak till ungdomar under 18 år.

Undervisningen var ofta upplagd så att teoretisk skolförlagd utbildning i varierande proportioner varvades med praktik på lokala företag och institutioner.

Läsåret 1983/84 var en fjärdedel av LA-kurserna längre än en termin och upp till två år. Tre fjärdedelar av eleverna var i åldern 16 till 17 år. 57 procent hade sökt till gymnasieskolan men inte kommit in, tackat nej eller avbrutit gymnasiestudier. Medelbetygsnivån från grundskolan bland LA-kurseleverna var låg. Två tredjedelar av LA-kurseleverna fullföljde studierna. Eleverna fick efter de kortare kurserna oftast kursintyg.

Läsåret 1983/84 sökte en tredjedel av eleverna efter genomgången LA-kurs till gymnasieskolan - drygt hälften av dem kom in. Tre fjärdedelar av intervjuade LA-kurselever läsåret 1985/86 hade kursen som ett led i en individuell plan. I några län var LA-kurs ett obligatoriskt första led i en individuell plan.

Utredningens enkätundersökning bekräftar i stort sett SÖ:s utvärdering. Uppgifterna tyder på att kurstiden huvudsakligen löpte över en termin och att undervisningen var övervägande av orienterande karaktär med konkretisering utgående från elevernas aktuella behov men också med inriktning mot gymnasieskolans ämnesutbud.

Det som skiljer undervisningen från gymnasieskolans är den kontinuerliga intagningen, konkretionsgraden och arbetssättet i övrigt där varvningen med praktik eller arbete utgör en viktig beståndsdel. Varvningen med praktik/arbete görs antingen inom kursen i form av praktik eller före eller efter kursen i form av ungdomsplats. Jämfört med den reguljära gymnasieskolans kunskapsförmedling och inlärning sker en sådan i mycket långsammare takt.

Kursernas målsättning tycks inte i första hand vara avsedd att ge utbildning i behörighetsgivande, formell bemärkelse. Huvudmålet är att stärka elevernas kompetens i generell bemärkelse och att motivera för i första hand studier, i andra hand arbete. Gymnasieutbildning är både mål och medel i det att den används som instrument i motivationsarbetet.

Gymnasieutredningens förslag

Gymnasieutredningens förslag 1981 gick ut på att gymnasieskolan skulle organiseras på ett sådant sätt att den skulle kunna erbjuda stu-

diealternativ som var meningsfulla för de grupper som hittills inte hade sökt sig till gymnasieskolan eller som avbrutit påbörjade gymnasiestudier.

Huvudvikten borde, enligt Gymnasieutredningen, läggas vid möjligheter till individuella studiegångar. Förslagen gällde mjukare övergång från grundskola till gymnasieskola i form av bl.a. ingångar till gymnasieskolan med ett bredare och mera intresseorienterat ämnesutbud, förstärkning av vissa elevers baskunskaper från grundskolan, möjlighet till byte av studieinriktning under pågående läsår, gymnasiestudier på deltid för att möjliggöra arbete, varvning av studier med praktik och möjligheter till långsam studietakt.

I propositionen 1983/84:116 om gymnasieskola i utveckling var en av hörnpelarna tesen att gymnasieskolan skall vara en skola för alla som lämnar grundskolan. För att realisera detta krävdes en mer flexibel gymnasieskola enligt följande huvudlinjer;

★ övergången mellan grundskolan och gymnasieskolan måste bli mjukare;

★ utbildningssystemet måste kunna erbjuda meningsfulla utbildningsalternativ för alla som lämnar grundskolan;

★ gymnasieskolans innehåll, organisation och arbetssätt måste anpassas till alla ungdomars behov;

★ för vissa elever bör gymnasieutbildningen inledas med en kortare eller längre period av varvad utbildning.

Detta skulle förverkligas genom att förslag lades fram om gymnasiestudier i långsam takt och med mycket praktik, gymnasiestudier på deltid, justeringar i språkprogrammet m.fl. förslag. Eftersom Gymnasieutredningen i samband med diskussionen om behovet av individuella studiegångar inte hade föreslagit några förändringar av gymnasieskolans existerande organisation bl.a. avseende grupper, kom propositionen inte att innehålla några sådana förslag. I stället hänvisades till uppföljningsansvaret. Som jag strax kommer att visa, var det också mycket riktigt inom uppföljningen som Gymnasieutredningens förslag kom att utvecklas.

ÖGY-utredningens förslag om introduktionsperioder

För ungdomar i åldern 16–19 år som är tveksamma eller svagt studiemotiverade, osäkra, studieovilliga och/eller studieavbrytare föreslog ÖGY-utredningen introduktionsperioder, som den unge skulle kunna välja på våren innan läsårsstarten i gymnasieskolan. ÖGY-utredningen drog därvid paralleller till AMU:s preparandkurser, introduktionskurser för invandrarungdom, vissa specialkurser i gymnasieskolan och Gymnasieutredningens förslag till gemensam start.

Eleverna borde kunna välja att genomgå en introduktionsperiod innan de fortsatte sina egentliga studier. Introduktionsperioderna skulle alltså inte utformas som en åtgärd till vilken "de som blir över" var hänvisade utan som eleverna sökte till på våren före läsårsstarten.

Introduktionsperioden skulle kunna sättas samman av ett antal kurser (moduler). I utbudet borde såväl kurser (moduler) av allmän karaktär som kurser av yrkesinriktad karaktär kunna erbjudas. Kurserna skulle kunna introducera såväl yrkesinriktade som teoretiskt inriktade studievägar. Kurserna borde därutöver innehålla moment förlagda till arbetsplats. ÖGY-utredningen ansåg att det var viktigt att blanda inslag av yrkesorienterande karaktär med allmänna ämnen och estetiska ämnen med den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Den tidsmässiga omfattningen av introduktionsperioden beräknade ÖGY-utredningen till en termin eller ett läsår. ÖGY-utredningen ansåg att ungdomarna troligen behövde ett år för att få det självförtroende som utredningen ansåg vara så viktigt för fortsatta studier, att mogna, att komma till insikt om en lämplig studieväg och att bli notiverade för studier.

Med förslaget om introduktionsperioder menade ÖGY att man skulle kunna nå och fånga upp ca en tredjedel av ungdomarna i uppföljningsansvaret. Samtidigt var det ett billigare förslag än Gymnasieutredningens gemensamma start som ju förutsattes omfatta alla elever i årskurs ett.

Många remissinstanser var i och för sig positiva till ÖGY-utredningens förslag om introduktionsperioderna men man ansåg att det inte egentligen fanns så mycket nytt i förslaget. LA-kurser, gymnasial lärlingsut-

bildning, försöksverksamheten med DELTA (individuella studiegångar i gymnasieskolan) och FÖRST (försöksverksamhet med individuell studietakt i gymnasieskolan) var försök som redan pågick och uppfyllde de syften som ÖGY-utredningen ville uppnå.

Förslaget om studiekontrakt mottogs också positivt även om man påpekade att detta redan tillämpades inom uppföljningsansvaret i form av individuella planer.

De invändningar och tvivel som anmäldes om introduktionsperioderna gällde sambandet mellan gymnasiekommun och kommun utan gymnasieskola, att gymnasieorganisationens bristande flexibilitet skulle hämma den individinriktning som krävdes, planeringssystemet skulle hindra kontinuerlig intagning och också kontinuerlig övergång till gymnasieskolan som behövdes, fördubblade lokalbehov jämfört med uppföljningsansvaret m.m.

De tveksamma och negativa tongångarna gällde åtgärder för de ungdomar som blev över. Man var helt överens om att introduktionsperioderna inte skulle kunna suga upp alla ungdomar (vilket ÖGY-utredningen inte heller påstått). AMS påpekade t.ex. att det även i fortsättningen måste finnas särskilda resurser för uppföljningsinsatser och för arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Det ansågs som olyckligt om alternativen inom den uppföljande verksamheten begränsades genom att hela eller större delar av statsbidraget för ungdomsplatser och uppföljningsprogram omfördelades till introduktionsperioder. Varje kommun borde få utveckla verksamheten utifrån sina egna erfarenheter.

För att förverkliga individualiseringen menade Kommunförbundet att kommunerna måste ges ökade möjligheter att bestämma över gymnasieskolans dimensionering samt över klassers och gruppers storlek. Elever i introduktionsperiod måste kunna få gå över till reguljär gymnasieutbildning under pågående läsår. Detta borde vara möjligt om intensifierad lärarhandledning sattes in under en övergångsperiod. Introduktionsperioder borde kunna starta vid andra tillfällen än vid den ordinarie terminsstarten, t.ex. under ferier. Om systemet med introduktionsperioder blev ett populärt alternativ vid övergången från grundskolan till gymnasieskolan, kunde följden bli ökade kostnader för både stat och

kommun. För elever som inte går direkt till gymnasieskolan är ett individrelaterat statsbidrag önskvärt.

Enligt SÖ:s mening var det viktigt att insatser för ungdomar utanför gymnasieskolan och utan anställning utformades flexibelt så att de svarar mot olika behov. Detta skulle kunna försvåras av att introduktionsperioderna måste läggas ut i samband med att den lokala gymnasieorganisationen fastställs.

SÖ pekade på det pågående DELTA-försöket som en lämplig modell för individuella lösningar och flexibel resursgivning - vilket f.ö. flera länsskolnämnder och kommuner också gorde.

Flera remissinstanser efterlyste schablonbelopp per individ. Många remissinstanser hävdade att det måste finnas särskilda resurser för de ungdomar som väljer att inte fortsätta till gymnasieskolan direkt efter grundskolan.

En annan kommunal remissinstans ansåg att det vore bättre med en integrerad individanpassad introduktion inom skolans linjeorganisation och inom i stort sett oförändrade resursramar.

Flera remissinstanser var bekymrade över att introduktionsperioden i realiteten förlängde gymnasieutbildningen för ungdomarna så att de skulle få en fyraårig studiegång om de fullföljde sina gymnasiestudier - vilket betvivlades av många.

DELTA, försöksverksamhet med alternativ användning av statsbidrag för ungdomsplats för individuell utbildning

Gymnasieutredningens förslag om individuella studiegångar, gymnasiestudier i långsam takt, på deltid varvade med praktik m.m. förverkligades inom ramen av uppföljningsansvaret i form av försöksverksamheten med DELTA.

Inom uppföljningsansvaret har sedan 1986/87 en försöksverksamhet (DELTA) bedrivits med alternativ användning av statsbidrag för ungdomsplats för individuell utbildning. Statsbidraget har använts att köpa

extra stöd, undervisningsmateriel eller utrustning för att bekosta en extra plats utöver den reguljära utbildningsorganisationen.

På dessa tre år har över hälften av de sammanlagt 1 107 ungdomarna befunnit sig i kompetensgivande studier varav två tredjedelar redan har avslutat dem. En tredjedel har okänd sysselsättning som man på goda grunder antar är i huvudsak gymnasiestudier. 16 procent har avbrutit. Enkäten tog inte särskilt upp denna försöksverksamhet eftersom den har utvärderats av SÖ men resultaten inkluderar försöksverksamheten i den utsträckning som den omfattade mätåret 1987/88.

Försöksverksamhet med DELTA med individuella studieplaner är den enda studieform inom vilken ungdomar i uppföljningen lyckats skaffa sig en hel kompetensgivande utbildning.

I utvärderingsrapporten bedömde SÖ att
- försöksverksamheten har kunnat tillgodose behovet av mer okonventionella utbildningsinsatser för ungdomar än vad som eljest är möjligt inom uppföljningsansvaret
- de utbildningsbehov som kan tillgodoses är av såväl kompensatoriskt som förberedande/orienterande och kompetensgivande slag
- försöksverksamheten visat en väg att stimulera ungdomar till gymnasieutbildning som annars inte skulle genomgått den
- försöket visat att de ekonomiska resurserna för gymnasieskola och uppföljningsverksamhet behöver samordnas och utnyttjas effektivare
- den berörda verksamheten utgör en viktig del av arbetet i syfte att skapa en gymnasieskola för alla
- möjligheten att varva studier och arbete för ungdomar är viktig
- försöksverksamheten till viss del lett till ett ändrat arbetssätt inom de deltagande gymnasieskolorna och en utvecklad syn på hur varvningen av studier och arbete kan tas tillvara i undervisningen.

SÖ ansåg att
- verksamhet av den typ som bedrivits i DELTA-försöket bör bli ett reguljärt inslag i alla kommuner
- statsbidragen för verksamheten bör konstrueras så att de medger en effektivare användning av resurserna, en flexibel användning beroende på de enskilda ungdomarnas behov och en varvning av studier och arbete på ungdomsplats

- gymnasieförordningen bör ändras så att gymnasieskolan får ansvaret för att utfärda formella kompetensbevis eller betyg för sådana moment i DELTA-utbildningen som följer gymnasieskolans kursplaner
- arbetsmarknadens parter bör rekommenderas att göra sådana förändringar i avtalen för ungdomsplatser att en kombination av studier och arbete på ungdomsplats underlättas.

FÖRST, försök med förlängd studietid i gymnasieskolan

Parallellt med denna försöksverksamheten pågick FÖRST-försöket, försök med förlängd studietid i gymnasieskolan. Denna senare verksamhet fick inga extra resurser utöver de ordinarie i gymnasieskolan. SÖ ansåg i utvärderingsrapporten 1988 att försöksverksamheten hade behövt mera tid för att informationen om den skulle nå fram.

De uppnådda resultaten tyder på att en klar studiemotivation och/eller ett starkt stöd hemifrån var viktiga förutsättningar för att elever skulle acceptera en förlängning av studietiden. Andra resurser och åtgärder än enbart en förlängning av studietiden bedömdes nödvändiga för elever med svårigheter. Samtidigt angavs emellertid att förstärkningsresursen använts för endast hälften av eleverna, trots att denna enligt gymnasieförordningen främst skulle användas för elever med särskilda behov av stöd i skolarbetet.

Bland eleverna i försöksverksamheten utgjordes en stor grupp av elever med sjukdom och handikapp. Ett läsår var den oftast förekommande förlängningstiden.

7.5 Individuella utbildningsplaner: Samordning av uppföljningsåtgärder och gymnasiala studier

I föregående kapitel om uppföljningsansvarets verksamhet har jag angivit principer för ett annorlunda arbetssätt och ett vidgat kompetens- och utbildningsbegrepp för uppföljningsansvarets ungdomar.

Närmast i det föregående har jag, mot bakgrund av den vikt jag lägger vid att ungdomars förstahandsval tillgodoses, lagt fram förslag som in-

nebär att gymnasieskolans bestämmelser om klass- och gruppstorlekar avskaffas. Syftet är att underlätta intagning av sökande till gymnasieskolan.

Jag har vidare visat hur gymnasieskolans utvecklingsarbete under 1980-talet i många avseenden präglades av ansträngningar att bereda så många ungdomar som möjligt plats i gymnasieskolan. Verksamheten med korta kurser, sedan 1982 i form av LA-kurser, utanför den reguljära gymnasieskolans studievägsutbud motiverade ÖGY-utredningens förslag om introduktionsperioder. Förslaget utgick från gymnasieskolans existerande organisationsramar med dess kursutbud, timplaner, klassdelningstal, tidsramar och bidragsnormer.

Försöksverksamheten med DELTA, som jag nyss har redovisat, pekar enligt min mening på en mera fruktbar utvecklingslinje. Genom denna försöksverksamhet har Gymnasieutredningens förslag om individuella studiegångar kunnat förverkligas. Försöksverksamheten visar på en framkomlig väg att genomföra individuella studiegångar med varvning av studier och arbete. Därigenom har ungdomarnas studieval också tillgodosetts bättre..

Det har av utredningens undersökningar framgått, att det i ett antal kommuner har varit svårare än tidigare att anordna LA-kurser. Skäl som anförs är det förbättrade arbetsmarknadsläget, svårigheter att motivera ungdomarna och även minskande elevunderlag. Den senare faktorn kommer på grund av minskande elevkullar, att inom kort slå igenom starkt i landet. Individuella lösningar med individuellt beräknade resurser bör vara en möjlig väg när elevunderlaget sviktar.

Mot bakgrund av den tidigare redovisningen och mot det jag nyss har anfört föreslår jag att gymnasiala studier i individuella studiegångar skall bli reguljär verksamhet i form av individuella utbildningsplaner.

Därmed ges även ytterligare en möjlighet att tillgodose ungdomars förstahandsval, framför allt inom den yrkesinriktade gymnasiala utbildningen.

Jag inser att det finns svårigheter och invändningar när det gäller att tillgodose ungdomars förstahandsval men jag anser, av de skäl jag har angivit i det föregående, att fördelarna överväger. Mitt förslag är såle-

des att de hittillsvarande uppföljningsåtgärderna samordnas med moduler och allmänna ämnen i de gymnasiala utbildningsformernas kursutbud till en individuell utbildningsplan.

Jag anser det mer ändamålsenligt att bl.a. med hjälp av resurser som annars används inom uppföljningsverksamheten skapa de nödvändiga utbildningsplatserna i de gymnasiala utbildningsformerna.

Ett av de viktigaste styrinstrumenten för att garantera en likvärdig skola i den framtida målstyrda skolan är läroplanerna. En naturlig konsekvens härav bör, enligt min mening, bli att verksamheten i de individuella utbildningsplanerna och de gymnasiala utbildningsformerna samordnas vad avser den övergripande målsättningen i allmänhet och med avseende på den nya kompetensgivande inriktningen i synnerhet. Detta bör göras bl.a. genom att de individuella utbildningsplanerna förs in i gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens läroplaner med egen kursplan. I denna bör anges verksamhetens innehåll såsom studie- och yrkesorientering, vägledning och samordning av andra insatser samt varvning av studier i form av moduler och ämnen inom de gymnasiala utbildningsformernas kursutbud med praktik, ungdomsplats eller arbetsplatsförlagd utbildning.

I den reguljära gymnasieskolan styrs f.n. studievägarnas innehåll och undervisningens omfattning av kursplaner resp. timplaner. Detta garanterar utbildningskvaliteten. Det naturliga är att även de individuella utbildningsplanernas kvalitet upprätthålls och i viss mån preciseras. Jag har föreslagit, att i kursplanen införs utbildningsmoment av både traditionell och otraditionell art.

För att kunna motsvara individuella behov och vara flexibel bör timplanen vara av ramkaraktär. Jag föreslår detta i medvetande om att en resursram är nödvändig men också med en viss tvekan. Termen timplan associerar av tradition till grupporienterade undervisningsaktiviteter. Jag vill således på det bestämdaste understryka att ramtimplanen enligt mina förslag för individuella utbildningsplaner avser en individuell resursram. Detta bör naturligtvis inte hindra undervisning i grupp om flera ungdomars utbildningsönskemål sammanfaller.

En väsentlig del i mina förslag har rört frågan om hos vilken utbildningsanordnare genomförandet av undervisning skall ske. Beroende på

om denna har orienterande, kompletterande eller kompetensgivande syfte är det i dag olika utbildningsanordnare som är aktuella för att genomföra denna undervisning. Förutom gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen kan t.ex. grundvux eller folkhögskola komma i fråga.

En individuell plan skall inte vara en studieväg eller ha som främsta mål att ge en avslutad gymnasiekompetens, även om detta i vissa fall inte bör uteslutas. Den individuella utbildningsplanen bör ge möjligheter att i varje ögonblick kunna länka in den unge på en reguljär studieväg för att där skaffa sig gymnasieskompetensen.

De individuella utbildningsplanerna bör inte vara ett sökalternativ vid valet till gymnasieskolan utan vara ett erbjudande till dem som inte tagits in i gymnasieskolan, avbrutit eller avstått från att söka gymnasieutbildning och som saknar arbete eller annan sysselsättning.

Styrande för den enskilda ungdomens verksamhet bör vara den individuella utbildningsplanen som bör undertecknas av den unge, dennes vårdnadshavare och huvudmannen för utbildningsformen som skall svara för utbildningen för den unge.

De individuella utbildningsplanerna bör vara bindande för utbildningsanordnare, elev och ev. vårdnadshavare. Utbildningsanordnare får inte ändra innehållet i den individuella utbildningsplanen utan elevens och ev. vårdnadshavares medgivande.

Jag anser att det är viktigt att betona att det är den enskilda individens behov som bör styra den individuella utbildningsplanen. Det är det huvudsakliga skälet till att jag avvisar tanken på en särskild studieväg av det slag som t.ex. ÖGY-utredningen föreslog. Det ligger eljest nära till hands att befara att en sådan studieväg skulle bli ett andra rangens valalternativ.

Den reformerade gymnasieskolan kommer att innebära en större beredskap än hittills att möta individuella behov hos eleverna och därmed att kunna erbjuda utbildning åt en större andel ungdomar än för närvarande. Det är emellertid min bestämda uppfattning att det även i den närmaste framtiden kommer att finnas ungdomar som av olika anledningar åtminstone inte för en tid kommer att kunna bedriva studier i gymna-

sieskolan men som i hög grad behöver stöd. Att inte erkänna detta vore att frånkänna ungdomarna rätten att välja mellan utbildning och arbete.

Jag menar att det är av vikt att även ungdomar som inte vill studera på reguljärt sätt men som behöver stöd av en individuell utbildningsplan får det. Detta innebär att ungdomar bör ha rätt till praktik och arbete i den utsträckning som bäst motsvarar deras individuella behov i den individuella utbildningplanen.

Rätt att delta i en individuell utbildningsplan har alla ungdomar som inte befinner sig i reguljär utbildning eller har arbete och som själva önskar det. Jag har tidigare framhållit att en individuell utbildningsplan kan innehålla större eller mindre andelar av praktik eller arbete på ungdomsplats, till en början t.o.m. enbart arbete på ungdomsplats i kombination med studie- och yrkesorientering. Detta är ytterligare ett skäl till att den individuella utbildningsplanen normalt inte bör erbjudas som ett sökalternativ samtidigt som övrig gymnasieutbildning.

Behörighet att delta i en individuell utbildningsplan bör inte finnas i egentlig mening. De åldersbegränsningar som gäller uppföljningsansvaret är för närvarande ändamålsenliga även för den individuella planen.

8 Arbetsmarknadsåtgärder för 16–19-åringar

Sammanfattning

★ Ungdomsplatsen är viktig för ungdomarnas motivation att återgå till studier.

★ Arbetsuppgifterna på ungdomsplats följer det traditionella könsrollsmönstret.

★ Ungdomsplats är det enda sysselsättningsalternativet för ett antal ungdomar.

★ Arbetslinjen i arbetsmarknadspolitiken är en viktig signal till ungdomarna.

★ Målsättningen för åtgärderna är att underlätta och påskynda arbetslösa ungdomars övergång till arbete på reguljära arbetsmarknaden.

★ Aktiv platsförmedling och jobb-sökaraktiviteter är medel för att uppnå fastställda mål och därvid motverka eventuella inlåsningseffekter.

★ Ungdomar utan någon form av yrkesutbildning riskerar att i framtiden ha en lös anknytning till arbetsmarknaden.

8.1 Ungdomsplatser

Bakgrund

1981 träffades en central överenskommelse mellan SAF, LO och PTK om att inrätta en särskild anställningsform för ungdomar under 18 år. Avtalet följdes av liknande avtal inom de statliga och kommunala områdena. Anställningsformen, som kom att kallas ungdomsplats, syftade till att ge ungdomar arbetslivserfarenhet. Anställningstiden begränsa-

des till sex månader. Tillsynsansvaret för ungdomsplatserna lades först på arbetsmarknadsmyndigheterna. Fr.o.m. 1 juli 1982 lades ansvaret för ungdomsplatser på skolstyrelsen. Möjligheten att få kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) slopades för ungdomar under 18 år. F.n. regleras ungdomsplatserna genom avtal och i förordningen (1983: 583) om statsbidrag till åtgärder inom kommunernas uppföljningsansvar för ungdomar under 18 år.

Syftet med ungdomsplatserna är att ge ungdomar värdefull arbetslivserfarenhet för att underlätta möjligheterna till reguljär anställning eller val av utbildning. Arbetsuppgifterna får endast avse sådan verksamhet som eljest inte skulle komma till stånd.

Genom både avtal och förordning begränsas en ungdomsplats till 6 månader - förlängning får ske endast om synnerliga skäl är förhanden. Ungdomsplats finns både hos privata och offentliga arbetsgivare. Utbildningslinjen hävdas bl.a. genom utbildningsinslag som är kopplade till ungdomsplatserna både i det centrala avtalet, i förordning och genom statsbidrag.

Statsbidraget till arbetsgivare som anställer en ungdom på en ungdomsplats är 75 kr./dag, för statlig arbetsgivare 123 kr./dag. Detta belopp, som bestämdes 1982, var då detsamma som det kontanta arbetsmarknadsstödet till arbetslösa ungdomar. Bidraget täckte då lönekostnaderna (lön plus sociala avgifter) med ca 60 procent (100 procent för statliga arbetsgivare).

Lönen till ungdomarna höjdes 1985 och 1988. Statbidraget förblev oförändrat. Efter den senaste löneförhöjningen (130–145 kr./dag) täcker statsbidraget ca 37 procent av lönekostnaderna.

I samband med förhandlingarna om lönen på ungdomsplatserna uppvaktade företrädare för arbetsmarknadens parter utbildningsministern och yrkade på en höjning av statsbidragstäckningen. Den låga statsbidragstäckningsnivån ansågs av parterna vara ett viktigt skäl till de ökande svårigheterna att få fram ungdomsplatser inom näringslivet. Jag kommer senare i redovisningen av enkätsvaren att belysa detta problem.

I 1989 års budgetproposition uttalade utbildningsministern att ärendet skulle beredas inom regeringskansliet parallellt med den översyn som då pågick inom arbetsmarknadsdepartementet av ungdomslagen för 18–19–åringar. Resultatet av denna beredning blev att statsbidragsnivån inte höjdes.

Resultat av enkätsvar och andra rapporter

1987/88 befann sig 65 procent av ungdomarna i individuella planer inom uppföljningsansvaret på en ungdomsplats om man räknar med dem som befann sig i LA–kurs i gymnasieskolan. 1983/84 stod ungdomsplatsanställning för 80 procent av åtgärderna inom uppföljningsansvaret. Sedan 1987/88 har andelen ungdomar på ungdomsplats jämfört med andelen ungdomar i uppföljningsansvaret minskat ytterligare något men inte så kraftigt som under åren dessförinnan.

De senaste årens minskningar förklaras av att ungdomarna istället fått reguljärt arbete. Den betydligt större minskningen mellan 1983/84 och 1987/88 tillskrivs ungdomarnas ökade benägenhet och möjlighet (genom bl.a. införandet 1985 av prioriteringen av 16–17–åringar vid intagning till gymnasieskolan) att gå i gymnasieskolan.

Genomsnittstiden på ungdomsplats beräknades av SÖ 1986/87 till ca en termin, ett förhållande som troligen inte förändrats nämnvärt sedan dess.

Jämfört med 1983/84 (52 procent) var andelen flickor på ungdomsplats större 1987/88 (64 procent). 1988/89 hade andelen flickor på ungdomsplats ökat till 67 procent. Det bör påpekas att denna ökning inte motsvaras av samma ökning i uppföljningsansvaret i stort. Tvärtom har flickornas andel i uppföljningsansvaret sjunkit och därmed börjat närma sig pojkarnas.

Fördelningen på olika slag av arbetsgivare visar att kvinnorna ända sedan 1983/84 ökat sin andel av ungdomsplatserna inom kommun/landstingskommun. Från ett jämviktsläge mellan pojkar och flickor 1983/84 var flickornas andel av de kommunala/landstingskommunala platserna 1987/88 66 procent och 1988/89 67 procent. SÖ räknar med att ca sex procent av de kommunala/landstingskommunala platserna 1988/89 av-

såg de flickor som blivit intagna på vårdutbildningar och väntade på skolstart på vårterminen.

Primärkommunerna anställde 48 procent av ungdomarna på ungdomsplats, enskilda arbetsgivare svarade för nästan 40 procent av platserna. Ca 60 procent av ungdomarna var födda 1971, således 16 år. Flickorna var koncentrerade till primärkommunala platser.

Kommunerna tillfrågades i enkäten om möjligheten att ackvirera ungdomsplatser förändrats sedan 1984/85, då en höjning av ungdomsplatslönerna genomfördes.

Trots att det absoluta antalet ungdomar på ungdomsplatser minskat sedan 1985/86 uppger ca 30 procent av kommunerna att ackvisitionen av statliga ungdomsplatser blivit svårare. Den förändring som inträffat under perioden är att de statliga arbetsgivarna i och med löneökningarna på ungdomsplatser 1985 och 1988 inte längre får full kostnadstäckning.

Inom den enskilda sektorn uppger 35 procent av kommunerna att det blivit svårare att ackvirera ungdomsplatser. 22 procent av kommunerna rapporterar att det sedan 1984/85 blivit lättare att ackvirera platser. Förhållandena inom den enskilda sektorn visar en mer sammansatt bild. Av lönekostnaderna svarade arbetsgivaren utom statliga 1987/88 för ca 65 procent av lönekostnaden. Detta var en ökad andel jämfört med före avtalsändringen 1985 och arbetsgivarnas kostnader ökade ytterligare vid nästa avtalsändring 1988. Den relativa kostnadsökningen jämfört med andra löner har emellertid hela tiden varit mindre än den nominella.

Yrken på ungdomsplatserna

I en elevuppföljning bland 16-åringar 1983 som inte omedelbart fortsatt att studera på gymnasieskolan frågade SCB (U 43 SM 8501) i vilket yrke ungdomarna arbetade mätveckan våren 1987. Yrkesfördelningen för de ungdomar som var på ungdomsplats följde de traditionella könsrollsmönstren. Pojkarnas arbetsuppgifter koncentrerades framförallt till tillverkningsarbete med tonvikt på verkstads- och metallarbete och lagerarbete. Andra yrkesområden där pojkarna dominerade var jord- och

skogsbruksområde. Flickorna på ungdomsplats fanns huvudsakligen inom servicearbeten, isynnerhet som barnflickor e.dyl. I kommersiellt arbete som affärsbiträden återfanns både pojkar och flickor men flickornas andel var dubbelt så stor. Inom vårdområdet fanns också en stor andel flickor.

En SIFO-undersökning inom industrin i Malmö/Lund-området 1983 bekräftade bilden av att könsrollsfördelningen på ungdomsplats inte avvek från det traditionella könsrollsmönstret. Var fjärde ungdom hade fått eller skulle då få fast anställning.

SCB genomförde våren 1987 (U 44 SM 8801) en undersökning av ungdomar födda 1967 som inte fullföljt en linje i gymnasieskolan till och med våren 1987. SCB konstaterade bl.a. att den vanligaste verksamheten räknat per halvår under perioden hösten 1983 - februari 1987 var studier de första halvåren. Därefter tog verksamheten "arbetade" (fast arbete eller vikariat) över som vanligaste sysselsättning.

Andelen ungdomar som, enligt SCB:s rapport, halvårsvis angav att de mest varit i ungdomsplats/ungdomslag varierade mellan 27 procent hösten 1984 och 13 procent i februari 1987. Hela tiden var det flest kvinnor i denna verksamhet. Könsfördelningen var mycket ojämn i de olika yrkena där man var sysselsatt, detta gällde både på den reguljära arbetsmarknaden och ungdomsplatserna/ungdomslagen. Endast ett fåtal yrken, bland de 20 vanligaste i båda fallen, visade en jämnare fördelning än 80-20 för ettdera könet.

Av dem som sysselsattes i ungdomsplats/ungdomslag hörde 45 procent till gruppen som aldrig påbörjat någon utbildning i gymnasieskolan. 31 procent var sådana som börjat men inte fullföljt en linje i gymnasieskolan och 24 procent hörde till gruppen som börjat en specialkurs i gymnasieskolan. I alla tre grupperna dominerade kvinnorna.

De vanligaste yrkena/sysselsättningarna i ungdomsplatserna/ungdomslagen var barnskötare, sekreterare/kontorist, sjukvårdsbiträde, fastighetsarbetare, städare, grov- och diversearbetare, köksbiträde och hemvårdare. Bland de 20 vanligaste sysselsättningarna uppvisade endast sju en jämnare fördelning än 80-20 för ettdera könet, nämligen städare, affärsbiträde, lärare i övningsämnen, övrigt pedagogiskt arbete, socialtjänsteman, grov- och diversearbetare och bibliotekare/arkivarie.

Av enkätsvaren framgår att ungdomsplatsen kan leda till lärlingsutbildning, både i dess gymnasiala och traditionella form. Lärlingsutbildningarna återfinns huvudsakligen inom de för utbildningsformen traditionella områdena: byggnads, grafiska, tapetserare och frisörer.

Erfarenheter på ungdomsplatser

Gymnasieutredningen redovisade att ett ofta återkommande klagomål mot gymnasieskolan var att anknytningen till arbetslivet var för liten. Lyssnade man till eleverna själva var det önskemål som oftast fördes fram att de skulle få komma i närmare kontakt med arbetslivet.

Företrädare för arbetsmarknaden ansåg att det var absolut nödvändig att värna om de kunskaper och färdigheter som gav grunden för en kommande yrkeskompetens. Samtidigt efterlyste man en förbättrad "social kompetens". Med detta menades i första hand att eleven måste ha bättre förutsättning att smälta in i en arbetsgemenskap, samarbeta, ta eget ansvar, respektera regler som gäller på en arbetsplats, kunna delta i diskussioner och beslut och i övrigt kunna påverka arbetslivets utveckling.

I den nyssnämnda SIFO-undersökningen ansåg 86 procent av arbetsgivarna att det hade fungerat bra med de ungdomsplatser de haft på företaget.

Att ungdomsplatserna tillsammans med vägledningsinsatserna upplevs som den viktigaste uppföljningsåtgärden omvittnas av både funktionärer, bl.a. i enkäten, men också i andra rapporter samt av ungdomarna själva. Den utgör tidsmässigt den största delen av verksamheten för mer än hälften av ungdomarna i uppföljningsverksamheten. 1986/87 befann sig 1987/88 ca 20 800 ungdomar i medeltal ca 20 veckor på en ungdomsplats. Torsten Madsén och Ingegärd Sandström understryker i "Livlina för livslångt lärande" hur viktig ungdomsplatsen är både för att motivera till studier, ge egenvärde för personlig utveckling och kunskaper om arbete.

Ungdomsfunktionärernas kommentarer om ungdomsplatserna gäller bl.a. det positiva med att yrkesobestämda ungdomar får pröva på arbe-

ten som de annars inte skulle ha tillträde till samt att ungdomarna får känna på hur det är att vara anställd och får kontakter med vuxenvärlden. Utan ungdomsplatser skulle man inte kunna nå många skoltrötta ungdomar då tiden på ungdomsplatsen stärker självförtroendet, ungdomarna mognar och blir motiverade till studier.

Ungdomsplatsen är nödvändig för de ungdomar som absolut inte kan tänka sig ett studiealternativ. Av olika skäl, som det ofta kräver tid att utforska, har de inte lyckats få ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Det bör framhållas, att även i dagens goda arbetsmarknadssituation och även i de i detta avseende överhettade storstadsregionerna, är antalet ungdomar som befinner sig i den här beskrivna situationen ganska många. Detta gäller i särskilt hög grad 16- och 17-åringarna. I skrivande stund, hösten 1989, är ca 1 000 av dem anmälda som arbetssökande vid arbetsförmedlingarna. Dessa ungdomar kan, som en rapportör uttrycker det, betecknas som utlåsta både från utbildning och arbete.

Förutom att det är genom arbete som de flesta försörjer sig och tar aktiv del i dagens ekonomiska samhälle, fyller arbete även andra viktiga funktioner för individen: det ger struktur åt tillvaron, det skapar sociala relationer, det definierar social status och klargör personlig identitet.

Arbetslöshet, å andra sidan, är en - dock ej den enda - viktig faktor som skapar problem för människor. Forskaren Rolf Ståhl anser att rekrytering till ungdomsarbetslöshet sker efter bestämda mönster. Ungdomar som har det svårt är de som först går in i arbetslöshet och de som sist går ut ur den. Ståhl ser ungdomsarbetslösheten som en länk i en process, snarare än som en enskild orsak till individuella bekymmer. Ungdomsarbetslösheten i sig orsakar inte psykiska problem men den kan bidra till att förvärra situationen för en person som har det dåligt inledningsvis eller hejda en positiv identitetsutveckling. I tider då arbetslösheten ökar, rekryteras många ungdomar med positivt utgångsläge till arbetslöshet. De ungdomar som med dagens goda arbetsmarknadssituation finns kvar i åtgärder är i dubbel bemärkelse drabbade: de är både utbildningshandikappade och utlåsta från den reguljära arbetsmarknaden.

Vi kan konstatera att detta bekräftas av enkätresultaten och rapporterna. Mycket tyder på att arbetslöshet och dålig psykisk hälsa är delar av en ond cirkel, där de som från början är sämst rustade drabbas hårdast.

Det är desto kännbarare eftersom lönearbete har en stark ställning i Sverige, både ideologiskt och i praktiken. Genom ungdomsplatsplacering kombinerat med vägledningsinsatser finns det stora chanser att en begynnande ond cirkel kan brytas och den unges utgångsläge förbättras för en mera positiv inriktning av livskarriären.

Några kommentarer av ungdomar som intervjuades i en rapport från SÖ 1984: "I skolan frågar man bara efter det man är dålig på men på arbetet frågar dom efter vad man kan". På en arbetsplats bland vuxna upplever ungdomarna att de plötsligt har ett värde – de gör nytta, behövs och är efterfrågade. De börjar mogna, blir mer vuxna och lär sig ta ansvar.

Att många arbetsplatser fullgör en viktig funktion för ungdomarna på ungdomsplats är uppenbart. Vissa kommuner har för de mest problemtyngda ungdomarna s.k. intensivhandledda ungdomsplatser. I sådana fall har kommunerna många gånger själva påtagit sig arbetsgivaransvaret. I flera rapporter nämns dock också sådana platser inom det privata näringslivet.

Handledaren är för de flesta ungdomar enligt många rapporter oerhört viktig. Det är handledaren som ger trygghet på arbetsplatsen, som instruerar och lär ut hur arbetet ska skötas och framförallt blir handledaren en mycket viktig vuxen förebild. I många sammanhang har vi i utredningen träffat på kommentarer i rapporter o.dyl. som pekar på vilken central funktion den vuxna förebilden fyller för ungdomarna i uppföljningsverksamheten. Ungdomarna befinner sig ofta i ett skede då de vill eller måste slita banden med familjen och då behöver de en utomstående vuxen att relatera till.

I en undersökning som gjorts av ungdomarna vid ungdomscentra i Stockholm anförde de intervjuade ungdomarna två huvudklagomål mot tiden på ungdomsplats: att de hade för lite betalt och att de hade en känsla av att vara utnyttjade. Trots detta svarade så gott som samtliga därefter att de ansåg sig ha haft stor nytta av ungdomsplatsen därför att de bl.a. ansåg att de tappat rädslan för arbetet, att de fick nya erfarenheter och att de trots allt kände att det de lärde sig på ungdomsplatsen kom till nytta senare.

En kommun uppger att ungdomarna för det mesta får mycket okvalificerade arbetsuppgifter, vilket gör att de inte stannar så länge på sina platser. Erfarenheterna från tunga, trista arbeten gör att de kommer underfund med att de måste satsa på utbildning för att kunna påverka sin situation i arbetslivet.

En glesbygdskommun i Bergslagen ger en dyster bild av de unga kvinnornas situation och beskriver deras övergång från skola till arbetsliv som en introduktion till arbetslöshet som allt oftare går över upprepade arbetslöshetsperioder, ungdomsplats, ungdomslag eller beredskapsarbete och tillfälliga vikariat. Denna kritiska fas sammanfaller med familjebildningsfasen, påpekar kommunen, och växande försörjningsbörda, många gånger utan eller med ofullständig ekonomisk kompensation vid arbetslöshet. Ju längre arbetslösheten varar desto svårare är det att komma in i ett normalt arbetsliv.

En förortskommun till Stockholm rapporterar att 1987/88 kom fler "problemungdomar" än tidigare till uppföljningsansvaret. En effekt, menade denna kommun, av den goda arbetsmarknaden var att ungdomar som av olika skäl inte kunde skaffa sig eller behålla ett jobb inte heller ville ha ungdomsplats på grund av den låga lönen. Ungdomarna jämförde sig med kompisar som hade arbete. Det var svårt, ansåg man, att motivera dessa ungdomar och resultatet blev att de gick arbetslösa långa perioder och ibland inte alls kom i gång med någon sysselsättning.

En kommun i nordligaste Norrland kommenterade att vissa ungdomar inte ville sluta på sina ungdomsplatser eftersom de inte hade någon chans att få ett reguljärt arbete inom yrkesområdet.

I bilaga till denna utredning pekar Torsten Madsén – Ingegärd Sandström på vilken betydelse ungdomsplatsen har. Utredningsresultatet bekräftar detta. För egen del anser jag att ungdomsplatsen för många av ungdomarna är viktig ur den synpunkten att den är en anställning med lön – även om den av många anses vara för låg – med möjligheter att delta på lika villkor och dagligen med vuxna arbetskamrater. Det är en miljö som i den unges ögon skiljer sig från all annan praktik eller arbetsplatsförlagd utbildning som trots allt är knuten till skolan.

Den ger dessutom möjlighet att arbeta inom ett yrkesområde som motsvarar en studieväg i gymnasieskolan som den unge sökt men inte tagits

in till. Stockholm redovisar att ungdomarna senare tenderar att arbeta inom samma yrkesområde där de tidigare haft ungdomsplats. Detta bekräftas också av en undersökning av SCB. Det är i mina ögon en viktig iakttagelse och kan uttydas som ett bevis på att ungdomars val av yrkesutbildning i gymnasieskolan är allvarligt menat. Iakttagelsen styrks ytterligare av det faktum att många som inte infinner sig till utbildningsstarten är de som inte fått sitt förstahandsval tillgodosett.

Av svaren på den enkät som utredningen skickade ut till intagningsnämnderna framgår att man vid intagning till gymnasieskola av elever från uppföljningsansvaret ofta tar hänsyn till typen av ungdomsplatsplacering dvs. yrkes- och arbetslivserfarenhet.

8.2 Arbetsförmedlingens åtgärder för 16–17-åringar

- Inskrivning på arbetsförmedlingen för dem som önskar söka arbete
- platsförmedling
- kontakt med kommunens ungdomscenter beträffande de ungdomar som söker arbete på förmedlingen och inte är i skolans åtgärder. Vidare ingår planering av åtgärder för ungdomar som fyller 18 år och ej har fått arbete eller gått till fortsatt utbildning.

8.3 Arbetsförmedlingens åtgärder för 18–19-åringar

- Platsförmedling (8.4, 8.5)
- arbetsvägledning (8.4, 8.5)
- jobb-sökaraktiviteter (8.4, 8.5)
- inskolningsplats (8.5)
- rekryteringsstöd (8.6)
- arbetsmarknadsutbildning (8.7)
- särskilda åtgärder för handikappade ungdomar (10).

Åtgärder under 1980-talet som upphört senast 1 juli 1989

- Yrkesförberedande praktik inom försvaret
- arbete i ungdomslag (8.4)
- beredskapsarbete

- starta-eget bidrag i stället för arbete i ungdomslag.

Yrkesförberedande praktik inom försvaret

Arbetslösa ungdomar mellan 18–24 år kunde få praktik med utbildningsbidrag i olika civila yrken som finns representerade inom försvaret. Denna yrkesförberedande verksamhet omfattade både teoretiska och praktiska moment och pågick i högst 6 månader. Ersättningen till ungdomarna utgick i form av utbildningsbidrag. De militära myndigheterna ersattes för att täcka sina kostnader med 100 kr. per utbildningsdag och elev.

Denna åtgärd skapades när ungdomsarbetslösheten var mycket hög och upphörde vid ett förbättrat arbetsmarknadsläge samtidigt som inskolningsplatser på hela arbetsmarknaden infördes den 1 juli 1989.

Beredskapsarbete

Syftet med beredskapsarbete var att utöver sysselsättning ge ungdomar praktisk erfarenhet som kan underlätta en arbetsplacering på öppna marknaden, bilda underlag för val av yrke eller stimulera till utbildning. Anslagen till statliga och kommunala beredskapsarbeten minskade bl.a. som en följd av att ungdomslagen infördes i januari 1984. Därefter kunde inga ungdomar under 20 år anvisas beredskapsarbete inom den offentliga sektorn.

Starta-eget bidrag

Bidrag fick lämnas som ett alternativ till den som hade rätt till arbete i ungdomslag. Den sökande skulle bedömas ha goda förutsättningar att bedriva verksamheten och bidrag fick endast lämnas om verksamheten bedömdes få en tillfredsställande lönsamhet och ge bidragstagaren en varaktig försörjning.

8.4 Ungdomslagen

Ungdomslagens utformning och omfattning

Regler för verksamheten inom arbetsmarknadsverket och åtgärdernas hantering m.m. finns redovisade i AF- och LAN-handboken samt i AMS-FS. Här avses endast att översiktligt beskriva reglerna för de åtgärder som gällde ungdomar under 20 år t.o.m. 31 juli 1989.

Lagen (1983:1070) om arbete i ungdomslag hos offentlig arbetsgivare, den s.k. *ungdomslagen*, som infördes den 1 januari 1984 innebar att samtliga 18–19-åringar garanterades ett arbete om minst fyra timmar per dag.

Ungdomslagen utgjorde en av hörnstenarna i den s.k. *ungdomsgarantin* som försäkrar alla ungdomar upp till 20 år arbete, praktik eller utbildning. Den ursprungliga garantin har senare byggts ut, dels med en förlängd garantitid upp till 25 års ålder för ungdomar med vissa svårare handikapp, dels med åtgärder såsom jobb-sökarklubbar med vägledningsinsatser.

Arbetslinjen i den svenska arbetsmarknadspolitiken är en viktig signal till ungdomarna att de erhåller lön eller bidrag enbart vid en motprestation i form av studier eller arbete. Samhället visar härmed att man tar ansvar för att alla ungdomar erbjuds möjlighet att delta i arbets- och därmed samhällslivet i stället för att ge dem passifiserande kontantstöd.

Ungdomslagen innebar att de ungdomar som arbetsförmedlingen inte kunnat erbjuda arbete eller utbildning i stället för arbetslöshetsunderstöd skulle ha rätt till arbete 4 timmar per dag 5 dagar per vecka med avtalsenlig lön. De ungdomar som hade rätt till ersättning från en erkänd arbetslöshetskassa hade rätt till 8 timmars arbete per dag liksom enskilda ungdomar med försörjningsplikt m.fl.

Arbetsuppgifterna skulle vara sådana som i annat fall inte skulle bli gjorda. Arbetsgivaren fick full kostnadstäckning för ungdomarnas löner. Lagen omfattade den offentliga sektorn och kommunen hade i sista hand ansvaret för att samtliga 18–19-åringar fick arbete i ungdomslag.

Till ungdomar som arbetade i egen rörelse i stället för i ungdomslag kunde bidrag om 600 kronor per vecka utgå i 6 månader med ev. förlängning om ytterligare 6 månader.

Antalet ungdomar i ungdomslag ökade kraftigt under 1984, från knappt 14 000 i januari till 39 000 i december. I genomsnitt var ca 31 000 personer sysselsatta i ungdomslag under året, och totalt gjordes mer än 80 000 placeringar i ungdomslag.

Antalet ungdomar i ungdomslag 1984–1989

Ungdomar i ungdomslag vid månadens slut (årsmedeltal)

År	Samtliga	Andel flickor (%)	Andel arbetshandikappade (%)	Andel i u-lag längre än 6 mån. (%)
1984	31 000			
1985	30 000	64	3	38
1986	23 000	65	4	37
1987	17 900	66	6	37
1988	10 100	66	12	37
1:a halvåret				
1989	6 500	65	16	39

Utnyttjandet av ungdomslagsplatserna har minskat successivt sedan sommaren 1985 till följd av det förbättrade konjunkturläget. Antalet arbetshandikappade i ungdomslag har dock varit konstant – drygt 1 000 per år – och deras andel av samtliga har därmed ökat. Av de totalt 36 000 ungdomar som år 1988 lämnade ungdomslagen gick drygt 18 000 eller 51 % direkt till arbete på öppna marknaden. Detta är en ökning från 1987 då andelen var 47 %.

Under första halvåret 1989 minskade antalet ungdomar i ungdomslag ytterligare och utgjorde genomsnittligt 6 500 per månad.

Antal ungdomar i ungdomslag 1984–1989

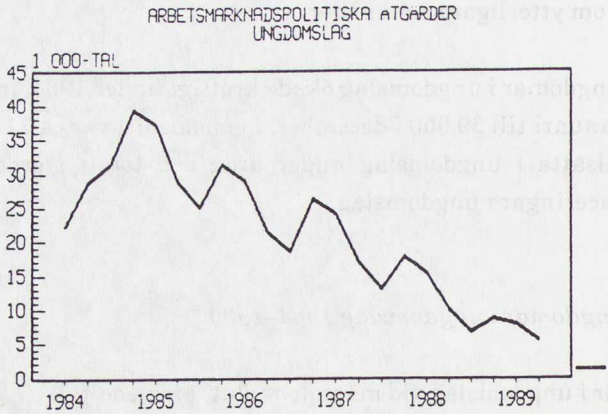

Jobbsökaraktiviteter

Den 1 juli 1985 infördes i lagen om ungdomslag regeln att ungdomarna ska delta i genomsnitt två timmar per vecka i jobbsökaraktiviteter.

Jobb–sökaraktiviteterna har bidragit till att förbättra kontakterna mellan arbetsförmedlingen och ungdomarna. Ungdomarnas kunskaper om arbetsmarknaden har ökat och de har blivit mer aktiva i att själva söka arbete. Aktiviteterna har också ökat ungdomarnas benägenhet till fortsatt utbildning och även påverkat deras attityder till olika yrken och till t.ex. otraditionella yrkesval.

Aktiviteterna har oftast inletts med *kollektiv information* angående arbets– och utbildningsmöjligheter samt vissa företags aktuella rekryteringsstöd. Vid dessa sammankomster har även ungdomarnas erfarenheter, intressen och behov av förmedlingsinsatser kartlagts.

Information om och träning i hur man söker jobb sker genom olika övningar som att skriva ansökan och meritförteckning, och t.ex. träna olika situationer vid anställningssamtal genom rollspel.

Studiebesök vid företag, AMU och AMI liksom *sökanderesor* till annan ort är andra aktiviteter.

En stor del av ungdomarna är i behov av *vägledning* till arbete eller utbildning, enskilt eller i grupp för att inventera sina intressen och kartlägga sina personliga resurser.

Den positiva förändringen hösten 1985 med sjunkande antal ungdomar i ungdomslag, minskande antal ungdomar som varit mer än sex månader i åtgärder samt ökande andel som direkt efter ungdomslag befann sig i arbete eller arbetsmarknadspolitisk åtgärd hade samband med tillskottet av handledarresurser till arbetsförmedlingarna.

Utvärdering av ungdomslag

Verksamhet med ungdomslag under första halvåret 1984 en redovisning av AMS, augusti 1984.

Under första halvåret gjordes 44 000 placeringar av ungdomar i ungdomslag. Flickorna utgjorde 57 procent. Färre flickor (44 procent) än pojkarna (54 procent) fick arbete på öppna arbetsmarknaden. De återkom också i större utsträckning till ungdomslag än pojkarna. Arbetshandikappade och utländska medborgare fick även de i mindre utsträckning än övriga reguljärt arbete.

Benägenheten hos ungdomar i ungdomslag att *aktivt söka arbete* kan bl.a. sammanhänga med ungdomarnas arbetstider i ungdomslag men i allmänhet är ungdomarna intresserade av att *ta andra jobb, då sådana kan erbjudas.* På detta tyder även det låga antalet återkallade anvisningar som skett p g a att ungdomar avvisat annat erbjudet arbete eller erbjudande om arbetsmarknadsutbildning. Någon inlåsningseffekt genom åtgärder har man ej kunnat finna.

I *Ungdomslag i nio kommuner,* en rapport av Marianne Blomsterberg och Sven Paulsson, Göteborgs universitet (1984) för man en diskussion om en eventuell inlåsning i ungdomslag och att den om den finns måste ses mot bakgrund av effekten av satsning på arbetslinjen i förhållande till kontantlinjen. Väljer man arbetslinjen medför detta mer eller mindre automatiskt en viss "inlåsningseffekt" och delvis måste detta också vara avsikten. Ungdomarna skall ju skaffa sig vissa erfarenheter och detta måste ta en viss tid i anspråk. Det är inte säkert att de arbetserfarenheter, som korta vikariat eller säsongsarbeten ger är bättre än de

som kan erhållas inom ramen för ungdomslagen. Kontantlinjen innebär att de arbetslösa ungdomarna i början är aktiva i arbetssökandet. Efter en tids fåfängt sökande tappar de lusten och deras självförtroende minskar och deras sökaktivitet avtar nästan helt. På längre sikt leder det troligen också till social och psykologisk nedbrytning. Den eventuella "inlåsningseffekten" i ungdomslag måste vägas mot de negativa långsiktiga effekterna av kontantlinjen.

SINOVA fick av EFA i uppdrag att studera "Ungdomslagens inverkan på utslussningen av ungdomar till den öppna marknaden". Arbetet genomfördes februari – augusti 1984 då verksamheten befann sig i ett uppbyggnadsskede. Slutsatsen var dock att ungdomslagen fördröjer utslussningen av ungdomarna på den öppna arbetsmarknaden.

De fyra förhållanden som förorsakar detta är;

- Anvisningen till ungdomslag sker inte alltid som sista – utan i många fall snarare som första åtgärd.
- Ungdomslagen gäller i praktiken enbart offentlig verksamhet där små möjligheter ges att gå över till ordinarie arbete.
- Ungdomarnas egen sökaktivitet minskar när de är placerade i ungdomslag.
- Ungdomslagen ersätter arbete på den öppna arbetsmarknaden. Det sker en långsiktig tillvänjning hos offentliga arbetsgivare.

Sinovas slutsats var att man måste räkna med att ungdomslagen genom sin utformning fördröjer utslussningen på den öppna arbetsmarknaden även om verksamheten hanteras på ett mer effektivt sätt av arbetsförmedlingarna.

I "*Åtgärder mot ungdomsarbetslöshet*" – kostnader och statsbidrag RRV:s (Riksrevisionsverket) rapport (Dnr 1984:128) tar man upp frågan om mer *generella statsbidrag inom arbetsmarknadsområdet*. Företrädare för kommunerna hävdar enligt RRV att statsbidragets utformning förhindrar en effektivisering av åtgärderna och bromsar lokal utvecklingsförmåga. Andra har sett en fara i en kommunalisering av arbetsförmedlingen och en latent motsättning mellan kommunal och statlig sysselsättningspolitik med svåra följder för statens förmåga att föra en effektiv finanspolitik.

Argumentet för generella bidrag är att dessa ger möjlighet att uppnå högre grad av likformighet, när det gäller resurser som ställs till individens förfogande, mellan olika kommuner. RRV:s analys visar att dagens selektiva system inom arbetsmarknadsområdet *inte* resulterar i någon utjämning mellan olika kommuner och regioner och att det därför saknas anledning att av hänsyn till ambitionen att utjämna skillnader, upprätthålla det selektiva systemet.

Gruppen ungdomar med speciella problem hamnar oftast vid sidan om systemen. Arbetsgivarna vägrar ofta att ta emot dem och de avbryter själva också ofta åtgärder. Det tycks enligt RRV som om åtgärdsystemen – som vuxit fram ur konjunkturpolitiskt motiverade insatser – har lättare att bereda plats för ungdomar vilka har goda förutsättningar att få anställning på den öppna arbetsmarknaden.

De svårplacerbara ungdomarna kräver särskilt personalintensiva insatser där socialtjänst och arbetsförmedling bör samverka. Ett mer decentraliserat medelsutnyttjande, som gav möjlighet att anpassa åtgärdssystemen, skulle kunna öppna bättre möjligheter för dessa ungdomar.

Enligt RRV bör man överväga att för ungdomsgrupper ersätta nuvarande anslag med ett program för ungdomsåtgärder. Ett alternativ vore att ge länsarbetsnämnderna möjlighet att inom vissa ramar flytta medel mellan olika delprogram.

Ett enhetligt statsbidrag till ungdomsarbete måste dock förses med ramar för att motverka eventuella negativa effekter genom att t.ex. försäkra att åtgärderna ger arbetslösa ungdomar tillgång till *hela* arbetsmarknaden.

Samverkan kommuner och arbetsförmedling

Ungdomsprogrammet bör enligt RRV handhas av länsarbetsnämnderna som då också har ansvar för kontroll och redovisning. Länsarbetsnämnden bör vid fördelning av medel se *kommunen* som en *planeringsnivå*. Detta är ett krav för att ett decentraliserat system skall kunna få de fördelar som åsyftas. Samverkan mellan den kommunvisa planeringen och planering inom länsarbetsnämnden – arbetsförmedlingsnämnderna – måste lösas.

Uppföljning av ungdomar i ungdomslag en redovisning av AMS, februari 1986.

Av de totalt 117 308 ungdomarna i ungdomslag 1984–85 hade 85 procent placerats i ungdomslag en gång, 13 procent två gånger och drygt 1 procent tre eller flera gånger. Den kraftiga kvinnliga deltagardominansen, 60 procent, förklaras delvis av att kvinnorna har en högre arbetslöshet än män. Inriktningen av ungdomslagen mot den offentliga sektorn utgör sannolikt en annan förklaring.

Ungdomarna i ungdomslag uppvisade en liknande utbildningsnivå som arbetskraften (enl. AKU) i motsvarande åldrar. Däremot saknade 65 procent utbildning i sökt yrke eller kunde ej ange sökt yrke. Det var traditionella skillnader mellan könen vad gäller utbildningens inriktning. Kvinnornas var i hög utsträckning inriktad mot service- och vårdsektorn, medan männen däremot uppvisade en mer teknisk inriktning.

Av de totalt 86 000 ungdomar som avslutade sin tid i ungdomslag erhöll 54 procent arbete och ytterligare 21 procent avaktualiserades av annan orsak t ex utbildning och värnpliktstjänstgöring, 6 procent placerades i andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder och drygt 19 procent blev arbetslösa.

Vid en jämförelse med tidigare åtgärder som beredskapsarbete bedöms resultaten vara relativt goda även om arbetsmarknadsläget inte är direkt jämförbart. I maj 1983 erhöll 53 procent av ungdomarna i åldern 18–19 år arbete direkt efter beredskapsarbete, i maj 1984 resp. 1985 72 resp. 63 procent arbete direkt efter ungdomslag.

I "*Ungdomar i ungdomslag*", en enkätstudie i tre kommuner (1988) av Ylva Eriksson säger man sammanfattningsvis att ungdomar i ungdomslag har relativt låg utbildningsnivå och en inriktning som skapar trögheet på vägen från skola till arbetsliv. Det tar lite tid för dem att få fäste på arbetsmarknaden men de allra flesta har inom en tvåårsperiod fått arbete. En del har slutat för annan sysselsättning, av dem som har kvar sitt arbete är ungefär hälften nöjda med det, den andra hälften vill utbilda sig till något annat yrke.

Skillnader mellan kvinnornas och männens situation på arbetsmarknaden är tydligast när det gäller fördelningen av fasta och tillfälliga arbeten. Kvinnorna i undersökningen har betydligt svårare än männen att få fast jobb. Detsamma gäller tillfälliga arbeten och ofrivillig deltid. Det är huvudsakligen en kvinnofråga, i undersökningsgruppen såväl som bland unga kvinnor i allmänhet. Däremot verkar det inte som kvinnor med erfarenhet av arbetslöshet marginaliseras mera än andra kvinnor i samma åldersgrupp.

De allra flesta ungdomar ansåg att de hade fått en bra arbetslivserfarenhet under ungdomslagstiden. Kvinnorna var mer positiva än männen och de som hade varit länge i ungdomslag var mer positiva än de som varit kortare tid. En relativt hög andel ungdomar hade ungdomslagsplats mer än 9 månader. 37 procent återvände till arbetslöshet någon gång och 20 procent kom in i någon ny arbetsmarknadsåtgärd. I regel ett nytt ungdomslag. Det kan tyda på en viss inlåsningseffekt. Stora skillnader mellan kommunerna kan tyda på att det finns andra skäl bakom detta än ungdomarnas egen passivitet. Den kan också bero på arbetsförmedlingarnas agerande. Någon inlåsning i deltidsarbete har inte kunnat konstateras.

Ungdomars egna erfarenhet av arbete i ungdomslag

Hur ungdomarna själva uppfattar arbete i ungdomslag kan illustreras av ett urval av de svar ungdomar, som under de tre senaste åren arbetat i ungdomslag i Växjö kommun, avgett i en uppföljningsenkät våren 1989.

Fördelar med ungdomslag

- Det har gett mig *bredare uppfattning om arbetslivet* och en klarare bild av vad jag själv vill göra i framtiden.

- Det behövs fler ungdomslag inom den *privata sektorn*.

- Jag har *fått inblick i vad de gör på dagis* och det har hjälpt mej sedan jag började på förskollärarutbildningen.

- Jag har *fått sakkunnig ledning* och vet nu att jag vill bli lärare. Det hade jag inte varit så säker på om jag inte hade fått pröva på.

- Jag har fått en *chans att visa upp mej* och vad jag går för.

- Jag fick *chansen till drömyrket* (frisör). Jag fick prova 6 månader om jag var lämplig för yrket och det samma för min arbetsgivare och mina arbetskamrater. Jag fick sedan en *lärlingsplats*.

Nackdelar med ungdomslag

- Många trivs så bra på sin plats och *söker* därför *inga andra jobb*.

- Jag anser att ungdomslag är en *transportsträcka till 20 år*.

- Det är tråkigt att *veta att man inte behövs* när man har ungdomslag.

- Det *löser inte ungdomsarbetslösheten på lång sikt*, kanske tvärtom, då arbetsgivarna hellre tar ungdomslag än fast anställning.

- *Lärlingsplatser och inskolningsplatser* är nog ett *bättre alternativ*.

- Det är riktigt att ungdomslag försvinner nu när det *finns så många arbetstillfällen*.

- Ändra mottot från full sysselsättning till *meningsfull sysselsättning* åt alla även ungdomar.

- De säger att det finns gott om jobb – vilka? Skulle du vilja bli städare vid 18 års ålder tills du blir 30 år och ha *arbetsskador*? Det skulle inte jag. Det är oftast sådana jobb som finns om man inte har betyg.

Utredarens kommentar

Man kan konstatera att ungdomslagen vid dess införande var en riktig åtgärd i det dåvarande arbetsmarknadsläget med det höga antalet arbetslösa i denna åldersgrupp. Mycken kritik har riktats mot åtgärden men mest ändå positiva omdömen. Åtgärden har under årens lopp ut-

vecklats och bl.a. kompletterats med jobb–sökaraktiviteter och vägledning.

Arbetet samt jobbsökar–aktiviteter för ungdomar i ungdomslag har, även om arbetet oftast varit ett halvtidsarbete, inneburit att ungdomarna fått arbetslivserfarenhet och yrkeskunnande samt att de byggt upp ett socialt kontaktnät på arbetsplatsen som gett tillfälle till många vuxenkontakter. Möjligheten att pröva olika yrken och arbetsområden har gett dem kunskap, erfarenheter och bättre självkännedom. Det har gett dem beslutsunderlag och därmed underlättat och skapat motivation för arbete inom visst yrkesområde och/eller utbildning för att få kompetens till visst yrke.

Inlåsningseffekt i åtgärder kan konstateras för vissa grupper ungdomar framför allt handikappade och i vissa regioner unga kvinnor. Alternativet för dessa ungdomar hade förmodligen varit arbetslöshet med kontant stöd eller förtidspensionering i vissa fall. En aktiv åtgärd bör alltid, även om den har sina brister prioriteras före en bidragsåtgärd. Viktigt är däremot att ungdomarna under hela detta utvecklingsskede känner ekonomisk trygghet och personligt stöd av ansvariga tjänstemän.

En förutsättning härför är en väl fungerande samordning och samverkan mellan huvudmännen för social–, utbildnings– och arbetsmarknadsfrågor. Att i nuvarande arbetsmarknadsläge och minskande antal arbetslösa ungdomar ändra åtgärden till att införa inskolningsplatser på hela arbetsmarknaden måste därför vara en riktig väg att gå.

8.5 Inskolningsplatser

Inskolningsplatsernas utformning

Möjligheten att inrätta inskolningsplatser inom privata näringslivet har funnits sedan 1986.

Under vissa begränsade förutsättningar fick arbetsförmedlingen medge att ungdomar i ungdomslag utförde arbetsuppgifter åt enskilda arbetsgivare. Detta skedde inte i någon större omfattning. Inom de fackliga organisationerna diskuterades att ge arbetslösa 18–19–åringar möjlighet

att arbeta i det privata näringslivet och AMS hade också lämnat förslag i denna riktning.

I kompletteringspropositionen 1985/86:150 föreslog regeringen ett system med s.k. inskolningsplatser i näringslivet som byggde på förutsättningen att parterna träffade ett särskilt avtal härom. Detta gjordes mot bakgrund av att många ungdomar skulle komma att arbeta inom den privata sektorn i framtiden och att erfarenheterna visar att ett sådant arbete på sikt kan medföra en fastare förankring på arbetsmarknaden.

För att underlätta ungdomars inträde på den privata arbetsmarknaden träffade Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO) och Privattjänstemannakartellen (PTK) den 18 september 1986 en överenskommelse om inskolningsplatser inom det privata näringslivet. Överenskommelsen innebär att parterna enades om att rekommendera att kollektivavtal om inskolningsplatser träffas på förbundsnivå. I överenskommelsen påtalade man de lokala parternas ansvar att hjälpa de berörda ungdomarna och gemensamt undersöka möjligheterna att inrätta inskolningsplatser. Inskolningsplatserna är avsedda för arbetslösa 18–19-åringar utan arbetslivserfarenhet. Anställning på en inskolningsplats skall i normalfallet avse högst sex månader. Ungdomarna skall erhålla särskild introduktion och inskolning av därför utsedd handledare samt fullgöra ordinarie arbetsuppgifter i företagen. Till arbetsgivare som anställer ungdomar på inskolningsplatser som omfattas av denna överenskommelse lämnas statsbidrag med högst 50 % av den totala lönekostnaden för ungdomarna i fråga enligt förordningen (1987:8) om bidrag för inskolningsplatser.

Förordningarna (1987:8) och (1987:517) innehåller föreskrifter om bidrag till arbetsgivare som anställer ungdomar på inskolningsplatser. I förordning (1988:515) vidgades målgruppen att gälla ungdomar som fyllt 17 men inte 20 år om de fullföljt en minst tvåårig gymnasial utbildning.

Utvärdering av inskolningsplatserna

Övergång till reguljärt arbete har, enligt AMS:s delstudie "Uppföljning av inskolningsplatser i sex län under andra halvåret 1987" om vad som hänt ungdomarna efter avslutad inskolningsplats, skett i större ut-

sträckning för dem som arbetat på inskolningsplats än i ungdomslag. Av det totala antalet ungdomar (205 personer) hade ca 45 procent erhållit arbete hos samma arbetsgivare där de hade inskolningsplats medan 22 procent hade erhållit arbete hos annan arbetsgivare. Alltså har totalt 67 procent fått arbete. Cirka 12 procent har gått till ungdomslag, AMU, AMI och beredskapsarbete och 21 procent har avaktualiserats av annan orsak t.ex. värnplikt, studier eller att kontakt med arbetsförmedlingen upphört.

En jämförelse med ungdomar som slutat i ungdomslag under motsvarande period visar att 30 procent erhållit arbete och ytterligare 15 procent hade fått jobb men kvarstod som ombytessökande på arbetsförmedlingen. Totalt hade således 45 procent av ungdomarna från ungdomslag erhållit någon form av arbete.

Försiktighet bör iakttas vid en bedömning av de båda åtgärdernas resultat vad gäller övergången till arbete. Det finns flera bakgrundsfaktorer som vid en jämförelse måste beaktas. De flesta ungdomarna, 77 procent, som anvisats en inskolningsplats hade någon form av gymnasieutbildning. Antalet ungdomar var relativt litet och åtgärden, en anställning på den privata arbetsmarknaden, syftar att leda till reguljärt arbete.

Antalet inskolningsplatser har dock inte vid något tillfälle uppnått de budgeterade ramarna. Under 1987 fanns i medeltal 695, 1988 1 788 och t.o.m. augusti 1989 845 ungdomar på inskolningsplatser.

8.6 Förändrad ungdomsgaranti för 18–19-åringar

Ett skäl att förändra ungdomsgarantin har varit den gynnsamma utvecklingen på arbetsmarknaden som kommit ungdomarna till del. Antalet 18–19-åringar har minskat de senaste åren och denna utveckling i kombination med arbetsförmedlingens aktiva insatser för ungdomarna har medfört att ungdomslagen behövt utnyttjas i allt mindre omfattning. Vid budgetårets (1988/89) slut var 4 000 ungdomar ännu kvar i ungdomslag.

I regeringens proposition 1988/89:109 om ny inriktning av arbetsmarknadspolitiska åtgärder för ungdomar i åldern 18–19 år, som till stora delar bygger på AMS:s skrivelse till regeringen den 11 november 1988, fö-

reslogs ett nytt system för ungdomsåtgärder för att få en bättre anpassning till den förbättrade arbetsmarknadssituationen för ungdomar och den förväntade utvecklingen på arbetsmarknaden. Det nya systemet trädde i kraft den 1 juli 1989 efter riksdagsbeslut den 26 maj 1989. Det innebar att den s.k. ungdomslagen upphörde att gälla samtidigt som lagen (1989:425) om särskilda inskolningsplatser hos offentlig arbetsgivare trädde i kraft. Den upphävda lagen gäller dock till utgången av år 1989 för dem som vid ikraftträdandet av den nya lagen var sysselsatta i ungdomslag. Ambitionen är att snarast avsluta överföringen från ungdomslag till reguljärt arbete eller utbildning, i andra hand till avtalad eller särskild inskolningsplats.

Målsättningen med åtgärderna är att den unge skall få en *fast förankring på den reguljära arbetsmarknaden.*

Ungdomsgarantin förnyas med utgångspunkt från arbetslinjen i ett åtgärdsprogram i fyra steg

- Arbetslösa ungdomar skall i första hand förmedlas arbete på den *öppna arbetsmarknaden.*
- *Intensifierad arbetsförmedling* med *jobbsökaraktiviteter* skall erbjudas ungdomar, som inte direkt kan få arbete. *Individuella handlingsplaner* skall utarbetas.
- De ungdomar som behöver mer *utbildning* för att få arbete skall arbetsförmedlingen ge *vägledning* och stimulans till fortsatt utbildning, antingen inom den reguljära skolan eller genom arbetsmarknadsutbildning.
- De arbetslösa ungdomar som behöver arbetslivserfarenhet för att kunna gå vidare till reguljärt arbete eller fortsatt utbildning ska erbjudas *heltidsarbete* på *inskolningsplats* i näringslivet eller den offentliga sektorn.

De individuella handlingsplaner som arbetsförmedlingen upprättar tillsammans med den unge arbetssökande, om denne inte direkt kan anvisas reguljärt arbete eller utbildning, revideras fortlöpande, utifrån den unges nyvunna kunskaper och erfarenheter samt personliga utveckling.

Intensifierad arbetsförmedling med jobb–sökaraktiviteter skall erbjudas ungdomarna i form av kurser med bl.a. yrkes– och arbetsmarknadsinformation, studiebesök på företag, enskild och gruppvägledning se-

nast tre veckor efter att de anmält sig som arbetssökande. Ungdomarna har rätt till utbildningsbidrag under kurstiden. Ny kunskap om möjligheter och krav på arbetsmarknaden samt erfarenheter från arbete på en eller flera arbetsplatser innebär att den unge får värdefull kunskap som ger ökad kompetens och meriter för anställning på den öppna arbetsmarknaden eller för utbildning.

Inskolningsplatserna är av två slag

- *Avtalade* inskolningsplatser som kan inrättas hos arbetsgivare inom både den privata och den offentliga sektorn. Arbetsgivaren har rätt till statsbidrag om högst 50 procent av lönekostnaden under sex månaders anställning. Denna tid kan förlängas, om det finns särskilda skäl.

- *Särskilda* inskolningsplatser hos offentlig arbetsgivare enligt den nya lagen (1989:425) kan av arbetsförmedlingen anvisas ungdomar som inte har kunnat få arbete på öppna arbetsmarknaden, utbildning eller en avtalad inskolningsplats. Länsarbetsnämnden kan vid behov *rekvirera* särskild inskolningsplats hos den unges *hemkommun*. Statsbidrag utgår med 100 procent av den totala lönekostnaden samt ett administrationsbidrag med 5 procent. (SFS 1989:439).

Enligt 3 § lagen (1989:425) tillämpas lagen också på ungdomar som fyllt sjutton men inte tjugo år, om de har fullföljt minst tvåårig gymnasial utbildning samt på ungdomar som har fyllt tjugo men inte tjugofem år och som avses i 1 § lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. eller fått sin skolgång fördröjd till följd av varaktigt fysiskt funktionshinder.

Arbetsförmedlingen anvisar ungdomar till avtalade inskolningsplatser på arbetsplatser där arbetsgivare och facket träffat en lokal överenskommelse om bl.a. avtal, arbetsuppgifter, riktlinjer för introduktion samt hur prövningen av fortsatt anställning skall ske.

Ungdomarna skall utföra ordinarie arbetsuppgifter, till skillnad mot arbete i ungdomslag, och få inskolning och introduktion för att kunna göra det. Får de lämplig ordinarie anställning eller påbörjar utbildning un-

der tiden upphör anställningen på inskolningsplats. Arbetsgivaren prövar annars om fortsatt anställning kan erbjudas.

Syftet med särskilda inskolningsplatser är att efter en viss tid som arbetssökande hos arbetsförmedlingen ge ungdomarna tillfällig sysselsättning medan arbetsförmedlingen fortsätter att försöka finna reguljärt arbete, utbildningsplats eller avtalad inskolningsplats. Ungdomarna har rätt till skälig ledighet med lön för att söka arbete samt delta i jobbsökaraktiviteter.

I propositionen 1989:109 *om ny inriktning av arbetsmarknadspolitiska åtgärder* har man höjt målsättningen, från sysselsättning för alla ungdomar i åldern 18–19 år, till att vid behov erbjuda alla arbetslösa ungdomar i denna ålder heltidsarbete och därmed möjlighet till egen försörjning samt att följa ungdomarna till dess de har en fast förankring på den reguljära arbetsmarknaden. Man ser åtgärden som ett medel i den handlingsplan som den unge och arbetsförmedlingen gemensamt utarbetar.

Detta innebär ett långsiktigt perspektiv på den unges situation på arbetsmarknaden.

8.7 Rekryteringsstöd

Statligt rekryteringsstöd kan sedan den 1 januari 1984 lämnas vid anställning av den som fyllt 18 år och anvisas till anställningen av den offentliga arbetsförmedlingen (SFS 1983:992). Rekryteringsstöd lämnas till arbetsgivaren med 50 % av totala lönekostnaden under högst 6 månader. Enskilda företag, kommuner och landsting kan få rekryteringsstöd.

Stödet skall användas individuellt och är främst till för att hjälpa långtidsarbetslösa ut på arbetsmarknaden och stimulera företag att tidigarelägga rekryteringen. Ungdomar i åldern 18–25 år som varit utan arbete i 4 månader anses som långtidsarbetslösa. Möjligheten att anvisa "svårplacerade" upphörde 1 juli 1989 (SFS 1989:334).

Anställningsformen är hos enskilda arbetsgivare tillsvidare-, prov- eller visstidsanställning. Inom kommun och landsting gäller endast tillsvidareanställning. Lön beräknas enligt gällande avtal.

Rekryteringsstöd beviljades budgetåret 1988/89 för totalt 1 546 ungdomar under 20 år, knappt 9 % av totala antalet arbetssökande 17 601. Rekryteringsstöd för svårplacerade beviljades med drygt 7 000 personer, ca 12 % utgjordes av ungdomar mellan 18–19 år.

	Män	Kvinnor
Långtidsarbetslösa	379	316
Svårplacerade	496	355
Totalt	875	671

RRV och AMS har i rapporter till regeringen redovisat erfarenheterna av rekryteringsstödet 1987 och 1988 som haft en klar fördelningspolitisk effekt. Det påpekas även att stödformen kommer att fungera bättre vid goda konjunkturlägen vad gäller möjligheterna att få ut svårplacerade arbetssökande i arbete.

8.8 Arbetsmarknadsutbildning

Allmänt

Arbetsmarknadsutbildning avser i första hand arbetslösa. Den syftar till att förbättra möjligheterna för den enskilde arbetssökande att få arbete och underlätta rörligheten på arbetsmarknaden. Det är arbetsmarknadsmyndigheterna som beslutar om utbildning för den enskilde, och de skall därvid ta hänsyn till såväl den enskildes önskemål som arbetsmarknadens behov.

I allmänhet köper länsarbetsnämnden hela kurser av AMU-gruppen. Andra frekventa kursanordnare är gymnasieskolan, komvux, företag och studieförbund.

En annan utbildningsform är att kursdeltagaren får gå i det reguljära utbildningsväsendet i gymnasieskolan eller komvux som vilken annan

elev som helst med skillnaden att han/hon får utbildningsbidrag under utbildningstiden.

Arbetsmarknadsutbildning får beviljas den som har fyllt 20 år och söker arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen, är eller löper risk att bli arbetslös eller är svårplacerad på arbetsmarknaden. En mindre del, högst 10 % får dock användas för arbetstagare som helt saknar yrkesutbildning eller har kortare eller föråldrad sådan.

Ungdomar 16–19 år i arbetsmarknadsutbildning

Dispens från 20–årsregeln som finns för arbetsmarknadsutbildning kan beviljas;

Handikappade ungdomar som inte fyllt 20 år – på samma villkor som gäller för andra arbetssökande liksom för ungdomar där anvisning till upphandlad arbetsmarknadsutbildning föregåtts av social utredning och/eller läkarutlåtande.

Enligt AMS:s årliga urvalsundersökning var av de ca 19 500 personer som slutade arbetsmarknadsutbildning under andra kvartalet 1988 andelen ungdomar under 20 år 245 eller drygt en procentenhet varav ca 40 % var kvinnor. Andelen ungdomar 20–24 år utgjorde 29 %. Motsvarande procenttal för 1987 var 3 respektive 31 %.

Av samtliga fullföljde 67 % vilket är en jämförelsevis (totalt 81 %) låg siffra. Av pojkarna fullföljde endast 54 % mot 88 % av flickorna. De yngre männen upp till 24 år avbryter normalt oftare än andra grupper p.g.a. att de erhållit arbete.

Nästan samtliga av åldergruppen har genomgått sin AMU–utbildning vid AMU–center.

Andelen i arbete efter fullföljd utbildning vid uppföljningstidpunkten ett halvår efter kursens slut var lågt: 49 % mot 66 % 1987. För flickorna var andelen i arbete bland fullföljarna endast 33 % mot 66 % för pojkarna.

Inga av ifrågavarande kursdeltagare var arbetshandikappade och mycket få, ett tiotal, utländska medborgare. Knappast någon hade varit långtidsarbetslös, dvs. arbetslös mer än 4 månader, vilket torde ligga i sakens natur.

Som framgår av utvärderingen är de yngre överrepresenterade i förhållande till gruppens andel av de yngre arbetslösa och särskilt i förhållande till andelen yngre i befolkningen. Huvuddelen av de yrkesutbildade ungdomarna som träder ut på arbetsmarknaden i slutet av 1980-talet och i början på 1990-talet har en utbildning som i sin grundläggande struktur utformades på 1960-talet. Det är sedan länge känt att elever från vissa av gymnasieskolans nuvarande studievägar, i vilka huvuddelen av eleverna är flickor, svarar för en stor del av ungdomsarbetslösheten. För arbetsmarknadspolitiken innebär detta att många av de yngre, framför allt i åldern 20–24 år, måste ges en kompletterande eller till sin inriktning ny arbetsmarknadsutbildning.

9 Ungdomar i uppföljningsansvaret med invandrar- eller flyktingbakgrund

Utredarens förslag

1. Bättre möjligheter bör erbjudas asylsökande 16–19-åringar att få praktik på arbetsplatser i samhälls- och arbetslivsorienterande syfte.

2. Den individuella utbildningsplanen bör gälla även invandrar- eller flyktingungdomar och bör anpassas till dessas särskilda behov.

9.1 Resultat av enkäten

Enligt utredningens enkätundersökning redovisade kommunerna i medeltal ca fyra procent invandrare, varav något fler flickor, av samtliga ungdomar i uppföljningsansvaret i kommunerna. Det bör påpekas att vi i enkäten inte har begärt svar som särskiljer mellan invandrare och flyktingar.

Ungefär hälften av kommunerna hade invandrare/flyktingar i uppföljningsansvaret. Sex kommuner hade över 100 invandrare/flyktingar i uppföljningsansvaret. Ett trettiotal kommuner uppgav fler än tio ungdomar i uppföljningen som var invandrare/flyktingar. Övriga kommuner uppgav visserligen färre än tio invandrare/flyktingar i uppföljningsansvaret men i flera fall utgjorde dessa en stor andel av kommunens totala antal ungdomar i uppföljningsansvaret.

De kommuner som uppgav både en stor andel och ett stort antal invandrare/flyktingar i uppföljningsansvaret utgjorde i huvudsak de sedan 1970-talet etablerade "proffsen" bland invandrarkommunerna. Dessa

är i huvudsak storstäderna med kranskommuner och de mellan- och sydsvenska medelstora städerna. Dessa har både resurser och erfarenheter att arbeta med dessa ungdomar.

Övriga kommuner med invandrare/flyktingar i uppföljningsansvaret 1987/88 utgör i många fall kommuner som 1983/84 inte hade några invandrare. Detta tyder på att många av dessa ungdomar är nyligen invandrade, troligen flyktingar. Enkätsvaren visar att uppföljningsverksamheten, liksom all annan verksamhet i kommunen, har påverkats av flyktingmottagandet och att detta också ger uppföljningsverksamheten stora svårigheter. I de större kommunerna finns möjligheter till kunskaps- och erfarenhetsinsamling som de små inte har.

Utredningen ställde i enkäten inte några frågor av kvalitativ natur om invandrarna i uppföljningsansvaret. Vi har ansett att det skulle falla utanför denna utrednings ram att djupare penetrera en så mångfacetterad problemställning. Några kommuner har ändå lämnat kommentarer och rapporter om invandrarungdomarna.

Bl.a. Botkyrka, Södertälje, Göteborg och Stockholm påpekar att antalet ungdomar med invandrar/flyktingbakgrund har ökat i uppföljningsansvaret. Det har tillkommit en ny grupp invandrarungdomar med flyktingbakgrund som har mycket stora behov av såväl undervisning i baskunskaper som socialt och psykologiskt stöd. Stora insatser behövs för att dessa ungdomar skall ges en reell chans både till såväl gymnasial utbildning som till arbetsmöjligheter.

Ungdomarna har, enligt dessa kommuners mening, stora behov av att praktisera för att få pröva svenskt arbetsliv dels för att lära känna det svenska samhället, dels som ett nödvändigt led i studie- och yrkesvalsprocessen. Men många måste börja med att lära sig svenska för att de över huvud taget inte platsar på arbetsmarknaden p.g.a. bristande kunskaper i svenska.

Flera kommuner påpekar att det ofta är svårt att bedöma om problemen förorsakas av dåliga språkkunskaper, låg grundutbildning, kulturkrock eller psykosociala orsaker. En illustration av detta senare är en kommun som anser att särskilt invandrarpojkar har en kulturellt betingad övertro till betydelsen av utbildning och också till den egna kapaciteten.

Detta bekräftar SÖ:s beskrivning i anslagsframställningen för budgetåret 1990/91 av invandrar/flyktingungdomarnas situation. SÖ säger att invandrarungdomar är ofta mycket positivt inställda till utbildning. Det är inte enbart bristande kunskaper i svenska som gör att de inte klarar en gymnasieutbildning. Många har svåra erfarenheter att bearbeta innan de är mogna för vidare utbildning och i sådana fall är ofta den psykiatriska vården involverad. Inom uppföljningsansvaret finns inga särskilda resurser för hemspråksundervisning.

Behovet av att ge de tonåriga flyktingungdomarna sysselsättning tog sig uttryck i att SÖ i sin anslagsframställning för budgetåret 1988/89 förde fram ett förslag att flyktingungdomar i 16- och 17-årsåldern, som inte har uppehållstillstånd och således inte heller arbetstillstånd, under utredningenstiden skulle kunna få anställning på ungdomsplats. Föredraganden, chefen för utbildningsdepartementet, avslog framställningen med motivering att det skulle innebära att dessa ungdomar beviljades ett slags generellt arbetstillstånd utan att de fått uppehållstillstånd.

Invandrar/flyktingflickorna har ofta särskilt svårt att förena den egna bakgrundens krav på kvinnorollen med de svenska kraven och erbjudanden om utbildning och arbete.

Följande fallstudie illustrerar detta. Det handlar om en flicka född i Libanon som kom till Sverige med sin familj 1978. Vi kallar henne Aila.

Aila kom till uppföljningen med sin speciallärare. Hon var i stort behov av stöd och uppmuntran. Trots att hon hade kommit in på introduktionskurs för invandrare på gymnasieskolan fanns hon med i uppföljningen eftersom grundskolan bedömde att hennes situation kunde bli svår utan någon sysselsättning under sommaren. Aila fick en ungdomsplats på Ungdomscentrums café för att senare under sommaren få ett sommararbete. På hösten började hon på introduktionskursen för invandrare men hoppade av studierna efter några veckor.

Aila kom tillbaka till uppföljningen och började på en ungdomsplats på Ungdomscentrums Textilverkstad. Under ungdomslagstiden läste Aila svenska som utbildningsinslag men slutade med det efter några veckor. Under tiden på Textilverkstaden hade Aila svårt att passa tider och att hålla avtalade löften. Hon försvann från sin arbetsplats för att söka upp sin gamla grundskola där hon fann en viss trygghet. Aila, som är en mjuk och vänlig person, lovade att aldrig upprepa sina "dåliga beteenden". Nästa dag upprepades händelsen. För Aila har inte ett löfte den betydelse som vi vanligen lägger i ordet. Aila och hennes familj har troligen helt andra begrepp för t ex tid, att passa bestämda tider och för arbete, t ex att vara på sin arbetsplats, än vad vi har.

Aila reste med sin mor till USA för att förlova sig med en för henne okänd pojke, utvald av föräldrarna. De gifte sig, Aila var då 18 år, och på hösten kom hon med sin man till Sverige. En tid senare skildes paret. Till följd av skilsmässan kan Aila inte flytta från sina föräldrar och kan heller inte gifta om sig. Aila kom därefter till Textilverkstaden igen men då på ungdomslagsarbete. Ungdomscentrum hade nu tagit grundskolans plats som den trygga punkt i tillvaron som den här flickan från en främmande kultur hela tiden letar efter. Vi som har träffat Aila har bl.a. lärt oss "förstå att vi inte förstår" och försöker utifrån den grundsynen att möta våra invandrare med så lite färdiga tankar och lösningar som det nu går att ha.

9.2 1980-talets förändringar i invandringen och den nya invandringspolitiken

I det följande ges en snabb återblick på de senaste årens förändringar när det gäller invandringspolitiken.

I början av 1980-talet, särskilt efter år 1983, fick Sverige en starkt ökad flyktinginvandring främst från utomeuropeiska länder. Invandringen från Finland minskade väsentligt. Under år 1986 inträffade för första gången under efterkrigstiden att invandringen från något annat land var större än invandringen från Finland. Det kom fler iranier än finländare till Sverige det året.

Det nya systemet för flyktingmottagande trädde i kraft den 1 januari 1985. Huvudmannaskapet övergick då från AMS till Statens invandrarverk. Enligt det nya systemet för flyktingmottagande skall stat och kommun tillsammmans svara för att ta emot flyktingar. Invandrarverket driver förläggningar där flyktingar och asylsökande får bo till dess att det är klart att de får stanna kvar i landet och de fått bostad i en kommun. Invandrarverket träffar överenskommelse med kommunerna om att ta emot ett visst antal flyktingar mot statlig ersättning. Invandrarverket betalar också ut ersättningar till kommunerna för deras kostnader för flyktingmottagandet.

Kommunerna mottagande av asylsökande och flyktingar har ökat för varje år. Under år 1985 mottogs ca 14 000 flyktingar och asylsökande i 137 kommuner med vilka invandrarverket träffat överenskommels. Under år 1986 tog 197 kommuner emot ca 14 700 flyktingar och asylsökande. År 1987 var siffran ca 18 000 i 245 kommuner. Under år 1988 räknar man med att mellan 265 och 275 kommuner skall ta emot flyktingar.

9.3 Har invandrarungdomar det svårare än ungdomar ur majoritetsbefolkningen?

Vid övergången till gymnasieskolan visar SCB i en undersökning (SCB U 45 SM 8901) att andelen elever som inte fortsätter direkt till gymnasieskolan (16 procent för flickorna, 14 procent för pojkarna) låg något högre bland barn till utomlandsfödda föräldrar än bland dem där ingen förälder är född utomlands. SCB visar också att de som fortsatte till gymnasieskolan valde linjegrupp liksom i hela undersökningsgruppen i relation till sin bakgrund mer med avseende på sina föräldrars socioekonomiska status än på etnisk bakgrund.

Enligt AMS:s statistik (som enligt AMS inte kan tolkas helt entydigt) är invandrarungdomars arbetslöshet dubbelt så hög som den svenska majoritetsbefolkningens och detta gäller särskilt flickorna.

Även om det finns vissa skillnader till invandrarungdomarnas nackdel både när det gäller övergången till gymnasieskolan och utträdet på arbetsmarknaden menar jag att dessa inte motiverar något förslag till förändringar i uppföljningsåtgärderna, som skulle göra åtskillnad mellan den etablerade invandrarungdomen och ungdomar med helt svensk bakgrund.

Jag vill dock framhålla att mitt förslag under kapitel 7 avseende individuella utbildningsplaner bör vara särskilt väl lämpat för invandrar- eller flyktingungdomars behov. Då bör i utbildningsplanen ingå även t.ex. hemspråk och/eller undervisning i svenska. Jag vill också erinra om att i Torsten Madséns och Ingegärd Sandströms studie "Livlina för livslångt lärande" finns ett avsnitt om undervisningen av invandrare.

9.4 Ungdomar med flyktingbakgrund.

Överväganden och förslagen i det följande gäller därför i huvudsak den nyanlända flyktingungdomen och de ungdomar med invandrarbakgrund som har så stora brister i sina svenskkunskaper att de varken kan få arbete eller utbildning i den reguljära gymnasieskolan.

Oavsett status tillhör både asylsökande och flyktingungdomar i åldern 16 till 17 år kommunens uppföljningsansvar. Det bör också erinras att 75 procent av alla asylsökande beviljas uppehållstillstånd efter utredning.

För uppföljningsansvarets del kompliceras bilden av att denna verksamhet egentligen är mera direkt relaterad till gymnasieskolan och endast indirekt till arbetsmarknaden. För att få en uppfattning om invandrarnas situation i uppföljningsansvaret måste vi således också redovisa invandrarnas situation i skolan.

Asylsökandes eller flyktingars barn i grundskolåldern får tas in i grundskolan – således även under den ev. utredningstiden. I gymnasieskolan får de som är över 16 år tas in endast om det finns plats utan att utöka organisationen och efter det att alla andra behöriga sökanden beretts plats. En framställning från kommunerna i Storstockholmsområdet om rätt att få utöka gymnasieorganisationen för att bereda flyktingungdomar plats avslogs av regeringen 1988 bl.a. med hänvisning till de särskilda introduktionskurserna till gymnasieskolan.

Enligt SCB:s statistik uppgick antalet elever i grundskolan som hade ett annat hemspråk än svenska läsåret 1987/88 till 88 300 vilket utgjorde tio procent av alla elever. I gymnasieskolan var dessa elevers andel av hela antalet gymnasieelever sex procent och antalet 16 700 elever.

Läsåret 1987/88 förekom hemspråksundervisning i 105 olika språk. I likhet med i grundskolan ökade elevantalet hemspråksundervisningen i persiska kraftigt även i gymnasieskolan läsåret 1987/88. I grundskolan fanns elever med annat hemspråk än svenska i samtliga kommuner och i gymnasieskolan i 158 kommuner (obs att gymnasieskolor finns i ca 200 kommuner) vilket för gymnasieskolans del innebar en minskning med sex kommuner jämfört med föregående år.

Genom SCB vet vi att i genomsnitt 17 procent av hemspråkseleverna i grundskolan inte kunde någon svenska, vilket var en ökning med tre procentenheter jämfört med föregående år. För vissa språk var andelen mycket hög, t.ex. persiska där inte mindre än 57 procent saknade kunskaper i svenska.

I gymnasieskolan finns motsvarande företeelse: där hade 14 procent (2 376 elever) bedömts helt sakna kunskaper i svenska eller enbart förstå mycket enkelt vardagsspråk. Antalet elever i introduktionskurser i gymnasieskolan (s.k. ITK-kurser för invandrarelever) var 1 243. Även om ITK-kurserna är avsedda för just de elever som saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna följa undervisningen i gymnasieskolan har de tydligen inte förmått absorbera mera än hälften av dessa. Det bör erinras att många av de flyktingmottagande kommunerna är små. För att få starta en studieväg i gymnasieskolan, således också en ITK-kurs, fordras ett minsta gruppantal på åtta. De små gymnasieskolkommuner kan knappast skrapa ihop tillräckligt många tonåriga invandrare/flyktingar årligen för att starta en sådan kurs. Återstår den reguljära gymnasieskolan även för dessa ungdomar.

I gymnasieskolan ges extraundervisning i svenska eller i svenska som andraspråk. Det totala uppgivna stödbehovet omfattade 39 procent av samtliga hemspråkselever. Jämfört med föregående år var det en ökning med fem procentenheter och med 1983 tolv procenteneheter. De tio språk som hade högst andel stödbehövande elever i gymnasieskolan var vietnames, tigrinja, kantonesiska, persiska, thailändska, kurdiska, kinesiska, arabiska, arameiska och assyriska.

Frågan i utredningens enkät gällde huruvida invandrar-/flyktingskapet utgör hinder för studier eller arbete, en funktionell definition som utgår från uppföljningsansvarets målsättningar. Så som frågan i enkäten är formulerad blir utredningens sammanställning av svaren inte jämförbar med annan statistik, vare sig med SCB:s befolkningsstatistik eller med centralbyråns statistik om hemspråksundervisningen i grund- och gymnasieskola.

Enkätredovisningens medeltalssiffra för invandrare/flyktingar i kommunernas uppföljningsansvar på fyra procent tyder således inte på någon överrepresentation av dessa ungdomar i uppföljningsansvaret. Vid ett närmare studium av de enskilda kommunerna hittar man emellertid siffror som tyder på att invandrare/flyktingars andel av uppföljningsansvaret är större än befolkningsunderlaget i dessa kommuner.

Sådana siffror tyder, mot bakgrund av vad som sagts tidigare, på att dessa ungdomar har svårare *både* att få arbete och utbildning. Uppföljningsansvaret är, som denna utredning visar i olika sammanhang, bero-

ende av arbetsmarknadsläget och framför allt av gymnasieskolans organisation och dimensionering. I takt med att allt mindre kommuner blir flyktingmottagare ökar behovet av individuella insatser och därmed också individuella resurser. Som jag tidigare har påpekat är mitt förslag om en individuell utbildningsplan ett särskilt väl lämpat instrument i detta fall.

10 Unga, som är intellektuellt eller fysiskt handikappade eller som har en psykisk utvecklingsstörning

Utredarens förslag

1. att ungdomar, som omfattas av omsorgslagen, direkt efter avslutad särskild skolplikt, således när de fyller 17 år, får omfattas av arbetsförmedlingen åtgärdsansvar;

2. att Särskolekommittén i sina förslag om framtida huvudmannaskap för de psykiskt utvecklingsstördas utbildning beaktar det kommunala uppföljningsansvaret;

Förslag avseende alla handikappade:
3. att initiativ tas att starta ett antal lokala särskilda projekt för handikappade i uppföljningsåtgärder att inom ramen för individuella utbildningsplaner och i samarbete med skolan, socialtjänsten och arbetsförmedlingen bredda deras möjligheter till ett vidgat studie- och yrkesval.

10.1 Inledning

Det är viktigt, anser jag, att beakta
- dels att ansvarskedjan mellan överlämnande och uppföljande personal inte bryts,
- dels att inte alltför många myndigheter och andra instanser blir inblandade i ansvaret,

- dels att tidsintervallen mellan övergångarna inte blir för korta eftersom ungdomarna behöver längre etableringstid i en ny miljö och med ny personal,
- dels att nya åtgärder inte innebär sämre resurser och villkor.

Dessa frågor bör det, enligt min mening, ankomma på Särskolekommittén att överväga.

Enligt 18 § 3 kap. skollagen (1985:1100) omfattar kommunens uppföljningsansvar inte psykiskt utvecklingsstörda ungdomar. Istället har de en ovillkorlig rätt till fortsatt utbildning i fem, i vissa fall i sju år, i gymnasieskolan, specialskolan eller särskolan efter det att den tioåriga särskilda skolplikten upphört vid 17 års ålder.

Normaliserings- och integrationssträvandena har lett till stora förändringar av de psykiskt utvecklingsstördas utbildnings- och arbetssituation sedan budgetåret 1983/84 då de nuvarande bestämmelserna för uppföljningsansvaret trädde i kraft.

Krav har framställts till utredningen att psykiskt utvecklingsstörda ungdomar efter den särskilda skolplikten ges samma valfrihet mellan utbildning och arbete som övriga ungdomar. Därför bör dessa ungdomar få samma rätt som andra ungdomar att inräknas i och få delta i de åtgärder som erbjuds inom det kommunala uppföljningsansvaret.

Trots att vare sig de fysiskt handikappade eller de utvecklingsstörda har omnämnts särskilt i direktiven till mitt utredningsarbete, har jag ansett det vara nödvändigt att uppmärksamma dessa ungdomars situation, framför allt de sistnämndas, i min utredning.

En kommitté, Särskolekommittén (U 1989:08), har tillsatts med uppgift att föreslå förändrat huvudmannaskap avseende både särskolan och särvux. Dessutom remissbehandlas f.n. rehabiliteringsberedningens betänkande (SOU 1988:41) Tidig och samordnad rehabilitering.

Det finns i dag stora skillnader i mål, omfattning, åtgärder och resurser liksom även i organisation mellan omsorgsnämndens ansvarstagande för psykiskt utvecklingsstörda ungdomar och det ansvar för 16- och 17-åringars sysselsättning som finns inlagt i det kommunala uppföljningsansvaret. Dessa skillnader kan inte utan vidare undanröjas genom att

ta bort undantagsbestämmelsen i skollagen avseende uppföljningsansvaret för de ungdomar som definieras av omsorgslagen. Motivet för denna har varit att tillförsäkra de psykiskt utvecklingsstörda de särskilda resurser som de behöver och har rätt till.

De snabba förändringarna i de psykiskt utvecklingsstörda ungdomarnas villkor tycks ha lett till att ett antal ungdomar med intellektuella störningar snarlika de psykiskt utvecklingsstördas i dag befinner sig i en gråzon där de inte kan komma i åtnjutande av särskilda resurser och insatser som de behöver. De resursgivande instanserna är bundna av bestämmelser och organisationsformer som inte medger den flexibilitet som den nya situationen kräver. Integrationen har lett till att psykiskt utvecklingsstörda ofta inte kan identifieras enligt gällande normer.

Att i detta skede införa en ny länk i ansvarskedjan för de psykiskt utvecklingsstörde i form av det kommunala uppföljningsansvaret kan få konsekvenser som det inte ligger i denna utrednings uppdrag och kompetens att överblicka. Detta måste bedömas i det större sammanhang som Särskolekommittén har att behandla.

Den önskvärda valfriheten mellan arbete och utbildning som psykiskt utvecklingsstörda ungdomar i likhet med alla andra ungdomar har rätt till skulle i bästa fall bli illusorisk. Vägledning och åtgärder för dessa ungdomar måste inordnas i ett längre tidsperspektiv än vad dagens uppföljningsverksamhet kan erbjuda dem. Det måste göras av personal som besitter mera ingående kunskaper om den psykiskt utvecklingsstörda individens särskilda behov än vad uppföljningsansvaret har möjlighet att få under det år som uppföljningsansvaret kan vara aktuellt för dessa ungdomar.

Jag vill understryka vikten av att man för de psykiskt utvecklingsstördas del, där ofta många instanser är inblandade, måste vara särskilt tydlig både när det gäller mål och huvudmannaskap: de olika ansvarsstegen och vem som disponerar resurserna. Det bör således klart framgå vem som står för det övergripande ansvaret och/eller samordningsansvaret, vem som hanterar verksamhet och åtgärder och vem som disponerar och ev. samordnar resurserna.

Åtgärderna inom uppföljningsansvaret skulle i framtiden kunna utgöra en tilläggsresurs för dessa ungdomar: som ett "både och" och inte som

ett "antingen eller". Det är viktigt att poängtera att det kommunala uppföljningsansvaret varken kan påta sig något huvudansvar eller något särskilt samordningsansvar för dessa ungdomar utan resurstillskott och förändringar i verksamheten.

För de psykiskt utvecklingsstörda ungdomar som har fyllt 18 år och som har fullgjort den särskilda skolplikten har arbetsmarknadsmyndigheterna redan i dag ett åtgärdsansvar. För att arbete skall kunna bli ett reellt valaltarnativ föreslår jag att de ungdomar som vill inrikta sig på arbete och utesluter utbildning som ett näraliggande valalternativ skall, efter arbetsprövning, kunna erbjudas arbetsmarknadsåtgärder såsom t.ex. inskolningsplats eller särskild inskolningsplats i direkt anslutning till avslutad obligatorisk skola, alltså vid 17 års ålder.

Förslag angående särskilda lokala projekt för ett bredare studie- och yrkesval

Den personal som eventuellt kan komma att vara delaktig i verksamhet för den handikappade unge inför valet av fortsatt utbildning eller arbete bör vara med vid planeringen av dennes studie- och yrkesorientering redan under högstadiet i grundskolan. Skolan bör ta initiativ till att en individuell handlingsplan upprättas tillsammans med den unge och föräldrarna/vårdnadshavarna varvid samråd bör ske, förutom med skolans och omsorgens personal, även med personal från t.ex. uppföljningen och arbetsförmedlingen. På så sätt kan den unge bilda sig en uppfattning om vilka möjligheter som står till buds i ett mera långsiktigt perspektiv. Ett brett spektrum av möjliga medaktörer bereds då också tillfälle att på ett tidigt stadium lära känna den handikappade individen och dennes önskningar och möjligheter.

AMS har under en treårsperiod bedrivit en försöksverksamhet, "Arbete åt unga handikappade", som bl.a. har inneburit att arbetsförmedlingens tjänstemän har medverkat i planeringen för handikappade ungas arbetslivs- och yrkesorientering redan under högstadiet i grundskolan. Enligt utvärdering har det fått mycket goda resultat.

Som en anknytning till detta projekt kommer under hösten 1989 ett forskningsprojekt inom SÖ att starta med namnet "Utbildning åt unga handikappade för arbete och delaktighet", som kommer att koncentre-

ras omkring de rörelsehandikappades situation i och efter gymnasieskolan.

För de fysiskt handikappade för vilka hemkommunen har ett uppföljningsansvar, kan överlämnande- och uppföljningsrutiner vara problematiska. Det är därför lika angeläget för dessa ungdomar som för de psykiskt utvecklingsstörda att skolan i ett tidigare skede och mera konkret än för andra ungdomar initierar planeringen för den handikappade unges fortsatta studier efter grundskolan och för utträdet i arbetslivet. Även då bör t.ex. uppföljningsansvarets och arbetsförmedlingens tjänstemän medverka vid upprättandet av den individuella handlingsplanen.

För min del anser jag att det är angeläget att studera de handikappades situation över huvud taget både vid övergången från grundskolan och i och efter uppföljningsåtgärder. För att utveckla metoder och rutiner för samverkan m.m. vid upprättandet av individuella handlingsplaner för unga handikappade i grundskolans högstadium tillsammans med bl.a. uppföljningsansvaret, socialtjänsten, omsorgen och arbetsförmedlingen föreslår jag att medel anslås för sådana samverkansprojekt.

Samtidigt som jag överlämnar utredningens betänkande till skolministern överlämnar jag en utförlig promemoria i dessa frågor till Särskolekommittén.

10.2 Ungdomar med fysiska handikapp: Resultat av enkäten

I det följande kommer jag att redovisa resultat från utredningens enkät. Det bör påpekas att i enkäten gjordes åtskillnad mellan fysiska resp. intellektuella handikapp utgående från uppföljningsansvarets målsättning för utbildning och/eller arbete. En detaljerad redovisning av utredningens enkätmaterial är fogad till betänkandet som bilaga 5.

På frågan om hur verksamheten i uppföljningsansvaret och ungdomslag har förändrats mellan 1983 och 1987 svarade de flesta kommuner att 1987 hade arbetslösheten rent kvantitativt sett minskat. Ett tiotal kommuner, jämnt geografiskt fördelade och av varierande storlek, pekade emellertid särskilt på att andelen ungdomar med fysiska handikapp och s.k. förståndshandikapp hade ökat i uppföljningsåtgärder. Den förbätt-

rade arbetsmarknaden ansågs inte ha förbättrat deras arbetslöshetssituation, snarare tvärtom.

SÖ har i anslagsframställningen för budgetåret 1990/91 framhållit att uppföljningsansvarets reguljära resurser inte är tillräckliga när det gäller att tillgodose dessa ungdomars behov. Ungdomar med funktionsnedsättning behöver ofta hjälp till ett ökat självförtroende samt en bättre verklighetsuppfattning. De har ofta också bristande baskunskaper. Här krävs också ett omfattande samarbete med bl.a. arbetsförmedlingen. Ungdomar som gått i särskolan är i allt större utsträckning hänvisade till uppföljningsansvaret när de inte utbildas inom yrkessärskolan eller i gymnasieskolan. Dessa ungdomar ställer ytterligare krav på kompetens hos personalen inom uppföljningsansvaret.

En fysiskt handikappad i en liten kommun innebär naturligtvis en lika stor dramatik som mångfalden i de större kommunerna. Det innebär en enstaka händelse som inträffar med kanske flera års mellanrum och mellan gångerna hinner man inte bygga upp resurser eller kunskap. Avgörande för kommunens uppföljningsansvar är om den unge har gått i kommunens grundskola. Det bör då successivt ha byggts upp ett kontaktnät omkring den unge och uppföljningsfunktionären kan anlitas enbart utifrån dennes speciella kompetens.

Flera kommuner påpekar att behovet av stöd för dessa ungdomar för att få tillträde till arbetsmarknaden är mycket stort och innebär ett omfattande arbete för de berörda tjänstemännen. En kommuns konkreta erfarenheter belyser detta:

> "Läsåret 1987/88 hade vi inom uppföljningen en mycket gravt handikappad rullstolsbunden pojke (16 år). I samråd med Habiliteringen i X-stad beslöt vi att göra ett försök att ordna ungdomsplats till honom (här kallad J.).
> Sjukdom: Progressiv muskeldistrofi.
>
> Det var ett *oerhört* tidskrävande arbete med alla förberedelser innan ungdomsplatsen kunde starta. Eftersom J. var så gott som totalförlamad (kunde bara röra huvudet och en arm) var jag tvungen att knyta kontakter med många olika 'myndigheter', AMI-S, handikapporganisationer, AF, XX folkhögskola och be om råd för att kunna ordna en vettig sysselsättning till J. Försökte dessutom få extra bidrag från SÖ, Socialdepartementet för alla extra åtgärder vi var tvungna att ordna:
>
> - Personlig assistent 50 %.

– Extra speciallärare eftersom J. inte på grund av sitt grava handikapp kunde delta i undervisningen tillsammans med de andra uppföljningseleverna. '*något liknande fall*' hade man inte hört talas om inom uppföljningen. Extra pengar gick inte att få trots att J. krävde massor av extra resurser. Han 'passade inte inom ramen' för det ena eller andra – för dålig för AMI–S eftersom hans sjukdom var progressiv. Fick höra från alla håll att han var ett 'typiskt institutionsfall, som inte borde vårdas hemma'.

Så småningom lyckades jag ordna en ungdomsplats som 'fritidsledare' på ett fritidshem.

Specialschema ordnades för J.:
Måndag: Ungdomsplats ca 3 tim.
Tisdag: Sjukgymnasitik på Habiliteringen
Onsdag: Ungdomsplats på fritids ca 3 tim. eller studiebesök med assistenten
Torsdag: Ungdomsplats
Fredag: 8.40 – 11.00. Individuell undervisning på skolan
E.m. Rullstolsgymnastik eller bad för handikappade.

Under höstterminen fungerade schemat bra. Färdtjänsten fungerade utmärkt. J. hann göra *många* studiebesök och fick se arbetsplatser av många olika slag.

Skolförvaltningen betalade 20 % av färdtjänsten och socialförvaltningen resten.

Under våren blev J. svagare och orkade inte vara på ungdomsplatsen så långa pass som på hösten.

Vi har dokumenterat 'Året med J.' Han har talat in en dagbok på band fr.a. för att tvingas öva sig i svenska. Eftersom han inte kunde skriva p.g.a. sin förlamning tyckte vi det var viktigt att han lärde sig uttrycka sina känslor och träna sitt tal. Hans assistent skrev sedan ner allt på maskin och vi gjorde en liten 'bok'.

En skola för alla? – Då får man inte vara alltför *annorlunda*. Visst kan man även inom uppföljningen göra en insats för denna grupp ungdomar – *men de kräver massor av tid och resurser och man får jobba i en djungel av myndigheter och aldrig ge sig.*"

Kommunen i fråga är en normal sydsvensk, mellanstor kommun (med gymnasieskola) av enkätsvaren att döma och jämfört med totalresultaten av enkätsvaren. Uppenbarligen har den beskrivna situationen vållat stor obalans i personalresurserna.

Sättet att definiera ett fysiskt handikapp varierar troligen inom ganska vida marginaler utifrån enkätens kriterier: att handikappet utgör ett hinder för arbete och/eller utbildning. Detta kriterium uppställdes av utredningen i fullt medvetande om att begreppet inte är entydigt. Ordet fysiskt handikapp kan betyda både skada, funktionsnedsättning och handikapp. När vi använder ordet handikapp särskiljer vi inte alltid mellan individen, skadan och de följder som skadan kan medföra. Denna

åtskillnad är viktig: skadan är något som ständigt finns medan funktionsbegränsningen som förorsakas av den varierar både från individ till individ och också i olika situationer.

Att handikapp är ett relativt begrepp åskådliggörs av enkätsvaren. En i alla andra sammanhang ej handikappad individ kan av syopersonal i det kommunala uppföljningsansvaret anses vara det om den unge ifråga bara kan tänka sig en enda utbildning (t.ex. en flicka med kontakteksem som vill bli frisör eller en pojke som är färgblind och vill bli styrman). Enkätresultaten bör härvid också tolkas som representativa för personalens sätt att arbeta mera än som en objektiv beskrivning av individerna.

10.3 Ungdomar med intellektuella handikapp: Resultat av enkäten

Jag har inledningsvis framlagt mina förslag avseende åtgärder för de psykiskt utvecklingsstördas utträde på arbetsmarknaden.

I det följande behandlar jag enkätresultat n och belyser därefter vissa speciella förhållanden som påverkar situationen för de psykiskt utvecklingsstörda vid utträdet på arbetsmarknaden.

Frågan var utformad så, att den som svarade förväntades göra en subjektiv bedömning om individens/ernas intellektuella handikapp utgjorde hinder för studier – således en funktionell definition. Svaren bör, liksom när det gällde det fysiska handikappet, mer betraktas som en reflektion av hur uppföljningsverksamhetens och arbetsförmedlingens funktionärer arbetar och av dessas bedömning av ungdomarnas möjligheter att klara reguljära gymnasiestudier än ett omdöme om individernas intellektuella kapacitet som sådan.

> För att citera Västerås: "... speciellt vad gäller ungdomar med begåvningshandikapp eller ungdomar med sociala och psykiska problem... finns de naturligtvis också i dag inom uppföljningen. De har små möjligheter att klara av en gymnasieutbildning, även om de erbjuds alla former av stöd och resurser inom gymnasieskolan. Dessa ungdomar har också begränsad konkurrensmöjlighet på arbetsmarknaden, eftersom de inte bara har teoretiska och/eller praktiska svårigheter utan också kan ha sociala och/eller psykiska svårigheter och lågt självförtroende m.m.

För dessa ungdomsgrupper är situationen oförändrad från 1983/84 fram till 1987/88 när det gäller orsakerna till att de befinner sig i ungdomsåtgärder. Vi ser dessutom att det finns en risk att gruppen på sikt kommer att öka i takt med att gymnasieskolan ändras genom införande av treåriga linjer samt införandet av ökade kunskapskrav i de yrkestekniska linjerna."

Västerås har valt att definiera det intellektuella handikappet som ett hinder både att klara av reguljära gymnasiestudier och att få fotfäste på arbetsmarknaden. Detta ligger helt i linje med den syn på handikapp som omfattas av WHO, handikapporganisationerna och socialstyrelsen: "Individen är bäraren av funktionsstörningen men ett handikapp blir den först när den konfronteras med andra människor och företeelser." Det kan visserligen betraktas som en nästan alltför vid definition men med samhällets målsättning om en gymnasieskola för alla för ögonen måste det anses som ett helt rationellt kriterium.

Ungdomskonsulenten i Ystad angav att man vid urvalet endast hade tagit med de ungdomar där de intellektuella förutsättningarna verkligen utgjorde ett hinder för ungdomarnas egna önskemål om utbildning eller arbete.

Enligt Göteborg har andelen ungdomar med klart definierade och komplexa problembilder ökat och därmed också behovet av samordnade insatser mellan socialtjänst/sjukvård och skola. Göteborg anser vidare att ytterligare en särskild grupp ungdomar klarare utkristalliserats, nämligen ungdomar med intellektuella handikapp som inte vill gå inom särskolans organisation och för vilka gymnasieskolans specialklassalternativ är för begränsade. Göteborg pekar också på gruppen elever med psykiska handikapp, som ex.vis barndomspsykotiska elever, för vilka alternativ inom särskolan inte är tillräckliga eftersom dessa elever ofta har en mycket hög intellektuell kapacitet.

Ulricehamn anser att det är verkligt bekymmersamt med de "ungdomar där man redan när de lämnar grundskolan kan konstatera att de kommer att vara i behov av arbetsvårdande insatser, kanske livet ut. Som det är i dag kan de först få 'hanka sig fram' på ungdomsplats i upp till två och ett halvt år och därefter på ungdomslag i ytterligare två år innan en riktig utredning kan göras. Jag anser att dessa ungdomar bör kunna remitteras till AMS direkt efter avslutad årskurs nio och att deras arbetvårdande insatser med vidhängande utredning startar utan dröjsmål".

När det gäller siffrorna för ungdomslagen kan det tyckas anmärkningsvärt att antalet ungdomar i ungdomslag så litet överstiger antalet för uppföljningsansvaret både när det gäller ungdomar med fysiska och intellektuella handikapp med tanke på att många av dessa ungdomar har rätt till ungdomslag ända tills de fyller 25 år. Eftersom handikappbegreppet varken i denna utredning eller generellt är entydigt kan orsakssammanhangen inte heller beläggas.

Av alla utredningar i handikappsammanhang framgår det emellertid att handikappade ungdomar förtidspensioneras i alldeles för stor utsträckning. Utredningens enkätresultat motsäger inte detta påstående utan ger snarare belägg för det.

Eskilstuna säger att "gruppen, som är omsorgsärenden, får dålig service och blir ofta kvar tills de uppnår 25-årsgränsen" medan bl.a. Danderyd, Södertälje och Österåker menar att ungdomslag ger dessa ungdomar en chans att komma ut på en vanlig arbetsplats. Göteborg säger att ungdomar med förståndshandikapp i hög utsträckning fått ungdomslagsplaceringar i privata företag och att de som haft ungdomslagsplcering vid kommunens förvaltningar vid uppnådda 25 år kunnat beredas lönebidragsanställning.

Örebro, särskilda projekt med ungdomslag: "Alla ungdomar har placerats på arbetsplatser. Flertalet arbetar som vaktmästare/fastighetsskötare eller i affärer med lagerarbete, prismärkning och uppackning. Man har varit lite rädd för utvecklingsstörda, men med mycket information och personliga besök har det gått bra att placera dem på arbetsplatser. En stor fördel är att arbetet endast är fyra timmar per dag. Det gör det lättare för olika arbetsplatser att orka med och vilja ta emot ungdomarna.

Undervisningen är mycket viktig eftersom handikappet medför ett relativt kort närminne och de kunskaper som erhållits i bland annat särskolan bleknar fort om ingen regelbunden undervisning sker. Undervisningen omfattar svenska, matematik, samhällskunskap, arbetslivsorientering och handikappmedvetande. Undervisningen sker i små grupper på grund av ungdomarnas svårigheter att koncentrera sig i stora grupper och ungdomarnas olika kunskapsnivåer.

Samarbetet mellan landsting, kommunen, arbetsförmedlingen och NBV är mycket viktigt när det gäller att underlätta de utvecklingsstördas anpassning på arbetsmarknaden."

11 Ett nytt kommunalt utbildnings- och sysselsättningsansvar för ungdomar under 20 år

Utredarens förslag

1. Att i 3 kap. skollagen förs in ett lagrum som fastslår ungdomars rätt till gymnasial utbildning och som för ungdomar under 20 år lägger ett särskilt ansvar på skolstyrelsen i hemkommunen att främja deras gymnasiala utbildning.

2. Nuvarande lydelse av 18 § 3 kap. skolagen:
"Genom skolstyrelsen skall hemkommunen hålla sig underrättad om hur ungdomarna är sysselsatta. Har de inte stadigvarande sysselsättning genom studier i gymnasieskolan eller fast anställning eller på annat sätt, skall hemkommunen själv eller genom andra erbjuda dem personlig studie- och yrkesvägledning samt kurser, praktik eller annan liknande verksamhet".

En klarare utbildningsprioritering bör fogas som tillägg till den citerade paragrafen i skollagen om uppföljningsansvaret som föreslås lyda "Målet för verksamheten skall vara att utifrån individuella förutsättningar och genom individuella utbildningsplaner i första hand skapa en beredskap hos den unge att så snart som möjligt övergå till gymnasiala studier."

3. Uppföljningsansvarets mål och verksamhet bör ingå som en del av kommunens skolplaner som kommunfullmäktige skall fastställa vart tredje år. På så sätt omfattas även de ungdomar som inte befinner sig i den reguljära gymnasiala utbildningen av politikernas engagemang i utbildningsfrågor. F.n. ingår uppföljningsansvaret inte i lagregleringen av skolplanen genom att endast "skolformer" omnämns.

11.1 Inledning

Efter inledningen kommer jag att disponera mina överväganden på följande sätt:

- Det kommunala uppföljningsansvaret och det kommunala sysselsättningsansvaret.
- Ett nytt kvalitativt kommunalt utbildningsansvar.

Jag har i det föregående visat det starka sambandet mellan det kommunala uppföljningsansvaret för 16- och 17-åringar och skolan. Jag har vidare visat hur uppföljningsansvaret har uppfyllt det lagfästa sysselsättningsansvaret för de 16- och 17-åriga ungdomar som befinner sig utanför det reguljära utbildningssystemet och arbetsmarknaden. Verksamheten kan betecknas som en slags växelstation och sluss för dessa ungdomar på vägen till utbildning eller arbete.

I det föregående har jag sammanfattat den uppföljande verksamheten som å ena sidan uppsökande, uppföljande och samordnande och å den andra orienterande, förberedande, kvalificerande. Jag har visat hur uppföljningsverksamheten har kunnat lotsa ungdomar, som inte hade sökt sig till utbildning, till en fullföljd gymnasieutbildning. Uppföljningsverksamheten har tydliggjort det nära sambandet mellan ungdomars socialisation och personlighetsutveckling och deras möjligheter att tillgodogöra sig utbildning.

En gymnasieskola för alla innebär att det är där som merparten av dagens ungdomar skaffar sig en gymnasieutbildning. Skolan har, förutom familj och fritid, blivit den viktigaste platsen för ungdomars socialisation.

Jag har redogjort för hur uppföljningsverksamheten arbetar med ett vidgat kompetens- och utbildningsbegrepp. Jag har därvid föreslagit att uppföljningsåtgärderna bör kompletteras med kompetensgivande uppgifter för att i form av individuella utbildningsplaner göra det möjligt för fler ungdomar att skaffa sig en gymnasial kompetens.

Det är emellertid viktigt att understryka, att skolans allt större ansvar för ungdomars utveckling och socialisation som följer av att de flesta tonåringar befinner sig där inte kan uppbäras ensamt av skolan. I generell bemärkelse är skolan ett resultat av samhällets utbildningsambi-

tioner för sina ungdomar. På lokal nivå är varje skola beroende av det omgivande samhällets ambitioner och förmåga att uppfylla de övergripande utbildningsmålen. Den lokala skolan är en del av det lokala nätverk som utgörs av individerna i det omgivande närsamhället, deras familjer, fritidsutbudet, föreningslivet, näringslivet och den politiska verkligheten. En gymnasieskola för alla ställer krav på det omgivande samhället. Många skolfrågor är i lika hög grad samhällsfrågor.

Det nu anförda föranleder mig att föreslå att de mycket tydliga och ovillkorliga målformuleringar som skollagens reglering av det kommunala uppföljningsansvaret innebär, nu bör kompletteras med lika entydiga formuleringar om hemkommunens ansvar för ungdomars gymnasieutbildning.

Jag anser att förslaget överensstämmer med och egentligen är en förutsättning för genomförandet av de grundläggande principerna för en likvärdig skola i ett mera decentraliserat och målstyrt skolsystem som formulerats av statsrådet Persson i propositionen (1989/90:41, UbU 9, rskr 58) om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer.

Skollagens reglering av uppföljningsansvaret har karaktären av en ramlag. Detaljregleringen har skett i statsbidragsförordningen. Den schablonisering av statsbidragen till skolan som aviseras i nyssnämnda proposition föranleder utredningen att föreslå att detaljregleringen genom statsbidragsgivningen till uppföljningsverksamheten upphör. Samtidigt föreslår jag en samordning av uppföljningsåtgärder med gymnasiala utbildningsformer i form av individuella utbildningsplaner.

Schablonisering av bidragsgivning ökar den lokala friheten att utforma den praktiska verksamheten. Det ger möjligheter till större anpassning till lokala och individuella behov. Samtidigt förloras det omedelbara sambandet mellan kostnader och bidragsgivning som kan ses som en garanti för en viss mininivå av verksamhet som tillgodoser allas behov. Ju större schabloniseringen är och ju större verksamhetsområden eller ju fler individer schabloniseringen avser, desto viktigare är det att garantera miniminivån för marginella eller särskilda behov.

En likvärdig skola i ett målstyrt skolsystem garanteras, enligt skolministern i den nämnda propositionen, av läroplaner, uppföljning och ut-

värdering, behörighetsregler för skolans pedagogiskt professionella personal, lärarutbildning och lärarfortbildning samt specialdestinerade statsbidrag.

I den framtida treåriga gymnasieskolan som skall vara en gymnasieskola för alla ungdomar bör staten ställa garanterier för likvärdighet för de utbildningsmässigt resurssvaga eleverna. Detta bör kunna göras som i dag i form av särskilda stödinsatser inom ramen för de reguljära studievägarna. Men i framtiden bör det också kunna göras genom erbjudanden av individuella utbildningsplaner som jag har föreslagit. Förslaget innebär inte bara en organisatorisk förändring utan även ett mera individrelaterat arbets- och förhållningssätt som på sikt bör kunna prägla en allt större del av gymnasieskolans verksamhet.

Föreliggande uppdrag kompliceras av ytterligare en faktor till vilken hänsyn hittills inte har behövt tas när det gäller reformer inom den frivilliga skolformen. Det gäller i vilken utsträckning hänsyn skall tas till de ungdomar som befinner sig *utanför* gymnasieskolan.

Jag kommer att utveckla min syn på hur den nuvarande kommunala välfärds- och sysselsättningsgarantin för ungdomar bör utvidgas till en garanti och rättighet för ungdomar att få en gymnasial utbildning. Detta är en nödvändig förutsättning, enligt min mening, för att kommunerna i ett decentraliserat och målstyrt utbildningssystem på ett målinriktat sätt skall kunna samordna de resurser som behövs för att alla ungdomar under tjugo år skall kunna få del av en gymnasial utbildning.

Skollagens reglering av uppföljningsansvaret gäller hemkommunens *alla* ungdomar under 18 år. I mina förslag utgår jag från oförändrad reglering av kommunens uppföljningsansvar. Som jag redan har framhållit bör kommunen ta ett större ansvar för de egna ungdomarnas gymnasieutbildning. Detta ansvar bör omfatta alla ungdomar under 20 år.

11.2 Det kommunala uppföljningsansvaret och det kommunala sysselsättningsansvaret

Det kommunala uppföljningsansvaret

"Genom skolstyrelsen skall hemkommunen hålla sig underrättad om hur ungdomarna är sysselsatta. Har de inte stadigvarande sysselsättning genom studier i gymnasieskolan eller fast anställning eller på annat sätt, skall hemkommunen själv eller genom andra erbjuda dem personlig studie- och yrkesvägledning samt kurser, praktik eller annan liknande verksamhet" (18 § 2 p. 3 kap. skollagen).

Det kommunala uppföljningsansvaret för 16–17-åringarna är en ovillkorlig skyldighet för hemkommunen oavsett om det är gymnasiekommun eller ej.

Det kommunala uppföljningsansvaret för arbetslös ungdom under 18 år består av flera lagfästa skyldigheter för kommunen, nämligen
1. att söka upp och kontinuerligt hålla sig underrättad om alla ungdomars sysselsättning (informationsansvaret)
2. att, om den unge inte har stadigvarande sysselsättning i form av reguljära gymnasiestudier eller fast arbete, erbjuda studie- och yrkesorientering och sysselsättning i form av kurser, praktik eller arbete (åtgärdsansvaret).

Skolstyrelsens skyldighet att hålla sig underrättad (informationsansvaret)

Informationsansvaret bygger på skollagens föreskrift (18 § 2 p. 3 kap. skollagen) att hålla sig underrättad om ungdomars sysselsättning men även att erbjuda studie- och yrkesorientering. Informationsansvaret omfattar *alla* ungdomar upp till 18 årsåldern som fullgjort skolplikten. Det är uppföljningspopulationen.

Informationsansvaret är en klart avgränsad uppgift och utgör förutsättningen för att hemkommunen skall kunna fullgöra det utbildnings- och sysselsättningsansvar som jag har föreslagit. Verkställigheten av informationsskyldigheten kan hemkommunens skolstyrelse inte delegera

till annan till skillnad från erbjudandet om t.ex. studie- och yrkesorientering.

Att hemkommunens skolstyrelse även i fortsättningen skall åläggas informationsansvaret för alla ungdomar under 18 år anser jag vara av central betydelse. Den redovisning som sedan 1983 har varit kopplad till statsbidraget har av många kommuner ansetts vara betungande. Den har emellertid givit möjligheter till en samlad och kontinuerlig resultatmätning av uppföljningsverksamheten – och indirekt av gymnasieskolan – som varit av stort värde.

Mina förslag till riktlinjer i ett senare avsnitt i detta betänkande för ett nytt informationssystem innebär att informationsskyldigheten integreras med gymnasieskolans informationssystem. Hanteringen kommer att förenklas ur kommunernas synpunkt. Jag kommer att föreslå att redovisningen görs per hemkommun och inte enbart per gymnasiekommun.

För att man i varje kommun skall kunna följa graden av måluppfyllelse för en gymnasial utbildning för alla ungdomar bör informationssystemet för skolan omfatta hela ungdomsgruppen till 20 år med uppgift om vilka som befinner sig i gymnasieskolan. För att fullgöra informationsskyldigheten måste kommunerna även i fortsättningen hålla sig underrättade om utbildnings- och sysselsättningssituationen för ungdomar under 18 år. Detta menar jag är en förutsättning för att alla kommuner, vare sig de har gymnasieskola eller ej, skall kunna få underlag för de egna skolplanerna och vara delaktiga i beslut avseende de egna ungdomarnas gymnasieutbildning.

Detta innebär också att hemkommunens skolstyrelse får information om individuella utbildningsplaner, studievägstillhörighet, studieavbrott och övrig information av betydelse för de egna ungdomarnas gymnasiestudier.

Skolstyrelsens uppsökande och uppföljande skyldighet

Om kommunens informationsansvar hade inneburit en ren skyldighet att passivt registrera ungdomarna skulle det inte finnas någon anledning för staten att vare sig reglera eller ge bidrag till en sådan uppgift.

Som jag flera gånger påpekat är det unika för Sverige att informationsskyldigheten har kopplats till en uppsökande och uppföljande skyldighet gentemot hemkommunens ungdomar under 18 år. Denna uppgift blir aktuell för de ungdomar som inte befinner sig i reguljär utbildning. Att ett erbjudande om studie- och yrkesorientering och möjlighet till praktik och arbete dessutom har knutits till denna uppgift ger verksamheten förutsättning att uppfattas som ett aktivt engagemang och inte som ett intrång i familjens integritet. I studie- och yrkesorienteringen ingår ofta en utredande, samordnande och planerande funktion.

Hemkommunens skolstyrelse bör, enligt min mening, vara huvudman för uppföljningsverksamheten. Det innebär stora fördelar vid samordning av insatserna och uppbyggnaden av nätverk för dessa ungdomar, ett arbete som främst bör ske i den unges hemkommun.

Utmärkande för uppföljningsverksamheten är att den är inriktad enbart på denna grupp ungdomar. Det kan tyckas vara en snäv avgränsning men i denna ålder befinner sig ungdomar i ett av människans känsligaste och intensivaste utvecklings- och uppbrottsskeden. För de i något avseende resurssvaga är risken för en negativ utveckling särskilt stor i denna utvecklingsperiod i livet samtidigt som påverkansmöjligheterna för en positiv utveckling är minst lika stora.

Det är framför allt det aktiva uppsökandet och uppföljandet som i praktiken garanterar att alla ungdomar mellan 16 och 18 år nås av samhällets utbildningserbjudanden. Denna princip slogs fast både av Sysselsättningsutredningen och i SIA-betänkandet och i den därpå följande propositionen. Den byggde på medvetenheten om hur viktigt det är att söka upp och aktivera alla ungdomar i en ålder då personlighetsutvecklingen är så snabb både på gott och ont.

Jag har för närvarande svårt att se att denna aktiva uppsökande verksamhet skall kunna överskrida gränsen för myndighetsålderns inträdande. Min uppfattning är, att med myndighetsåldern följer ett större mått av ansvarstagande för de egna besluten liksom även en större valfrihet.

Skolstyrelsens åtgärdsskyldighet

Sysselsättningsansvaret består som tidigare nämnts enligt skollagens 3 kap. 18 § av en skyldighet att erbjuda kurser eller praktik som enligt tillämpningsförordningen så snart som möjligt bör leda till reguljär utbildning eller arbete.

Samhället i form av hemkommunens skolstyrelse står därigenom som garant för ungdomarnas valfrihet mellan utbildning och arbete.

Verkställigheten av uppföljningsåtgärderna kan, enligt lagen, delegeras till annan. De föreslagna individuella utbildningsplanerna bör, enligt vad jag har föreslagit, innehålla moment av kompetensinriktad gymnasial utbildning. Dessa kan fullgöras i gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, inom filialförelagd gymnasieutbildning eller på det sätt lokala och regionala förutsättningar medger.

Sysselsättningsansvaret

Jag instämmer med föredraganden som i direktiven till denna utredning framhåller att alla ungdomar inte kan förutsättas skaffa sig en gymnasial utbildning direkt efter grundskolan. Han understryker att ambitionsnivån för dessa ungdomar skall vara densamma som för alla ungdomar under 20 år, nämligen att ge förutsättningar för individuell utveckling och yrkesförberedelse.

Kommunerna har sedan 1970 fått ett allt större sysselsättningsansvar för sina invånare. Denna trend är särskilt markant när det gäller ungdomar under 20 år och sedan 1984 har ungdomarnas sysselsättningsgaranti varit en lagfäst skyldighet.

Oavsett om ungdomarna efter fullgjord skolplikt vill fortsätta direkt till gymnasiala studier i någon form eller söka sig ut på arbetsmarknaden åligger det skolstyrelsen i hemkommunen att stödja dem. Av detta följer att ungdomsplatser, som skolstyrelsen skall svara för inom ramen för de individuella utbildningsplanerna, fyller dubbla funktioner. Deras syfte är bl.a. att ge ungdomarna den erfarenhetsbas utifrån vilken dessa, med stöd av vägledning och andra åtgärder, skall kunna besluta sig för fortsatt utbildning eller arbete. Ungdomsplatserna kan således både moti-

vera för fortsatta studier men även fungera som arbetsmarknadspolitiskt instrument.

Ungdomsplatserna är det enda arbetsmarknadspolitiska instrument som står till buds för 16- och 17-åringar och det är därför viktigt att den sistnämnda funktionen respekteras. För att frivilligheten i valet mellan utbildning och arbete skall vara en realitet måste det även i fortsättningen finnas åtgärder för att förverkliga ungdomarnas önskemål om arbete.

Jag vill således starkt understryka vikten av att samhället även i fortsättningen värnar om dessa ungdomars rätt att söka arbete eftersom gymnasiala studier är frivilliga. Ungdomarna bör således, liksom i dag, ha rätt att vända sig till arbetsmarknadsmyndigheterna för att söka arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Ungdomar i 16 och 17 års ålder bör, liksom hittills, om de så önskar kunna anvisas ungdomsplatser inom ramen för en individuell utbildningsplan. Utbildningsplanen kan därvid i enskilda fall bestå av en större andel praktik i form av t.ex. ungdomsplats och andra vägledande åtgärder. En sådan individuell utbildningsplan kan också innebära samordnade insatser med andra kommunala förvaltningar, t.ex. socialtjänsten, eller med arbetsförmedlingen.

Ungdomar 18 år och äldre som är arbetslösa övergår till arbetsförmedlingens ansvar för åtgärder. En viktig skillnad som kan påverka samarbetet omkring ungdomarna i den enskilda kommunen är att arbetsförmedlingen inte är primärkommunal utan statlig. En annan är arbetsförmedlingens målsättning för åtgärder, att de skall leda till reguljärt arbete.

För de arbetslösa 18- och 19-åringarna fick kommunerna 1984 ett åtgärdsbundet och lagfäst sysselsättningsansvar genom lagen om ungdomslag. Sedan den 1 juli 1989 är ett liknande åtgärdsansvar knutet till lagen (1989:425) om särskilda inskolningsplatser hos offentlig arbetsgivare. Den lokala arbetsförmedlingen anvisar ett arbete eller en åtgärd men i sista hand ankommer det på kommunen att skaffa fram den särskilda inskolningsplats som den unge har rätt till när alla andra möjligheter till arbetsplacering uttömts.

Det nya med inskolningsplatserna är, att ungdomarna erbjuds heltidsarbete på hela arbetsmarknaden med reguljära arbetsuppgifter och med marknadsmässiga löner. Detta innebär att ungdomar på särskild inskolningsplats, till skillnad från anställningen på ungdomsplats, bl.a. ges möjlighet till egen försörjning.

Rätt till inskolningsplats har den som fyllt 18 år eller den 17-åring som har fullgjort en minst tvåårig gymnasial utbildning.

Samverkan skola–arbetsförmedling

Jag har i uppdrag både att klargöra gränsdragningen mellan skolans och arbetsmarknadsmyndigheternas ansvarsområden och att föreslå bättre samordnings- och samarbetsmöjligheter dem emellan. Jag skall därvid enligt direktiven betrakta 16- till 19-åringarna som en helhet.

Jag återkommer till samordningsfrågorna i kapitel 15 då jag pekar på arbetsförmedlingsnämnderna som ett möjligt samordningsforum för åtgärder för arbetslös ungdom.

Jag har i hela utredningsarbetet vägletts av den övergripande principen att skolan och arbetsmarknadsmyndigheternas åtgärdssystem inte bör betraktas som ömsesidigt uteslutande utan som komplement till varandra.

18-årsgränsen betraktas ofta som en avgörande gräns inte bara därför att individen blir myndig utan därför att den t.ex. avgör gränsdragningen mellan kommunalt och statligt åtgärdsansvar och mellan utbildning och arbete.

Ur individens synpunkt torde denna gräns sällan vara en negativ företeelse. Inte heller har det under utredningsarbetet framkommit uppgifter som tyder på att den lägger sådana hinder i vägen för arbetet med ungdomarna att jag anser det vara befogat att föreslå några centrala direktiv som föreskriver samordning. Jag vill däremot starkt understryka vikten av att skolan och arbetsmarknadsmyndigheterna på det lokala och även det regionala planet aktivt söker finna former för samverkan med varandra.

Den individuella utbildningsplanen inom uppföljningsansvaret – och de åtgärder som ryms inom denna – bör, som jag har betonat i det föregående, innehålla kompetensgivande gymnasial utbildning. När den unge vid 18 års ålder övergår till arbetsförmedlingens ansvar blir arbete det primära målet. Men det hindrar inte och förekommer ofta att arbetsförmedlingen prioriterar utbildning som ett led på vägen till arbete. Utbildning är således ett medel i förmedlingsarbetet även om arbetsmarknadsutbildning företrädesvis ges dem som fyllt tjugo år.

Samplaneringen med arbetsförmedlingen är så viktig, både för skolan som helhet och för uppföljningsverksamheten i synnerhet, att det bör vara en självklarhet. När det gäller det enskilda fallet bör den individuella utbildningsplanen vara ett värdefullt planeringsinstrument som bör tillvaratas bättre än hittills i en närmare samverkan mellan respektive myndighets tjänstemän. Arbetsförmedlingen bör kunna delta i planeringen för den enskilde på ett mycket tidigare stadium än 18–årsgränsen liksom uppföljningsfunktionären vid behov bör kunna följa upp en individuell utbildningsplan efter 18–årsgränsen.

Det bör således vara möjligt att vid behov kunna få fortsätta en påbörjad åtgärd inom uppföljningsansvaret fram till tjugoårsåldern. Av utredningens undersökningsresultat att döma är antalet ungdomar som har behov av detta litet och motiverar vare sig särskild reglering eller särskild statsbidragstillskott.

Ett positivt exempel på flexibilitet myndigheterna emellan är den möjlighet 17–åringar har att få inskolningsplatser om de har fullgjort en minst tvåårig gymnasial utbildning.

11.3 Ungdomars rätt och kommuners ansvar för gymnasial utbildning

I en rapport "Den kommunala självstyrelsen, jämlikheten och variationerna mellan kommunerna" utarbetad inom civildepartementet, analyseras begreppen självstyrelse och jämlikhet. Det är viktigt, påpekas det i rapporten, att de svaga grupperna i kommunen garanteras solidaritet, jämlikhet och rättvisa. Detta är enligt min mening en av de centrala frågeställningarna när vi nu står inför förverkligandet av en framtida

gymnasieskola för alla samtidigt som en schablonisering av statsbidragen och en decentralisering av skolväsendet skall genomföras.

Hur ser samhällets utbildningsgaranti ut i dag? I 1989 års regeringsförklaring står "Alla ungdomar under 20 år skall beredas plats i gymnasieskolan."

Det är viktigt att klargöra vem som är bärare av den politiska målsättningen att alla under tjugo år skall beredas plats i gymnasieskolan.

Mellan sju och sexton års ålder är grundskolan obligatorisk: både för samhället/kommunen som anordnar den och för föräldrarna/eleverna som avnämare.

När ungdomarna fyller sexton år upphör obligatoriet. Gymnasieskolan är frivillig, både för samhället/kommunen som utbildningsanordnare och för ungdomarna. Ungdomarna förutsätts välja mellan fortsatt utbildning och arbete.

Sedan 1981 är gymnasieskolan dimensionerad för mer än 100 procent av 16-åringarna. Det finns en partipolitisk samsyn att gymnasieskolan skall dimensioneras så att alla ungdomar under tjugo år kan beredas plats i gymnasieskolan. I riksdagsuttalandena finns emellertid också den realistiska begränsningen att dimensioneringen och utbildningsutbudet måste ta vissa hänsyn till arbetsmarknadens behov och kommunernas möjlighet och förmåga att anordna gymnasieutbildning.

Interkommunal samverkan och samråd

Gymnasieskolans dimensionering har både en kvantitativ och en kvalitativ aspekt. Den senare består i studievägsutbudet. Som jag har visat i det föregående söker många ungdomar till gymnasieskolan med en relativt snäv yrkesinriktning. Den enskilda gymnasieskolans möjlighet att tillgodose dessa önskemål är begränsad. Eftersom en viktig övergripande målsättning är att trygga elevunderlaget och därmed kvaliteten för den i regionen befintliga gymnasieskolan kan inte alla kommuner tillåtas att anordna egen gymnasieutbildning. Denna aspekt får under 1990-talet skärpt aktualitet när ungdomskullarna minskar.

Gymnasieskolans utbildningsutbud i en gymnasieregionen bygger dels på statliga beslut och dels på beslut av den kommun där gymnasieskolan finns. I vissa fall medges yrkesinriktad filialutbildning i annan kommun än gymnasieskommun.

Jag förutser att med en decentralisering av ansvaret för gymnasieskolan kommer betydelsen av samverkan och samråd mellan kommunerna i en gymnasieregion att öka. Med detta följer också ett vidgat ansvar för att skaffa sig kunskaper, både om verksamheten som sådan men också om dess effekter och om graden av måluppfyllelse.

Utbildnings- och sysselsättningsgaranti

När det gäller kommunernas möjlighet att påta sig ett vidgat ansvar för de egna ungdomarnas gymnasiala utbildning bör det påpekas att hälften av kommunerna i riket har gymnasieskola. Ytterligare en femtedel har filialanknutna yrkesinriktade gymnasiala studievägar med begränsade studievalsmöjligheter. Den kommunala vuxenutbildningen, som f.n. finns i samtliga av rikets kommuner utom två, har goda möjligheter att anordna såväl teoretiskt inriktade kurser i basämnen som yrkesinriktade kurser motsvarande gymnasieskolans moduler. Det är enligt min mening viktigt att den kommunala vuxenutbildningen utnyttjas som utbildningsanordnare för de individuella utbildningsplanerna. Härigenom ökar möjligheterna radikalt att kunna erbjuda utbildning på hemorten. Det bör ankomma på länsskolnämnderna att vid fördelningen av resurser till kommunal vuxenutbildning särskilt uppmärksamma dessa behov.

Alla kommuner i Sverige har ett uppföljningsansvar och alla utom ca fem har någon form av uppföljningsverksamhet. I alla kommuner finns det socialtjänst. I alla kommuner utom fem finns det en arbetsförmedling och arbetsförmedlingsnämndernas antal är 270. I alla kommuner finns det en grundskola.

En viktig fråga för utredningen har varit hemkommunens ansvar för de egna ungdomarnas utbildning och arbete i annan kommun som är gymnasiekommun. Vilka krav kan hemkommun utan gymnasieskola ställa på gymnasiekommunen och vilka garantier måste gymnasiekommunen

ge, t.ex. när det gäller dimensionering och utbildningsutbud, arbetssätt, elevvård, skolmåltider och skoltransporter?

Som en konsekvens av att uppföljningsansvarets åtgärdsprogram samordnas med kommunernas gymnasiala utbildningsformer finns det, enligt min uppfattning, anledning att ompröva den utbildningsgaranti som skall ta över delar av den sysselsättningsgaranti som finns inbyggd i uppföljningsansvaret. Detta bör vara en självklarhet för att förverkliga begreppet en gymnasieskola för alla.

För egen del anser jag att en utbildningsgaranti bör innebära

★ att alla ungdomar har rätt till en gymnasial utbildning

★ att alla kommuner har ett ansvar för att deras ungdomar bereds möjligt att skaffa sig en gymnasial utbildning

★ att alla kommuner har ett ansvar för att deras ungdomar får det stöd de behöver för att genomföra en gymnasial utbildning.

Min uppfattning är att de kunskaper och färdigheter och den personliga kompetens som en fullföljd gymnasial utbildning avser att ge blir allt viktigare för den enskilde i både arbete och medborgarroll. Individen behöver också kompetens och kunskaper för att utvecklas personligt och socialt, för att kunna skapa det egna nätverket omkring den personliga tillvaron som i dag är nödvändigt i en alltmer teknifierad och "församhälleligad" värld. Samhället i form av hemkommunen måste ta på sig ett större ansvar än hittills för att stödja individen att skaffa sig gymnasieutbildning.

Det är min starka övertygelse att hur god vilja skolans personal än har att åstadkomma en gymnasieskola för alla så kan den inte göra det ensam. Skolan är en levande organism i samspel med det omgivande samhället och för att åstadkomma en så stor förändring behövs det omgivande samhällets stöd för detta. Det gäller både familj, arbetsliv och politiker.

En lagfäst rätt till gymnasial utbildning

Jag har prövat möjligheten att i kommunallagen införa ett särskilt lagrum om kommunens särskilda ansvar för ungdomarnas utbildning och sysselsättning analogt med det yttersta ansvar för kommuninvånarnas

välfärd och det därtill knutna särskilda ansvar för barn och ungdom som kommunen har enligt socialtjänstlagen. Jag har emellertid stannat inför att för närvarande förorda att en formulering om ungdomars rätt till gymnasial utbildning och kommunens ansvar att främja ungdomars gymnasiala utbildning förs in i skollagen.

En lagfäst rätt för ungdomar och ansvar för kommuner när det gäller gymnasial utbildning bör införas i 3 kap. skollagen som gäller skolplikten och rätten till utbildning. Lagregleringen av uppföljnings- och sysselsättningsansvaret finns i detta kapitel av skollagen. Den föreslagna lagformuleringen bör ersätta den nuvarande formuleringen i 7 § 5 kap. skollagen enligt vilken den som uppfyller föreskrivna behörighetsvillkor har rätt att i mån av plats få utbildning i gymnasieskolan.

Mitt förslag till den övergripande lagbestämmelsen om det gymnasiala utbildningsansvaret i skollagen lägger *ansvaret* för ungdomars utbildning på hemkommunens skolstyrelse på samma sätt som det redan åligger hemkommunens skolstyrelse när det gäller uppföljningen och sysselsättningen. Skolstyrelsen får genom den kontinuerliga information som den skaffar sig via informationssystemet möjlighet att vidta de åtgärder som är nödvändiga.

Ett lagfäst ansvar för de egna ungdomarnas gymnasiala utbildning utgör också grunden för en kommunal samverkan som bygger på gemensamt ansvarstagande och kunskaper om verksamhetens mål och möjligheter.

12 Statsbidrag för individuella utbildningsplaner och kommunernas informationsansvar

Utredarens förslag

1. Statsbidraget för uppföljningsåtgärder, som omfattar resurser beräknade inom nuvarande anslaget Bidrag till åtgärder inom kommunernas uppföljningsansvar för ungdom under 18 år m.m. samt resurser för vissa LA-kurser och viss gymnasial lärlingsutbildning, schabloniseras.

2. Bidraget samordnas med driftbidragen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, varvid resurser för individuella utbildningsplaner beräknas särskilt. Inom den föreslagna resursramen beräknas särskilda medel för kommunernas informationsansvar.

12.1 Integrering av statsbidraget för uppföljningen i gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens statsbidragssystem

Efter mina inledande resonemang kommer jag att disponera mina överväganden på följande sätt

- bakgrund och anslagsutveckling
- schablonisering: en probleminventering
- statsbidragskonstruktion
- statsbidragsberäkningar.

I prop. (1989/90:41) om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer anger föredraganden

att ett av medlen att garantera en likvärdig skola är specialdestinerade statsbidrag. Hänsyn skall därvid tas till sådana variabler som regionala skillnader och andra strukturella faktorer som bidrar till kommuners skiftande behov av resurser för skolverksamhet samt till resursbehovet hos elever med särskilda behov.

Till detta bör också, enligt det föredragande statsrådet Persson, kopplas en utvärdering som avser skolans ekonomi och organisation och som kan ge en bild av de samlade resurser, kommunala såväl som statliga, som avdelas för skolan och hur de används.

Mot denna bakgrund och med den utveckling från en regelstyrd till en målstyrd skola som fastslagits genom riksdagens beslut med anledning av styrpropositionen (prop. 1988/89:4, UbU 7, rskr 95) anser jag att det är naturligt att föreslå att de fyra anslagsposterna inom statsbidraget för uppföljningsåtgärder förs samman till ett enda bidragsrum.

Med den decentralisering och avreglering som eftersträvas och den integration av uppföljningsåtgärderna i gymnasial utbildning som jag har föreslagit följer, enligt min mening, att bidragsrummet för dessa åtgärder bör samordnas bättre med driftbidragen för gymnasieskolan och för den kommunala vuxenutbildningen.

Jag föreslår därför att statsbidraget för uppföljningsåtgärder och beräkningen härför integreras med driftbidragen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen och att platser för individuella studieplaner beräknas inom ramen för dessa utbildningsformers dimensionering.

Följden härav blir att resurser för individuella utbildningsplaner beräknas som en särskild anslagspost inom ramen för driftanslagen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. En särskild resurs beräknas för kommunernas skyldighet att hålla sig underrättad om ungdomars sysselsättning.

12.2 Bakgrund: Anslagsutveckling m.m.

Statsbidraget till uppföljningsansvaret hade fr.a. i början (1983) en konjunkturutjämnande funktion för att lindra effekterna av arbetslöshet

för de yngsta nytillträdande på arbetsmarknaden. Dessutom syftar det till att garantera kvaliteten på de särskilda insatser som enskilda ungdomar behöver samt att bestrida kostnaderna för den informationsinsamling om ungdomarnas situation som skollagen föreskriver.

Därför delades anslaget upp på flera verksamhetsrelaterade anslagsposter:

a) uppföljningsprogram, helt och halvt max. sex veckor vägledning och administration

b) ungdomsplatser max. sex månader, bidrag utbetalas till arbetsgivare per redovisad dag

c) utbildningsinslag max. en dag per ungdomsplatsvecka, bidrag utbetalas till skolstyrelsen per redovisad dag

d) handledarutbildning, utbetalas till skolstyrelsen per redovisad dag.

Den anslagspost som överskridits under alla år sedan 1983 är det allmänna bidraget till vägledningsinsatser och administration. Anslagsposten för ungdomsplatser har däremot i stort sett hållit sig inom beräkningsramen. Under senare år har de anslagna resurserna för ungdomsplatser inte utnyttjats helt och hållet. Anslagsposten för utbildningsinsatser liksom för handledarutbildning har aldrig utnyttjats till fullo.

När statsbidrag infördes den 1 juli 1983 kopplades beräkningsgrunden för alla åtgärder till ungdomsplatserna enligt förebild från arbetsmarknadsområdet. Under årens lopp har det visat sig att de olika åtgärderna har anordnats i olika omfattning. Stora lokala och regionala variationer har noterats liksom även förändringar över åren. Resursuttagen för uppföljningsprogrammen har ökat bl.a. därför att uppföljningsprogrammens intensifierade studie- och yrkesorientering har en nyckelfunktion för att lotsa ungdomarna till olika verksamheter och åtgärder. Andelen ungdomsplatsplaceringar har minskat samtidigt som utbildningsinslagen, som är kopplade till dem, anordnas i allt större utsträckning framför allt för att komplettera brister i baskunskaper. Denna skall inte förväxlas med LA-kurs eller andra utbildningsåtgärder *inom gymnasieskolan.*

Verksamheten detaljstyrs idag genom statsbidragsförordningen. Rapportskyldigheten är ett villkor för erhållandet av statsbidrag. Rekvisition, redovisning, rapportering och utvärdering hanteras av skolöver-

styrelsen. Statsbidraget är prestationsbundet och utgår för utförd del av verksamhet. Kommunerna anser att det detaljerade rekvisitionsförfarandet i kombination med den månadsvisa avrapporteringen är betungande. Statsbidragstäckningen för åtgärderna av enkätsvaren att döma beräknar utredningen vara ca tre fjärdelar. Enkätsvaren var inte tillräckligt fullständiga för att ge ett tillförlitligt underlag.

Motivet för att ålägga kommunerna ett så detaljerad rekvisitions-, redovisnings- och rapporteringsansvar var att hela anslaget var förslagsvis beräknat, således bidrag utgick enligt behov. Åtgärderna ansågs vara av arbetsmarknadskaraktär varför det krävdes ett informationsunderlag som kunde jämföras med arbetsmarknadsmyndigheterna. Dessutom var man angelägen om den signalgivande funktion avseende förändringar i arbetsmarknadssituationen som information från uppföljningsansvaret kunde fylla.

Statsbidraget har varit konstruerat som ett renodlat verksamhetsbidrag. Varje förändring i varje åtgärd får utslag. Både den ökade dimensioneringen av gymnasieskolan och den förbättrade arbetsmarknadssituationen har automatiskt slagit igenom på statsbidragen till uppföljningsansvaret.

Statsbidraget har inte räknats upp för löne- och prisutveckling. Detta har varit särskilt kännbart för ungdomsplatsernas del. Från att 1983 ha haft en 60 procentig statsbidragstäckning är den i dag nere på ca 37 procent. Den lägsta statsbidragstäckningen är eljest 50 procent för arbetsmarknadsåtgärder.

RRV har föreslagit en ökad schablonisering av statsbidraget men har eljest inga andra förslag till förändringar när det gäller verksamheten på lokal nivå än att verksamheten borde planeras bättre med hänsyn till ungdomarnas olika behov.

12.3 Schablonisering av statsbidraget för uppföljande åtgärder

I föregående avsnitt redovisade jag mina förslag för en framtida ansvarsfördelning av uppföljningsansvaret. Jag delade därvid in det nuvarande uppföljningsansvaret i ett

– *informationsansvar* avseende alla ungdomar utanför gymnasieskolan under 18 år med fullgjord skolplikt, till vilket kopplas den uppsökande och uppföljande funktionen och visst erbjudande om studie- och yrkesorientering;
– *åtgärdsansvar* till vilket de individuella utbildningsplanerna knyts.

Jag har vidare föreslagit att *ansvaret* för bägge de nu nämnda funktionerna skall vila på hemkommunens skolstyrelse.

Jag anser att en schablonisering inom vissa gränser bör prövas.

Hittills har verksamheten styrts av skollag och framförallt statsbidragsförordningen. Jag har föreslagit att skollagsregleringen bibehålls och utbildningsgarantin i denna förstärks och kompletteras.

I den nuvarande statsbidragsförordningen reglerar dels informationsskyldigheten, dels rekvisition, avstämning och utbetalning. En schablonisering medför att detaljregleringen slopas.

Då arbetet med schablonisering av skolans statsbidrag pågår inom utbildningsdepartementet begränsar jag mig till att ta upp principiella frågeställningar i detta sammanhang. De utgör då underlag för regeringens ställningstagandet om den slutliga utformningen av statsbidragsgivningen till skolväsendet.

Schabloniseringen av statsbidragsgivningen till ett nytt, mera renodlat uppföljningsansvar samt till individuella utbildningsplaner innebär, att det hittillsvarande fristående statsbidraget för uppföljningsåtgärder omstruktureras i två steg. Det första är, att den nuvarande detaljregleringen som knutits till de fyra anslagsposterna slopas. Det andra består i att detta bidragsrum förs in under driftbidragen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen.

I det följande analyserar jag några av de konsekvenser som detta medför.

Informationsansvaret och uppsökande och uppföljande skyldigheten

Som jag tidigare har redovisat hör till uppföljningsansvarets informationsskyldighet en uppsökande och uppföljande funktion vari ingår erbjudande av studie- och yrkesorientering. Informationsansvaret omfattar *alla* ungdomar från skolpliktens upphörande till 18-årsdagen och kan inte delegeras till annan av hemkommunens skolstyrelse.

I ett framtida system med schabloniserad statsbidragsgivning bör medel beräknas och särskilt avsättas för detta ändamål. De bör disponeras av hemkommunen vilket inte torde erbjuda några större problem då jag utgår från att driftbidragen för gymnasieskolan och komvux slås ihop till en schablon.

Åtgärdsansvaret

Åtgärdsansvaret består av, som jag har redovisat tidigare, erbjudanden om studie- och yrkesorientering och det som i skollagen uttrycks som erbjudanden om kurser och praktik. Jag har tidigare definierat detta som orienterande, förberedande eller kvalificerande samt kompetensgivande verksamhet som samordnas i individuella utbildningsplaner. Den kvalificerande inriktningen omfattar komplettering av baskunskaper medan den kompetensinriktade delen omfattar gymnasiala studier inom gymnasieskola eller den kommunala vuxenutbildningen.

Bidragsgrund för statsbidraget bör vara den individuella utbildningsplanen och dess innehåll. Schabloniseringen bör innebära att den som anordnar den verksamhet som överenskommits i den individuella planen får disponera hela eller delar av bidraget. Det kan också i förekommande fall gälla arbetsgivare som anställer ungdomar på ungdomsplats.

Ungdomsplatser

Den schablonisering jag föreslår innebär att den särskilda regleringen av bidrag och bidragsnivå till arbetsgivare som tar emot ungdomar på ungdomsplatser slopas. Möjligheterna att anordna ungdomsplatser och behovet av att placera ungdomar på dessa varierar med konjunkturer-

na. Med den höga arbetskraftsefterfrågan som f.n. råder (1989) bör behovet av en generell bidragstäckning vara mindre angelägen. Jag vill också påpeka att 1987/88 var kommunerna själva arbetsgivare för ca hälften av ungdomarna på ungdomsplats.

Kommunerna bör i det enskilda fallet själva kunna träffa överenskommelser om lönebidragsnivån till arbetsgivare med ungdomar på ungdomsplats. Detta kan exempelvis vara angeläget när en arbetsgivare tar på sig ett särskilt socialt ansvar för en ung person.

Statsbidrag till alla kommuner

Alla kommuner bör, som jag tidigare har redovisat, ha rätt att få och disponera bidrag till skyldigheten att hålla sig underrättad om ungdomarnas sysselsättning.

Utgångspunkten för mina överväganden härvidlag är de förslag jag har redovisat i kapitel 11 om ett nytt kommunalt utbildnings- och sysselsättningsansvar. De innebär att det bör vara hemkommunens skolstyrelse som har det yttersta ansvaret för ungdomarnas utbildning och sysselsättning.

Jag har föreslagit att de utbildningsmoment som skall ingå i den individuella utbildningsplanen bör kunna förläggas hos olika utbildningsanordnare för att tillgodose olika individuella behov. Detta skulle försvåras, om statsbidraget utbetalades enbart till kommun med gymnasieskola. Jag har i sammanhanget påpekat att vissa delar av verkställigheten av detta ansvar, då så bedöms lämpligt utifrån de lokala förutsättningarna bör kunna delegeras, t.ex. till annan kommun. Så är dock inte fallet när det gäller informationsansvaret.

Ungdomsplatser skall också kunna ingå i den individuella utbildningsplanen. Jag har föreslagit att hemkommunen själv skall kunna komma överens med arbetsgivare för ungdomsplats om nivån på lönebidraget. Detta förutsätter att hemkommunen också förfogar över resurserna.

Mot denna bakgrund anser jag att statsbidrag både för kommunernas informationsskyldighet och för individuella utbildningsplaner bör utbetalas till hemkommunen.

Kvalitet och innehåll vid schablonisering

Anslaget för statsbidrag till uppföljningsverksamhet är i dag uppdelat på fyra anslagsposter som följer av de olika former av verksamhet som kan ingå i de individuella planerna. Det torde utan hinder från allokeringsynpunkt vara möjligt att slå samman de fyra anslagsposterna till en och föreskriva dess användning så att statsbidraget stöder en bred och mellan olika kommuner varierad verksamhet.

Syftet med statsbidrag är att de skall stimulera och stödja en viss önskvärd verksamhet såsom undervisning. Vid en schablonisering försvinner möjligheten till detaljstyrning till förmån för en större frihet för den driftansvarige att bedriva verksamheten enligt lokala eller individuella behov och förutsättningar.

En garanti mot en t.ex. icke avsedd ensidig verksamhet är för det första den övergripande principen att de individuella utbildningsplanerna skall tillgodose den unges individuella behov och att den på ett flexibelt sätt skall anpassa åtgärderna till detta. För det andra har jag föreslagit att uppföljningsansvarets utbildningsmål förtydligas i skollagen, dels att en målfomulering införs i skollagen om alla kommuners ansvar för ungdomars gymnasieutbildning, dels att de individuella utbildningsplanerna förs in i läroplanen för gymnasieskolan.

12.4 Statsbidragskonstruktion

Statsrådet Persson anför i propositionen om kommunal huvudman för lärare m.m. att ett nytt schabloniserat statsbidrag till skolan skall vara specialdestinerat. Hur specialdestinerat regeringen avser att göra det undandrar sig i skrivande stund min bedömning. Han föreslår att vikt skall läggas vid regionala behov och de särskilda behov som elever kan ha, t.ex. de handikappade.

För det nya uppföljningsansvarets del, vari de de individuella utbildningsplanerna är inräknade finns det vissa särskilda hänsyn som måste tas sett både ur verksamhetens synpunkt och ur statsbidragsgivarens synvinkel.

Rent allmänt är enbart antalet ungdomar i aktuell ålder i kommunerna en mycket ineffektiv beräkningsgrund för fördelning av statsbidrag för utbildning och uppföljning då den inte tar hänsyn till några särskilda behov, vare sig hos individen, lokalt eller regionalt. Kommuner med en stor andel ungdomar i uppföljning i förhållande till antalet 16–och 17–åringar skulle erhålla mindre statsbidrag på bekostnad av mera gynnade kommuner. För att förhindra detta skulle statsbidraget behöva viktas eller kringgärdas med restriktiv och stimulansinriktad reglering varvid syftet med schabloniseringen skulle förloras.

Utredningen har i sin undersökning belägg för att ungdomar med särskilda behov, således de med psykosociala problem, finns i betydligt högre utsträckning i uppföljningsverksamheten än i gymnasieskolan. Detta skulle kunna utgöra en viktningsgrund för statsbidragsgivning.

Utredningen har vidare funnit ett visst samband mellan arbetslöshetssituation i kommunen, behov av åtgärder och tid i åtgärder. Detta skulle kunna utgöra en för uppföljningsansvaret särskild viktningsfaktor. Jag vill här påpeka att den regionala arbetsmarknadssituationen kan vara en helt annan än för enstaka kommuner i regionen. Spännvidden i detta avseende kan vara stor inom en region.

Utredningen har prövat att finna samband mellan uppföljningsverksamhetens omfattning och gymnasieskolans verksamhet. Som jag har visat i det föregående har utredningen inte kunnat fastställa sådana samband. Det enda samband som möjligen går att etablera, trots att det är svagt, är den variabel vi anger för utbildningsnivån i kommunen: andel av befolkningen med enbart folkskoleutbildning.

Utredningen illustrerar dessa variabler kommunvis i tabellbilagan, bil. 5.

Beräkningsgrunden för ett schabloniserat statsbidrag för en gymnasieskola för alla måste vara dels de ungdomar som befinner sig i gymnasieskolan, dels de ungdomar som befinner sig *utanför* gymnasieskolan.

I samband med schablonisering av statsbidrag kan frågan om viktning bli aktuell för att ta hänsyn till vissa särskilda faktorer. Viktningsfaktorer för ett framtida statsbidrag bör kunna baseras på informationssy-

stemet om det utformas enligt utredningens förslag. Populationen för en utbildningsgaranti för alla under 20 år bör då vara alla ungdomar mellan 16 och 20 år. Populationen bör delas in i dem som finns i gymnasieskolan och dem som är utanför. Av dem som är utanför bör 16–17-årsgruppen redovisas särskilt enligt mina förslag i kapitel 13.

Informationssystemet bör, enligt mitt förslag, kunna ge beslutsunderlag för sanktioner. En grund för ett sådant beslut skulle kunna sättas i samband med graden av måluppfyllelse när det gäller att uppnå målet att erbjuda alla en gymnasial utbildning. Variationerna i dag är stora, som framgår av utredningens tabellbilaga. En delikat fråga i sammanhanget är om sanktionen i så fall skulle drabba alla kommuner i en gymnasieregion.

En schablonisering av tiden för vilken bidraget skall avse och en harmonisering till gymnasieskolan kan utgå från verksamhetsår eller läsår.

En följd av en sådan konstruktion är att den unge också har möjlighet och rätt till verksamhet under ett helt år. Även om alla ungdomar inte har behov av verksamhet under ett helt år, t.ex. de som avbryter studier på reguljära studievägar, så bör statsbidraget schabloniseras så att det avser helt läsår.

Verksamhetsorienterad resurstilldelning

De individuella utbildningsplanerna är en konstruktion som baseras uteslutande på individuella behov och på individuellt sammanfogad verksamhet. Verksamheten avviker också från den normalt förekommande i gymnasieskolan. Ett stort antal olika personalgrupper kan tänkas bli engagerade i arbetsuppgifter som rör en individ i en individuell utbildningsplan. Det finns ingenting i den föreslagna regleringen av individuella utbildningsplaner som föreskriver gruppverksamhet. En sådan hög grad av flexibilitet med bl.a. skilda bidragsgrunder kan försvåra inordningen av statsbidraget i ett schabloniserat driftbidrag.

Utredningens material visar klart att uppföljningsverksamheten under 1987/88 omfattat olika stora andelar ungdomar i olika kommuner. Det finns skäl att anta att detta mönster är relativt stabilt över flera år. Även om utredningen inte lyckats påvisa samband mellan enskilda fak-

torer och andel ungdomar i uppföljning finns skillnader mellan kommuner som förmodligen kan förklaras av regionala och strukturella särdrag.

En utgångspunkt för ett framtida statsbidrag är att det inte missgynnar kommuner som har en högre andel ungdomar utan utbildning eller arbete. De simuleringar utredningen gjort med användning av alternativa bidragsgrunder t.ex. antal 16–åringar i kommunen eller antal ungdomar i uppföljningspopulationen (ung. 16–18½ åringar) visar att en verksamhetsorienterad bidragsgrund bäst svarar mot det behov av åtgärder som funnits i en kommun.

En verksamhetsintegration mellan hemkommunen och kommunen med gymnasieskola innebär att ungdomar i uppföljningen i ökad utsträckning deltar i gymnasiala studier. Detta har i relativt stor skala prövats i DELTA–försöket och jag bedömer det som en i många kommuner och för många ungdomar mycket framkomlig väg.

12.5 Statsbidragsberäkningar

Jag förordar således att schablonisering av statsbidraget konstrueras så att det utgår enligt helt verksamhetsår och att antalet ungdomar med individuella utbildningsplaner utgör bidragsgrund i ett slutregleringsförfarande. Jag har också betonat vikten av att bidraget utformas som ett verksamhetsbidrag.

Statsbidraget bör vara bidrag till kostnader för hemkommunens uppföljning och åtgärder enligt de föreslagna individuella utbildningsplanerna för alla ungdomar som enligt skollagen har rätt till det. Uppföljningens erbjudande om åtgärder bör, mot bakgrund av vad jag har anfört tidigare, betraktas som en rättighet för alla ungdomar under 18 år som inte befinner sig i reguljär utbildning eller har arbete.

Inom ramen för ett reviderat statsbidrag kan då följande skiss göras av dimensionering och fördelning av statsbidrag till gymnasial utbildning eller komvux som integrerar uppföljningsverksamheten.

Eftersom uppföljningsverksamheten enligt skollagen är obligatorisk för kommunerna måste en resursram beräknas för respektive kommun.

Som grund för beräkningen av individuella planer bör en sammanvägning av utfall för verksamheten enligt det nya informationssystemet för föregående år och prognoser för planeringsperioden göras.

Troligen måste detta bidrag även i framtiden utbetalas särskilt, dels för att det bör vara ett mera verksamhetsanknutet bidrag än övrig gymnasial verksamhet, dels för att bidragsgrunden är helt individrelaterad och dels för att det bör utbetalas till hemkommunen.

Eftersom det f.n. pågår ett beredningsarbete inom utbildningsdepartementet som bl.a. syftar till en total omläggning av statsbidragen till skolväsendet anser jag att det inte är meningsfullt att framföra mera detaljerade förslag. Jag nöjer mig således med att för egen del förorda att statsbidrag beräknas för individuella utbildningsplaner och att inom denna resurs medel skall beräknas för kommunernas informationsansvar.

Resursram

De gymnasiala utbildningar som utredningen funnit att uppföljningens ungdomar haft till sitt förfogande är
- LA-kurser som beräknas till 2 500 årselevplatser
- lärlingsutbildning 1 600 årselevplatser

Budgeterat för bå 1987/88 120 milj.kr.

Inom uppföljningsverksamheten beräknas statsbidrag för
- uppföljningsprogram
- ungdomsplatser med utbildningsinslag
- handledarutbildning

Budgeterat för bå 1987/88 224 milj.kr.

Sammanlagt 344 milj.kr. för 1987/88.

Tillkommer löne- och prisuppräkning t.o.m. 1990/91.
Avgår elevunderlagets minskning med 9,5 procent.
Sammanlagd effekt ±0

Beräknat behov av platser för individuella utbildningsplaner 1991/92

SÖ räknar i anslagsframställningen för 1990/91 att verksamhetsåret 1991/92 kommer det att finnas resursbehov för 29 000 ungdomar med individuella planer.

Jag har i det föregående analyserat och redovisat min syn på gymnasieskolans dimensionering och hur en integration av uppföljningsansvaret i form av individuella utbildningsplaner i gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning skulle bidra till att fr.a. färre ungdomar skulle avbryta de studievägsval de gjort på våren innan skolstarten på hösten.

Mina förslag i anslutning till gymnasieskolans organisation för att bättre tillgodose ungdomarnas förstahandsval syftar också till att fler ungdomar bereds plats i gymnasieskolan.

Jag har också analyserat de positiva effekterna av den reformerade gymnasieskolan för eleverna, framför allt när det gäller de större möjligheterna till individualisering både i organisation och arbetssätt.

Resultatet av detta är att jag bedömer att behovet av individuella utbildningsplaner kan halveras jämfört med SÖ:s beräkningar.

Kostnadsberäkning

Jag räknar med att läsåret har 180 dagar.

Vidare beräknar jag en kostnad per dag och individ i en individuell utbildningsplan på 150 kr.

Detta innebär en kostnad per lektionstimme på 18:75.

Detta kan jämföras med den beräkning SÖ gör i årets anslagsframställning för kostnad per lektionstimme i arbetsplatsförlagd utbildning på 15 kr. de första två åren och 25 kr. det sista året. Då är inte kostnader för skolledning m.m. inräknade.

Jag har i det föregående redovisat min bedömning att behovet av individuella utbildningsplaner kommer att minska med 50 procent jämfört

med SÖ:s prognos för 1991/92 vilket innebär 14 500. Däri räknar jag också in ett minskat behov till följd av att alla ungdomar tas in på vårdutbildningar på höstterminen enligt mina förslag. Vidare räknar jag med ett mindre behov av individuella utbildningsplaner som en följd av mina förslag att i större utsträckning tillgodose ungdomarnas förstahandsval redan det första året. Från det så erhållna antalet 14 500 räknar jag bort ytterligare drygt 10 procent för studieavbrott m.m. Därmed erhålles ett behov av 12 800 individuella utbildningsplaner. Omfattningen kan trots detta jämföras med de till omfattningen största studievägarna i gymnasieskolan.

Jag bedömer behovet 1991/92 av antalet årselevplatser för individuella utbildningsplaner till 12 800 individuella utbildningsplaner.

Kostnaden för detta beräknar jag till 180 x 150 = 27 000 i årskostnad 1991/82 per årselevplats. För 12 800 årselevplatser således 344 Mkr.

Av det framräknade beloppet bör 20 procent beräknas för kommunernas informationsskyldighet, således den uppföljande och uppsökande skyldigheten.

Studiestöd

Jag räknar med att av ungdomar med individuella utbildningsplaner kommer
25 procent att bedriva studier till 100 procent (enligt den nuvarande DELTA-modellen)
25 procent att ha arbete (ungdomsplats m.m.) under det första året
50 procent att varva utbildning och arbete (ungdomsplats m.m.).

Sammantaget innebär det att för hälften av ungdomarna beräknas studiestöd på helårsbas – eller omvänt att för alla ungdomar beräknas studiestöd på halvårsbas.

Jag bedömer att detta inte innebär någon förändring från dagens situation och att därför några nya beräkningar för studiestödet inte är påkallade.

Jag har erfarit att inom Centrala Studiestödsnämnden har bedrivits en översyn av principerna för utbetalning av studiestöd till ungdomar i uppföljningsansvaret. Jag utgår ifrån att nämndens synpunkter beaktas i det fortsatta arbetet med ett nytt statsbidragssystem.

13 Informationssystemet

Utredarens förslag

1. Informationssystemen för uppföljningsansvaret och gymnasieskolan, inklusive CSN:s statistik över studiestöd och sökande- och intagnastatistiken, integreras på så sätt att *alla ungdomar under 20 år* i gymnasieskolan resp. utanför gymnasieskolan redovisas den 15 september och 15 januari per hemkommun och åldersklass;

2. Uppföljningsansvarets informationssystem (uppföljningspopulationen ca 16 till 18½ år) bör för *ungdomar under 18 år* redovisa ungdomars sysselsättningssituation halvårsvis den 15 september och 15 januari per hemkommun och åldersklass;

3. Årlig återföring från förslagsvis SÖ till alla kommuner av informationssystemets uppgifter;

4. Den pedagogiska verksamheten i individuella utbildningsplaner utvärderas och redovisas som verksamheten i den övriga gymnasieskolan.

13.1 Ett förbättrat informationssystem

Utredningen har i uppdrag att föreslå riktlinjer för ett nytt informationssystem som bättre än hittills kan beskriva flöden mellan utbildning och olika typer av sysselsättning. Det bör dessutom i rimlig utsträckning ta hänsyn till kommunernas arbetsinsats.

I förordning (1983:583) om statsbidrag till uppföljningsinsatser för ungdomar under 18 år finns också föreskrift (33§) om de månatliga skriftliga uppgifter till länsskolnämnden som utgör grunden för det nuvarande informationssystemet för uppföljningsansvaret. Insamling av uppgifterna har gjorts av SÖ.

Behovet av ett nytt informationssystem har ytterligare aktualiserats genom riksdagsbesluten i anslutning till propositionen (prop. 1989/90: 41, UbU 9, rskr 58) om kommunal huvudman för lärare m.m. I propositionen aviseras en betydande schablonisering av hela statsbidragsgivningen. En av förutsättningarna för att garantera likvärdigheten i en målstyrd skola i ett decentraliserat skolsystem är utvärdering av måluppfyllelsen och resultatmätning, inte minst när det gäller användning av de ekonomiska resurserna.

Utredningsarbetet, särskilt utformandet av enkäten och kopplingen till parallella informationssystem, har gjorts med syfte att ge underlag för förslag om ett nytt informationssystem. Inriktningen har hela tiden varit att samordna uppföljningsansvarets uppgiftsinsamling med gymnasieskolans informationssystem.

En av förutsättningarna för en målstyrd verksamhet och ett schabloniserat statsbidragssystem är ett informations- och utvärderingssystem. Det bör ge kontinuerlig information om verksamheten, dess måluppfyllelse och resultat både till de driftansvariga på lokal nivå och till de centrala beslutsfattarna.

Informationssystemet bör kunna användas för central utvärdering och även för forskningsändamål. Detta bör vara jämförbart med parallella verksamheter såsom t.ex. den kommunala vuxenutbildningen och det skall vara likformigt och jämförbart över åren.

Decentraliseringen, särskilt när det gäller gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, ökar behovet av en resultatmätning och utvärdering som är användbar för kommunerna. De behöver relativt kontinuerliga och jämförbara mätdata som underlag för egen planering, inte minst för skolplanerna.

13.2 Förslag till ett nytt integrerat informationssystem

Samhällets utbildningsmål för ungdomar under 20 år är att alla skall erbjudas en plats i gymnasieskolan. Det är då rimligt, anser jag, att man på både lokal och central nivå får en bättre och mera kontinuerlig information om hur dessa platserbjudanden används.

Mot denna bakgrund föreslår jag att ett nytt informationsssystem i framtiden mer än nu skall kunna användas för kontinuerlig effekt- och resultatutvärdering. Detta bör utgöra grunden både för analyser av måluppfyllelse samt av statsbidragsanvändning. Det bör kunna användas för central och lokal utvärdering och som en grund för den lokala skolplanen.

Jag har under utredningsarbetet erfarit att ett arbete har påbörjats inom utbildningsdepartementet i syfte att närma gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Vad jag anför och föreslår i det följande bör i så fall i tillämpliga delar gälla även den kommunala vuxenutbildningen.

För gymnasieskolans del är uppföljningsansvarets variationer en viktig signalfaktor. Uppgifter från uppföljningsansvaret är också en viktig indikator för både central och lokal nivå på förändringar i arbetsmarknadssituationen för ungdomar.

Ett framtida informationssystem bör således bygga på uppgifter både från uppföljningsansvaret och från gymnasieskolan. Det bör kunna utgå från SCB:s grundskoleregister, vilket gymnasieskolans informationssystem numera gör.

1. Informationssystemet bör således i framtiden omfatta alla ungdomar under 20 år och redovisas årligen, årskursvis och åldersgruppsvis med avseende dels om de befinner sig i gymnasieskolan, dels om de befinner sig utanför den. Gymnasieregistret bör kompletteras med indikatorer för studieavbrott från CSN.

2. Uppgift från uppföljningsansvaret om individuella utbildningsplaner bör inhämtas vid samma tider som för den övriga gymnasieskolan, således den 15 september och den 15 januari.

3. För de ungdomar under 18 år som befinner sig utanför gymnasieskolan bör det finnas uppgifter om vilka som är utan utbildning eller arbete. På så sätt får man också uppgift om vilka som har arbete.

4. En årlig avstämning bör därutöver göras av hur många ungdomar under 20 år som har genomfört gymnasial utbildning.

På så sätt kan man följa strömmar från grundskolan till gymnasieskolan och uppföljningsansvaret, strömmar mellan gymnasieskolan och uppföljningsansvaret, de som avslutar en gymnasial utbildning samt strömmar till och från arbetslivet för åldrarna 16–19 år.

I den mån den kommunala vuxenutbildningen samordnas närmare med gymnasieskolan bör man överväga om dess informationssystem kan knytas närmare med gymnasieskolans informationssystem.

13.3 Utvärdering av graden av måluppfyllelse. En utbildningsgaranti för alla ungdomar: En gymnasieskola för alla

Kontinuerlig resultatmätning

Gymnasieskolan

Om samhällets mål för ungdomars gymnasieutbildning enbart skulle begränsa sig till ett *platserbjudande* skulle ett informationssystem inte behöva omfatta mer än enbart sökande och intagna i gymnasieskolan och möjligen vilka som i realiteten finns i gymnasieskolans årskurs ett den 15 september. Flödesbeskrivningen avser då flöden direkt från grundskolan till gymnasieskolan.

Statistiska Centralbyrån (SCB) och SÖ gör på regeringens uppdrag en detaljerad årlig redovisning av sökande- och intagnasituationen i relation till gymnasieskolans organisation. De senaste två åren har den kopplats samman med en redovisning av hur många direktsökande från grundskolan som i realiteten befann sig på plats i gymnasieskolan vid höstterminens början (15 september). I tabellbilagan, som avser situa-

tionen i årskurs 1 läsåret 1987/88, visar vi hur stora förändringar som inträffar mellan sökande-, antagnings- och studiestartstillfällena.

Uppföljningsansvaret

Uppgifterna från uppföljningsansvarets verksamhet har sedan 1983 byggts upp i en databank men knappast till ett informationssystem. Genom jämförelser över åren får man en uppfattning om förändringar men inte i egentlig mening om några flöden. Utredningens enkätundersökning måste betraktas som en engångsföreteelse som kan ge en viss uppfattning om flöden.

Kommunernas skyldighet att hålla sig underrättad om sysselsättningen för ungdomarna under 18 år har hittills fullgjorts på två sätt:
- kvantitativa månatliga uppgifter om ungdomars sysselsättningssituation och uppföljningens olika verksamhetsformer
- varje halvår har SÖ samlat in uppgifter av mera kvalitativ natur för att kunna fullgöra regeringens uppdrag att årligen utvärdera uppföljningsverksamheten och kostnaderna härför. Kommunerna har ansett uppgiftslämnandet vara betungande.

Sett som ett kompletterande system till gymnasieskolan bör uppgifter från uppföljningsverksamheten i framtiden vara en del av den totala och kontinuerliga resultatmätningen. En sådan integrerad resultatmätning bör omfatta hela populationen ungdomar under 18 år.

När all gymnasieutbildning blir treårig bör sannolikt åldersgränsen för informationsskyldigheten justeras uppåt, möjligen ända till 20-årsgränsen. Ett problem blir då hur långt skolstyrelsen kan driva informationsinhämtandet när det gäller myndiga individers sysselsättningssituation när de inte befinner sig i gymnasieskolan. Det nuvarande uppföljningsansvarets funktionärer måste i vissa fall personligen söka upp en individ för att på så sätt bilda sig en uppfattning om sysselsättningens art. För den myndiga individen kan detta uppfattas som ett intrång i den personliga integriteten.

En viktig aspekt på resultatmätning är att se hur stor andel av samtliga ungdomar i en årskull som genomgår och fullföljer gymnasieskolan -

och hur gamla de är när de når målet. En åldergräns för en kontinuerlig resultatmätning bör vara 20 år.

Ett exempel:

Av en uppföljningsundersökning som SCB gjorde 1987 av dem som gick ut grundskolan 1983 (se kapitel 6 och 8) framgår det att av de 23 procent som inte fullföljt en gymnasieutbildning hade

★ 4 procent börjat en specialkurs i gymnasieskolan
★ 9 procent påbörjat men ej fullföljt en linje i gymnasieskolan
★ 10 procent ej intagits i gymnasieskolan.

Utredningens insamlade uppgifter (enkät, SCB,CSN och SÖ) redovisar exempelvis att i medeltal för kommunerna bara 3,1 procent av 16-åringarna som lämnat grundskolan 1987 inte hade sökt till gymnasieskolan. Av underlaget från SCB framgår att 14 procent inte fanns i gymnasieskolans årskurs 1 den 15 september 1987. Utredningen kan också visa att ca 19 procent inte fanns i gymnasieskolan efter årskurs 1 1987. Andelarna är medeltal för kommunerna. Utredningen har inte underlag för att visa hur det såg ut i årskurs två när det gäller de ungdomar som enkäten avsåg. Däremot innehåller grundmaterialet från CSN uppgifter om studieavbrottsfrekvenser för alla årskurser i gymnasieskolan.

Även om SCB:s och utredningens undersökningar avser olika år och olika årskullar kan man göra intressanta jämförelser. Avbrottsfrekvensen mellan SCB:s och utredningens undersökningsår kan ha förändrats. SCB:s undersökning sträcker sig emellertid över en fyraårsperiod medan utredningen bara har ett ettårigt tidsperspektiv. En analys av utredningens underlag och jämförelser med SCB:s undersökning ger utredningen grund att anta att av de ungdomar som gick ur grundskolan 1987 kommer 15–18 procent att inte ha gymnasial utbildning 1991.

Det bör i framtiden finnas en mera säker och kontinuerliga mätning av ett av samhällets viktigaste mål för ungdomarna. Utan en sådan resultatmätning saknas förutsättningar att bedöma hur gymnasieskolan uppfyller målet en gymnasieskola för alla. En hög grad av måluppfyllelse bör ge som resultat att en stor andel av dem som sökt också genomgår gymnasial utbildning.

Grunden för en mer detaljerad information finns lagd genom SCB:s sökande–intagnastatistik, genom den elev–klassstatistik som finns för gymnasieskolan och genom den information som CSN samlar in för utbetalning av studiestöd. Sammantaget ger dessa register en god bild av övergången mellan grundskola och gymnasieskola liksom genomströmningen genom gymnasieskolan. Det innebär att signaler om t.ex. ökade studieavbrott från gymnasieskolan snabbt kan uppmärksammas. Ett annat exempel är i vilken mån ungdomar som varit i upppföljning faktiskt har länkats in i gymnasiestudier.

En kompletterande statistik från uppföljningsverksamheten ger en totalbild av verksamheten för ungdomar inom ramen för en utbildningsgaranti och skulle också snabbt kunna indikera vilka delar av skolsystemet som inte fungerar på ett tillfredställande sätt. Jag erinrar också om vad jag anförde om beslutsunderlag för ev. sanktioner i kapitel 12 om statsbidrag.

Viktigt är också att snabbt få tillgång till indikatorer på hur arbetsmarknaden för ungdomar förändras och då särskilt för den grupp ungdomar som allmänt kan förutses vara en "riskgrupp" i framtiden.

För närvarande är dessa uppgiftskällor osystematiska. De bör, enligt min mening, sammanföras och systematiseras för att ge ett kontinuerligt informationsunderlag till avnämarna på central och lokal nivå.

Utvärdering i ett mera långsiktigt perspektiv

För att i ett utvärderingsperspektiv få kunskap och för att kunna vidta förändringar i skolan krävs mer än ett kvantitativt resultatmått i form av en procentsats av gymnasieutbildade.

En annat perspektiv är hur väl gymnasieskolan fungerar i förhållande till arbetsmarknad och eftergymnasial utbildning.

Ett beprövat sätt att genomföra sådana utvärderingar är att genomföra uppföljningsundersökningar av dem som genomgått vissa slag av utbildningar. Exempel på en sådan uppföljning är den studie som redovisades i ÖGY–utredningen (Axelsson) och för vilken SCB svarade för det praktiska genomförandet. Sådana uppföljningar torde vara i hög grad

intressanta även när det gäller dem som genomgått den nya gymnasieutbildningen.

Ett särskilt undersökningsområde bör vara att följa upp den minoritet ungdomar som inte genomgår gymnasieutbildning innan de söker sig ut på arbetsmarknaden. Från undersökningar gällande förhållanden några år bakåt i tiden i ett kärvare arbetsmarknadsläge för ungdomar vet vi att anknytningen till arbetsmarknaden tenderar att vara lösare ju lägre utbildning ungdomarna haft och ju mer problematisk skolgången varit.

Ungdomars faktiska väg till en gymnasieutbildning kan vara nog så olikartad. Genom att skaffa en bild av hur ungdomar faktiskt beter sig för att nå denna utbildning kan också kunskaper nås för att underlätta en anpassning av skol- och vuxenutbildningssystemet så att så många som möjligt kan nå erforderlig kompetens. Vi vet t.ex. att en del ungdomar som inte omedelbart övergår till gymnasieskolan från grundskolan senare skaffar sig gymnasial utbildning bl.a. via komvux.

Antas och genomförs mitt förslag om individuella utbildningsplaner kommer utvärderingen av deras innehåll i relation till de reguljära utbildningsutbuden och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna att vara en viktig kunskap som bör återföras både till utbildningssystemet och till de ansvariga för arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Den definitiva bilden av övergången mellan skola–arbetsmarknad kan bara ges genom uppföljningsundersökningar av den typ som SCB nu genomför.

Ett administrativt perspektiv

Den kontinuerliga uppgiftsinhämtningen bör i framtiden utgöra grunden för årliga beslut om dimensionering, resursberäkning och resursfördelning både centralt och regionalt.

I den mån resurstilldelningen inte är helt integrerad i statsbidragssystemet för driften av gymnasieskolan kommer det att finnas ett behov av att särskilt beräkna medelstilldelning på de olika nivåerna efter någon

beräkningsgrund som är avpassad till verksamhetens behov. Jag har givit några riktlinjer för detta behov i kapitel 12.

Är beräkningsgrunden relaterad till storleken av de aktuella åldersgrupperna, oavsett den faktiska verksamheten som kommunerna är ålagda, kan dimensioneringsberäkningar utföras enkelt. Jag har i det föregående visat att detta inte är en, enligt min mening, ändamålsenlig beräkningsgrund.

Beräkningsgrunden måste sannolikt vara relaterad till ett faktiskt behov för vilken pågående verksamhet utgör grunden. Omfattningen av verksamheten är direkt sammanhängande med dimensioneringen och utbudet i gymnasieskolan, men också som aktuella uppgifter visar, den aktuella arbetmarknaden för ungdomar under 18 år. Detta talar för att informationen som angetts ovan under utvärderingsperspektivet även bör utgöra underlag för resurstilldelningen.

Den mera långsiktiga utvärderingen om verksamhetens innehåll och måluppfyllelse ger underlag för åtgärder när det gäller förändringar i utbildningsutbud, läroplaner m.m. Sådana långsiktiga utvärderingar kan göras i den form som SCB gör med elevuppföljningar. Även särskilda projekt, punktinsatser av den typ som denna utredning gjort kan ge underlag för förändringar.

Frågorna är de samma på kommunal nivå. Det finns behov av att utvärdera innehåll i förhållande till behov och mål inom de ramar som kommunerna har. En synpunkt (som RRV fört fram) är att den insamling av information som sker till central nivå också skall vara adekvat för planering och utvärdering lokalt. Med kännedom om de lokala administrativa system som finns kan sägas att de i allmänhet innehåller mer information än vad som är av intresse centralt.

En viktigt fråga är i vilken utsträckning en ömsesidig anpassning kan ske mellan lokal uppgiftsinsamling och central. En sådan anpassning förutsätter någon form av likformighet också mellan kommunerna. Den praktiska hanteringen av information lokalt och överföringen till central sammanställning underlättas uppenbarligen av ADB–hantering. En sådan förutsätter strikt samordning och centrala direktiv för hur sådan hantering skall ske.

14 Personalfrågor

Utredarens förslag

Individuella utbildningsplaner integrerade i gymnasiala utbildningsformer medför behov av behörig personal, utbildning och fortbildning.

14.1 Personal i en integrerad gymnasial uppföljning

Huvudmannaskapet för personalen i uppföljningsverksamheten är kommunalt. Riksdagens beslut (UbU 9, rskr 58) i enlighet med förslagen i regeringens proposition 1989/90:41 om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syo–funktionärer innebär att all personal i skolan får ett odelat kommunalt huvudmannaskap.

Föredragande statsrådet anför att en av grunderna för en likvärdig skola garanteras bl.a. av lärarutbildning och fortbildning. Enligt hans mening bör staten behålla ansvaret för sådana föreskrifter som behövs för att garantera just skolans mål och likvärdighet. Dit hör främst, enligt vad statsrådet anför, behörighetsregler för skolans pedagogiskt professionella personal.

I det föregående har jag föreslagit att i läroplanerna för gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning föra in kursplan för individuella utbildningsplaner i syfte att främja gymnasial kompetens för alla. Därav följer att personalen inom uppföljningsverksamheten får samma mål för verksamheten med individuella utbildningsplaner som den övriga verksamheten i de gymnasiala utbildningsformerna.

I kursplan för individuella utbildningsplaner bör ingå moment såsom vägledning, studie- och yrkesorientering samt sådana gymnasiala utbildningsmoment eller moduler som ingår i de reguljära studievägarna såväl som praktik/arbete. Målet för verksamheten är gymnasial kompetens. Vägen till målet bör dock utgå från individuella förutsättningar och intressen. Utbildningen kan därför vara orienterande, förberedande eller kvalificerande samt kompetensgivande. Det innebär att den kan vara mer eller mindre teoretisk under olika perioder av utbildningstiden. Utbildningen kan temporärt bestå av enbart studier eller enbart praktik/arbete eller en kombination av dessa. Utbildningen kan också vara förlagd till folkhögskola eller utgöra en lärlingsanställning. Vid planering och genomförandet av den individuella utbildningsplanen bör den unge fortlöpande ha stöd och information i form av bl.a. vägledning och studie- och yrkesorientering.

Ansvar för och verkställighet av vägledning och studie- och yrkesorientering, liksom undervisning och, sist men inte minst, planering av den individuella utbildningsplanen bör utföras av behörig personal.

Med hänvisning till vad föredragande statsråd anfört i propositionen om kommunalt huvudmannaskap, beträffande behörighetsregler för skolans pedagogiskt professionella personal, bör detta gälla även för de tjänster som inrättas med arbetet förlagt till detta arbetsområde.

Utöver denna personal finns inom uppföljningsverksamheten även andra personalkategorier anställda av kommunen såsom verkmästare, arbetsledare, fritidsledare m.fl. För dessa finns inte motsvarande behörighetsregler.

Den mycket individualiserade verksamhet som bör bedrivas inom ramen för individuella utbildningsplaner kräver att personalen är klar över sina yrkesroller. Professionaliteten upprätthålls genom att det primära i yrkesutövningen är kopplat till det specifika i yrkeskunnandet.

14.2 Personal inom uppföljningsverksamheten enligt kommunenkäten

För att konkretisera mina förslag vad gäller personal i uppföljningsverksamheten gör jag nedanstående sammanfattning.

Personal anställd inom uppföljningen, totalt 1 582 personer på 839 heltidstjänster, fördelade sig enligt enkätsvaren på ett flertal befattningar; se nedanstående figurer. En mera specificerad uppdelning anges i tabellform i bil. 5.

Personalfördelning inom uppföljningsverksamheten 1987/88 (medeltal för kommuner enligt enkätsvar).

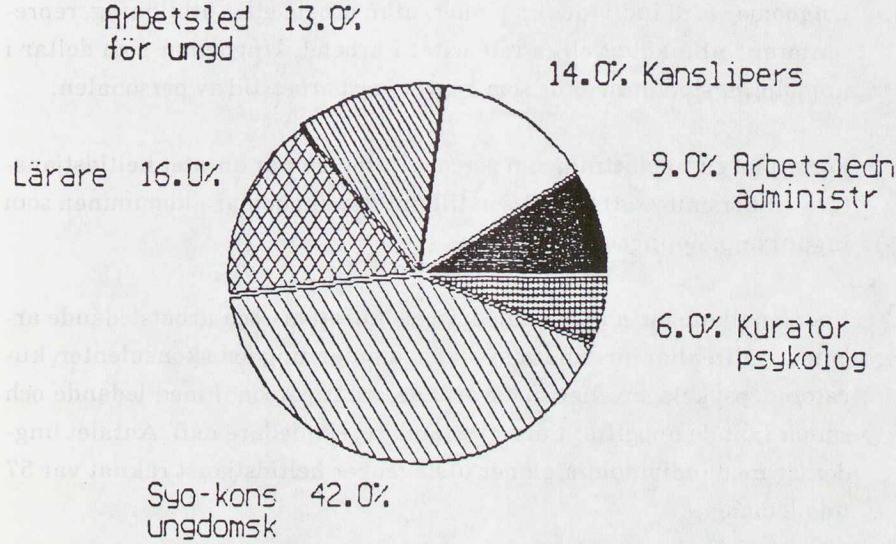

Utöver denna av kommunen anställda personal svarar handledarna på arbetsplatserna för introduktion, inskolning och handledning av de ungdomar som arbetar, med enskilda placeringar, på ungdomsplats förlagda till hela arbetsmarknaden. Av totala antalet ungdomar med individuella planer hade ca 65 procent arbete på ungdomsplats. Handledarnas roll att ge ungdomarna stöd vid övergången från skolan till arbetslivet är ofta en förutsättning för att det skall fungera.

De vuxna på den unges arbetsplats blir ofta normgivare för ungdomarna. De får en möjlighet att spegla sig i kontakten och samhörigheten med sina vuxna arbetskamrater och arbetsledare. Genom det omvända

förhållandet med kanske tio vuxna på en ung person i stället för 10–30 ungdomar på en vuxen i skolsituationen ger dem möjlighet att utveckla andra sidor hos sin person än vad skolsituationen ger möjlighet till. Detta kan i sin tur ge en ny identitet och självkänsla som gör att den unge får klart för sig vad denne kan och vill arbeta med i framtiden. Därmed skapas motivation för fortsatta studier som oftast är en förutsättning för att nå sitt uppsatta mål. (Se vidare bil. Madsén/Sandström)

Personaltäthet enligt kommunenkät

Ungdomar med individuella planer, utan arbete eller utbildning, representerar i allmänhet olika intensitet i arbetet. Ungdomar som deltar i uppföljningsprogram är de som kräver mest arbetstid av personalen.

För att ge en uppfattning om personaltätheten har antalet heltidstjänster i en kommun satts i relation till antalet ungdomar i kommunen som ingår i uppföljningsansvaret.

I personalkategorin med vägledning- kurativa- och arbetsledande arbetsuppgifter har inräknats: syo–konsulenter, ungdomskonsulenter, kuratorer, psykologer eller motsvarande, samt personal med ledande och samordnande uppgifter t.ex. föreståndare, skolledare m.fl. Antalet ungdomar med individuella planer utslaget per heltidstjänst räknat var 57 ungdomar.

I personalkategorin lärare har dessa inräknats med den andel av tjänsten som är förlagd till uppföljningen. Det vanligaste är att lärare som undervisar inom uppföljningen har del av sin tjänst förlagd till någon skolform såsom grundskola, gymnasieskola eller komvux/grundvux. Antalet ungdomar med individuella planer utslaget per heltid lärartjänst räknat var 113 ungdomar.

I personalkategorin kanslipersonal var antalet ungdomar med individuella planer utslaget per heltidstjänst ca 200 ungdomar.

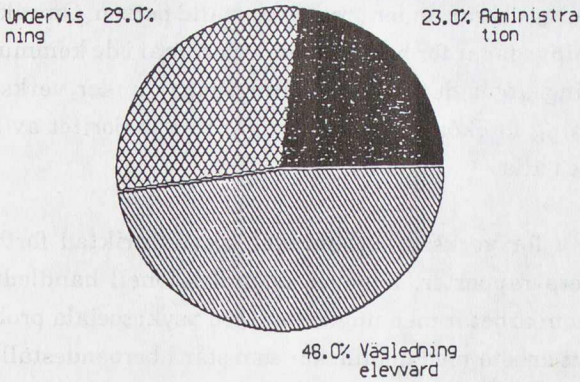

Av ovanstående figur framgår klart att den mest omfattande verksamheten inom uppföljningen består av studie- och yrkesorientering, vägledning och elevvård. En stor andel av verksamheten förläggs utanför den kommunala verksamheten i form av arbete på ungdomsplats. En mycket viktig del av verksamheten utgör dock den undervisning som samtliga ungdomar i uppföljningen erbjuds. Omfattningen är däremot inte så stor enligt enkätmaterialet. För arbetsledning och administration av verksamhet, för information till och kontakt med företag, myndigheter och organisationer för ackvisition av ungdomsplatser m.m. svarar bl.a. den administrativa personalen.

Kommunal personal inom ungdomslagen

Flera kommuner hade kommunalt anställd personal för verksamhet inom ungdomslagen. Av de kommuner som inte hade en med uppföljningen integrerad organisation har 137 angett att de haft kommunala handläggare. Av dessa hade 79 kommuner haft assistentpersonal och 82 arbetsledare för verksamhet i ungdomslagen. Utöver den kommunalt anställda personalen tillkommer personalen på arbetsförmedlingskontoren som arbetade med ungdomslagen.

14.3 Fortbildning

Av de kommuner som besvarat enkäten har 189 kommuner sammanlagt angett att 3 521 hela mandagar anordnats som fortbildning för personal inom uppföljningen. Utslaget på all personal i uppföljningen utgör

de 2,2 fortbildningsdagar under året per anställd person. Omräknat som antal fortbildningsdagar för handläggande personal i de kommuner som haft fortbildning utgör de 7,3 fortbildningsdagar under verksamhetsåret. Fortbildning förekommer som framgår i en majoritet av kommunerna men inte i alla.

Avsaknaden av för verksamhetsområdet specialinriktad fortbildning framhålls i flera rapporter. Behovet av professionell handledning för den personal som arbetar med ungdomar med psykosociala problem påtalas också. Att arbeta med människor som står i beroendeställning till yrkesutövaren samt befinner sig i mer eller mindre uttalad kris är krävande.

Fortbildningsbehovet har i nyssnämnda proposition om kommunalt huvudmannaskap för lärare m.fl. angivits vara av tre typer, nämligen dels den enskildes behov av utveckling, dels de behov som grundas på de specifika förhållandena vid en viss skola eller i en viss kommun, dels sådana behov som definieras av de nationella mål och ambitioner som finns för skolan. Detta bör också gälla för den vägledande personalen som samordnar de individuella utbildningplanerna.

För att garantera att respektive personalgrupp inom uppföljningsverksamheten skall kunna bibehålla och öka sin kompetens måste, enligt min mening, de ges möjlighet att delta i med sina yrkeskollegor gemensam fortbildning inom respektive område skola, socialförvaltning, sjukvård m.fl.

Utöver fortbildning inom respektive yrkesområde är det, anser jag, lika nödvändigt att hela personalgruppen erhåller gemensam specialinriktad vidareutbildning inom deras särskilda ansvarsområden. Det kan gälla alternativ pedagogik och metodik, läsutvecklingsmetodik, utvecklingspsykologi, helhetssyn på enhetens arbete, grundsyn på de ungdomar man är ansvarig för m.m.

15 Kommunal samverkan för att främja gymnasial utbildning för ungdomar under 20 år

Sammanfattning

★ Ingen påbjuden kommunal samordning för ungdomars utbildning och sysselsättning.

★ Samarbetet mellan uppföljningsverksamhet och arbetsförmedling fungerar i allmänhet väl.

★ Samarbete mellan uppföljningsverksamhet och socialtjänst ökar.

15.1 Samordning av det kommunala utbildnings- och sysselsättningsansvaret för ungdomar

Jag har i det föregående redovisat mina överväganden och förslag när det gäller samordningen mellan skolan och arbetsmarknadsmyndigheterna avseende sysselsättningsansvaret, ett starkare lagfäst kommunalt utbildningsansvar samt integrationen av uppföljningsansvaret i gymnasieskolan huvudsakligen genom införandet i läroplanen.

Jag skall i det följande beröra vissa frågor avseende samverkansorgan mellan skolan och arbetsmarknadsmyndigheterna och samarbetet gentemot socialtjänsten. Jag väger härvidlag också in det uppdrag jag har att beakta samordningen med arbetsmarknadsmyndigheternas åtgärder för 18- och 19-åringar och att ange riktlinjer för samlade åtgärder för alla under 20 år.

15.2 Några samverkansorgan

Redan på 1970-talet, när kommunernas driftansvar för åtgärder för barn- och ungdom började utvidgas, föreslog SIA-utredningen att ett särskilt organ skulle skapas inom kommunen för barn- och ungdomsfrågor. Vad man då föreslog innebar en förändring av den politiska nämnd-organisationen. I remissbehandlingen avvisades förslaget. Det enda som återstod i propositionen och som antogs av riksdagen blev de lokala och regionala planeringsråden för samordning av skola-arbetslivsfrågorna. 1985 slopades regleringen i skollag av de lokala planeringsråden. Det ansågs att en central reglering av organisationsformerna för den lokala samverkan omkring skola-arbetslivsfrågorna inte var nödvändig, utan att detta var en helt kommunal angelägenhet.

Yrkesråden, som ännu inte är lagfästa i skollagen, har fått en allt viktigare och aktivare roll i samband med försöksverksamheten med en reformerad yrkesutbildning. De är emellertid enbart knutna till gymnasieskolans yrkesinriktade studievägar och är därmed studievägsspecifika. De finns därför endast i kommun med gymnasieskola och kan därmed inte fungera som forum för allmänna skola-arbetslivsfrågor.

1987 infördes arbetsförmedlingsnämnderna med ansvar för sysselsättningsfrågorna generellt i kommunen och inte specifikt för ungdomarna. Det bör ligga i både kommunens och den lokala arbetförmedlingens intresse att nämnden tillförs kunskap om både skolverksamheten och arbetsmarknaden. Detta bör kunna ske genom att t.ex. adjungera en representant för skolan till arbetsförmedlingsnämnden.

I praktiken har arbetsmarknadsmyndigheterna och skolan mötts i ett intensifierat samarbete tillsammans med näringslivet i samband med försöksverksamheten med den treåriga yrkesutbildningen. Det har varit ett viktigt led i förnyelsearbetet att utvidga samarbetet med arbetsgivare, fackliga representanter och kommuner på det lokala planet. Genom detta samarbete är förmedlingen väl insatt i de specifika behov som kan finnas inom den region där den verkar. Arbetsförmedlingen kan därigenom i god tid möta krav på yrkesmässig eller geografisk rörlighet eller på andra åtgärder för att lösa de lokala arbetsmarknadsproblemen.

Det finns således ingen påbjuden samordningsfunktion i kommunen när det gäller barn- och ungdomar och omsorgen om dem, deras utbildning

och deras arbete. Den nyligen av statsrådet Wallström tillsatta ungdomsutredningen har fått i uppdrag att ge förslag till hur ungdomsfrågorna skall samordnas i kommunerna.

15.3 Några resultat från utredningens enkät

Många kommuner har en integrerad organisation som svarar för sysselsättningsåtgärder även för andra åldersgrupper än de som omfattas av uppföljningsansvar. Av nedanstående tabell framgår hur många kommuner som har en organisation med utsträckt åldersansvar.

Kommuner med integrerad organisation för andra åldersgrupper än 16–17-åringar.

	Antal kommuner
Integrerad organisation för åldersgruppen 16–20 år	65
Integrerad organisation för åldersgruppen 16–25 år	39
Integrerad organisation för annan åldersgrupp	72
Sammanlagt antal med integrerad organisation	115

Ett stort antal kommuner hade alltså valt att för sina kommunala åtaganden inom sysselsättningsområdet bilda en gemensam organisation. Av enkätsvaren framgår inte tydligt skälen för en sådan organisation. Ett sådant skäl torde vara att en integrerad organisation i kommunen erbjudit en bättre kontinuitet i arbetet över de olika administrativa gränser som det statliga regelverket med fördelningen på olika centrala verk innebär. Ett annat skäl kan vara att överblicken och kontakten med de olika ungdomsarbetsplatserna som föreskrivs i de olika åtgärderna underlättats. För de flesta arbetsplatserna inom de olika åtgärderna har kommunen varit arbetsgivare. I små kommuner kan man för att få underlag till tjänster ha funnit det lämpligast att skapa en integrerad organisation. Ytterligare ett skäl kan vara att det funnits kostnadsbesparingar för kommunen med en gemensam organisation.

Den helt dominerande huvudmannen för uppföljningsorganisationen var skolstyrelsen även i de fall då kommunen hade en integrerad organisation för ungdomar upp till 20 eller 25 år. I de flesta kommuner med en integrerad organisation hade man olika kommunala huvudmän för den integrerade organisationen. Vanligast var att kommunstyrelsen angavs som huvudman för verksamheten gällande ungdomar 18–19 år, både i de fall då det fanns separat organisation för uppföljning och ungdomslag och i de fall det fanns en gemensam organisation.

Några kommuner har uppgett t.ex. personalnämnd eller utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd som huvudman för den kommunala administrationen av arbetsmarknadsåtgärder för ungdomar i ålderna 18 till 19 år. I några fall stod kommunstyrelsen som huvudman både för uppföljning och ungdomslag. Detta gällde både då man hade separat och integrerad organisation för uppföljningen.

Av de 72 kommuner med integrerad organisation för annan åldersgrupp än för 16–20 eller 16–25 år har 55 kommuner angivit att man har olika huvudmän för uppföljning och ungdomslag. Av de 17 kommuner som har samma huvudman var i de flesta fall kommunstyrelse eller i några fall utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd alternativt arbetsmarknadsnämnd huvudman.

Det finns alltså ett betydande antal kommuner som löst sina praktiska organisationsproblem och genomfört arbetet med ett ansvar som delas mellan olika kommunala instanser.

En stor majoritet av kommunerna anger att övergången mellan uppföljningsåtgärder och ungdomslag fungerade mycket bra eller ganska bra. En vanlig kommentar, som bekräftas av ovanstående resultat, är att en liten andel ungdomar går över till ungdomslag. En annan vanlig kommentar var att kommunerna hade en integrerad organisation. Ett fåtal kommuner med en integrerad organisation har dock svarat att övergången fungerar dåligt.

15.4 Samordning mellan kommunens förvaltningar

Några frågor som inställer sig är: Hur långt skall uppföljningsansvaret gå för att främja den unges rätt till utbildning och arbete? Vilka gränser finns det för uppföljningsansvarets skyldigheter? Vilka gränser sätter den praktiska verkligheten med sina begränsade resurser? Hur långt in på andra myndigheters ansvarsområden skall uppföljningsansvaret sträcka sig? Hur skall de uppföljningsansvariga agera i kommuner där arbetslösheten totalt är hög och ungdomsarbetslösheten än högre, där arbetsförmedlingen drar ned på resurserna i form av exempelvis ungdomsvägledare och -förmedlare?

På dessa frågor finns inga självklara svar. I sista hand kommer verkligheten och viljeinriktningen ute i kommunerna att sätta gränserna för vad som är möjligt respektive omöjligt och önskvärt respektive inte önskvärt.

Särskilt under senare år när uppföljningsungdomarnas psykosociala problembild tydliggjorts har behovet av samarbete med socialtjänsten aktualiserats.

I regeringsformens 1 kap. 2 § 2:a st. uttrycks samhällsansvaret: "Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet och för en god levnadsmiljö."

Socialtjänstlagen (1980:620) i form av ramlag garanterar välfärdsmålen och lägger ansvaret härför på kommunen. Att kommunen har det yttersta ansvaret (3 §) för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver får inte innebära någon inskränkning av det ansvar som vilar på andra huvudmän. Det bistånd som den enskilde har rätt till (6 §) gäller försörjningen och livsföringen i övrigt och skall utformas så att det stärker individens möjligheter att leva ett självständigt liv. I uppsökande verksamhet (8 §) bör socialtjänsten upplysa om sin verksamhet och erbjuda sina tjänster. I 12 § denna lag ges allmänna, målinriktade bestämmelser för omsorger om barn och ungdom i vid mening. Ett särskilt ansvar föreligger således för barn och ungdomar, i synnerhet de som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Därutöver medges vissa

åtgärder enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

Socialtjänsten är ofta inkopplad i behandlingsarbetet av de mest problemtyngda ungdomarna. Socialtjänstens styrka ligger i en bred kunskap om problem och problembehandling samt i möjligheten till konkreta insatser. De senare handlar både om psykosocialt stöd/behandling och om ekonomiskt bistånd.

Vad gäller det ekonomiska biståndet är det viktigt att socialsekreteraren gör en helhetsbedömning av personens situation och att denna prövas i ett vidare sammanhang. Det måste också göras upp en plan för insatserna och deras målsättning tillsammans med klienten. Om den enskilde saknar medel för sin försörjning och behovet inte kan tillgodoses på annat sätt utgår ekonomiskt bistånd. Det krav som socialtjänsten kan ställa för att bevilja bidrag är att den enskilde skall stå till arbetsmarknadens förfogande, dvs. att ha regelbunden kontakt med arbetsförmedlingen och att ta anvisade arbeten.

Det är här nödvändig att socialtjänsten och arbetsförmedlingen har god kontakt och tillsammans med den enskilde planerar eventuella åtgärder som har med arbetet att göra, exempelvis språkundervisning, arbetsträning. Socialtjänsten kan däremot inte ställa krav på att den enskilde skall delta i någon form av behandling eller utbildning för att socialbidrag skall utgå. Den enskilde måste motiveras till deltagande.

Socialtjänsten har ovillkorliga sekretessbestämmelser, som inte utan den enskildes medgivande kan överskridas. Denna sekretess gäller den enskildes personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller honom närstående lider men. Detta kan ibland upplevas som ett hinder i samverkan och samarbetet med andra verksamheter i kommunen.

Kommunen har dock alltid, enligt 3 § socialtjänstlagen, det yttersta ansvaret för den enskildes välbefinnande. Det ankommer på kommunen att försäkra sig om att han eller hon inte lider nöd om socialnämnden ger avslag på en framställan om bidrag. Bidraget kan då ges på "lägre nivå".

I likhet med socialtjänsten är det kommunala uppföljningsansvaret också kommunalt förankrat. Däremot är det, till skillnad från socialtjänsten, specialiserat till enbart ungdomsgruppen 16- och 17-åringar. Uppföljningen kan inte erbjuda ungdomarna ekonomisk ersättning utan kan endast stödja och lotsa dem till utbildning eller arbete, vilket kräver aktiva insatser från ungdomarna. Det motiverande förberedelsearbetet kan i många fall vara svårt och därmed tidskrävande. Arbetet sker vid behov och allt oftare i samverkan med socialsekreterare.

Av rapporter till utredningen framgår att socialtjänsten i allt större utsträckning vänder sig till uppföljningsverksamheten och tar hjälp av uppföljningsåtgärder i sitt arbete med ungdomar i de aktuella åldrarna.

Uppföljningsansvaret är skyldigt att ta emot *alla* 16- och 17-åringar som inte befinner sig i utbildning eller har arbete. Den enda inskränkning som görs i skollagen avser dem som är psykiskt utvecklingsstörda.

Utredningens erfarenheter tyder på att uppföljningsverksamhetens åtgärder och målsättning vänder sig till och tar fram ungdomarnas resurser. Från ungdomarnas sida upplevs det troligen som mindre stigmatiserande att befinna sig i uppföljningsåtgärder än i socialtjänstens verksamhet. Det känns säkert oftast naturligt även för ungdomarna i uppföljningen att försöka prioritera gymnasial utbildning och därefter arbete. Det är vad de flesta av ungdomarnas jämnåriga kamrater gör. Ungdomarna får i de konkreta uppföljningsåtgärderna och tillsammans med uppföljningens personal stöd att ta till sig målsättningen att arbeta med den positiva, aktiva delen av sin personlighet.

Jag har i det föregående föreslagit en lagfäst utbildningsgaranti i skollagen som omfattar en garanti för gymnasial utbildning för alla under 20 år. Det betyder att på samma sätt som socialtjänsten i kommunen är bäraren av det yttersta välfärdsansvaret för kommunens invånare bör skolstyrelsen i kommunen vara bäraren av det yttersta ansvaret för gymnasial utbildning för kommunens ungdomar. Skolstyrelsen har redan sysselsättningsansvaret för 16- och 17-åringar och kommunstyrelsen för 18- och 19-åringar.

Det bör vara angeläget att socialtjänsten, arbetsförmedlingen och uppföljningsansvariga söker ett närmare samarbete med varandra i kommunen. Under senare år har socialtjänsten och arbetsmarknadsmyndig-

heterna aktivt gått in för att utvidga sitt samarbete i lokala projekt. Sådant samarbete bör även inkludera uppföljningsansvaret.

Jag har också under avsnittet Ett nytt kommunalt utbildnings- och sysselsättningsansvar berört vissa frågor om samplanering mellan skolan och arbetsförmedlingen.

Slutligen anser jag att det sysselsättningsansvar som kommunerna ytterst har för ungdomarna borde lagfästas på ett mera övergripande sätt och knytas till kommunen än vad som nu är fallet. Detta framhöll jag i mitt remissvar till Arbetsmarknadsdepartementet i januari 1989 (se bil. 2). Då skulle det sysselsättningsansvar som kommunerna i realiteten redan har få en bättre förankring i den kommunala politiska beslutssfären liksom också i de kommunala förvaltningarna. Det skulle kunna ge kommunerna initiativmöjligheter till samplanering med arbetsmarknadsmyndigheterna.

Litteraturlista

Kapitel 3

Arnell-Gustafsson, U. Om ungdomars syn på arbete. Stockholm 1988.

Ds C 1989:18. Bjurström, E. Framtida ungdomsforskning i Sverige. Rapport från Barn- och ungdomsdelegationen.

Coleman, J.S. - Husén, T. Becoming Adult in a Changing Society. Paris, OECD/CERI 1985.

Ziehe, T. Ny ungdom. Om ovanliga läroprocesser. Övers. från tyska. Norstedts 1986.

Willis, P.E. Learning to Labour. Saxon House 1977.

Ej till salu. Statens ungdomsråd. Slutrapport. Liber 1981.

Fornäs, J. m.fl. Tecken i tiden. Stockholm 1989.

Henriksson, B. Ung på 90-talet - Ungdomen i det postmoderna samhället. Glacio bokförlag 1989.

Berggren, I. Förändrad socialisationssituation - Annorlunda krav på skolan. Ped. Instit., Göteborgs Univ. 1988.

Arnman, G. - Jönsson, I. Olika för olika. Aspekter på svensk utbildningspolitik. Lund 1986.

Wästberg, O. 90-talstrender. Stockholm 1989.

Hagström T. Ungdomar - Arbete: Ett socialisationsperspektiv. Ur Arbetsmiljöinstitutets skriftserie Arbete och hälsa 1989:19.

Kapitel 4

Commission of the European Communities: Employment in Europe 1989.

J.S.Coleman - T.Husén: Becoming Adult in a Changing Sciety. OECD/CERI 1985.

A.G.Watts: Educational and vocational guidance services for the 14–25 age group in the European Community. Commission of the European Communities, EURYDICE 1988.

OECD: Pathways for Learning. Education and Training from 16 to 19. Paris 1989.

Kapitel 5

Ds 1988:16. Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik - Ett diskussionsunderlag i ett 90–talsperspektiv.

PUBLICA. 90–talets arbetsmarknad

Ds 1989:44. Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik 1988 - ökade krav på omställning?

Leimar T. Återblick - Några hågkomster och hållpunkter från arbetsmarknadsverkets historia.

Nordiska ministerrådet. Kvinnor och män i Norden. Fakta om jämställdheten (1988)

SCB. Sveriges framtida befolkning. Prognos för åren 1989–2025. Demografiska rapporter 1989:1

AMS. Information från utredningsenheten 1989:6 – Ungdomars arbetsmarknad – i dag och i morgon.

Kapitel 6

Enkätsvar och rapporter som bifogats enkätsvaren.

Berglind–Ericsson–Lundström. Socialt arbete med arbetslös ungdom. Sthlm 1987

Hammarström, A. Ungdomsarbetslöshet och ohälsa. Luleå 1986

Norström–Thunved. Nya sociallagarna. 3 uppl. Sthlm 1988

SOU 1983:63. Utslagningen i grundskolan. En analys av hur reglerna om anpassad studiegång, skolgångsbefrielse och särskild undervisning tillämpats i praktiken.

Pockettidningen 1972:5. Utklassad? Rapport från grundskolan. Sthlm 1972

Emanuelsson, I. Verksamhet bland elever med svårigheter eller arbete med elevers svårigheter? En kunskapsöversikt. Sthlm, Skolöverstyrelsen 1983

Skolöverstyrelsen. Gymnasieskola för alla? Bilder från verkligheten. Sthlm 1985

Skolöverstyrelsen. Att utveckla gymnasieskolan. Olika perspektiv på lokalt utvecklingsarbete. Sthlm 1988

Dahlgren. Gymnasieskolan – en skola för alla. Fortbildning och utvecklingsarbete – en uppföljning. Delrapport 1. Gbg 1985

Andersson–Lander. Lägesbedömningar i en gymnasiereform. Åtta skolors arbete med "En gymnasieskola för alla". Slutrapport. Gbg 1988

Skolöverstyrelsen. Kvalitativ undersökning av kommunernas uppföljningsansvar 1984/85. Sthlm 1985

Skolöverstyrelsen. Kommunernas uppföljningsansvar. Erfarenheter i sju län. Sthlm 1983

Krut nr 51. Ljusnande framtid? Om en gymnasieskola i förändring. Sthlm 1988

Odin, B.–Åhs, K. Den dolda styrningen. Skolpolitisk intention – pedagogisk verklighet. Lund 1985

Kapitel 7

Axelsson–Wallin. Sjuttiotalets gymnasieskola inför nittiotalet. Två utvärderingar som grund för ett debattinlägg. Sthlm 1984

Axelsson. Gymnasieskolans yrkesinriktade linjer i ett tioårspespektiv. Uppsala 1986

Kapitel 8

Ståhl R. Att vara rustad och bli drabbad. Örebro 1986.

Hammarström A. Ungdomsarbetslöshet och ohälsa. Stockholm 1986.

SOU 1984:31 Arbetsmarknadspolitik under omprövning Betänkande av delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA)

SOU 1989:12 Den regionala problembilden. Underlagsmaterial från 1987 års regionalpolitiska kommitté.

Ds A 1985:2 Kommunerna och sysselsättningspolitiken. Om arbetsfördelningen mellan kommunerna och arbetsmarknadsverket.

EFA–rapport nr 19. Språngbräda till arbete? En utvärdering av beredskapsarbete, rekryteringsstöd och ungdomsarbete av Kjell Sehlstedt och Lena Schröder Institutet för social forskning Stockholms universitet.

RRV. Åtgärder mot ungdomsarbetslöshet (Dnr 1984:128)

SINOVA. Ungdomslagens inverkan på det kommunala uppföljningsansvaret - 1984-06-27

SINOVA. Ungdomslagens inverkan på utslussningen av ungdomar till den öppna marknaden - 1984-08-31

AMS. Verksamheten med ungdomslag under första halvåret 1984 - Redovisning augusti 1984

Göteborgs universitet. Ungdomslagen i nio kommuner - Rapport september 1984

AMS. Ungdom & arbete - 1985

AMS. Erfarenheter av jobbsökar-aktiviteter för ungdomar i ungdomslag - 1986-02-18

Arbetsmarknadsdepartementet. Ungdom och arbetsmarknad - 1988

Kapitel 11

Hallerström, H. Skolförändring och decentralisering. Lund 1989

Kapitel 13

SCB (U 44 SM 8801). 20-åringar utan fullföljd linje i gymnasieskolan. Elevuppföljning våren 1987.

Kommittédirektiv

Översyn av det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar

Dir 1988:37

Beslut vid regeringssammanträde 1988–06–22

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Bodström anför.

Mitt förslag

Vid min anmälan av anslaget B 20. Bidrag till åtgärder inom kommunernas uppföljningsansvar för ungdomar under 18 år m.m. i 1988 års budgetproposition (prop. 1985/86:100 bil. 10 s.163) informerade jag riksdagen om min avsikt att ta initiativ till en översyn av det kommunala uppföljningsansvaret samt av statsbidragsgivningen härtill. Jag föreslår därför nu att en särskild utredare tillkallas för att utreda den framtida inriktningen och organisationen av åtgärder för ungdomar som varken går i utbildning eller har reguljärt arbete.

I denna fråga har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

Bakgrund

Kommunerna har enligt 3 kap. 18 § skollagen (1985:1100) ett uppföljningsansvar för arbetslös ungdom under 18 år. Genom riksdagsbeslut

(prop. 1982/83:100 bil. 10, UbU 21, rskr 311) får kommunerna sedan den 1 juli 1983 statsbidrag för åtgärder för dessa ungdomar.

Statsbidragsgivningen regleras i förordningen (1985:583) om statsbidrag till uppföljningsinsatser för ungdomar under 18 år.

Syftet med verksamheten är att underlätta för ungdomar under 18 år som varken befinner sig i reguljär utbildning eller har ett fast arbete att så snart som möjligt övergå till reguljär utbildning eller stadigvarande arbete.

Verksamheten bedrivs genom en planerad varvning av arbete och utbildning, Åtgärderna består av uppföljningsprogram och ungdomsplatser med utbildningsinlsag. Dessa åtgärder kombineras ofta med t.ex. lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser (LA–kurser) eller gymnasial lärlingsutbildning.

Åtgärdsprogrammet skall planeras och utarbetas tillsammans med individen och vara sammanhållet och målinriktat. Det skall omprövas regelbundet tillsammans med den unge.

I praktiken har detta inneburit att ungdomarna i första hand rekommenderas att skaffa sig en avslutad minst tvåårig gymnasial utbildning för att därigenom få ett bättre fotfäste på den reguljära arbetsmarknaden. Även om utbildningslinjen således prioriteras i verksamheten är det dock individens önskemål och behov som är utslagsgivande och då är arbete ofta det enda tänkbara alternativet.

Kommunerna

Den kommunala uppföljningsverksamheten företer stora variationer. både länsvis och kommunvis. De centralt utfärdade riktlinjerna och bestämmelserna har utgått från att verksamheten inte behöver vara likformig i hela landet utan denna har kunnat anpassas till de regionala och lokala förutsättningarna och till kommunens benägenhet att själva satsa på den uppföljande verksamheten.

Storstadskommunerna har var och en sin särprägel och inom vissa län har kommunerna utarbetat vissa gemensamma principer för verksam-

heten (t.ex. Gävleborgs län). Ibland har verksamheten knutits till gymnasieskolan (t.ex. Norrköping och Jönköping), ibland har man organiserat ungdomscenter som täcker även åtgärderna för 18–19–åringarna – i vissa fall också beredskapsarbeten för ännu äldre grupper (t.ex. i Tyresö). Avgörande är, vad kommunerna kan erbjuda lokalt och hur många de arbetslösa i olika åldersgrupper är.

Ungdomarna som omfattas av uppföljningsansvaret

Antalet ungdomar i det kommunal uppföljningsansvaret har under de två senaste åren minskat både absolut och i förhållande till det totala antalet ungdomar i aktuella åldrar. Ungdomarna har i allt större utsträckning sökt till gymansieskolan direkt efter grundskolan. Dessutom har en minskande andel av ungdomarna reguljärt arbete. Hösten 1983 hade tre procent av 16–17–åringarna arbete jämfört med 2,4 procent hösten 1986.

Enligt skolöverstyrelsens (SÖ) rapporter har andelen ungdomar som ingått i uppföljningsansvaret under tiden 1983/84 – 1986/87 sjunkit från ca 10 procent av 16–17–årsgruppen till ca 7 procent. Omsättningen av ungdomar i uppföljningsåtgärder är relativt stor: 18,8 veckor i uppföljningsåtgärder är genomsnittstiden.

Andelen ungdomar som placeras på ungdomsplats tenderar också att minska: under verksamhetens första år hade ca tre fjärdedelar av ungdomarna i uppföljningsansvaret en ungdomsplats; 1985/86 var det ca två tredjedelar. Fördelningen mellan olika arbetsgivare visar vid en jämförelse över åren 1984–1987 att andelen ungdomsplatser hos enskilda arbetsgivare minskar medan den hos kommunala/landstingskommunala arbetsgivare ökar. Första verksamhetsåret 1983/84 var könsfördelningen mellan ungdomarna i uppföljningsansvaret nästan jämn. Under de följande åren har emellertid flickornas andel ökat till nästan två tredjedelar 1986/87.

Numera består mer än hälften av ungdomarna i uppföljningsåtgärder av studieavbrytare från gymnasieskolan eller av dem som tackat nej till erbjuden plats i gymnasieskolan.

Enligt en undersökning som SÖ gjorde 1985 fortsätter en tredjedel av ungdomarna i uppföljningsansvaret till reguljär utbildning, en tredjedel får arbete och en tredjedel fortsätter till annan verksamhet, bl.a. andra arbetsmarknadsåtgärder.

En flexiblare användning av bidrag till vissa uppföljningsåtgärder öppnades när riksdagen vid behandlingen av 1987 års budgetproposition beslöt att statsbidraget för ungdomsplatser och utbildningsinslag skulle kunna omvandlas till utbildningsplatser åt ungdomar i uppföljningsansvaret. Det kallas DELTA-försöket och omfattar 500 årselevplatser.

Sammanfattningsvis går utvecklingen inom uppföljningsansvarets åtgärder mot att en större andel ungdomar omfattas av vägleddnings- och utbildningsåtgärder och en minskande andel får ungdomsplatser. På ungdomsplatserna tenderar den unge att stanna längre. För fr.a. pojkarna kan en ungdomsplats leda till arbete eller till att den omvandlas till lärlingsplats. För flickornas vidkommande blir fortsättningen oftare förlängd ungdomsplats och därefter övergång till ungdomslag, om insatserna inte har resulterat i fortsatt utbildning.

Riksrevisionsverket (RRV) redovisar i rapporten "Kommunernas uppföljningsansvar för ungdomar under 18 år" (Dnr 1985:609) en undersökning av ungdomar inom uppföljningsansvaret. Trots att RRV rent allmänt sett menar att det kommunala uppföljningsansvaret fungerar väl, anser RRV att verksamheten inte tillräckligt uppmärksammar ungdomarnas skilda förutsättningar och behov i ett medvetet planeringstänkande som borde vara utgångspunkten för uppläggningen och dimensioneringen av olika insatser i kommunernas uppföljningsverksamhet. RRV redovisar och delar den kritik som av SÖ,länsskolnämnder och enskilda kommuner riktas mot statistik- och avrapporteringssystemet för uppföljningsåtgärderna. RRV understryker vikten av att ett nytt statistik- och informationssystem utvecklas för att bl.a. bättre kunna beskriva flöden mellan olika typer av sysselsättning, ungdomarnas bakgrund och behov.

Statsbidragsfrågor

RRV för fram förslag om schablonisering av statsbidraget. Förutsättningarna härför är att verksamheten följs upp, redovisas och utvärde-

ras. Detta förutsätter i sin tur ett utvecklat statistik- och avrapporteringssystem, enligt RRV.

Uppdraget

Sedan halvårsskiftet 1983 då det nuvarande åtgärdsprogrammet för det kommunala uppföljningsansvaret infördes har samhällsbilden i många avseenden förändrats på ett för uppföljningsverksamheten avgörande sätt. Arbetslösheten, särskilt bland ungdomar, kulminerade det året och har sedan dess drastiskt sjunkit, delvis till följd av aktiva arbetsmarknadsåtgärder men förför allt på grund av en gynnsammare arbetsmarknad. Samtidigt har en allt större andel ungdomar, f.n. 97 procent sökt till gymnasiala utbildningar direkt efter grundskolan. Jag har i det föregående redovisat några av de effekter detta har haft för uppföljningsverksamhetens del.

Den framtida utvecklingen, som redan nu kan skönjas, är, att arbetsmarknaden kommer att ställa allt högre krav på kompetens och att det är nödvändigt att skolan utvecklas och förnyas i takt med samhället. Detta påverkar också situationen för ungdomarna inom uppföljningsansvaret.

Inom hela gymnasieskolan pågår f.n. försöksverksamhet och utvecklingsarbete som kommer att ligga till grund för en ny läroplan för gymnasieskolan i början av 1990-talet. Inom gymnasieskolans yrkesutbildning startar hösten 1988 en bred försöksverksamhet som en följd av riksdagens beslut men anledning av propositionen 1987/88:102 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan (UbU 31, rskr 366).

Ytterligare en viktig faktor som påverkar all planering av ungdomars utbildning och arbete inför 1990-talet är de minskande ungdomskullarna under det kommande decenniet.

Jag vill i detta sammanhang också erinra om riksdagens beslut med anledning av propositionen (1987/88:105, AU 17, rskr 364, UbU 34, rskr 365) om jämställdhetspolitiken inför 90-talet. Dessa riktlinjer bör, bl.a. mot bakgrund av den ökade andelen flickor i uppföljningsåtgärder, beaktas av utredaren.

Utredaren bör mot denna bakgrund och med beaktande av min redovisning i det föregående pröva om nuvarande målsättning för den kommunala uppföljningen behöver förändras. Utredaren bör därvid förutsättningslöst pröva om samhällsutvecklingen förändrat förutsättningarna för statsbidrag till en fristående organisation av det kommunala uppföljningsansvaret.

En viktig utgångspunkt för utredaren är att samhället har ett ansvar för att ungdomar får en sådan grundutbildning att de får ett fast fotfäste på arbetsmarknaden, att de kan bli aktiva samhällsmedborgare och kan skapa sig ett meningsfyllt liv i övrigt.

Utredarens analys bör utgå från de nuvarande utbildnings- och arbetsmarknadsåtgärderna och de förändringar som sedan 1980 har skett i åtgärderna för arbetslösa ungdomar under 20 år. En sådan analys bör dels bygga på dokumenterade erfarenheter av verksamheten under de gångna åren, dels på aktuella undersökningar av ungdomarna i kommunernas uppföljningsansvar med särskild hänsyn tagen till deras olika behov.

Som en följd av denna analys bör utredaren överväga om de nuvarande åtgärdernas utformning och organisation är ändamålsenliga. Statsbidragssystemet bör i anslutning härtill också ses över.

Till de eventuella förändringar i verksamheten som utredaren föreslår bör också kopplas förslag till riktlinjer för ett förbättrat statistik- och informationssystem. Utredaren bör därvid bl.a. ta del av SÖ:s och statistiska centralbyråns hittills uppnådda resultat. Det är angeläget att ett nytt informationssystem bygger på en effektiv och för kommunernas administration rimlig avrapportering om ungdomarnas arbetslöshetssituation och flödena mellan olika åtgärder.

Det kommunala uppföljningsansvaret är en del av samhällets insatser för att ge alla ungdomar så goda förutsättningar som möjligt att klara övergången till vuxenlivet och den reguljära arbetsmarknaden. Det är viktigt att behovet av samordning med de insatser som görs för ungdomar i den närmast följande åldersgruppen beaktas.

Utredaren bör därför överväga om den nuvarande ansvarsfördelningen för ungdomar under 20 år mellan skolans och arbetsmarknadens resp.

myndigheter bör omprövas. Mot bakgrund av vad jag tidigare anfört om arbetsmarknadens höjda kompetenskrav bör en framtida ansvarsfördelning kunna utgå från om ungdomarna har eller inte har fullgjort en gymnasial utbildning.

Jag är emellertid också medveten om att alla ungdomar inte kan förutsättas skaffa sig en gymnasial utbildning direkt efter grundskolan. Också dessa ungdomar måste kunna erbjudas en meningsfull verksamhet. Det är viktigt att detta beaktas vid en eventuellt förändrad ansvarsfördelning. Ambitionsnivån för dem skall vara densamma som för alla andra ungdomar under 20 år: att ge förutsättningar för individuell utveckling och yrkesförberedelse.

Grundläggande för utredarens överväganden om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna skall vara att gränsdragningen myndigheterna emellan bör klargöras samt att samordningen och samarbetet dem emellan förbättras.

Ramar för utredarens arbete

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter, organisationer och statliga kommittéer.

För utredarens arbete gäller direktiven (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagens inriktning och konsekvenser.

Uppdraget skall redovisas senast 31 december 1989.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att göra en översyn av åtgärder avseende det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar som efter grundskolan varken går i utbildning eller har reguljärt arbete.

att besluta om sakkunniga, referensgrupper, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Skola–Arbete–Utredningen *Bilaga 2*
(U 1988:11) 1989–01–19 Dnr 12/88

Till chefen för arbetsmarknadsdepartementet

Förslag från arbetsmarknadsstyrelsen till förändring av ungdomsgarantin

---

A 6482/88

Sammanfattning av mina synpunkter

Det bör fastställas en övergripande samhällelig ungdomsgaranti avseende ungdomars utbildning och arbete som inte enbart är knuten till vissa åtgärder. Det är viktigt med ett samordnat ansvarstagande för målen för samhällets utbildnings- och sysselsättningsgaranti för ungdomar även när det gäller åtgärder för 18- och 19-åringar, isynnerhet de som inte har någon fullföljd gymnasial grundutbildning. Önskvärt att inskolningsplatser och ungdomsplatser får samma grad av statsbidragstäckning. Det får inte bli en majoritetsandel flickor som i sista hand måste erbjudas särskilda inskolningsplatser. Detta gäller också invandrar- och flyktingungdomar. Introduktion och inskolning bör göras av en särskild handledare på arbetsplatsen.

Allmänt

Den 1 augusti 1988 förordnades jag som särskild utredare för översynen (U 1988:11) av det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar. Direktiven (U 1988:37) har utformats i samråd mellan cheferna för utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementen. Utredningen kallar sig Skola–Arbete–utredningen. Utredningen biträds av två sekreterare, en från vardera utbildningsdepartementet och arbetsmarknadsdepartementet samt av experter från civildepartementet, skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och socialstyrelsen. En referensgrupp, bestående av

arbetsmarknadens parter, Svenska kommunförbundet och Elevorganisationen har knutits till utredningen.

En viktig utgångspunkt, enligt direktiven, är att samhället har ett ansvar för att ungdomar får en sådan grundutbildning att de får ett fast fotfäste på arbetsmarknaden, att de kan bli aktiva samhällsmedborgare och att de kan skapa sig ett meningsfyllt liv i övrigt. Jag uppfattar denna formulering som central för samhällets särskilda utbildningsgaranti för ungdomar och återkommer till denna senare.

Det kommunala uppföljningsansvaret, som uppdraget avser, omfattar alla 16–17-åringar som inte befinner sig i utbildning eller inte har något reguljärt arbete. I uppdraget ingår emellertid också att beakta behovet av samordning med de insatser som görs för ungdomar i den närmast följande åldersgruppen, 18–19-åringarna, som inte har någon fullföljd gymnasial utbildning och som är arbetslösa.

Direktiven ålägger utredaren att överväga om nuvarande ansvarsfördelning för åtgärder för dessa ungdomar under 20 år bör omprövas. En framtida förändrad ansvarsfördelning bör, enligt direktiven, i så fall kunna utgå från om ungdomarna har eller inte har fullgjort en gymnasial utbildning. Detta understryker den vikt regeringen lägger vid att ungdomar har en gymnasial grundutbildning, något som chefen för arbetsmarknadsdepartementet också betonar i den nyss framlagda budgetpropositionen (prop. 1988/89:100, bil. 12).

Alla ungdomar kan emellertid inte förutsättas skaffa sig en gymnasial utbildning direkt efter grundskolan. Ambitionsnivån för dessa ungdomar, framhålls det i direktiven, skall vara densamma som för alla andra ungdomar under 20 år: att ge förutsättningar för individuell utveckling och yrkesförberedelse. Även dessa ungdomar måste således kunna erbjudas en utvecklande och meningsfull verksamhet. Det är viktigt att detta beaktas, påpekas det i direktiven, om förslag om en eventuell förändrad ansvarfördelning blir resultatet av utredningens överväganden (Dir. U 88:37 s. 5 och 6).

Ungdomsgarantins nuvarande utformning (s.3–4)

Idag är det 90-talets minskande ungdomskullar och regionala obalanser som står i fokus för samhällsdebatten men också höjda kompetenskrav i förening med risk för ökad utslagning av dem som har bristfällig utbildning.

Några av de viktigaste hörnstenarna i samhällets ungdomsgaranti, nämligen de som avser ungdomars utbildning och arbete, växte fram under slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet. Åtgärderna präglades av den då rådande arbetslösheten som sammanföll med att tonårskullarna ökade med 20–30 procent under 1980-talets första hälft. Den uttalade ambitionen var då som nu att samhället har ett speciellt ansvar för de ungas utbildning och arbete, att en gymnasial grundutbildning är ett nödvändigt led i samhällets utbildningsgaranti som en förutsättning för ett fast fotfäste på arbetsmarknaden och att förebyggande insatser är särskilt viktiga när det gäller unga människor. I de uttalanden och beslut som riksdagen gjort under 1980-talet har detta synsätt präglat bl.a. ungdoms-, regional- och arbetsmarknadspolitiken.

Dessa principer har varit vägledande när direktiven till Skola-Arbete-utredningen har utformats av cheferna för utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementen. Viljan att anlägga en helhetssyn på åtgärder för ungdomar under 20 år, vikten av att de får en gymnasial grundutbildning som ger både personlighetsutveckling, medborgarkunskap och en fast fot på arbetsmarknaden samt omsorgen om allas rätt till en meningsfylld sysselsättning präglar direktiven.

Enligt skollagen skall kommunen hålla sig underrättad om hur 16- och 17-åringarna är sysselsatta och se till att ge alla ungdomar en meningsfylld sysselsättning. I tillämpningsförordningar, t.ex. gymnasieförordningen och statsbidragsförordningen för den kommunala uppföljningen, regleras åtgärderna. Dessa, som kan vara ungdomsplatser men också olika utbildningar, skall samordnas i långsiktiga individuella planer som sträcker sig ända till 18-årsgränsen och som omprövas minst var tionde vecka.

För 18–19-åringarnas del är ungdomsgarantin f.n. mera renodlat åtgärdsstyrd. I lagen (1983:1070) om ungdomslag finns bl.a. bestämmelser

som ålägger kommunerna att i sista hand anordna sysselsättning i form av ungdomslag för ungdomar som inte kan få arbete på annat sätt.

Förslag till ungdomsgaranti (s. 6–9)

Jag noterar med tillfredsställelse att AMS föreslår att ungdomarna stimuleras till fortsatt utbildning. Det är då viktigt att, som jag har framhållit i det föregående, de ungdomar som inte har en fullföljd gymnasieutbildning, erbjuds möjlighet att i först hand avsluta en sådan. Denna ger den samhälls- och medborgarkompetens samt de kommunikationsfärdigheter som är så nödvändiga i dagens samhälle och som utgör en förutsättning för att individen skall kunna tillgodogöra sig fortsatt utbildning, såsom exempelvis olika former av vuxenutbildning inom komvux och AMU liksom även personalutbildning inom företagen.

Den förlängda söktiden som föreslås borde ge möjligheter till en grundlig inventering även av ungdomarnas utbildningsbehov. Ofta har ungdomarna under någon tidigare period i uppföljningsansvaret upprättat en individuell handlingsplan och jag vill här understryka det angelägna i att man i detta sammanhang knyter an till och vidareutvecklar en sådan plan. Jag kommer att i mitt utredningsarbete kartlägga möjligheterna till samarbete i detta avseende mellan den kommunala uppföljningsverksamheten och arbetsförmedlingen.

Det vore också önskvärt att de nya bestämmelserna för inskolningsplatserna utformas så att de ger utrymme för ett flexibelt utnyttjande av dessa så att man exempelvis skulle kunna varva utbildning och inskolningsplatser. Jag är medveten om att detta skulle kunna bli aktuellt huvudsakligen för de s.k. särskilda inskolningsplatserna.

Jag ställer mig i huvudsak positiv till AMS' förslag att helt övergå till systemet för inskolningsplatser när det gäller sysselsättningsåtgärder för 18–19-åringarna. Fördelarna med detta systems möjligheter att utnyttja hela den öppna arbetsmarknaden är uppenbara liksom åtta timmars arbetsdag. Den större överensstämmelsen med ungdomsplatserna för 16–17-åringarna (arbetstid, avtalsslutande parter m.m.) måste, som AMS också påpekar, betraktas som en stor fördel av arbetsgivarna.

Ytterligare en samordningsvinst skulle kunna skapas om en större överensstämmelse kunde åstadkommas mellan de två nämnda åtgärdernas grad av statsbidragstäckning. Chefen för utbildningsdepartementet har i årets budgetproposition i samband med sin redovisning av anslaget B 19. Bidrag till åtgärder inom kommunernas uppföljningsansvar anmält att en omprövning av statsbidragstäckningen av ungdomsplatserna har aktualiserats. I sin skrivelse pekar AMS bl.a. på att arbetsmarknadsåtgärdernas olika subventionsgrad är förvirrande för arbetsgivarna och att detta försvårar utläggningen av åtgärderna. Jag ansluter mig till denna bedömning och förordar att inskolningsplatser och ungdomsplatser ges samma statsbidragstäckningsgrad.

Jag har erfarit att det har varit svårare att få fram inskolningsplatser för flickor än för pojkar inom det privata näringslivet, ett förhållande som också speglar situationen på arbetsmarknaden totalt. Jag utgår från att arbetsmarknadsministern, liksom hittills, tar till vara alla till buds stående möjligheter att även inom ramarna för arbetsmarknadsåtgärder bryta könsrollsbarriärerna på arbetsmarknaden.

Dessa ansträngningar bör därför också inriktas mot att det inte blir en större andel flickor än pojkar som i sista hand måste erbjudas de föreslagna särskilda inskolningsplatserna. Detta gäller också invandrar- och flyktingungdomar.

Jag vill vidare understryka vikten av att det verkligen sker en introduktion och inskolning av en handledare på arbetsplatsen. Jag vill erinra om att riksdagen lade stor vikt vid denna aspekt när införandet av ungdomslagen behandlades. Handledning är också särskilt viktigt för flickor på arbetsplatser inom traditionellt manliga yrkesområden.

Avslutningsvis vill jag, utan att därmed föregripa mina egna överväganden och förslag i denna utredning, framhålla att det bör vara samhället som i sista hand står som garant för ungdomars utbildning och ar-

bete. En sådan garanti bör, enligt min mening, inte vara knuten till enbart en eller ett fåtal konkreta åtgärder utan också vara fastlagd på ett mera övergripande plan.

Stockholm den 19 januari 1989

Marita Bengtsson
Särskild utredare för
Översyn av det kommunala uppföljningsansvaret för ungdomar (U 1988:11)

Bilaga 3

Arbetsmarknadsmyndigheternas respektive skolans ansvar för arbetslös ungdom under 1900-talet

Innehållsförteckning

1 Allmänt

1.1 Sammanfattning

1.2 Inledning

2 Aktiv arbetsmarknadspolitik

2.1 Framväxt och tillämpning av idéer

2.2 Arbetslinjen i svensk arbetsmarknadspolitik

2.3 Samverkan skola–arbetsförmedling

2.4 Vägledning

3 Ett nytt ansvar för skolan: Ungdomars övergång från grundskola till gymnasieskola och/eller arbete. Utveckling 1970–1989

3.1 Utveckling av skolans syo och arbetslivskontakter samt ett nytt uppföljningsansvar 1970–1979

3.2 Gymnasieskolans ökade betydelse för att motverka ungdomsarbetslöshet

3.3 Det kommunala uppföljningsansvaret får ett eget åtgärdssystem 1980–1989

3.4 En gymnasieskola för alla

3.4.1 Ökad dimensionering

3.4.2 Lokalt arbetsmarknadsanpassade kurser

3.4.3 En flexiblare gymnasieskola

3.4.4 Ansvars- och samordningsfrågor

Arbetsmarknadsmyndigheternas respektive skolans ansvar för arbetslös ungdom under 1900–talet

1 Allmänt

1.1 Sammanfattning

Antalet ungdomar utan gymnasieutbildning och arbete har varierat och betingats av demografiska faktorer, av utbildningsväsendets dimensionering och av konjunkturväxlingarna. Utgångspunkten för min redovisning i det följande blir hur mål och huvudmannaskap förändrats under detta århundrade samt hur man på olika sätt har försökt främja de s.k. arbetslösa ungdomarnas integration i den reguljära utbildningen.

Den aktiva arbetsmarknadspolitiken utgör en viktig del i den svenska modellen för välfärdsskapande ekonomisk politik. Arbetslinjen inom arbetsmarknadspolitiken är särskilt viktig när det gäller ungdomar. I stället för att de erhåller ett passivisserande ekonomiskt stöd vid en arbetslöshetssituation erbjuds ungdomarna vägledning, utbildning och möjlighet till arbete genom en åtgärd. Målet är att ge ungdomarna möjlighet till utveckling genom deltagande i samhälls– och yrkeslivet samt till egen försörjning. Detta åtgärdssystem har utvecklats under hela 1900–talet.

Ända till 1970 hade arbetsmarknadsmyndigheterna det totala ansvaret för de arbetslösa ungdomarna. Detta innebar att arbetsmarknadsmyndigheterna ofta fick ta initiativ till både utbildning och sociala insatser.

Samtidigt som skolplikten försköts upp i åldrarna och allt fler fortsatte i frivillig vidareutbildning ökade kraven på skolans helhetsansvar för ungdomarna.

De reformer som initierades inom skolan i början på 1970–talet präglades av arbetsmarknadssituationen för ungdomar och tog intryck av de erfarenheter som vunnits av arbetsmarknadsmyndigheternas långa erfarenhet av arbetslös ungdom.

Det kan sammanfattas sålunda:

★ *skolväsendets nya ansvarstagande för ungdomar även utanför utbildningsväsendet;*
★ *ansvaret förskjuts från grundskola till gymnasieskola och betoningen flyttas från arbetslivsorientering via uppsökande uppföljning och vägledning till åtgärder i form av gymnasial utbildning;*
★ *ansvaret förskjuts från arbetsmarknadsmyndigheter till skola med allt starkare tonvikt på gymnasial utbildning som vägen till arbete*
★ *kommunerna ansvarar för ungdomarnas frihet att välja mellan utbildning och arbete;*
★ *en gymnasieskola för alla genom ökad dimensionering, organisatoriska åtgärder och ett förändrat arbetssätt.*

1.2 Inledning

Utdrag ur Berättelse angående Stockholms stads arbetsförmedling jämte statistisk öfversikt rörande verksamheten under år 1909:

> "Hvad de minderåriga angår, har Arbetsförmedlingen äfven under redogörelseåret bemödat sig om att för deras räkning anskaffa passande arbetstillfällen.
>
> Särskildt har man å den manliga expeditionen lagt sig vinn om att förmå gossarna att taga anställning såsom lärlingar inom hantverk och industriella yrken. Springgosseplatser hafva utbjudits först i andra rummet, alldenstund samhällets gifvetvis bäst betjänas, om ungdomen tidigt väljer ett bestämdt yrke till lefnadsbana. Denna gren af förmedlingsarbetet har delvis utöfvats i samverkan med Stadens folkskolor, med hvilka vissa närmare öfverenskommelser för ändamålet träffats."

"Rörande de sökandes ålder är bl.a. att märka, att å den manliga afdelningen 435 varit yngre än 15 år och å den kvinnliga afdelningen 166."

"På den manliga afdelningen har ett fåtal gossar anmält sig för lärlingsplatser, medan flertalet frågat efter anställningar som springpojkar. Gossarna tycks i regel hafva en afgjord motvilja för det praktiska arbete, industrien och hantverket erbjuda. En faktor, som i detta sammanhang bör tagas med i beräkningen, är våra ännu tyvärr föga väl ordnade lärlingsförhållanden. För öfvrigt torde det vid undervisningen i våra skolor ej nog kunna pointeras vikten af, att ungdomen ägnar sig åt något bestämdt yrke, så att barnens håg och kärlek väckas till ett visst handtverk eller yrke. Barnen måste få klart för sig, att det visserligen rörliga lif och den biinkomst, som understundom kan vara förenad med en springpojkeplats, i allmänhet ej medför någon framtid. Erfarenheten visar nämligen, att, om en springgosse skött sin syssla oklanderligt några år och gör framställning om högre veckopenning, chefen ofta nog meddelar honom, att han ej kan aflöna dyrare arbetskraft för sådana sysslor eller ock att han är för gammal för platsen. Ynglingen skall då söka annan anställning. Något yrke har han ej lärt, hvarför han tar plats som dräng i affär, butik, restaurant eller dylikt. När han nått en ålder af cirka 25 år, anses han äfven där af vederbörande principal för gammal. Hvad är då att göra? Det stora flertalet får inregistrera sig i grofarbetarnes led. Högst få är de, som från springpojksklasser avancera till högre befattningar hos en arbetsgifvare."

Vi kan utläsa av ovanstående att arbetsförmedlingen redan 1909 försökte förmå de arbetssökande ungdomarna att se värdet av en yrkesutbildning genom t.ex. lärlingsanställning liksom att man samverkade med skolan i förmedlings- och vägledningsarbetet.

2 Aktiv arbetsmarknadspolitik

2.1 Framväxt och tillämpning av idéerna

"Vi behöver stanna upp ibland och tänka efter i vilket sammanhang och i vilket syfte vi utför vårt jobb. Erinra oss den idémässiga bakgrunden till vår gemensamma strävan. För det är idéerna som förklarar, styr och stärker oss i vårt dagliga "myrarbete" - som också är "örnarbete". En visionär uppgift som förverkligas i de många vardagliga handlingarna.

Framväxten och tillämpningen av idéerna om den aktiva arbetsmarknadspolitiken som en del - en i viss mån marginell men ändå avgörande viktig del i den svenska modellen för välfärdsskapande ekonomisk politik har varit och är en förutsättning för allas rätt till arbete", ett utdrag från inledningen av Tord Leimars bok Återblick - Några hågkomster och hållpunkter från arbetsmarknadsverkets historia, utgiven vid AMS 40-årsjubileum 1988.

Han fortsätter; "arbetsförmedlingen som en mötespunkt för efterfrågan och utbud av arbetskraften är en grundläggande förutsättning, ett verktyg för den aktiva arbetsmarknadspolitikens konkreta förverkligande."

2.2 Arbetslinjen i svensk arbetsmarknadspolitik

I regeringens proposition 1988/89:109 om ny inriktning av arbetsmarknadspolitiska åtgärder för unga framhålls arbetslinjen inom arbetsmarknadspolitiken som särskilt viktig när det gäller ungdomar. Det innebär att ungdomarna erhåller lön eller bidrag för en motprestation i form av yrkes- eller skolarbete. Samhället vill på detta sätt ge alla ungdomar en möjlighet att delta i arbets- och samhällslivet och inte vid arbetslöshet endast ge ungdomarna kontantstöd för sin försörjning.

Redan 1919 tillskriver Göteborgs arbetarkommun och Ernst Wigfors socialdemokratiska partistyrelsen med ett förslag till ekonomiskt handlingsprogram. En punkt lyder; "Rätten till arbete för alla samhällets medborgare erkännes. Säkerhet mot arbetslöshet beredes sålunda i främsta rummet genom att samhället skaffar de arbetslösa arbete till

inom yrket gällande lön. Först i andra hand tillgripes understöd åt arbetsvilliga arbetslösa".

Arbetslinjen i svensk arbetsmarknadspolitik kom således till uttryck redan för 80 år sedan!

För att belysa framväxten av den svenska arbetsmarknadspolitiken, särskilt med avseende på ungdomar vid deras övergång från skola till arbete, återger jag i det följande utredningsförslag vad gäller utveckling av förmedlingsverksamhet, metoder, åtgärder och resurser.

I *"Förhandlingar vid arbetsförmedlingskonferens inom socialstyrelsen december 1919"*, kan man i §7 läsa om "Den offentliga arbetsförmedlingen och den s.k. partiella (fysiskt och moraliskt defekta) arbetskraften."

Man erinrar om att Kungl. Maj:t uppdragit åt socialstyrelsen att inkomma med yttranden beträffande frågan om vidtagande av åtgärder för den s.k. partiella arbetskraftens bättre utnyttjande. Citat; "Möjligheten att förmedla arbete åt den fysiskt defekta arbetskraften väsentligen vore beroende av huruvida den arbetssökande erhållit utbildning inom ett fack, där den defekthet, varom i varje särskilt fall vore fråga, utgjorde minsta möjliga hinder för arbetets utförande. Beträffande den moraliskt defekta arbetskraften framhölls att arbetsförmedlingen härvidlag hade en synnerligen ömtålig och ansvarsfull uppgift. Det gällde att uppsöka sådana arbetsgivare, som kunde väntas visa förståelse för individer av hithörande slag."

och i §8 "Den offentliga arbetsförmedlingen och yrkesvalet" anför man

"Frågan om att arbetsförmedlingen i samförstånd med skolan vid den åldern,då dessa sluta folkskolan hade aktualiserats genom den reform av yrkesundervisning som beslutats av 1918 års riksdag. Det ålåg därvid arbetsförmedlingen att sedan de unga bestämt sig för ett visst yrke, placera ut dem hos yrkesidkare där de kunde erhålla praktisk utbildning jämsides med den teoretiska undervisningen i lärlingsskolan."

Statens arbetslöshetskommissions berättelse 1925–1934. Utdrag – "Sammanfattning av förhållandena före år 1925.

"Arbetslöshetshjälp under särskilda former åt unga arbetslösa förekom icke perioden 1914–1924 i annan mån än att dessa företrädesvis hänvisades till kurser, som bedrevos i samband med understödsverksamhet."

"Redan i de anvisningar för kommunala hjälpkommittéer som kommissionen år 1914 utfärdade, erinrades om angelägenheten av att de arbetslösa, som ej kunde erhålla produktivt arbete, finge använda sin lediga tid på ett för deras framtida verksamhet utbildande eller eljest nyttigt sätt. Vad särskilt männen anginge syntes teknisk och annan yrkesutbildning vara att förorda, för kvinnornas del kunde sömnad, matlagning o.dyl. komma ifråga." Fr.o.m. 1931 var kursverksamheten inriktad på praktisk utbildning och i förhållandevis ringa omfattning.

Skyldighet för arbetslös som åtnjöt arbetslöshetshjälp med statsbidrag, att deltaga i för arbetslösa anordnade kurser inskrevs i *1916 års hjälpkungörelse.*

I *1922 års hjälpkungörelse* föreskrevs att för understödstagare som ej deltog i kurs som anordnats för att bereda arbetslösa utbildning skulle understödet dras in. "Den kursverksamhet som anordnades på grund av dessa bestämmelser, åsyftade – samtidigt som den utgjorde en med motprestationsarbete likartad anordning – att skänka deltagarna ett visst mått av utbildning. Det åvilade kursdeltagarna skyldighet att, så snart arbete å den öppna arbetsmarknaden erbjöds, antaga dylikt arbete."

I samband med Kungl. Majt:s beslut rörande ungdomsarbetslöshetssakkunnigas förslag vidgades hjälpformen avsevärt fr.o.m. 1932. De s.k. yrkesbetonade kurserna, som tidigare rymt undervisning i allmänbildande ämnen i betydande omfattning, började i allt större utsträckning bli verkliga yrkeskurser. De fick karaktären av allmänna reparationskurser i de vanliga skolämnena modersmål, räkning, välskrivning, medborgarkunskap och hembygdskunskap. Ibland även gymnastik och idrott. Totalt ca 25–35 kurstimmar per vecka.

Deltagande i en kurs gjordes alltmer till en verklig motprestation för erhållande av arbetslöshetsunderstöd. Man utökade den praktiska undervisningen samtidigt som man avpassade kurserna med hänsyn till näringslivets behov av arbetskraft och inriktades på utbildning för vissa speciella yrken t.ex. verkstads- och byggnadsarbete.

1932 deltog 4 700 och 1934 deltog 5 000 ungdomar. Därefter gick antalet tillbaka då arbetslösheten minskade. "Sommartid inskränktes verksamheten för att sätta ungdomarna i tillfälle att konfronteras med arbetsmarknaden som denna tid av året bjöd på rikligare arbetstillfällen än eljest."

Ernst Wigfors utvecklar 1932 idéerna om den fulla sysselsättningen i skriften "Har vi råd att arbeta?"

Arbetslöshetsutredningen, framlade *1934* ett betänkande II om åtgärder mot arbetslöshet (SOU 1935:6). I betänkandet framförs många idéer som pekar fram mot det som senare blev huvudingredienserna i insatser från samhällets sida för geografisk och yrkesmässig rörlighet, arbetsförmedlingens status, kompetens och utbyggnad, dess kunskap om och täckning av marknaden osv.

Efter tillkomsten *1934* av *lagen om offentlig arbetsförmedling* utfärdade socialstyrelsen 1936 en handbok för förmedlingen den s.k. "gröna boken". Där hänvisas till en cirkulärskrivelse som socialstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen hade sänt ut till de offentliga arbetsförmedlingarna 1929. I denna skrivelse heter det bl.a. ; "Vid förmedling av anställning åt minderårig arbetskraft eftersträvades att anvisa sådant arbete, vilket bereder icke blott arbetsinkomst utan såvitt möjligt jämväl tillfälle till en yrkesutbildning som kan vara till gagn för de ungas framtida utkomstmöjligheter."

Huvudrubriken i *arbetarrörelsens efterkrigsprogram 1944* med Ernst Wigfors som ordförande och Gösta Rhen bitr. ordförande lyder ;

- Full sysselsättning
- Rättvis fördelning och höjd levnadsstandard
- Större effektivitet och mera demokrati inom näringslivet

Punkt 8, en av 27 lyder – Effektiv arbetsförmedling och omskolning. Förbättrad yrkesutbildning och yrkesvägledning. Mera arbete åt partiellt arbetsföra.

Utdrag ur texten; "Även på längre sikt bör man underlätta en önskvärd rörlighet på arbetsmarknaden. Befolkningens stigande medelålder kommer annars lätt att ytterligare försvåra en anpassning efter växlan-

de arbetsmarknadslägen. Det måste också göras mycket mer än nu för att förbereda ungdomen för arbetslivet genom yrkesutbildning och yrkesvägledning. Yrkesvalet måste kunna ske fritt och på förnuftiga grunder och inte bestämmas av slump eller av ekonomiskt nödtvång. Och när det varje år blir allt färre ungdomar som kommer ut på arbetsmarknaden, är det viktigare än förr att vi tar väl vara på den unga arbetskraften."

Man tar i ovanstående upp samma problemområden som vi diskuterar 1989.

Statens arbetsmarknadskommission (1943–1946) ledd av landshövding Arthur Thomson. I betänkandet från utredningen (SOU 1947:24) träffar man troligen för första gången i officiellt tryck begreppet; *Aktiv arbetsmarknadspolitik.*

"Tendensen kan i korthet angivas så att man i de båda nämnda hänseendena – förmedlingsverksamheten och hjälpåtgärderna – icke nöjer sig med att vänta på utvecklingen, utan söker komma den ett stycke i förväg och – i den mån det nu är möjligt påverka den."

Samma år *1948* som det *nya Arbetsmarknadsverket* trädde i funktion utformade LO–ekonomen Gösta Rehn teorierna om den aktiva arbetsmarknadspolitiken i en artikel i tidskriften Tiden. I ett senare nummer behandlar LO–ekonomen Rudolf Meidner lönepolitikens dilemma vid full sysselsättning.

Rhen–Meidner modellen – Kombinationen av solidarisk lönepolitik, en återhållsam finanspolitik och en aktiv, rörlighetsbefrämjande arbetsmarknadspolitik – fick stor betydelse för utformningen av arbetsmarknadspolitiken som en socialpolitiskt förankrad del av den ekonomiska politiken.

2.3 Samverkan skola – arbetsförmedling

I *fortsättningsskolestadgan av år 1918* talas om att lärjungarna bör ges "behövlig ledning vid val av yrke" och att samverkan mellan skolan och arbetsförmedlingen bör ske för att lärjungarna ska vinna anställning

"inom arbetsområden, för vilka de kunna antagas äga de bästa förutsättningar".

År *1929* utsände *socialstyrelsen* och *skolöverstyrelsen gemensam cirkulärskrivelse* till skolmyndigheter och arbetsförmedlingsanstalter med en allmän uppfordran till samarbete beträffande yrkesvägledningsuppgifterna. Till denna skrivelse fogades två promemorior, den ena avsedd för lokala skolmyndigheter och undertecknad av skolöverstyrelsen och den andra avsedd för offentliga arbetsförmedlingsanstalter och undertecknad av socialstyrelsen. Enligt punkt 1 i det senare PM bör arbetsförmedlingsstyrelsen söka förbindelse med de lokala skolmyndigheterna för gemensamt dryftande av de lämpliga formerna för samarbete och på större orter bildande särskild *samarbetskommitté* som ska planlägga det organisatoriska samarbetet mellan skolmyndigheter och arbetsförmedling. Något konsekvent genomförande av det program som föreslagits innebar inte dessa organisationsförsök bl.a. på grund av hög ungdomsarbetslöshet som överskuggade all annan verksamhet. Det primära blev därför arbetsanskaffningsproblem.

2.4 Vägledning

Begreppet vägledning är i nutiden inom arbetsmarknadsverket och arbetsmarknadspolitiken synnerligen innehållsrikt.

Yrkesvägledningen uppstod i anslutning till skolungdomarnas inträde i arbetslivet och deras övergång till yrkesutbildning i form av yrkesskolekurser, lärlingsutbildning, annan upplärning på arbetsplatser eller fortsatt teoretisk skolgång.

Arbetsvägledningen är nu etablerad som en bred och resursstark funktion till hjälp åt yrkesobestämda, arbetshandikappade eller andra inte "platsförmedlingsfärdiga" sökande att finna, få och behålla ett arbete. Med vägledningssamtal och arbetspsykologiskt stöd, yrkesinformation och olika former av yrkes- och arbetsorientering samt yrkesutbildning som sina främsta instrument, men även arbetstekniska hjälpmedel, numera ofta av mycket avancerat slag, anordningar på arbetsplatsen m.m. icke att förglömma.

Yrkesvägledning och ungdomsförmedling – samverkan med skolan.

Den 1 januari *1944* upprättades en *särskild sektion för ungdomsförmedling och yrkesvägledning* inom arbetsförmedlingsbyrån vis SAK, statens arbetsmarknadskommission, med Ejnar Neymark som chef för sektionen. Han blev sedermera chef för *yrkesvägledningsverksamheten som fick en egen byrå 1948.*

Att verksamheten var etablerad visar AMS första årsberättelse; Ungdomsförmedlingen hade bl.a. ca 80 000 ungdomar under 18 år inskrivna, ca 55 000 elever åhörde yrkesorienterande lektionsföredrag och, 30 000 elever fick enskild vägledning och 800 brev besvarades i radion. Yrkesupplysningsblad, AFY - aktuellt för yrkesvägledning och studiematerial utarbetades.

Frågan om yrkesvägledningens anknytning till arbetsförmedlingen respektive skolan samt behovet av samverkan mellan dessa institutioner aktualiserades i utredningar på 40-talet. Ejnar Neymark fick i uppdrag att för *1940 års skolutredning* lägga synpunkter på bl.a. detta. I bilaga V "Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke" (SOU 1946:43) förordar han att yrkesvägledningsverksamhetens centrala ledning skall ligga på det centrala arbetsmarknadsorganet och fungera i nära samverkan med skolöverstyrelsen. Han fortsätter:

"För yrkesvägledningen i folkskolan föreslås att intresserade lärare skall åtaga sig förberedande anlags- och yrkesorientering och fungera som kontaktmän för ungdomsförmedlingens yrkesvägledare. För högre skolor föreslås skolkuratorer med yrkesvägledningsuppgifter, anställda hos arbetsförmedlingen men fungerande i skolan.

En lämplig lärare bör utses till en viss skolas eller skoldistrikts specielle representant i frågor som rör yrkesvägledning i folk- och fortsättningsskola. Läraren frigörs delvis från undervisningsskyldighet - Yrkesvalsläraren!

Ungdomsförmedlingarna bör komplettera lärarna genom att ha lektioner i klasserna för att tillföra ungdomarna sin kunskap. Detta arbete koncentreras till vårterminen. Ungdomsförmedlingens yrkesvägledare bör framförallt ägna sig åt slutmomentet, att hjälpa den unge att utstaka en lämplig yrkesutbildningsväg och uppträda som den unges före-

språkare för att få yrkesutbildning, praktikant–elevplats eller lärlingsplats samt socialt och ekonomiskt stöd.

Man diskuterade även frågan om att skolan skall ta över detta ansvar. Mot detta stod den utvecklingspsykologiska erfarenhet om yrkesvalsmognad. Före 15–16 års ålder kan den unge i allmänhet inte anses mogen för mer definitiva ställningstaganden beträffande valet av yrke och utbildningsväg. Och vid det laget har folkskolan i allmänhet inte längre kontakt med sina elever eller några möjligheter att arbeta med dem.

Varför då inte inordna hela ungdomsförmedlingsapparaten med yrkesvägledning och allt inom folkskoleorganisationen?

Mot detta står styrkan i att yrkesvägledande och ungdomsförmedlande organ står i omedelbar och naturlig kontakt med de arbetsförmedlande och arbetsmarknadsreglerande organen i övrigt.

Det får i stället bli en rationell *arbetsfördelning* mellan skola och ungdomsförmedling och ett intimt *samarbete* såväl lokalt som centralt mellan respektive organisationer.

Läroverksungdomens yrkesvägledning; Den bästa lösningen vore säkerligen dock, om de högre skolorna efterhand utrustades med sociala kuratorer och om dessa bl.a. också finge till uppgift att hjälpa till med diverse yrkesvägledningsuppgifter och fungera som en slags kontaktmän mellan ungdomen och skolan å ena sidan och ungdomsförmedlingen och dess yrkesvägledning å andra sidan.

Ungdomsförmedlingen bör kunna påta sig ansvaret för yrkesvägledningen i de högre skolorna om skolan bidrar genom att planera och organisera Af:s lektioner. I aburitentklassen bör olika former av informationsmaterial tillgodose elevernas behov. Enskild vägledning endast i enstaka fall.

Radion – bör bli ett av de viktigaste hjälpmedlen för att nå landsbygdens ungdomar med information genom yrkesorienterande program. SKOL–radioverksamheten bör utnyttjas. Det är även viktigt att komma till tals med föräldrar för att ge yrkesinformation."

I linje med dessa idéer utvecklades vägledning samt studie- och yrkesorientering för skolungdomar inom de olika skolformerna. Ansvaret för och verkställigheten av verksamheten överfördes successivt till skolan samtidigt som man försökte finna former för samarbete och samverkan både organisatoriskt och praktiskt.

I proposition 1962:54 föreslogs praktisk yrkesorientering och en funktionär i skolan med ansvar för studie- och yrkesvägledning – *yrkesvalsläraren.*

Yrkesvalsläraren i grundskolan var fram till juli 1974 vid sidan av sin lärartjänst deltidsanställd hos AMS. Detta gäller fortfarande särskolans yrkesvalslärare.

Fram till 1970-talets början, då skolväsendet fick sin egen organisation och sina egna funktionärer för studie- och yrkesvägledning, ansvarade arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare för kollektiv och enskild yrkesvägledning i det högre skolväsendet parallellt med sin vägledningsfunktion för enskilda sökande, ungdomar eller vuxna, vid arbetsförmedlingen.

3 Ett nytt ansvar för skolan: Ungdomars övergång från grundskola till gymnasieskola och/eller arbete. Utveckling 1970 – 1989

3.1 Utveckling av skolans syo och arbetslivskontakter samt ett nytt uppföljningsansvar. 1970–1979

Under 1960-talet fram till början av 1970-talet utgjorde ungdomsarbetslösheten en relativt konstant andel av den totala arbetslösheten. När läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70) trädde i kraft år 1971 låg, ansvaret för alla arbetssökande och arbetslösa oavsett ålder ännu på arbetsmarknadsmyndigheterna. Att skolan skulle ha något ansvar för ungdomar *utanför* skolan far ett än så länge främmande synsätt. Signaler om att ungdomarnas arbetslöshet växte mer än de vuxnas började emellertid uppfattas.

År 1970 skrevs direktiven (U 1970:63) till utredningen om skolans inre arbete. I direktiven nämndes inte ungdomar som direkt efter grundskolan hamnade utanför både utbildningsväsendet och arbetslivet. Den enda formulering som kunde hänföras till denna grupp var omnämnandet av de s.k. *underpresterande* eleverna som lämnade grundskolan och som var otillräckligt förberedda både för yrkeslivet och fortsatta studier. I prop. 1971:34 om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola talades det om de socialt handikappade eleverna i skolan men ej om några ungdomar *utanför* skolan. År 1972 utexaminerades de första SYO-konsulenterna på SYO-linjen vid tre av landets lärarhögskolor. Den nya SYO-organisationen innebar att SYO-tjänster inrättades på grundskolan och gymnasieskolan med ansvar för studie- och yrkesorientering samt enskild vägledning. De tillhörde inte lärarorganisationen som de förutvarande yrkesvalslärarna i grundskolan. Dessa senare uppbar dessutom sedan tidigare arvode av AMS.

Vid denna tid hade uppmärksamheten i allt större utsträckning riktats mot ungdomsarbetslösheten. I 1973 års valrörelse lanserades i riksdagen för första gången uttrycket ungdomsgaranti i form av en utbildnings- och trygghetsgaranti. Förslagets innebörd var att ungdomarna var arbetslösa både på grund av bristande utbildning men också av sociala skäl. Tanken framfördes att skolan borde ha bättre möjligheter än arbetsförmedlingarna att hjälpa de allra yngsta arbetslösa. En ungdomsgaranti skulle dessutom inte enbart bestå av erbjudanden om utbildning eller sysselsättning utan den skulle också vara uppsökande. Motionen avslogs efter en livlig debatt men tanken var väckt och ungdomsgarantin togs upp i valrörelsen.

År 1974 tillsatte chefen för arbetsmarknadsdepartementet *Sysselsättningsutredningen*. I direktiven framhölls att ett viktigt område var utbildningen. Utbyggnaden av grundskolan, gymnasieskolan, den högre utbildningen och annan vuxenutbildning innebar att tidpunkten för ungdomens inträde i arbetslivet hade senarelagts. I direktiven nämndes att en bristande anpassning mellan näringsliv och utbildning hade skapat svårigheter för ungdomen på arbetsmarknaden och att detta var särskilt märkbart vid övergången mellan studier och arbete. Därför borde olika typer av insatser som underlättade ungdomens inträde i arbetslivet övervägas. Bland tänkbara åtgärder nämndes praktik, återkommande utbildning och lagstiftning om studieledighet.

Antalet arbetslösa ungdomar i åldrarna 16–19 hade vid denna tid ökat dramatiskt. Under hösten 1975 vidtogs en rad åtgärder för att möta ungdomsarbetslösheten. Arbetsförmedlingarna förstärktes, utbildningsmöjligheterna för ungdomar vidgades och statsbidragen för beredskapsarbeten gjordes förmånligare. Försök inleddes också med förbättrat samarbete mellan kommuner, skola och arbetsförmedling för att få en effektiv uppsökande verksamhet bland ungdom.

Det för uppföljningsverksamheten grundläggande beslutet fattades av riksdagen våren 1976 med anledning av förslagen i regeringens proposition 1975/76:39 om skolans inre arbete *(SIA-propositionen)*. Till grund för propositionen låg förutom SIA-utredningens betänkande även förslag från Sysselsättningsutredningen. Skolan som helhet betraktad måste bidra till att aktivt förebygga arbetslöshet hos ungdom, framhöll det föredragande statsrådet i propositionen. Riksdagsbeslutet innebar bl.a. också att skolan tillsammans med arbetsförmedlingen hade ansvar för att under två år följa alla ungdomar som slutade grundskolan, dvs. i princip åldrarna 16–17 år.

Regionala och lokala samverkansgrupper inrättades, de s.k. SSA-råden. Råden skulle, enligt SIA-besluten, vara ett forum för samverkan mellan skola, samhälle (bl.a. arbetsförmedling) och arbetsliv (arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer). Särskilda medel anslogs till SSA-rådens verksamhet och betydligt ökade medel tillfördes den uppföljande syon, som blev reguljär verksamhet.

Detta beslut illustrerar i sin tur hur snabbt utvecklingen hade fortskridit från år 1970, då direktiven (U 1970:63) om skolans inre arbete skrevs. Som jag nyss har påpekat nämndes inte de ungdomar som direkt efter grundskolan hamnade utanför både utbildningsväsendet och arbetslivet.

Under resten av 1970-talet och första hälften av 1980-talet fortsatte ungdomsarbetslösheten att öka snabbare än den totala arbetslösheten vid varje konjunkturdämpning.

I propositionen om ny läroplan för grundskolan (prop. 1978/79: 180, UbU 45, rskr 422) preciserades och utvidgades kommunernas ansvar för ungdomar till att omfatta *alla* ungdomar under 18 år. Det skulle gälla även i de fall då de redan en gång fått arbete (eller utbildning) men slutat det-

ta av någon anledning. Ingen skulle få falla ur det finmaskiga nätet. Riksdagens beslut i denna fråga innebar att skolan ålades följa upp alla ungdomar under 18 år i kommunen så att de inte hamnade i sysslolöshet. Den uppföljande syons uppgift var att ge dessa ungdomar möjlighet till antingen arbete, utbildning eller praktik.

3.2 Gymnasieskolans ökade betydelse för att motverka ungdomsarbetslösheten: korta kurser i ett system av återkommande utbildning samt direktiv för en mera flexibel gymnasieskola. 1974–1980

En arbetsgrupp, *gymnasieskolgruppen*, inom utbildningsdepartementet fick 1974 i uppgift att kartlägga problem och överväga åtgärder för utbildning m.m. för gruppen 16–19-åringar. Gruppens förslag i den i december 1975 överlämnade rapporten (Ds U 1975:18) Utbildning m.m. för 16–19-åringar inriktades i första hand på åtgärder för att förbättra möjligheterna till gymnasiala studier för de ungdomar som mindre väl tillgodosågs av utbildningen i gymnasieskolan.

Efter förslag av arbetsgruppen medgav regeringen i juni 1975 försöksverksamhet i fem kommuner i syfte att pröva såväl ett annorlunda gymnasialt kursutbud som en mer flexibel organisation, ändringar i intagningsförfarandet och förstärkt studie- och yrkesorientering.

Arbetsgruppen tog också initiativ till inrättandet av korta yrkesinriktade kurser i gymnasieskolan fr.o.m. budgetåret 1975/76. Dessa blev så småningom de s.k. SA-kurserna (SA = Studievägar och arbetsliv), 8 veckors orienteringskurser, samt korta yrkesinriktade specialkurser. Efter en trög start blev det en omfattande verksamhet.

Arbetsgruppens förslag jämte de synpunkter som LO i en skrivelse till regeringen lade fram i september 1975 om undervisningens samhällsanknytning och kopplingen till arbetslivet kom att ligga till grund för direktiven till gymnasieutredningen. Sysselsättningsutredningen påverkade också direktivens utformning.

Uppfattningen att utbildning kunde bidra till att minska arbetslöshet och därför hade betydelse för sysselsättningen kom till uttryck i direktiven (U 1976:10) till gymnasieutredningen. Som skäl för att göra gymna-

sieskolan attraktiv för fler ungdomar angavs i direktiven att många av de ungdomar som inte fortsatte i gymnasieskolan eller definitivt avbröt gymnasiestudierna riskerade att få en svag ställning på arbetsmarknaden och därmed återkommande arbetslöshet.

I tilläggsdirektiv (Dir U 1979:10) sades bl.a. att arbetsmarknaden för ungdomar hade förändrats, så att de ungdomsarbeten som tidigare fanns nästan helt hade försvunnit. "Ungdomarna måste i allt större utsträckning ha yrkeskunnande för att få arbete". Direktiven framhöll att arbetsmarknadsprognoser pekade på att tillgången på arbetskraft utan yrkesutbildning skulle bli större än efterfrågan.

Ungdomsutbildningen (med detta avsågs i tilläggsdirektiven både grundskola och gymnasieskola) borde därför ge de ungdomar som så fort som möjligt vill söka sig ut på arbetsmarknaden efter grundskolan "både tillräcklig yrkesförberedelse och en allmän medborgerlig utbildning".

Sysselsättningsutredningen betonade i delbetänkandet "Arbete åt alla" (SOU 1975:90) vikten av samarbete mellan skola, arbetsliv och arbetsmarknadsmyndigheter. Alla ungdomar skulle ha rätt till grundläggande yrkesutbildning efter grundskolan. Det studiesociala stödet borde utformas så att alla ungdomar gavs reell valfrihet mellan arbete och utbildning. Bakgrunden till det sistnämnda uttalandet var att utbildningsbidragen, som i princip var avsedda för arbetslösa ungdomar som gick i AMU-utbildning eller på ALU-kurser (Arbetsliv & Utbildning, jfr SA-kurser inom skolväsendet), var så mycket högre än studiestödet. Det gällde också KAS (kontant arbetslöshetsstöd).

Hösten 1977 presenterade Sysselsättningsutredningen ett antal förslag som bl.a. syftade till att underlätta ungdomars övergång från skola till arbete. Utredningen lade också fram en rapport utarbetad av utredningens arbetsgrupp för praktikfrågor. Förslagen utgick från att kommunerna hade ansvaret för ungdomarna som gick ut från grundskolan och anslöt till försöksverksamheten med intensifierad arbetsförmedling för ungdomar under 20 år i kombination med beredskapsarbete. I syfte att ytterligare underlätta övergången mellan skola och arbetsliv föreslogs bl.a. en försöksverksamhet med alternativa utbildningsvägar inom gymnasieskolan. Förslagen skulle leda till att ett finmaskigt skyddsnät

vävdes så att ingen ungdom skulle bli utan arbete, utbildning eller praktik.

Sysselsättningsutredningens skrivelse kom att ligga till grund för propositionen 1977/78:164 om åtgärder mot ungdomsarbetslösheten. Utgångspunkten i propositionen var bl.a. att genom SIA-besluten hade skolans och kommunernas ansvar för sysselsättningen och utbildningen av ungdomar under 18 år klarlagts. I propositionen gjordes uttalanden om mera systematiserade program för arbetslös ungdom, om samordning av åtgärder, om samverkan mellan utbildnings- och arbetsmarknadsmyndigheter samt om individuellt upplagda utbildningsprogram.

Inom gymnasieskolans organisationsram startade hösten 1977 försök med varvning av utbildning och praktik i form av beredskapsarbete, det s.k. *KUB-försöket*. Konkret innebar det att korta yrkesinriktade kurser i gymnasieskolan knöts till praktikplatser med beredskapslön. Av utvärderingen framgick att eleverna fått positiva erfarenheter och att skoltrötta elever motiverats för vidareutbildning "den utsläckta utbildningslusten väcktes igen". Möjligheterna att få arbete hade inte förbättrats. Viss brist på planering konstaterades liksom brist på samordning mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna.

Regeringen tillsatte (Dir A 1978:1) en delegation för ungdomens sysselsättningsfrågor, *DELFUS*. Dess uppgift var att på alla sätt verka för att ungdomar garanteras arbete, praktik eller utbildning.

Under 1970-talets senare hälft tillfördes skolan ständigt ökade resurser för kortkurser för arbetslös ungdom och för den uppföljande syon. Budgetåret 1979/80 hade verksamheten med korta yrkesinriktade kurser fått en omfattning av 7 500 årselevplatser (motsvarar utbildning för ca 22 500 elever) jämfört med 250 budgetåret 1975/76. Arbetsmarknadsmyndigheterna anordnade samtidigt orienteringskurser Arbetsliv och utbildning (ALU) för 4 000 ungdomar.

I början av år 1979 skrev AMS och SÖ gemensamt till regeringen att de hittills vidtagna åtgärderna huvudsakligen haft arbetsmarknadspolitiskt innehåll och att samhället i stället borde prioritera utbildningspolitiska åtgärder, då dessa på längre sikt utgjorde det bästa alternativet.

Bristande samordning mellan SÖ och AMS:s åtgärdsprogram för de yngsta åldersgrupperna vad gällde bl.a. målsättning och ersättning till ungdomarna fick inlåsningseffekter till följd.

Ungdomarnas arbetsmarknadssituation förändrades inte under denna period.

Resultatet av skrivelsen blev en något ökad dimensionering av gymnasieskolan, uttalanden om att ta tillvara alla möjligheter till flexibilitet i gymnasieskolans organisation samt ett uppdrag till SÖ att anordna 5 veckors introduktionsprogram till gymnasieskolans utbildning i anslutning till höstterminsstarten 1979.

I 1980 års budgetproposition föreslogs förbättrade bidrag till inbyggd utbildning och lärlingsutbildning.

I en gemensam promemoria från utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet, "Yrkesutbildning i företag för lediga jobb", framlagd i augusti 1979 uttrycktes åsikten att vid insatser för ungdomar med enbart grundskoleutbildning borde utbildningspolitiska åtgärder prioriteras.

3.3 Det kommunala uppföljningsansvaret får ett eget åtgärdssystem. 1980–1989

Ett klart ställningstagande för att reguljär utbildning skulle utgöra det främsta alternativet för arbetslösa ungdomar under 18 år utgjorde riksdagens beslut med anledning av propositionen 1979/80:145 om åtgärder att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m.m. En översta åldersgräns på 18 år fastställdes för skolans ansvarsområde och de åtgärder som var förbundna därmed. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder i form av beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning med utbildningsbidrag skulle inte längre komma ifråga för 16- och 17-åringar. Arbetsförmedlingens roll i uppföljningsarbetet skulle i fortsättningen begränsas huvudsakligen till platsförmedling.

För de ungdomar som inte gick direkt till gymnasieskolan inrättades introduktionsprogram för utbildning och högst 40 veckors yrkesintroduktion. Yrkesintroduktion skulle innehålla yrkesinriktade utbildningsmoment och en individuellt upplagd verksamhetsplan skulle upprättas.

Ungdomarna var elever i gymnasieskolan och erhöll studiestöd. Företagen ersattes med 1 500 kr. per elev. Statsbidrag beräknades för åtgärderna inom driftbidraget för gymnasieskolan.

I december 1981 tillkom ungdomsplatser som ett nytt alternativ för att motverka ungdomsarbetslösheten. Det var SAF, LO och PTK som genom en central överenskommelse inrättade denna anställningsform för ungdomar under 18 år. Avtal träffades därefter även inom de statliga och kommunala områdena.

Syftet med ungdomsplatserna var att ge ungdomar arbetslivserfarenhet för att underlätta möjligheterna till reguljär anställning eller val av utbildning. Arbetsuppgifterna fick endast avse sådana som eljest inte skulle komma till stånd. Anställningstiden begränsades till högst sex månader. Särskild dagersättning utgick.

Till en början var arbetsmarknadsmyndigheterna huvudman för ungdomsplatserna. Fr.o.m. 1 juli 1982 övergick ansvaret för ungdomsplatser till skolstyrelsen. Möjligheten att få kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) slopades för ungdomar under 18 år.

Skolstyrelsen fick därmed ansvar inte endast för utbildningsåtgärder utan även åtgärder av arbetsmarknadskaraktär, vilket var en ny uppgift. Skolstyrelsen fick således hand om förvaltning och verkställighet av alla åtgärder inom kommunens uppföljande verksamhet.

Fr.o.m. den 1 juli 1983 infördes det nya sammanhållna uppföljningsansvaret som gäller f.n. (1989). Det innebär att skolstyrelsen är ansvarig för den övergripande planeringen, genomförandet och den löpande utvärderingen av uppföljningen. Genom bidragskonstruktionen ges kommunerna medel att planera den uppföljande verksamheten mer långsiktigt så att åtgärderna sätts in i ett sammanhang och blir mer samlade.

Det övergripande målet för verksamheten är att underlätta för ungdomar under 18 år som varken befinner sig i reguljär utbildning eller har ett fast arbete, att via individuellt planerade och sammanhållna åtgärder skaffa sig i första hand en avslutad utbildning. Ett mera näraliggande konkret mål är att så snart det finns möjlighet slussa över ungdomarna till reguljär utbildning eller arbete.

Åtgärderna inom uppföljningsansvaret hålls samman i individuella planer. Sådana planer bör upprättas för alla ungdomar som efter grundskolan inte genomgår reguljär utbildning eller har fast arbete. Planerna skall omfatta tiden fram till 18 års ålder. Syftet är att hjälpa ungdomarna att så snart som möjligt övergå till reguljär utbildning eller stadigvarande arbete och planerna skall därför omprövas kontinuerligt.

Centrala åtgärdsinslag i programmet är uppföljningsprogrammen, ungdomsplatser med utbildningsinslag och LA-kurser (lokalt arbetsmarknadsanpassade specialkurser). För handledarutbildning utgår också statsbidrag.

Genom både avtal och förordning begränsas en ungdomsplats till 6 månader – förlängning får ske endast om synnerliga skäl är förhanden. Ungdomsplats finns både hos privata och offentliga arbetsgivare.

Uppföljningsprogrammen är en 6-veckorsresurs som inte behöver tas ut sammanhängade vid en enda tidpunkt under året. Inom resursramen ryms den lokala administrationen av de olika åtgärderna och de intensifierade syo-insatserna som har både en introducerande och en överbryggande funktion för den unge i uppföljningsåtgärder.

Utbildningslinjen hävdas bl a genom utbildningsinslag som är kopplade till ungdomsplatserna både i det centrala avtalet, i förordning och genom statsbidrag. Utbildningsinslagens syfte är främst att reparera kunskapsluckor. Möjligheten att gå över till reguljär utbildning skall ständigt inventeras för dem som inte har en fullföljd gymnasieutbildning. Om en gymnasielinje inte är aktuell i det individuella fallet kan LA-kurser (lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser) och lärlingsutbildning vara ett alternativ eller komplement.

Smärre justeringar av bestämmelserna har gjorts under de tre år som förordningen (1983:583) om statsbidrag för uppföljningsinsatser för ungdomar under 18 år har gällt: justeringarna har avsett utbildningsinslagen och handledarutbildningen.

I samband med revision av skollagen 1985 fick kommunen (eller kommunstyrelsen) möjlighet att lägga uppgifter, som normalt åligger skolstyrelsen som ansvarig för uppföljningen av 16-17-åringar i kommunen, på någon annan kommunal nämnd. Lagändringen medgav större

möjligheter att organisera uppföljningsverksamhet i samverkan med annan kommunal verksamhet än skolan. Huvudmannaskapet är dock fortfarande skolans. Förordningen (1983:583) som styr verksamheten ger frihet i vissa avseenden medan den är relativt detaljerad bl.a. när det gäller redovisning av verksamheten.

I samband med riksdagsbehandlingen hösten 1983 av regeringens förslag att införa ungdomslag för arbetslösa 18–19–åringar togs genomförande- och utvärderingsfrågorna upp. Riksdagens arbetsmarknadsutskott pekade på att åtgärdsarsenalen för 18–19–åringarna (rekryteringsplatser, enskilda beredskapsarbeten och ungdomslag) nu blivit mångskiftande och delvis otillräckligt samordnad. Regeringen borde därför överväga om det behövdes en ändring i någon del av åtgärdssystemet för 18–19–åringarna. Regeringen borde vidare föreslå eventuellt nödvändiga åtgärder för en bättre samordning av ungdomsplatserna inom skolans uppföljningsansvar och ungdomslagen. Detta uppdrag till regering har, som framgår av direktiven, ålagts denna utredning.

3.4 En gymnasieskola för alla. 1980–1989

3.4.1 Ökad dimensionering

Besluten i samband med den tidigare nämnda s.k. ungdomspropositionen 1980 innebar att gymnasieskolans kapacitet utökades genom att ytterligare platser tillfördes den s.k. stora ramen samt att bidragen till inbyggd utbildning och lärlingsutbildning höjdes.

Utbildningsmöjligheterna förbättrades genom tillskott av intagningsplatser på gymnasieskolans reguljära yrkesinriktade linjer och specialkurser. Lärlingsutbildningen ombildades till att bli en gymnasial utbildningsform. 1981 dimensionerades gymnasieskolan för första gången för fler än 100 procent av 16–åringarna.

3.4.2 Lokalt arbetsmarknadsanpassade kurser

En åtgärd som skulle komma att få stor betydelse för skolans uppföljningsverksamhet var förslaget i propositionen 1980/81:107 om den stat-

liga skoladministrationen m.m. om lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser (LA-kurser) vars tim- och kursplan skulle beslutas av skolstyrelsen.

Syftet var ursprungligen att decentralisering av visst läroplansarbete skulle kunna utöva ett vitaliserande inflytande på den centrala läroplansutvecklingen. I BP 1981 erinrade föredraganden om dessa kurser och de möjligheter de erbjöd att anpassa utbildningen till de speciella behov som kan föreligga i en region. Tanken var i detta sammanhang att de i form av högre specialkurser skulle kunna utgöra ett avlänkningsalternativ för dem som ville fortsätta till postgymnasial utbildning. De kom i stället att fungera som ett av uppföljningsansvarets viktigaste utbildningsinstrument. Rent organisatoriskt hör LA-kurserna till gymnasieskolans specialkurser och därmed till länsskolnämndens tillsynsansvar.

Enligt en utvärdering som SÖ gjorde på regeringens uppdrag 1986 var LA-kurserna oftast lokalt initierade och sällan av näringslivet. Hälften av länen anordnade LA-kurser för enbart uppföljningsändamål. Som uppföljningsåtgärd var det enbart ungdomarnas behov som dikterade kursinnehåll och uppläggning. Länsskolnämndernas roll bedömdes som mer aktiv då anordnande av LA-kurs motiverades av andra lokala utbildningsbehov än uppföljningens behov. Oavsett motiven riktade sig kurserna i huvudsak till ungdomar under 18 år.

Kurserna riktades mot arbetsmarknads- och branschområden för vilka det redan fanns reguljära studievägar. Undervisningen var ofta upplagd så att teoretisk skolförlagd utbildning i varierande proportioner varvades med praktik på lokala företag och institutioner.

Lå 1983/84 var en fjärdedel av LA-kurserna längre än en termin och upp till två år. Tre fjärdedelar av eleverna var i åldern 16 till 17 år. 57 procent hade sökt till gymnasieskolan men inte kommit in, tackat nej eller avbrutit gymnasiestudier. Medelbetygsnivån från grundskolan bland LA-kurseleverna var låg. Två tredjedelar av LA-kurseleverna fullföljde studierna. Eleverna fick efter de kortare kurserna oftast kursintyg.

En tredjedel av eleverna sökte efter genomgången LA-kurs till gymnasieskolan och drygt hälften av dem kom in. Tre fjärdedelar av de inter-

vjuade eleverna 1985/86 hade kursen som ett led i en individuell plan. I några län var LA-kurs ett obligatoriskt första led i en individuell plan.

Kursernas målsättning tycks inte i första hand vara avsedda att ge utbildning i behörighetsgivande, formell bemärkelse. Huvudmålet är att stärka elevernas kompetens i generell bemärkelse och att *motivera* för i första hand studier, i andra hand arbete. Gymnasieutbildning är *både* mål *och* medel i det att den används som instrument i motivationsarbetet.

3.4.3 *En flexiblare gymnasieskola*

Gymnasieutredningens förslag 1981 gick ut på att gymnasieskolan skulle organiseras på ett sådant sätt att den skulle kunna erbjuda studiealternativ som var meningsfulla för de grupper som hittills inte hade sökt sig till gymnasieskolan eller som avbrutit påbörjade gymnasiestudier.

Huvudvikten borde, enligt Gymnasieutredningen, läggas vid möjligheter till individuella studiegångar. Förslagen gällde mjukare övergång från grundskola till gymnasieskola i form av bl.a. ingångar till gymnasieskolan med ett bredare och mera intresseorienterat ämnesutbud, förstärkning av vissa elevers baskunskaper från grundskolan, möjlighet till byte av studieinriktning under pågående läsår, gymnasiestudier på deltid för att möjliggöra arbete, varvning av studier med praktik och möjligheter till långsam studietakt.

I propositionen 1983/84:116 om gymnasieskola i utveckling var en av hörnpelarna tesen att gymnasieskolan skall vara en skola för alla som lämnar grundskolan. För att realisera detta krävdes en mer flexibel gymnasieskola enligt följande huvudlinjer:

★ övergången mellan grundskolan och gymnasieskolan måste bli mjukare;

★ utbildningssystemet måste kunna erbjuda meningsfulla utbildningsalternativ för alla som lämnar grundskolan; gymnasieskolans innehåll, organisation och arbetssätt måste anpassas till alla ungdomars behov;

★ ungdomar med enbart grundskoleutbildning förutses också fortsättningsvis ha stora svårigheter på arbetsmarknaden;

★ för vissa elever bör gymnasieutbildningen inledas med en kortare eller längre period av varvad utbildning.

ÖGY-utredningen föreslog introduktionsperioder för ungdomar i åldern 16–19 år som är svagt studiemotiverade, yrkesobestämda och/eller studieavbrytare som den unge skulle kunna välja på våren innan läsårsstarten i gymnasieskolan. Man drog därvid paralleller till AMU:s preparandkurs och vissa specialkurser i gymnasieskolan samt Gymnasieutredningens förslag till gemensam start.

Kursutbudet borde bestå av kurser (moduler) som förberedde för såväl yrkes- som teoretiskt inriktade studievägar. ÖGY-utredningen ansåg det viktigt att varva inslag av allmänna och estetiska ämnen med inslag av yrkesorienterande karaktär. Kurserna borde även innehålla moment förlagda till arbetsplats. Introduktionsperiodens längd föreslogs vara en termin eller ett läsår. Detta för att ungdomarna skulle få den tid de behövde för att bygga upp sitt självförtroende som enligt utredningen var en viktig förutsättning för deras fortsatta studier, att få studiemotivation och komma till insikt om en lämplig studieväg.

Många remissinstanser var i och för sig positiva till ÖGY-utredningens förslag om introduktionsperioderna men de invändningar och tvivel som anmäldes gällde bl.a. sambandet mellan gymnasiekommun och kommun utan gymnasieskola. Gymnasieorganisationens bristande flexibilitet skulle hämma den individinriktning som krävdes. Planeringssystemet skulle hindra den kontinuerliga intagning och också den kontinuerliga övergång till gymnasieskolan som behövdes. De tveksamma och negativa tongångarna gällde åtgärder för de ungdomar som blev över. Man var helt överens om att introduktionsperioderna inte skulle kunna suga upp alla ungdomar. Man erinrade om att ungdomarna i uppföljningsåtgärder frivilligt avstått från utbildning. Att tvinga in dem i aldrig så attraktiva kurser skulle kunna få negativ effekt.

AMS påpekade t.ex. att det även i fortsättningen måste finnas särskilda resurser för uppföljningsinsatser och för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. SÖ:s mening var bl.a. att hemkommunen måste ha en beredskap för kontinuerliga och varierande insatser, en ständig beredskap att sätta in ofta individuella åtgärder för en heterogen grupp ungdomar med mycket skilda behov av insatser. Flera centrala och kommunala instanser förde fram förslaget om att åldersgränsen för det kommunala upp-

följningsansvaret skulle vara 19 år och ingen fullföljd minst tvåårig gymnasial utbildning. Prioriteringen borde antingen upphävas eller få en åldersbegränsning vid 20 år.

DELTA: försöksverksamhet med individuella planer

DELTA är en försöksverksamhet som pågått sedan 1987/88 och som syftat till att skapa gymnasiala utbildningsmöjligheter i form av individuella studieplaner för ungdomar i uppföljningsansvaret. Extra resurser för utbildningsplatser erhölls genom medgivande av regeringen att omvandla statsbidraget för ungdomsplatser till utbildningsändamål.

Ett exempel är att statsbidraget för uppföljningen använts till för att ge utrymme för en elev utöver det ordinarie delningstalet i en klass. Ett annat är att låta en elev följa undervisningen på ordinarie studieväg i vissa delar eller moduler som en del i en individuell plan.

I utvärderingsrapporten ansåg SÖ att DELTA-försöket hade visat en väg att stimulera ungdomar, vilka i annat fall inte skulle ha genomgått en sådan, att skaffa sig en gymnasieutbildning. Försöket hade också visat möjligheter för mer okonventionella utbildningsinsatser för ungdomar än vad som eljest varit möjligt. SÖ underströk vikten av att varva studier och arbete för dessa ungdomar. DELTA-försöket hade till viss del lett till ett ändrat arbetssätt inom de deltagande gymnasieskolorna och en mera utvecklad syn på hur varvning av studier och arbete kan tas tillvara i undervisningen.

FÖRST: försök med förlängd studietid

Parallellt med DELTA pågick FÖRST-försöket, försök med förlängd studietid i gymnasieskolan. Denna verksamhet fick inga extra resurser utöver gymnasieskolans ordinarie.

De uppnådda resultaten tydde på att studiemotivation och/eller stöd hemifrån var viktiga förutsättningar för att elever skulle acceptera en förlängning av studietiden. Andra åtgärder än enbart förlängd studietid bedömdes nödvändiga för elever med svårigheter. Samtidigt angavs emellertid att förstärkningsresursen använts för endast hälften av ele-

verna, trots att denna enligt gymnasieförordningen främst skulle användas för elever med särskilda behov av stöd i skolarbetet.

Bland eleverna i försöksverksamheten utgjordes en stor grupp av elever med sjukdom och handikapp. Ett läsår är den oftast förekommande förlängningstiden.

SÖ ansåg i utvärderingsrapporten 1988 att försöksverksamheten hade behövt mera tid för att informationen om den skulle nå fram.

3.4.4 Ansvars- och samordningsfrågor

I remissvaren till ÖGY hade ett antal instanser yttrat sig över ansvarsfördelningen för uppföljningsåtgärderna. Således förordade SAF ett kommunalt uppföljningsansvar för alla som inte fullföljt en gymnasial utbildning före 20-årsåldern. Göteborg anslöt sig till denna åsikt. LR gick ett steg längre och ansåg att arbetsmarknadsmyndigheternas anslag för olika uppföljningsåtgärder borde föras över till utbildningsmyndigheterna. SÖ har uttalat sig tidigare i skrivelse och i årets af med anledning av förslag från AMS som redovisas i det följande. AMS framhöll i remissvaret till ÖGY-utredningens förslag att ett grundkrav var att platsackvisitionen för de olika skolformerna och för arbetsmarknadsåtgärder samordnades bättre i framtiden.

I en PM daterad 1986-03-13 till regeringen redovisade AMS ett förslag till ett samlat åtgärdsprogram mot arbetslöshet bland tonåringar. Förslaget gick i stort sett ut på att AMS skulle ta över allt som hade med arbetsmarknaden att göra: praktikplatsackvisition, åtgärder för arbetslösa oavsett ålder m.fl. åtgärder. Dessutom skulle man utveckla AMU-verksamheten. SÖ skulle ägna sig uteslutande åt utbildning.

SÖ lämnade i skrivelse 1986-04-08 synpunkter på detta förslag. SÖ angav vissa utgångspunkter för en mer samordnad lösning för åldersgrupperna upp till 20 år. Enligt SÖ borde den vägledande principen vara att skolan har ett helhetsansvar för de ungdomar som saknar eller har partiell yrkesutbildning. Arbetsmarknadsmyndigheterna borde ha ansvaret för dem som har en fullföljd minst tvåårig gymnasieutbildning. Detta borde enligt SÖ kunna leda till att ungdomar som har samma behov av utbildning inte behöver möta olika huvudmän. Ungdomsplatser

och de då aktuella ungdomslagen var båda åtgärder som kunde motivera ungdomar för yrkesutbildning. Vidare framhöll SÖ i ett senare sammanhang att DELTA-försöket som redovisats tidigare inte skulle vara möjligt med ett delat ansvar - ej heller organisationen av utbildningsinslag som avtalsmässigt är bundna till ungdomsplatsverksamheten.

Litteraturlista (till bilaga 3)

SOU 1934:11 Åtgärder för bekämpande av ungdomsarbetslösheten.

SOU 1945:43 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar bilaga 5 - skolungdomens vägledning till utbildning och yrke.

SOU 1946:31 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar VI Skolans inre arbete - Synpunkter på forstran och undervisning.

SOU 1984:31 Arbetsmarknadspolitik under omprövning Betänkande av delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA).

SOU 1989:12 Den regionala problembilden. Underlagsmaterial från 1987 års regionalpolitiska kommitté.

Ds A 1985:2 Kommunerna och och sysselsättningspolitiken. Om arbetsfördelningen mellan kommunerna och arbetsmarknadsverket.

Leimar Tord Återblick - Några hågkomster och hållpunkter från arbetsmarknadsverkets historia.

RONNEBY KOMMUN

Bakgrund

Ronneby hade 1987 28 883 innevånare varav 434 var 16 år. Kommunen hade en befolkningsminskning sedan föregående år –0,4 % att jämföras med Blekinge län som hade +–0. Det kan nämnas att hela landet hade en ökning med +0,6 %.

Utbildnings- och arbetsmarknadssituation

Ronneby har som Blekingekommun under ett antal år haft en besvärlig arbetsmarknadssituation jämfört med andra län i södra Sverige. I det lilla länet Blekinge påverkas alla kommuner av vad som händer på arbetsmarknaden i grannkommunerna. Ett antal industrinedläggningar under senare år har bidragit till att arbetsmarknadsituationen generellt och då också för ungdomarna försvårats.

De största arbetsgivarna i Ronneby är förutom kommunen industriföretagen Kockums och Nokia.

Då det gäller utbildning innebär högskolan Karlskrona–Ronneby ett nytillskott som är betydelsefullt för kommunerna. I Ronneby har ett Soft center etablerats som ett centrum för både utbildningar och företag inom dataområdet.

Kommunen har en väl utbyggd gymnasieskola med en primärkommunal och en landstingskommunal skolenhet inom kommunen.

Endast 1,6 % av 16–åringarna som avslutar grundskolan avstår från att söka till gymnasieskolan vilket är en lägre procentandel än genomsnittet av landets kommuner. Den andel av 16–åringarna som någon gång under året varit utanför gymnasieskolan var 10,4 % vilket är en avsevärt lägre procentandel än före genomsnittet.

Totalt har 151 ungdomar under året varit utan arbete och utbildning eller 17,8 % av uppföljningspopulationen.

Ronneby redovisar i kommunenkäten en jämförelsevis hög andel psykosociala problem varav en stor del är flickor. Till dessa räknar kommunen även flickor som vårdar egna barn. Dessa flickor är förhindrade att delta i reguljär utbildning eller arbete (utredningens definition).

En relativt hög andel av ungdomarna är mer än 8 månader i uppföljning, ca 54 %.

Ronneby redovisar 320 ungdomar i ungdomslag under det aktuella verksamhetsåret vilket är många i förhållande till antalet i uppföljning.

Andel arbetslösa totalt 16–64 år 2,34 %

Hur har kommunen organiserat verksamheten

Uppföljningsenheten är lokaliserad tillsammans med sysselsättningsenheten som ansvarar för övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder för ungdomar i åldern 18–25 år.

I enheten finns anställda 6 personer som tillsammans besätter 2,5 syokonsulenttjänster, ca 0,2 lärartjänst 0,5 kanslisttjänst 0,2 kuratorstjänst.

Ronneby kommuns uppföljningsenhet bedriver arbete enligt en modell kallad Ronnebymodellen som man pedagogiskt framställer på nedanstående sätt.

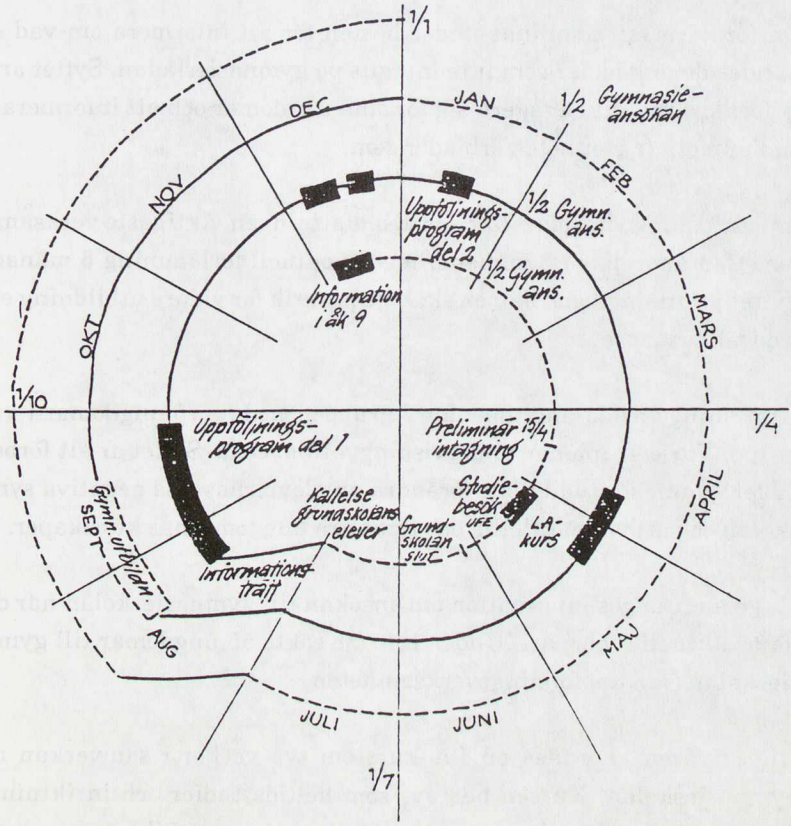

Ambitionen är att alla ungdomar som inte åtefinns i reguljär utbildning eller har fast arbete genom uppföljningsenheten skall erbjudas praktik, utbildning eller arbete.

Arbetsmodellen innebär att information ges till grundskolans elever i december om uppföljningsenhetens verksamhet.I maj erbjuds studiebesök på ungdomsenheten för de ungdomar i grundskolan som har behov av att närmare lära känna dess verksamhet.

I augusti kallas de ungdomar som inte är intagna på gymnasieskolan till ungdomsenheten.Samtidigt med gymnasiskolans start börjar ett uppföljningsprogram. Syftet är att medvetandegöra ungdomarna, att ta upp deras situation i samhället/arbetslivet och att ge intensifierad studie och yrkesorientering.

En föräldraträff anordnas under hösten för att informera om vad som händer de ungdomar som inte intagits på gymnasieskolan. Syftet är att få föräldrarna att engagera sig för sina ungdomar och att informera om vad uppföljningsenheten erbjuder dem.

Arbete på ungdomsplats är den till omfattningen viktigaste verksamheten. Den anordnas i 6 månader med eventuell förlängning 5 månader. Syftet är att ungdomsplatsen skall ge praktik för vidare utbildning eller leda till fast arbete.

Utbildningsinslag anordnas för 2 grupper med ca 15 ungdomar i varje grupp. Varje grupp har undervisning 4 tim/vecka. Syftet är att förbereda för gymnasiestudier, att förändra ungdomarnas ofta negativa syn på skolan och att vidmakthålla och förbättra ungdomarnas kunskaper.

Ungdomarna ges information om ansökan till gymnasieskolan när denna är aktuell i februari. Under 1987/88 sökte 55 ungdomar till gymnasieskolan från uppföljningsverksamheten.

Under våren anordnas en LA-kurs om två veckor i samverkan med gymnasieskolan. Kursen bedrevs som heltidsstudier och inriktningen var gymnasieförberedande med en fördjupning av utbildningsinslagen. Lärare från gymnasieskolan svarar tillsammans med syokonsulenter på uppföljningsenheten för undervisningen.

Uppföljningsenhetens utvärdering av verksamhetesåret 1987/88 visade att

– uppföljningsprogrammen varit bra till sitt innehåll och legat rätt tidsmässigt. De hade tagits emot positivt av ungdomarna och gett en god grund för att gå ut i arbetslivet (på ungdomasplats). De ungdomar som hoppat av gymnasieskolan och som inte haft tillfälle att följa uppföljningsprogrammet på hösten hade fått ett sämre utgångsläge än de som

deltagit. Ytterligare uppföljningsprogram planeras därför för de ungdomar som inte har tillfälle att följa det ordinarie vid hösterminens start.

- betydelsefullt att ha någon ur personalen ansvarig för respektive uppföljningsprogram.

- ytterligare föräldraträffar behövs i anslutning till uppföljningsprogrammen samt inför valet till gymnasieskolan.

- rätt modell har tillämpats för utbildningsinslagen. En vidareutveckling kan ske genom att bilda mindre undervisningsgrupper, göra utbildningsinslagen obligatoriska, individinrikta utbildningen samt ge tillfälle till behörighetskomplettering. En sådan vidareutveckling kräver dock förstärkt lärarresurs.

- LA-kursen bör återkomma med smärre förändringar.

- verksamhetens karaktär medför att kontakterna med t ex barn- och ungdomspsykiatrien, socialtjänsten, fackliga organisationer, arbetsförmedling ökar och tar mer tid i anspråk. Dessutom tillkommer personer som inte tillhör den aktuella åldersgruppen men som söker uppföljningsenheten och vill ha studie- och yrkesorientering.

Inre arbete och samverkan

Av de ungdomar som lämnade uppföljningen under 1987/88 (93 st) gick ca hälften till utbildning, ca en fjärdedel till arbete och ca en fjärdedel till ungdomslag.

Kring genomförandet av åtgärder samverkar man med försäkringskassan, lokala skattemyndigheten, arbeteförmedlingen och fackliga organisationer

Kring gemensamt utnyttjande av resurser samverkar man med gymnasieskolan, sysselsättningsenheten och personalkontoret.

Ronneby kommun är exempel på en kommun som jämfört med andra inte haft ett alltför gott arbetsmarknadsläge för ungdomar. Målsättningarna och behovet av verksamheten är väl förankrade hos kommunens politiker.

Den uttalade satsningen även på ungdomar över 18 år har medfört att all ungdomsverksamhet kommit att ses som en enhet. Fördelen har varit att ungdomar som gått över åldersgränsen för uppföljningansvaret fått en smidig övergång.

Ronneby erbjuder ett mycket tydligt exempel på hur uppföljningsverksamheten genom återkommande utvärderingar av verksamheten bedriver ett kontinuerligt och systematiskt förändringsarbete i syfte att anpassa verksamheten till de ungdomarnas behov.

SANDVIKENS KOMMUN

Lite om kommunens bakgrund, särdrag m.m.

Sandvikens kommun ligger i hjärtat av Gästrikland. Kommunen med ca 40 000 invånare är en gammal bruksort med en dominerande och traditionsbunden järn- och stålindustri och en därmed åtföljande utpräglad manlig arbetsmarknad.

Kommunfullmäktiges sammansättning 1/11 1988 – 31/10 1991

	Antal ledamöter
Miljöpartiet	2
Moderata samlingspartiet	5
Centerpartiet	5
Folkpartiet	5
Socialdemokraterna	30
Vänsterpartiet kommunisterna	4

UTBILDNING

	Antal skolor	Antal elever
Grundskola	17	4047
Musikskola	1	1037
Gymnasieskola	2	1556
Komvux	1	640
Vårdskola	1	150
Högskola	1	300
Folkhögskola	1	165

NÄRINGSLIV

Sysselsättning (förvärvsarbetande en timme och mer, %) FOB -85

Näringsgren	Sandviken	Riket
Jord- och skogsbruk	4	5
Tillverkningsindustri	35	22
Byggnadsverksamhet	5	6
Handel, hotell m.m.	10	13
Samfärdsel, post, tele m.m.	4	7
Bank- och försäkring	8	7
Offentlig förvaltning	33	37
El, gas, vattenförsörjning	1	1
Antal förvärvsarbetande	19 882	4 285 109

Större arbetsgivare i kommunen

	Antal anställda 1/1 1989
Sandvik AB	6500
Kommunen	2700
Landstinget	1300
EM Elektro-Montage AB	240
Postverket	185
ABB Service AB	173
Bulten-Stainless AB	115

Sandviken – En frikommun

Sedan 1 januari 1986 är kommunen uppdelad i åtta områden med var sin politisk styrelse utsedd av kommunfullmäktige. Förändringen har inneburit en omfattande decentralisering av ansvar och beslut till de olika områdena. De fyra gemensamma facknämnderna, bygg- och miljönämnd, kultur- och fritidsnämnd, socialnämnd samt utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd har specialuppgifter och utvecklingsansvar inom sina respektive sektorer.

Utbildnings- och arbetsmarknadssituationen

Som framgår av ovanstående är de tre dominerande arbetsgivarna i kommunen: Sandvik AB, kommunen och landstinget.

När det gäller in- och utpendling i kommunen är det framförallt höginkomsttagare som pendlar in i kommunen medan det är låginkomsttagare som pendlar ut, 2 375 respektive 2 225 enligt FOB–85.

Antalet arbetslösa i Sandvikens kommun i månadsskiftet juni/juli som var som högst 1982 med 1 273 personer har kontinuerligt sjunkit för att 1989 utgöra 536 personer vilket är 2,2 procent av arbetskraften och skall jämföras med 1,0 procent för hela riket.

Den relativa arbetslösheten i Sandviken var 1 juli 1989

1,6 procent	för	ungdomar	< 25 år	
19,	–"–	–"–	män	16–64 år
2,4	–"–	–"–	kvinnor	16–64 år

Kvinnorna i Sandviken har en svår situation på arbetsmarknaden bl a genom att barnomsorgen ej är fullt utbyggd. Målet är att den skall vara utbyggd år 1991. Av tradition finns ett motstånd mot att anställa kvinnor inom industrin. Kommunen försöker förbättra kvinnornas arbetsmarknad genom att organisera fasta heltidstjänster. För att motverka utslitning och därvid sjukskrivning och utslagning från arbetsmarknaden försöker man även organisera tjänster med alternativa arbetsuppgifter t.ex. lokalvård och kontorsarbete.

I dag finns ett kvinnounderskott på 900 i kommunen i åldern 18–42 år. För att motverka ytterligare utflyttning av kommunens unga kvinnor och om möjligt få en återinflyttning arbetar man för att tillgodose deras behov av utkomstmöjlighet i kommunen. Av de ungdomar under 20 år som ej direkt kan få arbete på öppna arbetsmarknaden är drygt 75 procent flickor. Problemet liknar det för övriga kvinnor.

Kommunen har en väl utbyggd gymnasieorganisation med två skolenheter. Enskilda elever får pendla till annan gymnasieskola t ex Gävle för att få sina studieval tillgodosedda.

Målsättning för bl.a. ungdomarnas utbildning och arbete

Utdrag ur måldokument för utbildnings- och arbetsmarknadsnämnden under perioden 1987/88–1988/89:

Utbildnings- och arbetsmarknadsnämndens övergripande målsättning för utsatta kommuninnevånare är att för dessa finna utkomstmöjligheter inom kommunens gränser och att därvid motverka utflyttning från kommunen.

Verksamhetens målsättning är att ingen i kommunen skall uppbära socialbidrag på grund av arbetslöshet.

Hur organiserar kommunen sig för ungas utbildning och arbete

Kommunen har inrättat en utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd som har det övergripande ansvaret för undervisningen i kommunens grundskola, gymnasieskola och vuxenundervisning samt för arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågor för ungdom och vuxna mellan 16–65 år.

Utbildnings- och arbetsmarknadsförvaltningen under denna nämnd ledd av en förvaltningschef, är indelad i en utbildningsavdelning och en arbetsmarknadsavdelning. Arbetsmarknadsavdelningen som leds av en

avdelningschef är indelad i tre ansvarsområden, utbildning, ungdomsuppföljning och arbetsmarknadsåtgärder (bil. organisationsplan).

Arbetsmarknadsavdelningen skall inrikta sin verksamhet på att finna lämpliga former för kombination av utbildnings- och sysselsättningsåtgärder för dessa i syfte att dämpa arbetslösheten inom kommunen. En individuell plan skall upprättas för varje arbetslös person inom kommunen. Ökad kompetens genom utbildning skall motverka arbetslöshet.

Inre arbete och samverkan

Inre arbete

Avdelningen har återkommande personalmöten och planeringsmöten vid vilka samtliga anställda deltar. Vid dessa diskuteras organisation, fördelning av resurser, metodik och pedagogik samt målfrågor för verksamheten. Man har ett nära samarbete med kommunens politiker.

Personalgruppen har en bred kompetens arbetsledare/administratör, ekonom, skolledare, lärare, vägledare, socionom, handledare/instruktörer med yrkeskunskap t.ex. snickare m.fl. Personalen anser det viktigt att man håller sig inom sitt kompetensområde och anlitar "experter" vid behov genom samarbete och samverkan inom kommunen eller med annan huvudman t.ex. landsting, arbetsförmedling.

Ungdomar i åldern 16–18 år

Av totala antalet ungdomar 1 120 i denna åldersgrupp var 130 (11,6 %) i uppföljningsåtgärder läsåret 1987/88. Samtliga hade individuella planer och deltog i uppföljningsprogram. Antalet ungdomar med ungdomsplats var 42 och i andra kommunala åtgärder 5.

Avbrottsfrekvensen är lägre i Sandviken än genomsnittet i landet. Man har en progressiv gymnasieskola i kommunen som tar väl hand om sina elever och är därmed lämpad för försöksverksamhet med olika studiegångar t.ex. LA-kurser och Delta-försök.

I juni 1989 stod 59 ungdomar som lämnade grundskolan utan utbildningsplats i gymnasieskolan. Den 15 augusti var det endast 17 ungdomar som ej var intagna. Detta innebär att den planerade organisationen ändras efter de nya förutsättningarna.

Invandrarungdomar

Antalet ungdomar med invandrarbakgrund lå 1988/89 var 196 i grundskolan och 33 i gymnasieskolan.

Av de 125 ungdomarna i uppföljningsansvaret våren 1989 hade endast två invandrarbakgrund. Flyktingungdomarna kommer oftast från högutbildade familjer. Det finns höga krav och ambitioner hos såväl föräldrarna som hos eleverna. Ungdomarna väljer ofta teoretiska och tekniska utbildningar. Intagningsnämnden är generös mot invandrarelever och gymnasieskolan tar väl hand om dem.

Ungdomar i åldern 18–20 år

Bland ungdomar under 20 år som ej direkt erhåller arbete på öppna marknaden är 75 procent flickor.

Vid en kartläggning vid Af i Sandviken den 30 november 1988 var 150 ungdomar aktuella arbetssökande på arbetsförmedlingen. Av dessa var 122 (81,3 %) flickor.

Ungdomarna fördelade sig på;

- 27 ungdomar varav 10 (34,6 %) flickor sökte sig till tillverkning, samt jord- och skogsbruk.
- 39 ungdomar varav 37 (95 %) flickor sökte sig till *offentlig sektor*.
- 49 ungdomar varav 47 (96 %) flickor sökte sig till kontor, affär och restaurangyrken.
- *yrkesosäkra* ungdomar – *alla* 19 – var *flickor*.
- övriga 11 ungdomar var ej omedelbart aktuella för arbetsplacering. 45 % var flickor.
- bortfall 5 personer.

Antalet ungdomar i ungdomslag var i månadsskiftet juni/juli 1988 120 personer och 1989 70 personer således en kraftig sänkning av antalet. Flickorna utgör i dag 80 % av ungdomslagen.

Ungdomarna i ungdomslag utgörs till 26 % av ungdomar från uppföljningen. Det innebär att ca 30 % av ungdomarna i uppföljning går vidare till arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

De flesta ungdomar i ungdomslag i dag har en skolunderbyggnad som ej ger direkt inträde på arbetsmarknaden. Många har enbart grundskola och/eller LA–kurs, social servicelinje, social linje samt distributions– och kontorslinjen.

Samverkan

I Sandvikens kommun finns ett väl utbyggt nätverk mellan arbetsmarknadsavdelningen och kommunens övriga förvaltningar framförallt socialtjänsten och gymnasieskolan.

Generellt goda kontakter med intagningsnämnden till gymnasieskolan som i sin tur ger generös behandling av välgrundade frikvotsframställningar.

Samarbetet mellan kommunen och arbetsförmedlingen innebär bl.a. att man träffas varje vecka på en fast tid då man diskuterar hur man praktiskt skall arbeta tillsammans för att ge ungdomarna bäst stöd vid deras inträde på arbetsmarknaden. Vid dessa möten diskuteras även enskilda ungdomar för att man tillsammans skall kunna finna den bästa lösningen för just den personen utifrån den handlingsplan som är gjord för varje individ.

Den gemensamma målsättningen är att ungdomarna skall få ett arbete i ett tidigt skede.

Företagskontakter har byggts upp genom att både kommunens och arbetsförmedlingens personal är ute för att besöka "sina" ungdomar eller för att rekvirera ungdomsplatser och inskolningsplatser.

Uppföljningsansvaret

Ungdomarna från åk 9 som ej intagits på gymnasieskolan kontaktas strax före skolstart. Detta innebär att reservintagningen till största del är klar vid detta tillfälle.

Samtliga ungdomar erbjuds att delta i LA-kurser under ett läsår under vilket de är elever med studiebidrag. Tidigare år har ingen gått direkt ut på ungdomsplats. Idag kan det ske undantagsvis. Utbildningen ligger under gymnasieskolan och leds av en studierektor. Endast behöriga lärare arbetar på kursen.

Kursen börjar med en introduktionsvecka därefter har man arbetsplatsförlagd utbildning fyra dagar och skolförlagd utbildning en dag per vecka i fyra veckor. Både lärare och elever är ute på praktikföretagen.

Därefter påbörjar man en av kurserna med inriktning verkstad/fordon, social service/livsmedelsteknisk eller handel/industri. Man går tre veckor på varje kurs och har därvid 2 dagar undervisning och tre dagar praktik. Man läser svenska, engelska, matematik och idrott. Därefter följer en vecka med enbart studie- och yrkesvägledning enskilt och i grupp. Under vårterminen indelas eleverna i tre grupper efter intressen och fallenhet för någon av de tre inriktningarna.

Undervisning i teoretiska- såväl som i yrkesämnen ges av behöriga lärare. För enskild- och gruppvägledning ansvarar en syo-konsulent.

Yrkes- och arbetslivsorientering får ungdomarna kontinuerligt genom att de varvar praktik och utbildning.

Inom enheten finns en annan form av elevvård än inom den traditionella gymnasieskolan. Flexibilitet i verksamheten är en nödvändighet för att ungdomarna skall erbjudas en för dem positiv sysselsättning och inte upplevas som förlorade år. Personalens breda kompetens samt samarbete och samverkan med skola, företag och arbetsförmedling är en förutsättning för detta arbete.

Utredningens kommentar;

Målsättningen att ge alla sina ungdomar avslutad gymnasial utbildning är mycket starkt uttalad i Sandviken. Organisation, metod och pedagogik är inriktat på att uppnå uppsatt mål.

Enligt utredningens enkät om kommunernas uppföljningsansvar och ungdomslag gällande lå 87/88 var det endast 12 st (2,2 %) som ej sökte till gymnasieskolan (4,1 % i landet) och 77 st (14 %) som ej gick i gymnasieskolan.

Avbrotten i Sandviken bland 16–åringarna var klart lägre (1,2 %) mot övriga landet (7,1 %). Avbrotten på tvååriga linjerna i andel av totala antalet avbrott var mycket lågt (27,5 %) ca (75 %) i landet.

Vad som markant skiljer Sandviken från övriga landet är att 70 % av ungdomarna i kommunens uppföljningsverksamhet deltar i annan utbildning än uppföljningsprogram.

Av totala antalet ungdomar i uppföljningen gick 41,8 % till utbildning, 27,6 % till arbete och 23,5 % (i landet 9 %) till annan arbetsmarknadspolitisk åtgärd och 7,1 % till övrig verksamhet.

Man kan möjligen drista sig till att dra slutsatsen att den relativt stora andelen som går vidare till andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder dels beror på kommunens arbetsmarknadsläge dels på att den lilla andel av kommunens ungdomar som inte går vidare till studier har sådana särskilda problem som är svåra att reda ut före 18–årsdagen.

Resurser till och krav på verksamheten är mer omfattande i Sandviken än i de flesta andra kommuner. Verksamheten lämnar dock relativt litet utrymme för flexibla lösningar utifrån enskilda ungdomars särskilda behov.

Alla ungdomar som ej antagits på gymnasieskolan eller fått arbete, med något undantag, går direkt in på LA–kurser efter grundskolan. Alternativet att arbeta på ungdomsplats i kombination med studier och vägledning finns därmed inte förrän efter ett år annat än undantagsvis. Den nyvunna kunskap genom den både teoretiska och praktiska utbildning-

en samt praktiken under ett helt läsår får dessa ungdomar ej tillgodoräkna sig när de fortsätter sina studier på en linje i gymnasieskolan, t ex genom förkortad utbildningstid. Att gymnasiestudierna genom detta "preparandår" kan underlättas är jag medveten om.

Det vore intressant om man kunde se att dessa organisatoriska förändringar av utbildningsutbudet även innebär att metodik och pedagogik utvecklades i denna undervisningssituation och överfördes till övrig gymnasieutbildning.

Sandvikens kommun deltar i försöksverksamheten Delta, inom ramen för fri resursanvändning av statsbidrag för ungdomsplats och utbildningsinslag. Projektets mening är att via motivationsarbete ge ungdomar som saknar grundskolekompetens möjlighet att inhämta den för att söka vidare till reguljära studier.

Ungdomarna är efter detta år väl förberedda för fortsatta studier vid gymnasieskolan. De som ej fortsätter i gymnasieskolan erhåller ungdomsplats om de ej kan få arbete på reguljära arbetsmarknaden.

Metodik och pedagogik

Arbetsförmedlingen i Sandvikens riktlinjer för arbetet med ungdomar fr.o.m. 89-06-05.

Ungdomsgruppen består av en platsförmedlare, en vägledare och en administratör. Kontorsrummen ligger i anslutning till kurslokalen för jobb-sökaraktiviteterna. Målgrupp: alla ungdomar upp till 20 år, inskrivna i omsorgsstyrelsen upp till 25 år, som är helt arbetslösa.

Detta händer en sökande som nyanmäler sig:

- alla nyanmälda ungdomar skall ha en återbesökstid med sig hem.
- alla ungdomar kartläggs.
- alla ungdomar prövas mot reguljära arbetsmarknaden.
- Utifrån behov erbjuds de olika aktiviteter oftast gruppaktiviteter.
- Efter genomgången "söka jobb" är den sökande skyldig att besöka af varje fredag för "jobbinfo för ungdomar".

Utredningens kommentar

Arbetsförmedlingen i Sandviken har genom organisation, planering och metod försökt att skapa förutsättningar för att nå målet arbete åt alla arbetssökande ungdomar trots den relativt svåra arbetsmarknadssituationen och då speciellt för de unga kvinnorna.

SÖDERTÄLJE KOMMUN

1 Lite om kommunens bakgrund, särdrag m.m.

Södertälje ligger 35 km söder om Stockholm. Kommunen präglas av gamla industritraditioner från sekelskiftet (Scania Vabis och Astra) och närheten till Stockholm å ena sidan och av stora inslag av invandrare, som dominerar i vissa kommundelar, å den andra. Se även bil. 2.

2 Utbildnings- och arbetsmarknadssituationen; ungdomarnas sociala situation

Som industristad drabbades arbetslivet hårt av strukturomvandling och datorisering under det sista decenniet. Arbetslösheten ökade i slutet av 70-talet, särskilt bland lågutbildade ungdomar och okvalificerade arbetare. Ungdomsarbetslösheten har gradvis ökat sin andel av den totala arbetslösheten.

Under 1975/76 bedrev Sysselsättningsutredningen en försöksverksamhet med intensifierad arbetsförmedling med en särskild ungdomsförmedling i bl.a. Södertälje. En grupp på ca 80 ungdomar hade mycket stora svårigheter att komma in i arbete eller utbildning. Arbetslösheten komplicerades för deras del av psykosociala och missbruksproblem.

Sysselsättningsutredningen tog då initiativ till en fördjupad försöksverksamhet i Södertälje med speciella insatser för ungdomar med dessa problem. Projektet genomfördes i kommunens regi i samverkan med arbetsförmedlingen och socialtjänsten. Medel tillsköts bl.a. ur Allmänna arvsfonden och av Sysselsättningsutredningen via länsarbetsnämnden. Målsättningen var att ungdomarnas livssituation skulle förbättras främst genom att de skulle ges möjlighet att skaffa sig ett fast arbete. Verksamheten byggde på en kombination av beredskapsarbete och psykoterapeutisk behandling i öppen vård och fick så småningom projektnamnet HABA.

HABA-verksamheten bedrivs fortfarande i stort sett efter den metod som arbetades fram under försöksperioden. Den utvecklas dock ständigt och modifieras både med hänsyn till nya erfarenheter och gruppens sammansättning.

1980 tillskapade kommunstyrelsen en ungdomssektion under personalkontoret, som komplement till arbetsförmedlingen. Då tillsattes också en beredningsgrupp knuten direkt till kommunstyrelsen och bestående av företrädare för arbetsförmedlingen, socialtjänsten och skolan. När lagen om kommunens uppföljningsansvar för 16–17-åringar kom skapades Ungdomscentrum den 1 juli 1983. Ungdomssektionen/beredskapssektionen tillfördes Ungdomscentrum under hösten 1983. I dag heter det Arbetsmarknadscentrum. Inom Ungdomscentrum utvecklades under våren 1984 en tillämpning av den s.k. HABA-metoden avsedd för 16–17-åringar.

Rent organisatoriskt har arbetet i kommunen under de senaste två åren präglats av den kommundelsreform som trädde i kraft 19den 1 januari 1989. Kommunen består nu av 13 kommundelar och kommundelsförvaltningar. Därutöver finns det sex centrala nämnder och förvaltningar varav Bildningsnämnden och Bildningsförvaltningen är en. Arbetsmarknadscentrum ingår i Bildningsförvaltningen men får sina ekonomiska resurser direkt från Kommunstyrelsen efter beredning inom Arbetsmarknadsgruppen.

3 Målsättning för ungdomarnas utbildning och arbete

Bildningsnämnden har i år under rubriken Gymnasieskolan gjort följande programförklaring: "Alla ungdomar under 20 år bereds plats i gymnasieskolan eller lärlingsutbildning."

Under rubriken Sysselsättning beslöts: "Arbetsmarknadspolitiska åtgärder – fortsatt stöd till och förbättrad samordning med arbetsförmedling kring ungdomsplatser, inskolningsplatser, beredskapsarbeten, offentligt skyddat arbete, lönebidrag, skyddade verkstäder m.m."

Det nuvarande Arbetsmarknadscentrum som då hette Ungdomscentrum sorterade under den förutvarande skolstyrelsen. Syftet med verk-

samheten, förutom det som är formulerat i lagar och förordningar, uttrycktes då för verksamheten med ungdomar 16–19 år genom beslut av skolstyrelsen. Den lokala målsättningen för verksamheten är att den skall leda ungdomarna till studier/utbildning eller till ett fast arbete. Detta skall ske genom individuell målsättning och att ungdomarna bereds möjlighet till kompletterande utbildningsinslag upp till åtta timmar i veckan.

4 Hur organiserar kommunen sig för ungas utbildning och arbete?

Under den nya Bildningsnämnden hör både gymnasieskolor, komvux/grundvux, SSA–råd, Intagningskansli och Arbetsmarknadscentrum. Dessutom sorterar föreningsverksamhet och olika kulturverksamheter under Bildningsnämnden. Som enda verksamhet bereds och beslutas Arbetsmarknadscentrums ekonomiska frågor inte av Bildningsnämnden utan av Arbetsmarknadsgruppen och Kommunstyrelsen.

Namnbytet från Ungdomscentrum till Arbetsmarknadscentrum motiverades av att all kommunal sysselsättningsverksamhet för hela åldersgruppen 16–64 år nu har lagts in i det.

Arbetsmarknadsgruppen har egen budget för kommunens sysselsättningsfrågor. Ordförande är stadsdirektören och i gruppen ingår bl.a. cheferna för arbetsförmedlingen, Bildningsförvaltningen, för Arbetsmarknadscentrum och för Invandrarförvaltningen, rektor för Komvux, sysselsättnings–, näringslivs–, kommunalråds–, planerings– och SSA–sekreterarna och personalintendenten.

5 Inre arbete och samverkan

Inre arbete

Verksamheten präglas av den helhetssyn på individen som låg till grund för HABA–verksamhetens arbete. Ett gemensamt program om det inre arbetet har tagits fram (bil. till detta avsnitt). Det utgör ett

ständigt aktualiserat led i den kontinuerliga personalfortbildningen för att skapa en samsyn hos personalen om målen för verksamheten.

Vägledningssamtal går att genomföra med många ungdomar men inte alla. Målet är att göra den unge medveten om sina resurser och möjligheter och att därifrån ta ett nytt avstamp i livet och vidga perspektivet. Vägen dit kan vara att tillsammans försöka kartlägga nuläget, se var problemen finns, formulera mål och utifrån dessa göra upp en individuell plan. Som resurs finns läkare, sköterska, kurator samt den psyk.soc. med.enheten.

På hösten startar uppföljningsverksamheten med en introduktionskurs med syfte att på olika sätt förbereda ungdomarna för arbetslivet. Att söka arbete, att få lön och betala skatt, att öka kunskapen om olika yrken, att inventera de egna förutsättningarna för dessa yrken blir därför viktiga frågor under kursen. Genom vägledningssamtal arbetar man fram en individuell plan som utgör en gemensam överenskommelse om mål för individen på kortare och längre sikt. Planen håller samman de verksamheter och åtgärder som den unge har deltagit i och planerar delta i men också tankar om framtiden och hur målen ska nås. Planen får växa fram i takt med att nya erfarenheter görs och den unge utvecklas.

I den mån ungdomarna får en ungdomsplatsplacering kan de få utbildningsinslag upp till åtta timmar i veckan. Dessa består huvudsakligen i kompletterande undervisning på grundskolenivå. För invandrare ges ytterligare kunskaper i svenska och hemspråk ofta i samarbete med Grundvux. Efter det att ungdomarna har varit på ungdomsplats i ca 5–6 månader samlar man dem i ett uppföljningsprogram. Då behandlas frågor som fortsatta studier, budget, ekonomi, deklaration, sex och samlevnad m.m.

Kommunen har egna verkstäder för alla åldrar i åtgärder. Det förekommer olika former för placeringar i verkstäderna. Arbetsledarnas viktiga roll kan inte nog understrykas. Det händer att en tids vistelse på en av verkstäderna är en förutsättning för att överhuvudtaget kunna börja en dialog med den unge. Ungdomsplatsplacering kan också förekomma inom verkstäderna.

Intensivhandledda ungdomsplatser är en viktig åtgärd, för några ungdomar den enda möjliga. Sådana kan förekomma både med kommunen

som arbetsgivare och hos privata arbetsgivare. Oftast förekommer sådana placeringar på små arbetsplatser.

Samverkan

Under våren får alla elever i åk 9 information om Arbetsmarknadscentrum. Det sker genom att syokonsulenterna inom uppföljningen besöker de skolor de har ansvar för och under en lektion berättar om kommunens uppföljningsansvar. Önskvärt vore att i alla kommunens grundskolor redan på hösten, då valet till gymnasiet diskuteras, vara med för att informera föräldragruppen också om uppföljningsansvaret. Detta sker redan på några grundskolor.

Arbetsmarknadscentrum har öppet hus för föräldrar och ungdomar i början på höstterminen och under vårterminen.

Förutom den centrala samverkan som kommunstyrelsen organiserar i Arbetsmarknadsgruppen sker en viss samverkan vid behov med ungdomsförmedlare och socialsekreterare.

6 Utredningens kommentarer

Vid jämförelse av Södertäljes svar på enkäten med medeltalssiffrorna för rikets kommuner tyder siffrorna på att uppföljningsansvarets ungdomar i Södertälje anvisas ungdomsplatser i mindre utsträckning än riksgenomsnittet. Detta är enligt uppföljningsfunktionärerna också riktigt och speglar deras sätt att arbeta: ungdomsplats är inte det enda alternativet för den unge och framförallt inte det första.

Vid en analys av enkätstatistiken är den mest iögonenfallande siffran andelen invandrare, framför allt i uppföljningsansvaret. Det procenttalet tyder på en viss överrepresentation av invandrare i uppföljningsansvaret eftersom kommunen anger ca 27 procent invandrare av totala invånarantalet. Över huvud taget måste uppgifter om invandrare tolkas med stor försiktighet eftersom definitionen inte är entydig.

När det gäller ungdomslagen är andelen invandrare betydligt mindre. Man slås i stället av att andelen ungdomar med psyko–sociala problem i

ungdomslag är nästan tre gånger så hög som i uppföljningsansvaret, som även det anger högre procenttal för denna variabel än riksgenomsnittet. Kommunen menar att siffran är korrekt och att det är det goda arbetsmarknadsläget som är förklaringen: det är ungdomarna med de största problemen som blir kvar. Troligen accentueras dessa problem ändå mer för de äldre.

Tiden i åtgärder är längre än genomsnittet för riket och är ett mått på hur problemtyngda ungdomarna i uppföljningsansvaret och ungdomslagen är. I nästan hälften av fallen lyckas man hjälpa ungdomarna till utbildning eller arbete inom åttamåndarsintervallet. En fjärdedel behöver mer än ett års tid i uppföljningsansvaret och därefter är det tio procent som går vidare till åtgärder eller arbetslöshet. Den sistnämnda procentsiffran ligger under medeltalet för rikets kommuner och måste anses vara ett gott betyg för hur man arbetar i uppföljningsansvaret i Södertälje.

Övergången från uppföljningsåtgärder till fortsatt utbildning ligger något under genomsnittet (om man tog bort alla lärlingsutbildningar skulle den ligga långt under) medan andelen som går över till arbete ligger en bra bit över genomsnittet. Detta speglar troligen den goda arbetsmarknadssituationen i Storstockholmsområdet.

Samverkan mellan kommunstyrelsen och de kommunala förvaltningarna å ena sidan och arbetsförmedlingen å den andra tycks vara väl inarbetad tack vare Arbetsmarknadsgruppen. Ett frågetecken är hur den nya arbetsförmedlingsnämnden platsar. Ett annat är att skolsidan tydligen representeras endast av komvux och Arbetsmarknadscentrum: varken grundskolan eller gymnasieskolan finns med. Man skulle tycka att när det gäller ungdomsfrågor så vore den viktigaste diskussionsparten den avlämnande och den mottagande skolformen.

Program för ungdomscentrums inre arbete 1988

av JAN PETER JARL i samråd med Ledningsgruppen vid Ungdomscentrum

Ungdomscentrums sätt att arbeta

Ungdomscentrums sätt att arbeta måste med nödvändighet ses mot bakgrund av de människor som behöver Ungdomscentrums tjänster. För dem gäller, oberoende av ålder, att de av olika skäl ej funnit sig tillrätta i det sedvanliga samhällsutbudet av arbete och utbildning. Deras behov är att få hjälp och stöd till att etablera sig i det sedvanliga utbudet. Vägen till detta mål ser dock olika ut beroende på varje persons enskilda förhållanden. Ungdomscentrums arbete måste därför formas ur en beredskap att beakta och tillmötesgå en stor variation av behov och önskemål, utan att själv förlora sin kontur och ställning. Den här omständigheten ställer mycket stora krav på Ungdomscentrums **inre** arbete och metod. För att klara av sitt inre arbete och att utveckla sin metod behöver Ungdomscentrum:

- *En generell målsättning.*
- *En deklarerad människosyn.*
- *En helhetssyn och kunskap om människor i utveckling.*
- *En specialiserad kunskap om människor i krissituationer, naturliga eller till följd av händelser i livet.*
- *En hög grad av professionalitet i den enskilda yrkesutövningen.*

Ungdomscentrums inre arbete kan bäst beskrivas utifrån dessa rubricerade behov.

Generell målsättning

Ungdomscentrum riktar sina insatser till en mycket heterogen samling människor. För dessa gäller olika förutsättningar, icke minst lagbund-

na. Man kan dock urskilja *arbete* som det centrala för såväl de personer som kommer till Ungdomscentrum som för lagstiftaren. Ungdomscentrum har därför anammat en *generell målsättning* som ledstjärna i sin verksamhet.

Den generella målsättningen kan uttryckas:

Samtliga insatser inom Ungdomscentrum skall verka för att personen skall komma in på den öppna arbetsmarknaden på villkor som är den enskildes.

Tillägget, *på villkor som är den enskildes,* innefattades i den generella målsättningen som en *garanti* för att Ungdomscentrum i sin ambition *ej* begår övergrepp på personens medborgerliga fri- och rättigheter.

En deklarerad människosyn

För att kunna arbeta mot ett gemensamt mål med så olika människor och olika medel måste Ungdomscentrum stå för en gemensam människosyn. En sådan människosyn måste ta fasta på dels hur man tror människor fungerar, vad som driver deras ageranden, och dels vilken ställning människan har i vårt samhälle.

Till hjälp att formulera sin människosyn har Ungdomscentrum använt sig av *FN:s* deklaration om de mänskliga rättigheterna, vilka undertecknats av bl.a. den Svenska regeringen.

Så här deklarerar Ungdomscentrum sin människosyn:

Människan drivs av egen kraft till att utvecklas på för henne bästa möjliga sätt.

I grunden söker människan relationer som är kärleksfulla och respektfulla.

Människan försöker uppnå relationer som uttrycker samspel och samförstånd.

Människan är samhällsbyggare.

Människan har rätt till:

Att välja sin personliga väg i tillvaron.

Att dela en gemenskap med andra människor.

Att bemötas med respekt och värdighet.

En helhetssyn och kunskap om människor i utveckling

För att kunna möta människor utifrån *deras* förutsättningar behövs en helhetssyn och kunskap om människans personliga utveckling och hennes sätt att fungera socialt.

Den *teoretiska* skola som motsvarar behovet av att täcka in såväl människans psykiska utveckling som hennes sociala sammanhang i ett intimt sammanhang, är den psykodynamiska *objekt–relationsskolan.* Inom denna skola finns många olika teoretiker med något olika fokus för sina åsikter.

Gemensamt är följande (här mycket förenklat):

Människan söker sig till och är beroende av relationer som uttrycker och avspeglar kärlek, respekt och tillförsikt. Uppfylls dessa villkor utvecklas människan till en person som är fullvärdig och hel samt trygg i förvissningen om att själv vara kapabel till kärlek, respekt och tillförsikt. Uppfylls icke dessa villkor eller störs kraftigt utvecklas människan med mindrevärde och otrygghet samt misstro om att själv vara kapabel till kärlek, respekt och tillförsikt. Är störningen kraftig och frustrationen överväger stannar människan upp i sina goda utvecklingsmöjligheter och fungerar med kraftiga psykiska handikapp.

Objekt–relationsskolan rymmer en oerhörd mängd med kunskap av detaljerad, djupgående art och olika fokus beroende på om intresset riktar sig mot den intrapsykiska utvecklingen eller det sociala samspelet.

Inom Ungdomscentrum ges den teoretiska grunden via *internutbildning* i direkt förhållande till de erfarenheter som görs inom respektive yrkes-

grupp. Kunskapsinnehållet på Ungdomscentrum utvecklas således som en *dynamisk* process mellan teori och verklighet.

Specialiserad kunskap om människor i krissituationer, naturliga eller till följd av händelser i livet

Flertalet människor som kommer till Ungdomscentrum befinner sig i en situation som är i olika hög grad pressad och oönskad av den enskilde. Oberoende av ålder har man förlorat sin givna plats i samhället eller ännu ej funnit någon plats. För den yngre åldersgruppen (under ca 25 år) löper den naturliga utvecklingsprocessen till vuxen identitet parallellt med den i sammanhanget rådande situationen. "Vanliga" krisreaktioner blandas med mer eller mindre starka försvar mot vuxenvärldens krav ex. gängberoende, vägra passa tider etc. För de äldre som blivit arbetslösa kan förhållandet präglas av stor dramatik. De har förlorat en stor del av sin vardagsidentitet och riskerar att förlora sin oberoende ställning i samhället. När de kommer till Ungdomscentrum är de i beroendeställning och ganska svaga i "anden". Bägge dessa krisförhållanden kräver en hög grad av kunskap om villkoren i en utsatt och beroende ställning. Personerna behöver bemötas med stor respekt och hänsyn. Den stora konsten är att kunna inge hopp och framtidstro i den *utvecklingsmöjlighet* som situationen också innebär. Den här problematiken hanteras inom Ungdomscentrum via *internutbildning* med fokus lagd kring dessa processer samt i yrkesgruppernas inre arbete. Kontinuerlig *handledning* för yrkesgrupperna är ett betydande medel i det här arbetet (ännu ej utvecklat).

Specialiserad kunskap om betydelsen av personligt stöd i kontakten med människor – relationsbaserat arbete

Att arbeta med människor som står i beroendeställning till yrkesutövaren samt befinner sig i mer eller mindre uttalad kris, är en mycket svår situation.

Några axplock av vad som lätt kan utspela sig:

Man vet vad som är bäst för den som kommer och ställer denne i en inkompetent dager ("Besserwisser-förtryck").

Man faller undan för den andres nöd och tror sig vara den som bär totalansvar i dennes liv (Jesus-syndromet).

Man ålägger den andre totalansvar för sin situation oberoende av samspelande faktorer ex. arbetsbrist (Moralisten).

Man utgår från att personen är ett offer för en utomstående fiende ex. samhället (Den allierade).

Man påtar sig ansvar för att förändra och anpassa den andre med straff och belöning som medel (Korrektionisten).

Sammanfattande kan sägas:

Det är oerhört lätt att missbruka sin ställning eller att komma i ett otillbörligt förhållande till människor i nöd och beroendeställning.

För att motverka och förhindra att negativa förhållanden utvecklas behöver man dels kunskap om innebörden av att vara ett personligt stöd och hur det går till och dels tillfälle att kritiskt granska och ventilera sitt yrkesmässiga agerande. Till sin teoretiska del förmedlas denna kunskap via *internutbildning*. I sin praktiska tillämpning måste detta förhållande kontinuerligt granskas och belysas i den egna yrkesgruppen. Formen för detta är den ännu ej utvecklade *handledningen* för respektive yrkesgrupp.

Hög grad av professionalitet i den enskilda yrkesutövningen

För att kunna upprätthålla ett tydligt förhållande till den enskilda personen, i ett sammanhang som rymmer en mångfald av olika livssituationer och problemställningar, krävs en stark yrkesidentitet och ett tydligt yrkesagerande, *en hög grad av professionalitet.*

Professionaliteten upprätthålls genom att det *primära* i yrkesutövningen är kopplat till det specifika i yrkeskunnandet. Den gamla tesen "sätt ej getabocken till trädgårdsmästare" är här synnerligen giltig. På en arbetsenhet, ex. träverkstaden, ligger den *primära* arbetsuppgiften för instruktören/arbetsledaren i att hantera arbetsmoment, produktion och

samspel på arbetsplatsen, inom denna disciplin. Denna verksamhet bör således *ej* belastas med personer vars *primära* behov är social omsorg eller behandling. Om så sker nyttjar man instruktörens/arbetsledarens kompetens på ett felaktigt sätt och stödjer ej dennes professionalitet. Tydligheten för den enskilda personen suddas ut och denne får en *oegentlig* relation till instruktören/arbetsledaren. Vill man nyttja ex träverkstaden och det samtidigt föreligger uttalade problem *måste* dessa tillgodoses först eller parallellt i ett sammanhang där träverkstadens villkor ingår som möjlig del. Arbetsenheten används i detta sammanhang som ett *medel* i en uppgjord "behandlingsplan" i samspel med andra funktioner i eller utanför Ungdomscentrum. Samma förhållande gäller för samtliga yrkesförhållanden inom Ungdomscentrum.

Med en säkerställd och respekterad professionalitet följer motsvarande respekt för andra yrkeskategorier och den enskilda personen. I den höga professionaliteten ligger också en förmåga till att använda sig av andras kompetens när så erfordras. Uppstår, exempelvis för en person i träverkstaden, ett uttalat behov av social omsorg vägleder instruktören/arbetsledaren den enskilde till den yrkesutövare som besitter denna kompetens eller rådgör med denne om hur man på vettigaste sätt skall hantera den uppkomna situationen.

Professionalitet i yrkesutövningen är ett återkommande tema i *internutbildningen* på Ungdomscentrum. Kontinuerligt utvecklas professionaliteten via den ännu ej utvecklade *handledningen* i respektive yrkesgrupp.

Ungdomscentrums förhållande till omvärlden

Tongivande för Ungdomscentrums förhållande till omvärlden är att vara ett öppet komplement till övrig samhällsservice. Det här innebär att Ungdomscentrum avhåller sig från att skapa eller tillhandahålla tjänster som andra instanser är satta att utföra, exempelvis förmedlar Ungdomscentrum inga sociala bistånd eller administrerar boende etc. Om sådana behov finns eller uppstår hos den enskilde så stödjer man denne till den samhällsinstans som är aktuell.

Det öppna förhållandet innebär även att undvika *institutionalisering* av de egna verksamheterna. Verkstäderna sysslar därför med produktion

som baserar sig på ett "normalt" kundförhållande och undviker att präglas av aktiviteter som liknar "skyddad verkstad" eller "terapiverkstad". I den övriga verksamheten använder man sig i främsta rummet av arbetstillfällen i den befintliga arbetsmarknaden. Mycket viktiga länkar för detta är *handledare* på respektive arbetsplatser. Ungdomscentrum kan vara *samtalspartner* med annan institution i samhället i ett *väldefinierat* förhållande till en enskild person eller grupp av personer, ex. långtidsarbetslösa kvinnor. Ungdomscentrum kan själva initiera till sådana samspel. Ungdomscentrum övertar dock *aldrig* annan parts ansvarsförhållande till den enskilde.

Det öppna förhållandet till omvärlden parat med den tydliga *egna* konturen är avgörande för det fruktbara förhållandet till den enskilda individen. Det öppna förhållandet och den egna konturen upprätthålls genom en kontinuerlig prövning av pågående respektive tänkta insatser eller aktiviteter. Forum för denna *dialog* är den s.k. *ledningsgruppen*, med representanter för samtliga yrkesgrupper inom Ungdomscentrum.

Utvärdering av ungdomscentrums insatser

Att utvärdera Ungdomscentrums insatser är en komplicerad och nödvändig förutsättning för dess existens och utveckling. Den mest ytliga utvärderingen kan utföras som enkla statistiska storheter av exempelvis genomströmning, antal personer i arbete, insatser per capita, etc. Denna utvärderingsform ger information för exempelvis dimensionering av Ungdomscentrum, ekonomisk teckning via statsbidrag, etc. Denna utvärderingsform ger dock ingen information om kvaliteten av den utförda insatsen eller detaljerad information om vilka man ej når eller varför man missar vissa. En mera *målrelaterad* utvärdering av *riktade* insatser till *väldefinierade* målgrupper ger ett betydligt bättre informationsunderlag för beslut och styrning av insatser. Statistiska begrepp, s.k. *hårddata*, kan här användas. Den för Ungdomscentrum mest värdefulla och betydelsefulla utvärderingsformen är den som sker i en *kontinuerlig* och *analyserande* dialog mellan *yrkesutövarna – ledningsorgan – huvudman*. En sådan dialog måste kompletteras med uppgifter från den person eller de personer som berörs av Ungdomscentrums insats. I denna utvärderingsform blandas hårddata med mjukdata och en redovisning kan ej ske på enkla grunder. Ju längre från denna process man står ju ohanterligare och ogripbarare blir innehållet. Ungdomscen-

trum behöver därför ett *nära* och *kontinuerligt* förhållande till sin huvudman. Varje mellanled försvårar den utvärderade processen.

Bilaga 5

Kommunernas uppföljningsverksamhet 1987/88

Sammanställning av utredningens insamlade material.

Innehållsförteckning

		Sida
1	Den kvantitativa utvecklingen av uppföljningsverksamheten 1987/88	326
1.1	Uppföljningspopulationer	326
1.2	Antal och andel ungdomar 1983/84–1987/88	326
2	Omfattning av åtgärderna 1987/88	331
3	Ungdomarna i uppföljning 1987/88	333
3.1	Material	333
3.2	Uppföljningens tillflödessida	334
3.3	Verksamheten inom uppföljningen 1987/88	348
3.4	Ungdomarna i uppföljningsverksamheten	349
3.4.1	Tid i uppföljningsverksamhet	350
3.4.2	Vilka är ungdomarna?	353
3.5	Studier inom uppföljningen	356
3.5.1	Utbildningsinslag	356
3.5.2	Andra studier	357
3.5.3	Lärlingsutbildning	358
3.6	Ungdomsplatser	359
3.6.1	Antal ungdomar och slag av arbetsgivare	359
4	Utflödet från uppföljningen. Verksamhet efter uppföljningsåtgärder	362
5	Organisation och personal	367

5.1 Samverkan 367
5.2 Personal 369

6 Kommunal personal inom ungdomslagen 371

7 Fortbildning 371

Tabeller och diagram

Diagram 1: Antalet ungdomar i uppföljningsåtgärder 1983/84 – 1987/88 327

Diagram 2: Andel ungdomar i uppföljningsåtgärder1983/84 – 1987/88 i procent av aktuella uppföljningspopulationer 328

Diagram 3: Utvecklingen av medeltal ungdomar ej i arbete/utbildning och på ungdomsplats samt medelsförbrukning för uppföljningsprogram och ungdomsplats i förhållande till aktuella uppföljningspopulationer 1984/85 – 1987/88. 1984/85 = 100 329

Tabell 4: Sammanlagt antal ungdomar i riket i uppföljningsåtgärder under verksamhetsåret 1987/88 samt andelar av uppföljningspopulation. 331

Tabell 5: Andel ungdomar av uppföljningspopulationen i uppföljning 1987/88 enligt enkät. Medelvärden i procent för kommunerna. 332

Tabell 6: Åldersfördelning för ungdomar i uppföljningsansvaret 1987/88 enligt SÖ:s månadsstatistik Medelvärden över 12 månader. Medelvärden i procent för kommunerna. 332

Bild 1: Verksamhet för 16–åringar som ej gick i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent pojkar. 340

Bild 2: Verksamhet för 16-åringar som ej gick i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent flickor. 341

Bild 3: Verksamhet för 16-åringar som ej går i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent pojkar och flickor. 342

Tabell 7: Övergång grundskola-gymnasieskola. Spridningen av vissa variabler mellan kommunerna. 25:e, 50:e och 75:e percentilen. Procentandelar av samtliga 16-åringar i kommunen som inte gick i grundskola hösten 1987. 343

Diagram 8: Studieavbrott från gymnasieskolan 1987/88 avseende ungdomar i uppföljningspopulationen. Fördelning på årskurs i gymnasieskolan samt pojkar och flickor. Procent. 346

Diagram 9: Studieavbrott från gymnasieskolan 1987/88 avseende ungdomar i uppföljningspopulationen. Fördelning på studievägslängd i gymnasieskolan samt pojkar och flickor. Procent. 347

Diagram 10: Månadsvis fördelning av ungdomar utan arbete och utbildning juli 1987 - maj 1988. Fördelning på årsklasser. 348

Diagram 11: Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Andel ungdomar med olika tid i verksamhet. Medelvärden för kommunerna i procent. Pojkar, flickor och samtliga. 351

Diagram 12: Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1984/85 (16-17-åringar) och 1987/88. Andel ungdomar med olika tid i verksamhet. Samtliga ungdomar i landet sammantagna. Procent, pojkar och flickor sammantagna. 352

Diagram 13: Ungdomar utan utbildning eller arbete 1987/88 i särskilda kategorier enligt kommunenkät. Medelvärden för kommunerna. Procentandelar av samtliga utan arbete eller utbildning. 354

Tabell 14: Antal ungdomar i uppföljningen som deltagit i annan utbildning än utbildningsinslag knutna till ungdomsplats 1987/88. Utbildningsform, pojkar och flickor. 357

Diagram 15: Lärlingsplatser anordnade lå 1987/88 i kommunerna. 359

Tabell 16: Ungdomar på ungdomsplatser 1987/88. Fördelning på ålder, kön och slag av arbetsgivare. Procentandelar av samtliga ungdomar i riket. 360

Diagram 17: Förändring i tillgång på ungdomsplatser mellan 1985/86 och 1987/88. Andel kommuner, procent. 361

Diagram 18: Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Fördelning på verksamhet, procentandelar av samtliga i riket som avslutat verksamhet. Pojkar och flickor. Absoluta tal för samtliga, ej uppräknade för bortfall. 362

Diagram 19: Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Fördelning på verksamhet, medelvärde för kommunerna, procentandelar. Pojkar, flickor och samtliga. 363

Diagram 20: Ungdomar som avslutat verksamhet inom uppföljningen 1987/88 och gått till studier. Fördelning på typ av studier. Andelar av samtliga ungdomar i landet som gått till studier. 366

Tabell 21: Kommuner med integrerad organisation för andra åldersgrupper än 16–17-åringar. 367

Tabell 22: Sammanlagt antal personer och sammanlagt antal tjänster i riket i olika befattningskategorier enligt enkäten. Ej uppräknat bortfall. 369

Tabell 23: Antal ungdomar per heltidstjänst för vissa befattningskategorier. Medeltal för kommunerutan integrerad organisation. 370

Tabell 24: Kommunalt anställd personal som arbetar med ungdomar i ungdomslag i organistion som inte är integrerad med organisation för uppföljningsansvaret. Medeltal tjänster för kommunder som uppgett viss personalkategori och antal kommuner som uppgett tjänst i viss kategori. Ej uppräknat bortfall. 371

Kommunernas uppföljningsverksamhet 1987/88. Sammanställning av insamlat material

1 Den kvantitativa utvecklingen av uppföljningsverksamheten

1.1 Uppföljningspopulationer

Med uppföljningspopulation menas den grupp ungdomar som under ett verksamhetsår (= statligt budgetår) enligt åldersreglerna (från avslutad grundskola - 18-årsdagen) kan omfattas av uppföljningsåtgärder. Begreppet omfattar alla ungdomar i denna åldersgrupp oavsett deras verksamhet. Samtliga ungdomar i de fyra årskullar som kan förekomma i uppföljningspopulationen under ett verksamhetsår (budgetår) kan inte helt inräknas i denna. Under 1987/88 kan endast den grupp som under 1987 blev 16 år (födda 1971) fullständigt omfattas under hela verksamhetsåret. Av den årskull som under 1987 fyllde 17 år (födda 1970) omfattades ca 87,5 % beroende på att en del av ungdomarna under våren 1988 fyllde 18 år. De som blev 18 år under hösten 1987 (födda 1969) kunde omfattas av åtgärder under hösten 1987, men i undantagsfall även under våren 1988 om de haft förlängning av ungdomsplatstiden vilket är möjligt enligt statsbidragsförordningen. Även ungdomar som fyllde 15 år (födda 1972) kunde innefattas i uppföljningen om de avslutat grundskolan. För att nå en så exakt skattning som möjligt av uppföljningspopulationen har denna justerats med hänsyn till födelsetalen för de olika månaderna under året.

1.2 Antal och andel ungdomar 1983/84–1987/88

SÖ har i sina årliga rapporter över uppföljningsansvaret angett det totala antalet ungdomar i uppföljning sedan 1983/84. Antalen för 1983/84 är en totalmätning, antalen för 1984/85–1986/87 är beräkningar grundade på månadsstatistik och budgetutfall. I nedanstående diagram har SÖ:s

siffror angivits för 1983/84–1986/87 medan det antal som angetts i SA-utredningens enkät redovisats för 1987/88. För ungdomar 'Ej arbete/utbildning' 1983/84 är antalet skattat. Det skall noteras att uppgifterna om uppföljningsprogram och ungdomsplatser bygger på säkrare underlag än övriga uppgifter då förutom månads- och halvårsstatistik även budgetutfall varit underlag för beräkningarna.

Diagram 1 Antal ungdomar i uppföljningsåtgärder 1983/84 - 1987/88.

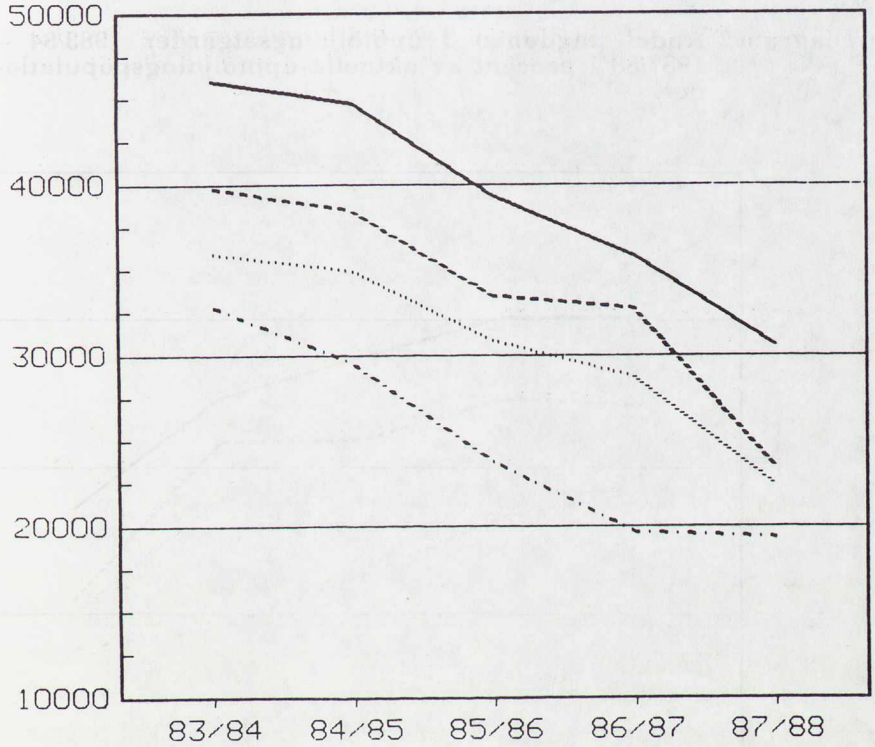

- · - · Ungdomspl.
····· Uppf progr
---- Ind planer
—— Ej arb/utb

Av diagrammet framgår att antalet ungdomar i uppföljning kontinuerligt minskat sedan 1983/84. Minskningen beror delvis på att de aktuella åldersklasserna minskat under de angivna åren och således också den faktiska uppföljningspopulation som åldersmässigt varit aktuell för åtgärder. Minskningen är dock större än vad som förklaras av minskningen i uppföljningspopulationer.

Nedanstående diagram anger ungdomar i uppföljning i förhållande till aktuella uppföljningspopulationer. Liksom tabell 1 bygger den på absoluta tal för 1983/84 och SÖ:s beräkningar för 1984/85–1986/87 samt S–A–utredningens enkät för 1987/88.

Diagram 2 Andel ungdomar i uppföljningsåtgärder 1983/84 – 1987/88 i procent av aktuella uppföljningspopulationer.

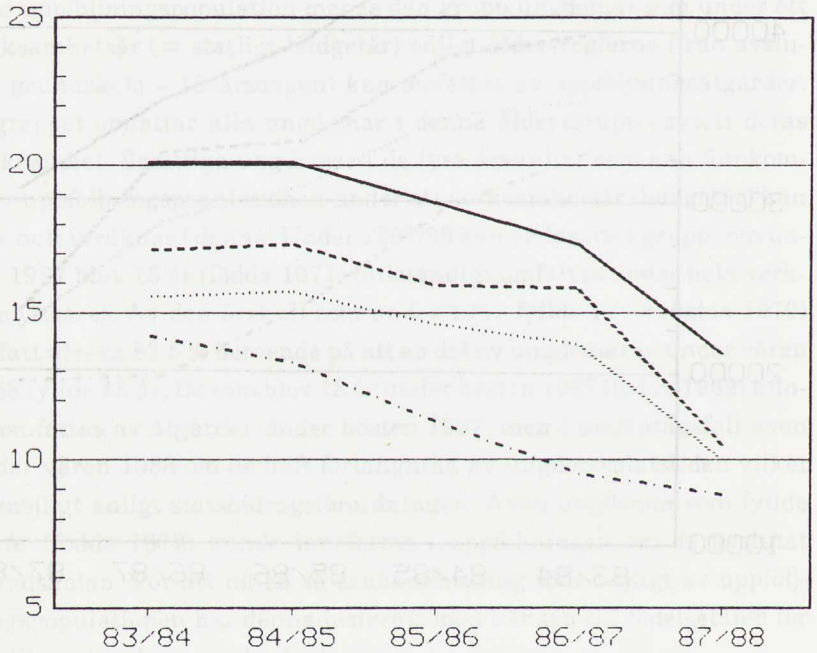

- - · - Ungd plats
..... Uppf progr
---- Indiv plan
—— Ej arb/utb

Av nedanstående diagram hämtad från SÖ:s årsrapport för uppföljningen 1987/88 framgår minskningen i andelar av uppföljningspopulationer. Året 1983/84 har inte medtagits på grund av bristande statistikunderlag.

Diagram 3 Utvecklingen av medeltal ungdomar ej i arbete/utbildning och på ungdomsplats samt medelsförbrukning för uppföljningsprogram och ungdomsplats i förhållande till aktuella uppföljningspopulationer 1984/85 - 1987/88. 1984/85 = 100.

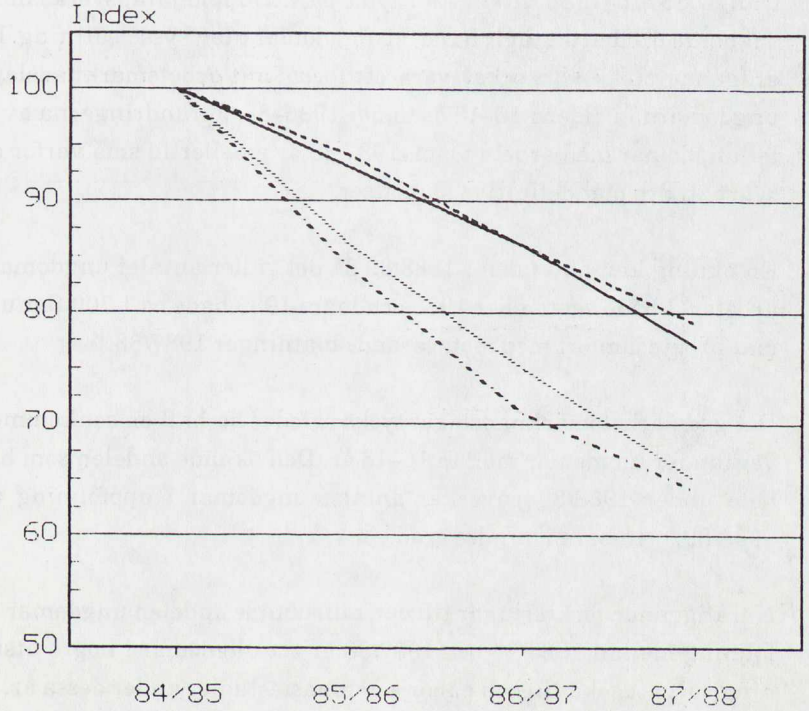

..... Medelsför ungd.plats

-·-·- Stat ungd.plats

---- Medelsförb uppf progr

—— Stat ej arb/utb

Antalet ungdomar på ungdomsplats har minskat med 23 % mer mellan 1984/85–1987/88 än vad som kan förklaras av den minskade uppföljningspopulationen. Motsvarande minskning för ungdomsplatserna är 35 %.

Under den redovisade perioden har andelen ungdomar i de aktuella åldrarna som haft arbete på den reguljära arbetsmarknaden varit relativt konstant mellan 2,1–3,0 % enligt SÖ:s halvårsenkäter.

Andelen "Ej sysselsatta" enligt samma källa visar en konstant nedgång från 1983 till 1988 vilket kan tyda på att uppföljningsverksamheten snabbare och bättre tagit hand om ungdomar utan sysselsättning. En bidragande orsak kan också vara ett förbättrat arbetsmarknadsläge för ungdomarna i åldern 16–18 år under 1986–88. Förändringarna av antalet ungdomar med arbete t.o.m. 1987/88 är emellertid små varför det är svårt att dra mer definitiva slutsatser.

En ökning kan noteras för 1988/89 då det gäller antalet ungdomar som arbetar. I både september 1988 och mars 1989 hade ca 1 700 fler ungdomar arbete jämfört med motsvarande mätningar 1987/88.

Det goda arbetsmarknadsläget tycks således ha haft en senkommen inverkan för ungdomar mellan 16–18 år. Den ökande andelen som har arbete under 1988/89 påverkar antalet ungdomar i uppföljning under 1988/89, men bara i mindre grad.

Näraliggande förklaringar till den minskande andelen ungdomar i uppföljning mellan 1983/84 och 1987/88 är att ungdomar i högre utsträckning valt att söka till och påbörja gymnasiestudier under dessa år. Gymnasieskolan har samtidigt, dels genom prioritering av de yngre åldersgrupperna vid intagningen och dels genom en bättre anpassning av organisationen kunnat ta emot en större andel av ungdomarna. I vilken mån den andra delen av tillflödet till uppföljningen, studieavbrotten, förändrats går inte entydigt att bedöma. Jämförelser med andra studieavbrottsundersökningar (SÖ rapport R 86:1) och föreliggande enkät kan tolkas som om studieavbrotten under 1983/84–1987/88 skulle visa en minskande tendens.

2 Omfattningen av åtgärderna 1987/88

Nedanstående tabell redovisar det totala antalet ungdomar som 1987/88 varit i uppföljning och andelarna av den totala uppföljningspopulationen.

Tabell 4 **Sammanlagt antal ungdomar i riket i uppföljningsåtgärder under verksamhetsåret 1987/88 samt andelar av uppföljningspopulation. Uppräknat för bortfall.**

	Ungdomar i uppföljningsåtgärder 1987/88	
	Antal	Andel av uppföljningspopulation
Ej arbete/utbildning	30 600	13,6
Individuella planer	23 400	10,5
Uppföljningsprogram	22 400	10,0
Ungdomsplats	19 300	8,8
Ungdomslag	1 000	0,5
Andra uppföljningsåtgärder	1 100	0,5

Kategorin "ej arbete/utbildning" omfattar de ungdomar som under verksamhetsåret saknat arbete eller inte varit i utbildning. En del av dessa ungdomar har endast under en kortare tid varit utan arbete/utbildning eller har av andra skäl inte behövt ingå i åtgärder inom uppföljningen. Gruppen "individuella planer" är de inom gruppen "ej arbete/utbildning" som i någon form fått en plan för sin verksamhet upprättad inom uppföljningsansvaret. Av denna grupp utgör de i "uppföljningsprogram" de som genomgått sådana. Av skillnaden mellan antalen med "individuella planer" och de i "uppföljningsprogram" framgår att alla med individuella planer inte genomgår uppföljningsprogram. Av de som varit på ungdomsplats har huvuddelen genomgått uppföljningsprogram. Ungdomar i ungdomslag är ungdomar som inte fyllt 18 år och som ingått i ungdomslag.

Om man istället utgår från verksamheten i kommunerna så blir medelvärdena för fördelningen av ungdomar i åtgärder som följer.

Tabell 5 **Andel ungdomar av uppföljningspopulationen i uppföljning 1987/88 enligt enkät. Medelvärden för kommunerna. Procent.**

	Procentandel av uppföljningspopulationen
Ej arbete el utbildning	12,8
Individuella planer	10,6
Uppföljningsprogram	10,0
Ungdomsplats	9,3
Ungdomslag (17 år)	0,6
Andra åtgärder	0,4

Nedanstående tabell redovisar åldersfördelningen inom gruppen ungdomar i uppföljning under 1987/88.

Tabell 6 **Åldersfördelning för ungdomar i uppföljningsansvaret 1987/88 enligt SÖ:s månadsstatistik. Medelvärden över 12 månader. Medelvärden för kommunerna. Procent.**

	Födda 69		Födda 70		Födda 71		Födda 72	
	po	fl	po	fl	po	fl	po	fl
Ungdomar utan utbildning el arbete	5	5	35	36	58	58	1	1
Ungdomar i uppföljningsprogram	4	3	24	24	59	61	1	1

Sammanfattningsvis visar ovanstående material att den största åldersgruppen ungdomar i uppföljningen under 1987/88 är 16-åringarna, även frånräknat de som intagits i gymnasieskolan och väntat på senare start. Av denna åldersgrupp har en stor majoritet visat intresse för att studera i gymnasieskolan genom att söka. En del av dem blev inte intagna. Andra intogs men avstod från erbjuden plats eller avbröt studierna under läsåret.

Att 17-åringarna var färre beror till del på att dessa utgör ca 87,5 % av 16-åringarna i uppföljningspopulationen under 1987/88. Detta förklarar emellertid inte hela skillnaden i andelar mellan årskullarna. En del av skillnaden måste tillskrivas att uppföljningsverksamheten nått sin målsättning. Ett visst tillskott av 17-åringar till uppföljningen fanns bestående av dem som avbröt sina gymnasiestudier. Materialet visar in-

te hur många av dessa avbrytare som fallit i kategorin "ej arbete eller utbildning". En del av de 17-åriga studieavbrytarna har förmodligen gått direkt till arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Den främsta förklaringen till att 17-åringarna var färre än sin andel av uppföljningspopulationen är att ungdomarna från uppföljningsverksamheten gått till reguljära studier eller arbete.

3 Ungdomarna i uppföljning 1987/88

3.1 Material

Föreliggande material speglar uppföljningsverksamheten från två sidor. För att få en uppfattning om vad som bestämmer omfattningen av denna kan man ange det antal ungdomar som kan vara aktuella för uppföljning - ungdomar som inte haft arbete eller som inte studerat (ej påbörjat eller avbrutit studier) och som lämnat grundskolan men inte fyllt 18 år. Denna grupp ungdomar utgör uppföljningens tillflöde. Den helt övervägande andelen av denna grupp utgjordes av ungdomar som direkt från grundskolan sökt till gymnasieskolan eller som avbrutit sina gymnasiestudier. Alla dessa ungdomar blev emellertid inte aktuella för åtgärder. Det tillhör emellertid kommunens skyldigheter att hålla sig underrättad om dessa ungdomars verksamhet. Av de som inte sökt och de som sökt men inte gick i gymnasieskolan hade ett antal ungdomar arbete eller var i annan verksamhet.

För att belysa det potentiella tillflödet till uppföljningen har i huvudsak två material använts.

Det ena är en sammanställning beställd från Statistiska Centralbyrån över sökande-intagna till gymnasieskolan 1987/88 som delats upp på ungdomarnas hemkommun med hjälp av registret över rikets totala befolkning (RTB). Materialet belyser de flöden som finns mellan gruppen sökande, gruppen intagna och de som faktiskt studerar i gymnasieskolan per den 15 september 1987.

Det andra materialet avser studieavbrotten i gymnasieskolan under läsåret 1987/88 och har tillhandahållits av Centrala studiestödsnämnden. Även detta material är uppdelat på ungdomarnas hemkommun.

Tillsammans ger de båda materialen antalsuppgifter om den grupp ungdomar som någon gång under 1987/88 stod utanför gymnasieskolan och således utgjorde tillflödet till uppföljningen.

Indelningen på kommun avser ungdomarnas kyrkobokföringskommun dvs. den kommun där de i allmänhet gått i grundskola. Man kan emellertid inte av siffrorna sluta sig till antalet studieavbrott vid gymnasieskolan i en viss kommun eftersom denna oftast har elever som är kyrkobokförda i flera kommuner.

En annan del av materialet speglar verksamheten för de ungdomar som under 1987/88 varit i uppföljningsverksamhet, antingen bara genom att de konstaterats vara utan arbete eller utbildning eller genom att de också ingått i de åtgärder som erbjudits. Grunddata utgörs av den enkät till samtliga kommuner som S–A–utredningen tillställt kommunerna och som avser verksamhetsåret 1987/88. För bearbetningen av data har också tillfogats SÖ:s månadsstatistik över uppföljningsverksamheten.

I föreliggande material presenteras tabeller och resultat med två utgångspunkter. Dels anges totalantal för hela riket och andelar av samtliga i riket. Detta görs för att ange den totala omfattningen av verksamheten. Dels anges andelar av kommunernas ungdomar för att visa hur verksamheten ter sig på kommunal nivå där åtgärderna skall genomföras. En avsikt med den kommunala indelningen är att söka finna skillnader eller samband mellan kommunerna.

3.2 Uppföljningens tillflödessida

Huvudsyftet med resultaten som redovisas i detta avsnitt är att på kommunnivå påvisa vilka andelar av en årskull ungdomar som omfattas av kommunernas skyldighet att hålla sig underrättade om ungdomars sysselsättning. Utgångspunkten är den faktiska situationen efter grundskoleelevernas ansökan till gymnasieskolan och intagningen till gymnasieskolan.

Gymnasieskolan var 1987/88 (och är) dimensionerad totalt i landet så att alla ungdomar som lämnade grundskolan skulle kunna erbjudas plats. 1987 sökte ca 96 % av eleverna i grundskolans årskurs 9 till gymnasieskolan.

Sett på kommunnivå kompliceras emellertid övergången från grundskola till gymnasieskola av olika faktorer.

När det gäller att erbjuda utbildning till ungdomarna finns begränsningar i en gymnasieregion av antalet intagningsklasser med olika studievägsinriktning. En annan begränsning utgöres av de fasta delningstalen för klasser (16 eller 30 elever). Möjligheten har under de senaste åren ökat genom att överintagning tillämpats, främst i 30–klasser.

Under tiden från ansökan till dess gymnasieskolan börjar handlar ungdomar på olika sätt. Majoriteten accepterar intagningsbeskeden och en övervägande andel tas in på sina förstahandsval. Även en andel av dem som intagits på lägrehandsval påbörjar studierna på en studieväg de inte sökt i första hand. Andra avstår från studier då de inte intagits på förstahandsvalet. En del ungdomar påbörjar inte studier trots att de intagits på sina förstahandsval.

Vad som finns tillgängligt är statistik över sökande till gymnasieskolan. Bland dessa kan särskiljas de ungdomar som söker direkt från grundskolan. Dessutom finns statistik över de som den 1/7 intagits till gymnasieskolan. För de ungdomar som faktiskt går i gymnasieskolan finns statistik per den 15/9. En mindre andel av de ungdomar som inte sökt till gymnasieskolan per den 1/7 återfinns i gymnasieskolan per 15/9. Dessa ungdomar har sökt senare än reguljärt till gymnasieskolan och formellt har de under sommaren tillhört kommunens uppföljningsansvar. Oavsett om uppföljningsansvariga eller grundskolans syofunktionärer hållit kontakt med dessa ungdomar eller man samarbetat kring kontakterna redovisas denna grupp för vilken man oftast aktivt och intensivt arbetat för att målsättningarna med uppföljningsverksamheten.

En del av de som sökt per den 1/7 har intagits i gymnasieskolan, andra inte. Av de som intagits har en del avstått från erbjudna platser och återfinns inte per den 15/9 i gymnasieskolan. Det är inte möjligt att i tillgänglig statistik utläsa andelen som inte intagits och den andel som avstått från en erbjuden plats.

På denna punkt saknas information som kan belysa viktiga aspekter av hur den faktiska övergången från grundskola till gymnasieskola går till.

En undersökning som Lars Bäckman utfört för SÖ ger kompletterande kunskap om detta. En grupp ungdomar som blir föremål för uppföljning är de ungdomar som avbryter studierna i gymnasieskolan. Genom Centrala Studiestödsnämndens register över studerande i gymnasieskolan har det varit möjligt att på kommunnivå särskilja ungdomar som avbryter studierna i gymnasieskolan och som åldersmässigt omfattas av uppföljningsansvar. Med studieavbrytare avses i det följande de som under eller efter ett läsår har avbrutit studierna och påföljande läsår inte återfinns i gymnasieskolan.

En del av de ungdomar som nedan redovisas som stående utanför gymnasieskolan har under viss tid under läsåret varit i denna.

En annan grupp aktuell för uppföljning är de som väntar på att senare under läsåret påbörja studier till vilka de är intagna. Detta gäller framför allt flickor som intagits på vårdlinjen med start i januari 1988. Andra har under en del av året eller till och med under hela läsåret gått i gymnasieskolan men efter detta avbrutit studierna. Ungdomsgruppen i uppföljningsverksamheten är inte konstant under året utan kännetecknas av att ungdomar avgår till annan verksamhet och att ungdomar tillkommer, främst som studieavbrytare.

De andelar som redovisas på kommunnivå avser ungdomar som varit kyrkobokförda i kommunen den 15/9 1987. En del ungdomar har studerat i annan kommun än den de varit kyrkobokförda i, bland annat ungdomar från kommuner som saknar gymnasieutbildning. Det går alltså inte av föreliggande material sluta sig till avbrottsfrekvenser vid gymnasieskolor i vissa kommuner. Uppföljningsverksamheten i kommunerna kan omfatta ungdomar som sökt till eller avbrutit studier i flera kommuner.

För att nå så exakta uppgifter som möjligt har antalet 16–åringar som under hösten 1987 gått kvar i grundskolan avräknats från det totala antalet 16–åringar i kommunen. De som gick kvar i grundskolan hösten 1987 och var födda ett år tidigare än normalt var i hela landet 2 226 pojkar och 1 051 flickor, tillsammans 3 277 ungdomar.

De nedan angivna andelarna är således andelar av de 16–åringar i kommunerna som hösten 1987 inte gått i grundskolan.

Som nämnts återfinns en mindre andel av de ungdomar som ej sökt till gymnasieskolan per den 1/7 i gymnasieskolan den 15/9. Tillsammans i landet utgjorde 1987 denna grupp 405 pojkar och 513 flickor, totalt 918 ungdomar. Medelvärden för denna andel ungdomar i kommunerna var för pojkar 0,9 %, för flickor 1,2 % och för samtliga 1,0 %.

De ungdomar som sökte till gymnasieskolan per den 1/7 och som inte gick där den 15/9 utgjorde i medeltal i kommunerna 7,8 % av de 16-åriga pojkarna, 11,5 % av flickorna, tillsammans 9,6 %. Av dessa ungdomar påbörjade en del studier på gymnasieskolans årskurs 1 senare under läsåret, i första hand flickor som började utbildning på vårdlinjen med start till vårterminen 1988. Det går av befintlig statistik inte att urskilja de ungdomar som ej intagits på något av sina sökalternativ från dem som intagits men avstått från sin plats.

Skillnaden i antal, 1 667 ungdomar, och andel mellan pojkar och flickor som sökt men inte gick i gymnasieskolan per den 15/9 kan helt förklaras av de flickor som intagits men som väntade på vårterminsstart på vårdlinjen.

De som inte sökt gymnasieskola och inte heller fanns där den 15/9 var i medelvärde i kommunerna 3,4 % av pojkarna, 2,7 % av flickorna och 3,1 % av samtliga 16-åringar.

Den grupp 16-åringar som stod utanför gymnasieskolan per den 15/9, innefattande både dem som sökt och dem som inte sökt, utgjorde i medelvärde i kommunerna 12,1 % av 16-åriga pojkar, 16,3 % av 16-åriga flickor, tillsammans 14,2 procent av samtliga.

För att beräkna storleken av gruppen avbrytare borde de 16-åringar som övergått till gymnasieskolan och som avbrutit sina studier under det första läsåret ha beräknats. Föreliggande material för studieavbrytarna ger emellertid inte möjlighet till en sådan noggrann uppdelning. Som en approximation har därför de ungdomar som avbrutit sina studier i årskurs 1 i gymnasieskolan beräknats för varje kommun. En del av de ungdomar som går i årskurs 1 är 17 eller 18 år. När avbrytarna i årskurs 1 nedan anges som andel av 16-åringarna kan den vara för hög då den också innefattar några ungdomar som inte är 16 år. Av de antagna i

årskurs 1 per 15/9 i gymnasieskolan utgjorde 17–18–åringarna 18,9 % av 16–åriga pojkar, 14,5 % av flickorna och 16,8 % av samtliga.

Det är bl.a. av detta skäl inte möjligt att med föreliggande material göra beräkningar på kommunnivå som tar hänsyn till enbart de 16–åringar som gjort studieavbrott i årskurs 1.

I det redovisade materialet definieras studieavbrytare som ungdomar som gått i årskurs ett, avbrutit studierna under eller efter årskurs 1 och inte återfinns i årskurs 2 påföljande läsår.

Medelvärdet för andelen samtliga studieavbrytare i årskurs 1 i kommunerna var för pojkar 6,6 % för flickor 7,6 % och för samtliga 7,1 % av 16–åringarna. Om man antar att studieavbrottsfrekvensen i årskurs 1 fördelade sig lika mellan ungdomar med olika födelseår, kan avbrottsandelen för enbart 16–åringarna beräknas till som medelvärde 5,4 % för pojkar, 6,5 % för flickor och 5,9 % för samtliga.

I materialet kan den totala andel ungdomar som efter läsåret 1987/88 vid något tillfälle under året stått utanför gymnasieskolan beräknas. Denna grupp är den vilken kommunerna vid behov skall erbjuda kurser, praktik eller annan verksamhet. Gruppen utgjorde som medelvärde för kommunerna av de 16–åriga pojkarna 18,7 % av flickorna 23,9 % och av samtliga 21,3 %. I dessa andelar ingår den något höga skattningen av studieavbrytarna.

Genom en sammanställning av enkätsvaren och SÖ:s månadsstatistik är det möjligt att beräkna antalet och andelen 16–åringar som kommunerna angett under året vara utan utbildning och arbete. Den är som ett medelvärde för kommunerna av 16–åriga pojkar 12,3 %, av flickorna 17,8 % och av samtliga 14,8 %.

Den andel av 16–åringarna som kommunerna redovisat har individuella planer inom uppföljningsverksamheten är i medeltal för pojkar 12,3 %, för flickor 17,8 % och för samtliga 13,8 %.

Andelen av 16–åringarna som genomgått uppföljningsprogram och som således utgjorde underlag för statsbidrag var i medeltal för pojkar 11,4 %, för flickor 18,0 % och för samtliga 13,6 %.

Mellanskillnaden mellan de som stått utanför gymnasieskolan och de som faktiskt inrapporterats vara utan utbildning och arbete är som medelvärde för kommunerna 6,7 % av pojkarna, 6,2 % av flickorna och av samtliga 6,6 %.

Ovan redovisade andelar illustreras i grafisk form i följande scheman.

Då de angivna procentsatserna är medelvärden för kommunerna är det inte meningsfullt att summera de olika procenttalen.

Bild 1

Verksamhet för 16-åringar som inte gick i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent POJKAR

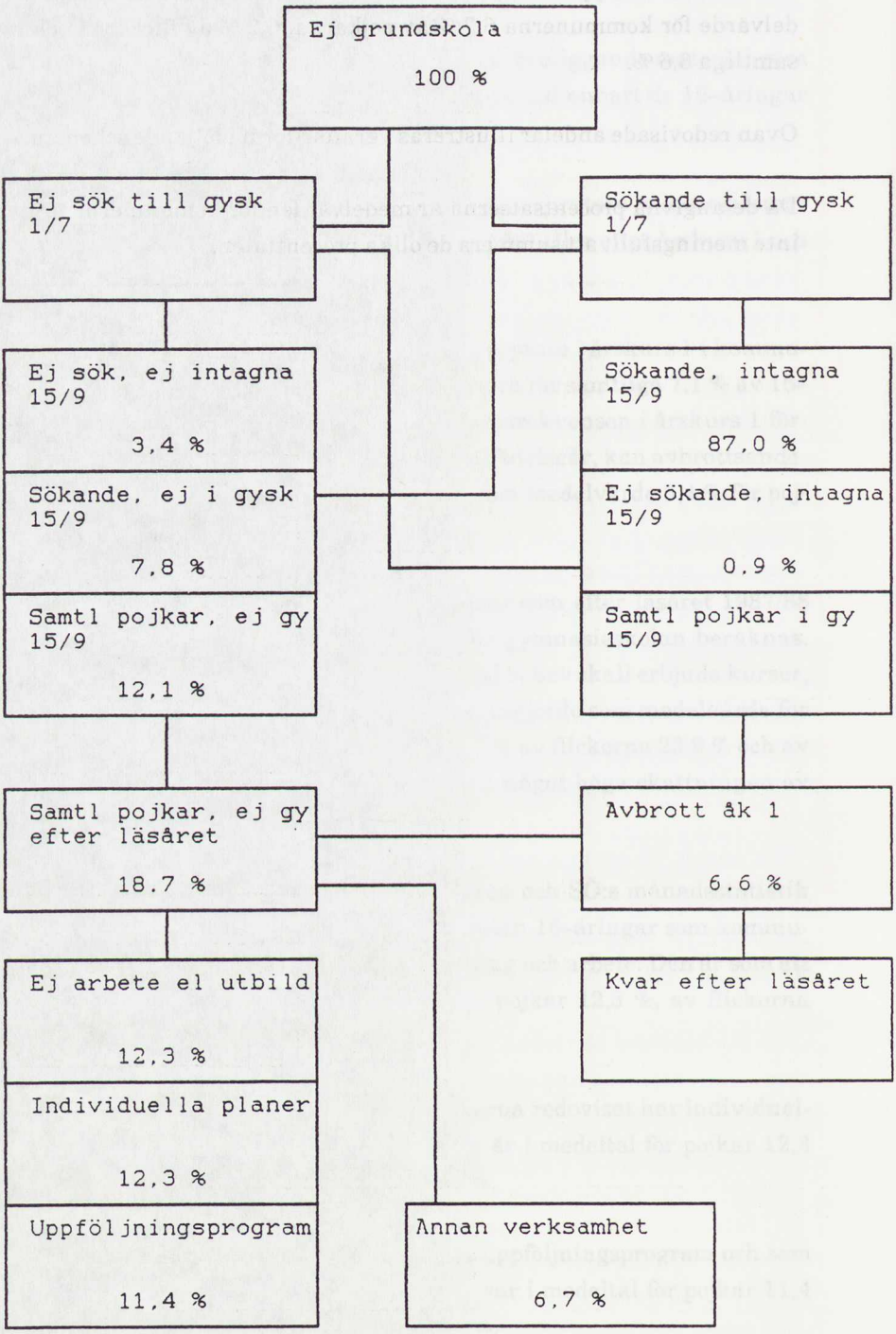

Bild 2

Verksamhet för 16-åringar som inte gick i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent FLICKOR

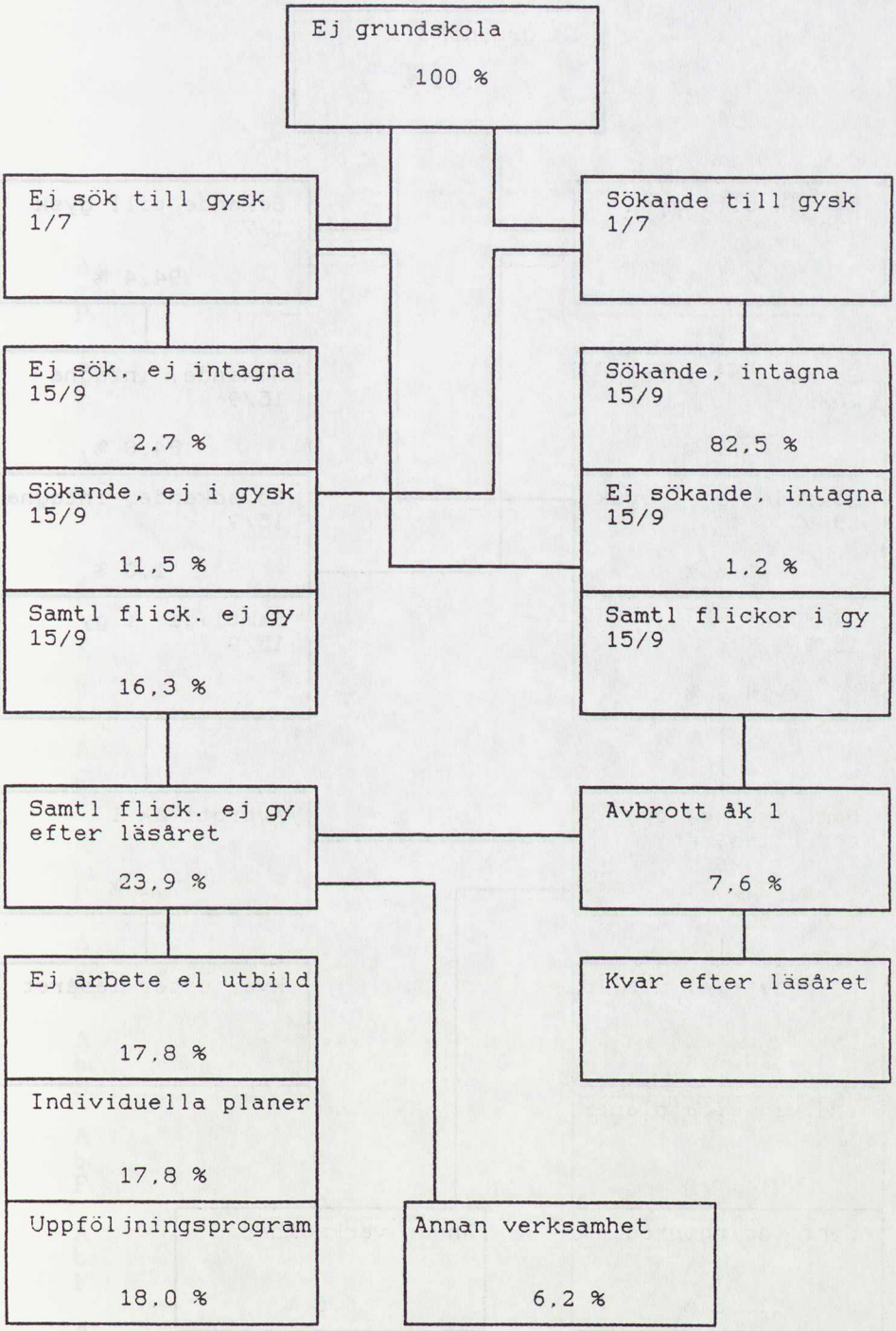

Bild 3

Verksamhet för 16-åringar som inte gick i grundskola lå 1987/88. Medelvärden för kommunerna. Procent POJKAR OCH FLICKOR

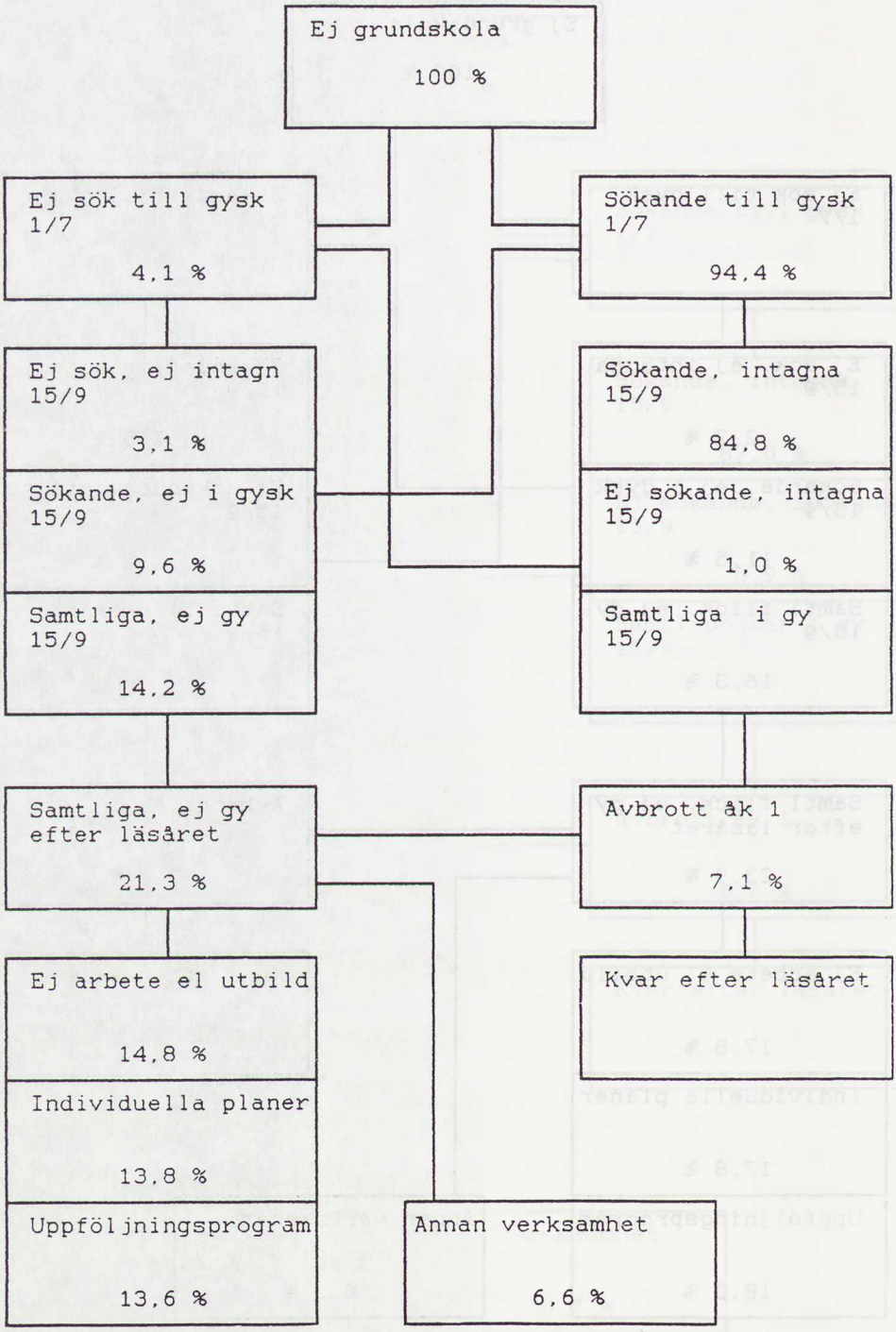

För att ge en uppfattning i variationen i de ovan beskrivna strömmarna anges nedan den 25:e, 50:e och 75:e percentilen av den fördelning mellan olika grupper som beräknats för kommunerna.

Tabell 7 Övergång grundskola - gymnasieskola. Spridningen av vissa variabler mellan kommunerna. 25:e, 50:e och 75:e perceptilen. Procentandelar av samtliga 16-åringar i kommunen som inte gick i grundskola hösten 1987.

	25:e perc	50:e perc	75:e perc
Andel sökande som gick i gymnasieskolan 15/9 Pojkar	83,0	87,8	90,7
Andel sökande som gick i gymnasieskolan 7/9 Flickor	79,3	83,1	87,0
Andel sökande som gick i gymnasieskolan 15/9 Samtliga	82,5	85,7	88,1
Andel ungdomar som inte gick i gy-skola 15/9 Pojkar	8,7	11,3	15,6
Andel ungdomar som inte gick i gy-skola 15/9 Flickor	12,3	15,8	19,5
Andel ungdomar som inte gick i gy-skola 15/9 Samtliga	11,3	13,6	16,6
Andel ungdomar som avbrutit årskurs 1 i gy-skolan. Pojkar	4,3	6,4	8,6
Andel ungdomar som avbrutit årskurs 1 i gy-skolan. Flickor	4,9	7,1	9,4
Andel ungdomar som avbrutit årskurs 1 i gy-skolan. Samtliga	5,3	7,0	8,7
Andel ungdomar utan arbete eller utbildn. Pojkar	5,4	10,3	15,1
Andel ungdomar utan arbete eller utbildn. Flickor	8,6	15,3	21,2
Andel ungdomar utan arbete eller utbildn. Samtliga	8,6	13,2	17,1

Tillskottet till kommunernas uppföljningsverksamhet under 1987/88 utgjordes i huvudsak av ungdomar som redovisat intresse av att påbörja gymnasiestudier, om vi antar att de som ej sökt, ej är i gymnasieskolan den 15/9 och de som avbryter, i något så när lika andelar blev föremål för uppföljning. De som ej sökt är i en minoritet i gruppen. En beskrivning av ungdomarna i uppföljning måste därför ha sin utgångspunkt i övergången från grundskola till gymnasieskola.

En del av den ovan redovisade bilden är tillgången regionalt och lokalt på gymnasieutbildning. Med nuvarande organisation av gymnasieskolan både vad avser indelningen i det stora antal studievägar som erbjuds och med de fasta antal som gäller för klasser och grupper så kommer lokalt ett visst antal ungdomar att ställas utanför sina förstahandsval.

Den andra delen av problemet är ungdomarnas faktiska motivation och förmåga att bedriva gymnasiestudier. Det går inte i föreliggande material att få fram andelen ungdomar som fått sina val tillgodosedda men ändå avstår från utbildning. Den bakomliggande bilden torde mycket likna den som finns bakom studieavbrotten i gymnasieskolan (SÖ R 86: 1). Bristande motivation att planera sin egen framtid, osäkerhet om den framtida yrkes- och studieinriktningen, negativa erfarenheter från grundskolan och bristande förkunskaper för att bedriva gymnasiestudier, alla är faktorer som förklarar att ungdomar avstår från studier innan de påbörjat dem eller hoppar av från påbörjade studier. Från studieavbrottsundersökningar vet vi också att det i de enskilda fallen är svårt att isolera någon av dessa förklaringar som avgörande orsaker till att ungdomar inte vill studera. Det är viktigt att hålla i minnet att ungdomarnas attityder relativt snabbt kan ändras, så att förutsättningarna för studier vid senare tidpunkt kan vara gynnsammare.

Ovanstående redovisning inriktar sig på att beskriva ungdomarnas förhållande till gymnasieskolan och då särskilt för 16-åringarna inom uppföljningsansvaret. Ser man till åldersfördelningen för samtliga ungdomar inom uppföljningsansvaret under 1987/88 ser man att i medeltal ca 60 % av ungdomarna i kommunerna är 16 år och att ovanstående flödesbeskrivningar alltså berör denna andel.

Övriga, främst 17-åringar, i medeltal ca 35 % om man ser till dem med individuella planer, eller i medeltal ca 24 % av de som berörs av uppföljningsprogram, är antingen kvarstående i verksamheten sedan föregå-

ende år, eller har avbrutit studier i gymnasieskolan eller annan verksamhet t ex arbete.

Materialet ger inte möjlighet för 17–åringarna att på samma sätt som för 16–åringarna redovisa bakgrunden. Som en utgångspunkt för skattningar kan nämnas att 3 054 ungdomar som tillhörde uppföljningspopulationen avbröt gymnasiestudier i högre årskurs än årskurs 1 i gymnasieskolan. De motsvarar ca 10 % av samtliga ungdomar utan arbete och utbildning under 1987/88 eller ca 25 % av alla ungdomar över 16 år utan arbete och utbildning under 1987/88.

Sammantaget utgör de som avbröt gymnasieskolan under 1987/88 och som var i uppföljningsåldrar 11 526 ungdomar. Alla dessa ungdomar blev inte föremål för åtgärder inom uppföljningen eftersom en del fick arbete eller gick till annan sysselsättning.

En något fullständigare bild av studieavbrotten i gymnasieskolan ges av nedanstående diagram.

Diagram 8 **Studieavbrott från gymnasieskolan 1987/88 avseende ungdomar i uppföljningspopulationen. Fördelning på årskurs i gymnasieskolan samt pojkar och flickor. Procent.**

POJKAR

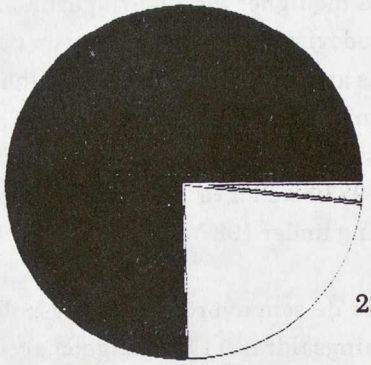

FLICKOR

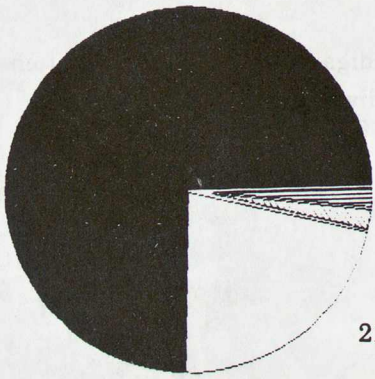

SAMTLIGA

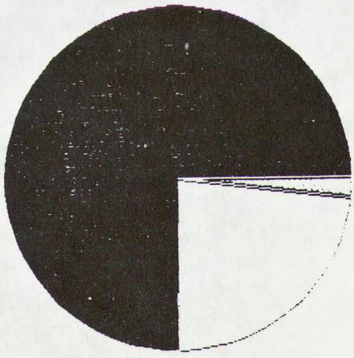

Det framgår att 3/4 av alla studieavbrott för de aktuella åldersgrupperna sker i årskurs 1 i gymnasieskolan.

Diagram 9 Studieavbrott från gymnasieskolan 1987/88 avseende ungdomar i uppföljningspopulationen. Fördelning på studievägslängd i gymnasieskolan samt pojkar och flickor. Procent.

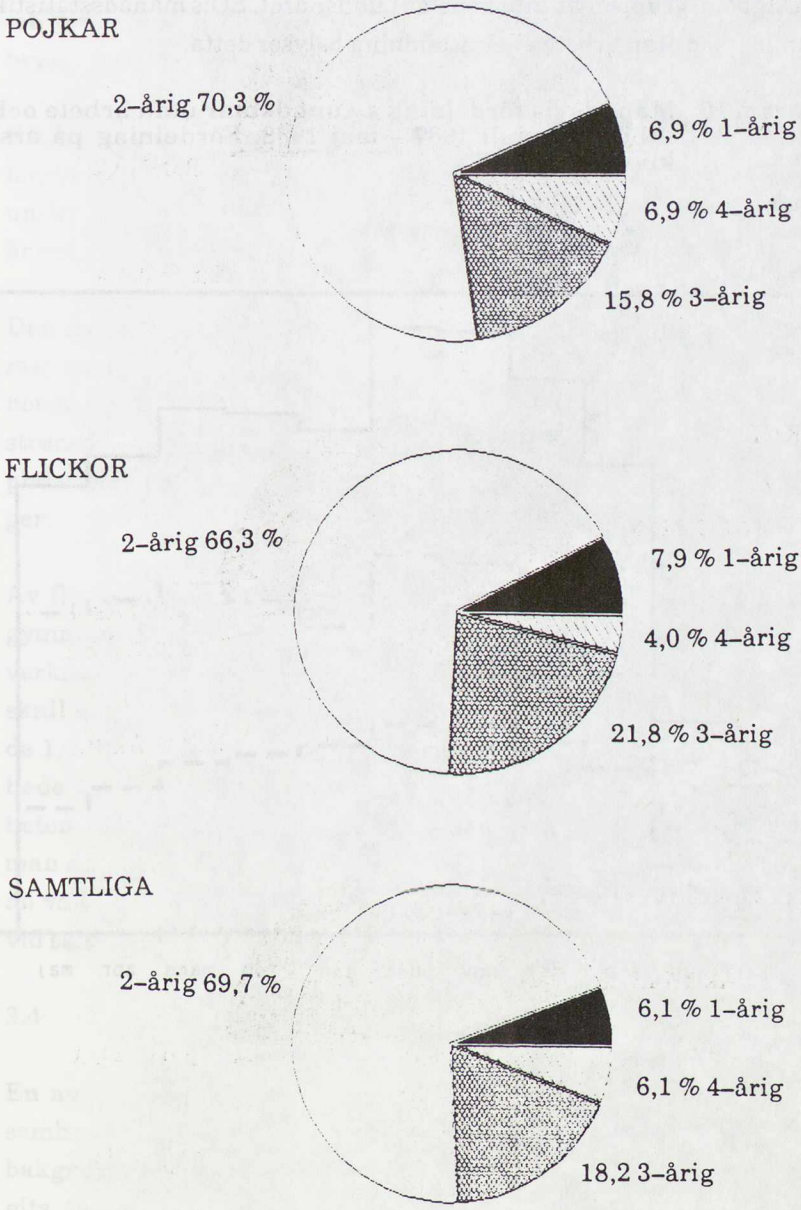

Omkring 70 % av alla elever som avbrutit studierna under 1987/88 gick på tvåårigа studievägar i gymnasieskolan.

3.3 Verksamheten inom uppföljningen 1987/88

Ovanstående material visar att det under ett verksamhetsår inom uppföljningen tillkommer från och avgår ungdomar till andra verksamheter. Ungdomsgruppen är inte konstant under året. SÖ:s månadsstatistik för ungdomar utan arbete eller utbildning belyser detta.

Diagram 10 Månadsvis fördelning av ungdomar utan arbete och utbildning juli 1987 - maj 1988. Fördelning på årsklasser.

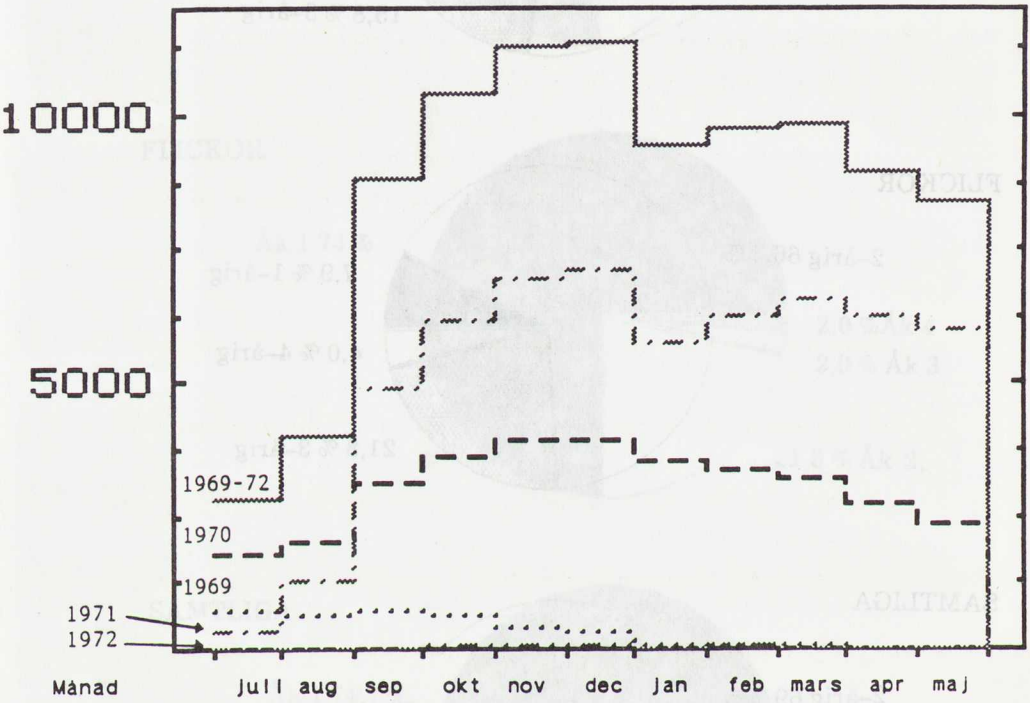

Källa SÖ R 88:16

I tabellen saknas statistik för juni 1988.

Tillskottet av födda 1971 under september t o m december torde utgöras av studieavbrytare. Nedgången i antalet födda 1971 i januari utgörs på de ungdomar, nästan enbart flickor, som påbörjar studier i gymnasieskolan i januari, främst på vårdlinjen. Under februari - mars ökar antalet födda 1971. Denna ökning förklaras i första hand av att de som avbryter sina studier under våren tillkommer.

Ett visst tillskott kom också under hösten av 17-åringar, födda 1970 i första hand av studieavbrytare. Minskningen av ungdomar födda 1970 under januari-maj 1988 beror i första hand på att ungdomarna fyllde 18 år och således inte längre tillhörde uppföljningsansvaret.

Den fortgående minskningen av ungdomar födda 1969 under augusti - maj beror på att dessa ungdomar fyllde 18 år och således inte längre tillhörde uppföljningen. Att ungdomar födda 1969 överhuvud finns registrerade under 1988 beror på möjligheten till förlängning av ungdomsplatstiden utöver 18-årsdagen som förordningen om statsbidrag medger.

Av flödesschemat ovan framgick att ett antal 16-åringar varken gått i gymnasieskola eller funnits inom uppföljningen. En uppfattning om verksamheten för dessa ungdomar ges av SÖ:s halvårsenkäter. Det skall noteras att dessa avser endast en verksamhetsdag. I september hade 1.9 % och i mars 2,8 % av de 16-åriga flickorna arbete. Av pojkarna hade 2,1 % arbete i september och i mars 3,3 %. Med tanke på att rörligheten mellan olika verksamheter är relativt hög för ungdomarna, kan man anta att den totala andel som haft arbete under 1987/88 varit högre än vad ovanstående punktmätningar visar. Andelen 17-åringar i arbete vid samma mättillfällen var högre än för 16-åringarna.

3.4 Ungdomarna i uppföljningsverksamheten

En av svagheterna i den befintliga statistiken över uppföljningsverksamheten är att man inte kan fortsätta att följa de ungdomar med olika bakgrund med hänsyn till om de ej sökt till gymnasieskolan, inte intagits, tackat nej till erbjuden plats eller avbrutit sina studier i gymnasieskolan. En sådan strömningsbeskrivning förutsätter att enskilda individer registreras i olika verksamheter och att dessa olika verksamheter kan beskrivas över tid.

Enkätens beskrivning av ungdomarna i uppföljning under 1987/88 registrerar antal och därmed andelar av gruppen. Vi kan alltså inte koppla ihop den beskrivning som erhållits via enkäten med de data som CSN och SCB tillhandahållit.

Enkäten ger ändå en god bild av de ungdomar som under ett år befunnit sig i uppföljning. Nedan ges en översiktlig beskrivning av de viktigaste resultaten från enkäten.

3.4.1 Tid i uppföljningsverksamhet

För de ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret oavsett om anledningen varit att åldersgränsen uppnåtts eller att ungdomarna före 18 år gått till annan verksamhet frågades om ungdomarnas sammanlagda tid i uppföljningsverksamhet. Nedan följer en sammanställning av den genomsnittliga tiden för ungdomar fördelat på olika tidsintervall. Intervallen har valts för att fånga olika grupper av ungdomar.

Tidsintervallet mindre än tre månader avser att fånga de som funnits i åtgärder under kort tid och som relativt snabbt funnit annan verksamhet, antingen det varit en plats i gymnasieskolan eller ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Dessa ungdomar kan ha deltagit i uppföljningsprogram och vägledning men har inte genomfört någon längre individuell plan. Uppföljningsverksamheten har för dessa ungdomar haft en servicefunktion och fungerat som en sluss över till andra verksamheter.

Tidsintervallet 3–8 månader avser den grupp som varit i verksamhet under ett läsår men som varit i gymnasieskolan och avbrutit sina studier. De har efter avslutad uppföljningsverksamhet gått tillbaka till gymnasieskolan genom att på nytt tas in på någon studieväg eller har gått till arbeten på den reguljära arbetsmarknaden. I denna grupp kan man också finna de som intagits i gymnasieskolan med start i januari.

Tidsintervallet 8–12 månader avser att ange den grupp som under praktiskt taget hela läsåret varit i uppföljningsverksamhet och för vilken man i allmänhet genomfört mer omfattande individuella planer. I denna grupp ingår också de som inte intagits i eller inte sökt till gymnasieskolan men som påföljande år går i gymnasieskolan.

Tidsintervallet mer än 12 månader fångar de som inte under ett år funnit annan verksamhet. I denna grupp ingår förmodligen en större andel ungdomar med problem som hindrar dem att studera eller arbeta.

Nedanstående diagram redovisar medelvärden i procent av andel ungdomar med olika tid i uppföljningsverksamhet.

Diagram11 Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Andel ungdomar med olika tid i verksamhet. Medelvärden för kommunerna i procent. Pojkar, flickor och samtliga.

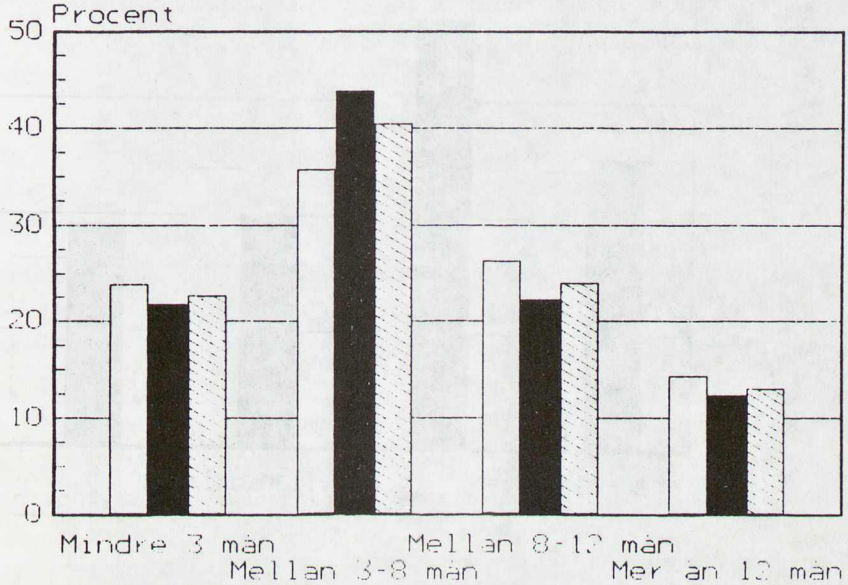

Samtliga
Flickor
Pojkar

En jämförelse kan göras med en SÖ–enkät avseende 1984/85 om tid i uppföljningsåtgärder (SÖ R 85:20).

SÖ–materialet är inte uppdelat kommunvis varför de totala andelarna för samtliga ungdomar i hela landet redovisas i de olika tidsintervallen.

Diagram 12 Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1984/85 (16–17–åringar) och 1987/88. Andel ungdomar med olika tid i verksamhet. Samtliga ungdomar i landet sammantagna. Procent, pojkar och flickor sammanslagna.

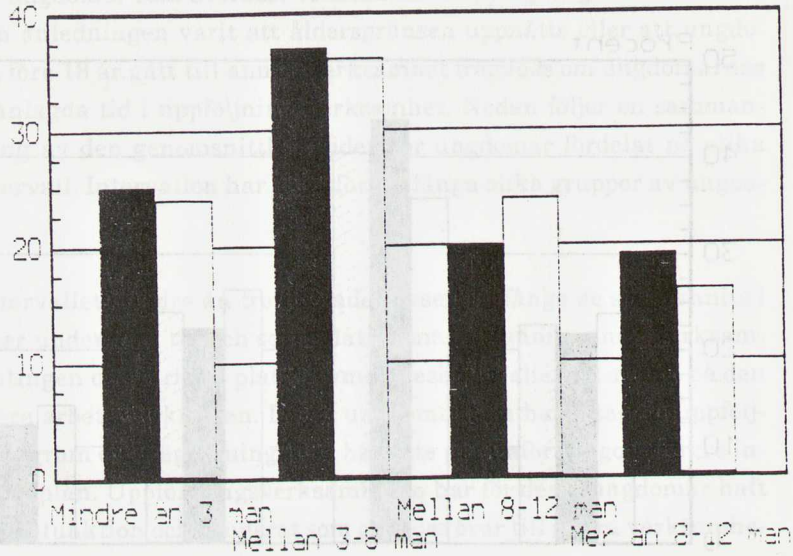

1987/88
1984/85

Fördelningen av ungdomar på olika tidsperioder i uppföljning har inte ändrats nämnvärt mellan 1984/85 och 1987/88. Ett antagande har varit att eftersom kommunerna redovisat en ökande andel ungdomar med psykosociala problem – se nedan – så skulle arbetet med dessa ungdomar medföra längre individuella planer och således en större andel ungdomar behöva en längre tid i uppföljning 1987/88. Någon sådan tendens kan emellertid inte utläsas i ovanstående tabell.

En trolig förklaring som bidrar till den oförändrade fördelningen av tid mellan de olika verksamhetsåren är att de institutionella faktorerna spelar en stor roll för den tid ungdomar finns i uppföljning. Den grupp flickor som är intagna i gymnasieskolan och väntar på att börja begränsar tiden för dessa flickor. I absoluta tal har denna grupp minskat mellan 1984/85 och 1987/88.

Den förnyade möjligheten att söka in till gymnasieskolan med start till höstterminen påföljande verksamhetsår är en annan institutionell faktor som påverkar ungdomars tid i uppföljning.

Det finns mellan kommunerna en betydande variation i fördelningen av ungdomar på olika tidsintervall.

3.4.2 Vilka är ungdomarna?

För att enligt utredningsuppdraget få en bild av ungdomarna i uppföljning tillfrågades kommunerna om antalet ungdomar i vissa kategorier. Avsikten var dels att få en bild av inflödet motsvarande den som ovan beskrivits som tillflöde. Dels var avsikten också att få en antalsmässig beskrivning av ungdomar som kan förväntas vara i behov av extra åtgärder inom uppföljningen (liksom i skolan). Definitionen av grupperna (invandrare/flyktingar, ungdomar med intellektuellt handikapp, osv.) avser att vara en funktionell definition av respektive grupp där tillhörigheten innebar ett hinder för att nå målen för uppföljningsverksamheten.

Grupperna utesluter inte nödvändigtvis varandra ömsesidigt, varför det inte är meningsfullt att summera dem. För grupperna med ett funktionellt hinder är det svårt att göra jämförelser med t.ex. eleverna i gymnasieskolan eftersom enhetliga definitioner saknas. Det är de som lämnat enkätsvaren som står för bedömningarna utifrån subjektiv erfarenhet.

Diagram13 Ungdomar utan utbildning eller arbete 1987/88 i särskilda kategorier enligt kommunenkät. Medelvärden för kommunerna. Procentandelar av samtliga utan arbete eller utbildning.

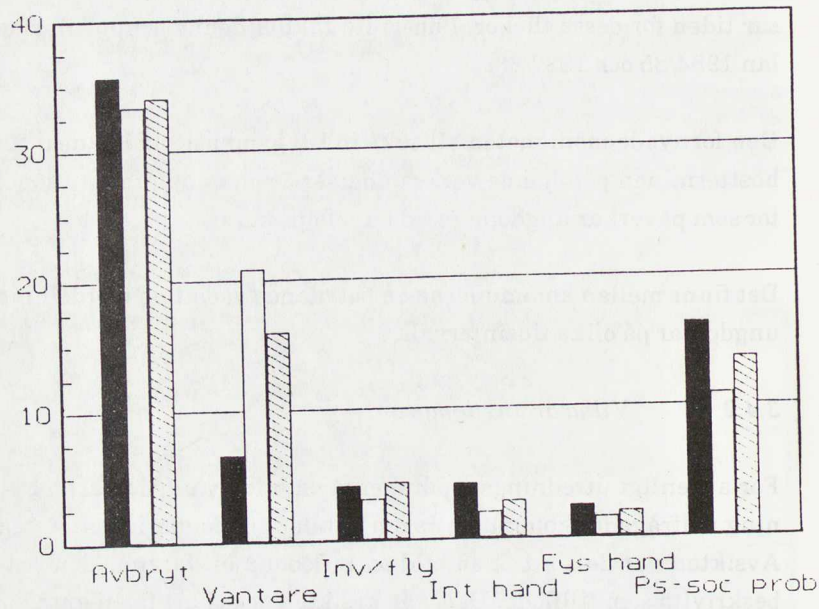

Samtliga
Flickor
Pojkar

De procentskillnader som redovisas ovan mellan pojkar och flickor är en följd av att det totala antalet flickor som registrerades vara utan utbildning och arbete var större än antalet pojkar. Det större antalet flickor kan antalsmässigt helt hänföras till den grupp flickor som var intagna på vårdutbildning i gymnasieskolan men som väntade på start i januari 1988. Om denna grupp flickor borträknas, vilket inte är gjort i redovisade material, var pojkar och flickor utan arbete/utbildning ungefär lika många 1987/88.

Hälften av pojkarna utan utbildning eller arbete och en tredjedel av flickorna, sammanlagt ca 34 % utgjordes av ungdomar som avbrutit sina studier på gymnasieskolan. Till antalet var pojkarna och flickorna ungefär lika många.

Avbrytarna kommer till uppföljningen under hela läsåret. Denna grupp bestämmer till dels organisationen av arbetet inom uppföljningen. Den mer eller mindre kontinuerliga tillströmningen av ungdomar skapar svårigheter att arbeta med grupper som kan följas åt i de olika åtgärderna. Det individinriktade arbetssätt som oftast finns inom uppföljningen är bl.a. en följd av den kontinuerliga tillströmmningen av ungdomar.

Ett antagande som prövats är om andelen för studieavbrott skulle vara högre om en större andel av ungdomarna i kommunen faktiskt gått i gymnasieskolan per den 15 september. Det går i materialet inte att fastställa ett samband mellan den andel pojkar som i kommunerna stått utanför gymnasieskolan den 15/9 och andel studieavbrytare i kommunerna. Något sådant samband kan inte heller fastställas för de olika andelarna om pojkar och flickor räknas tillsammans.

Ungdomar som är intagna i gymnasieskolan men som väntar på senare start var i medeltal för kommunerna ca 7 % av pojkarna och ca 21 % av flickorna. Tillsammans utgjorde de ca 16 %.

Den helt övervägande delen av dessa var flickor som väntade på att påbörja vårdutbildning med start i januari 1988.

Andelen invandrare/flyktingar var i medeltal ca 4 % av pojkarna, ca 3 % av flickorna och ca 4 % av samtliga. På grund av att enhetliga definitioner på detta område saknas är det svårt att göra jämförelser med andelen invandrare/flyktingar i gymnasieskolan. En skattning är emellertid att gruppen inte är överrepresenterad inom uppföljningen. Frågan i enkäten var utformad så att invandrar–/flyktingskapet utgjorde hinder för studier eller arbete, en funktionell definition.

Till antalet var pojkar och flickor som är invandrare/flyktingar ungefär lika många.

Ungdomar med intellektuellt handikapp utgjorde i medelvärde bland pojkarna ca 4 % och bland flickorna 2 %, av samtliga ca 3 %. Till antalet var pojkarna något fler än flickorna. Även för denna kategori ungdomar är det svårt att göra jämförelser med åldersgruppen i sin helhet. Även denna fråga utformades för att mäta ett funktionellt hinder för studier/arbete.

Andelen fysiskt handikappade ungdomar var i medelvärde ca 2 % av pojkarna, ca 2 % bland flickorna och sammanlagt ca 2 %. Antalsmässigt var pojkar och flickor ungefär lika många.

Andelen ungdomar med psykosociala problem var i medeltal för kommunerna bland pojkar ca 16 %, bland flickor ca 11 % och sammanlagt ca 14 %. Till antalet var pojkarna och flickorna ungefär lika många.

Ett antagande som prövats är om kommuner med hög andel ungdomar med psykosociala problem också inneburit en större andel ungdomar som varit lång tid i uppföljning, mer än 12 månader. Det finns i materialet inget sådant samband.

Ungdomar som avbrutit gymnasiestudier och ungdomar som väntar på att påbörja gymnasiestudier med senare start är grupper som till sin storlek i kommunerna delvis avgör organisationen av arbetet.

Grupperna invandrare/flyktingar, intellektuellt eller fysiskt handikappade ungdomar är i minoritet i kommunerna men ställer särskilda krav på innehållet i arbetet.

Gruppen ungdomar med psykosociala problem är till sin andel så stor att arbetssättet till viss del måste anpassas till denna grupp.

3.5 Studier inom uppföljningen

3.5.1 Utbildningsinslag

Det finns en stor spridning bland kommunerna då det gäller andelen ungdomar som deltar i de utbildningsinslag som är knutna till ungdomsplatserna. I vissa kommuner har det i princip varit obligatoriskt att delta i utbildningsinslag för att få arbete på ungdomsplats, i andra kommuner har inga ungdomar deltagit i utbildningsinslag.

I genomsnitt för landets samtliga kommuner deltog ca 46 % av ungdomarna på ungdomsplats i utbildningsinslagen. För de 239 kommuner som enligt SÖ:s statistik haft ungdomar i utbildningsinslag var medelandelen deltagare 54,5 %. En något större andel flickor än pojkar deltog.

3.5.2 *Andra studier*

Utöver utbildningsinslagen förekommer andra studier bland ungdomar i uppföljningen. Statsbidragsförordningen anger gymnasieskolans LA-kurser som lämpliga att ingå i de individuella planerna. LA-kurser var också den vanligaste formen av utbildning enligt enkäten. Dessutom har komvux, grundvux och folkhögskolan samt andra utbildningsanordnare anlitats för att erbjuda utbildning för ungdomar inom ramen för individuella planer.

Av nedanstående tabell framgår att de två dominerande utbildningsanordnarna var gymnasieskolan genom LA-kurserna samt uppföljningsansvaret. För dessa båda gäller att de tagit i anspråk gymnasieskolans resurser genom att LA-kurser förlagts antingen till gymnasieskolan eller till uppföljningen. Det angivna antalet under "gymnasieskola exkl LA-kurs" är med säkerhet för lågt då ett större antal ungdomar inrapporterats till SÖ som deltagare i försöksverksamheten med DELTA, försöksverksamhet med gymnasieutbildning inom ramen för individuella planer.

Tabell 14 **Antal ungdomar i uppföljningen som deltagit i annan utbildning än utbildningsinslag knutna till ungdomsplats 1987/88. Utbildningsform, pojkar och flickor. Ej uppräknade tal.**

	Antal deltagande		
	pojkar	flickor	samtliga
Gymnasieskola exklusive LA-kurs	78	80	158
Gymnasieskola, LA-kurs	875	1 138	2 013
Komvux	162	449	611
Grundvux	281	283	564
Uppföljningsansvaret	604	1 108	1 712
Folkhögskola	43	68	111
Annan anordnare	220	332	552
Summa	2 263	3 458	5 721

Sammanlagt har ca 25 % av ungdomarna i uppföljningsansvaret med individuella planer deltagit i studier utöver utbildningsinslag.

Denna andel kan ställas mot den relativt låga andel, ca 46 %, som deltog i utbildningsinslagen.

Det framgår inte av materialet om ungdomarna som ett alternativ till utbildningsinslagen istället deltog i annan utbildning eller om de deltog i både utbildningsinslag och annan utbildning.

Vissa kommuner anger att de anser utbildningsinslagen värdefulla för att förbättra ungdomarnas basfärdigheter i bl.a. svenska och matematik.

LA-kurserna uppvisar stor bredd vad gäller inriktningen.

3.5.3 Lärlingsutbildning

För att få en uppfattning om volymen lärlingsutbildning tillfrågades kommunerna om det antal lärlingsplatser som under 1987/88 anordnats i kommunen. Lärlingsutbildning är en av de utbildningar till vilka ungdomar gått efter avslutade uppföljningsåtgärder.

Diagram 15 Lärlingsplatser anordnade läsåret 1987/88 i kommunerna.

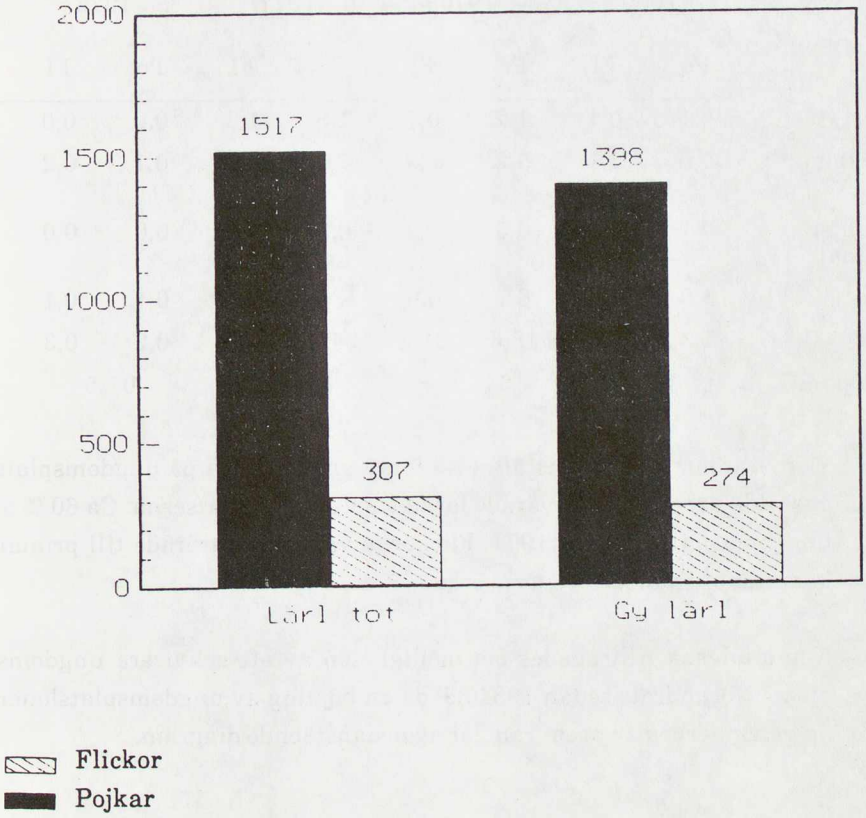

3.6 Ungdomsplatser

3.6.1 Antal ungdomar och slag av arbetsgivare

Arbete på ungdomsplats utgör tidsmässigt den största delen av verksamheten inom uppföljningen. Fördelningen mellan slag av arbetsgivare, ålder och kön framgår av nedanstående tabell.

Tabell 16 Ungdomar på ungdomsplatser 1987/88. Fördelning på ålder, kön och slag av arbetsgivare. Procentandelar av samtliga ungdomar i riket.

	1969		1970		1971		1972		Samtliga
	Po	Fl	Po	Fl	Po	Fl	Po	Fl	
Statlig	0,1	0,1	1,2	0,7	1,8	1,3	0,0	0,0	5,2
Primärkommunal	0,6	1,1	5,2	12,6	7,5	20,7	0,1	0,2	48,0
Landstingskommunal	0,1	0,1	0,5	1,9	0,9	4,0	0,0	0,0	7,5
Enskild	1,0	0,6	6,7	6,0	13,9	10,8	0,1	0,1	39,3
Summa	1,8	2,0	13,6	21,2	24,2	36,8	0,2	0,3	
Summa po+fl	3, 8		34, 8		60, 9		0, 5		100

Primärkommunerna anställde 48 % av ungdomarna på ungdomsplats, enskilda arbetsgivare svarade för nästan 40 % av platserna. Ca 60 % av ungdomarna var födda 1971. Flickorna var koncentrerade till primärkommunala platser.

Kommunerna tillfrågades om möjligheten av att ackvirera ungdomsplatser förändrats sedan 1984/85, då en höjning av ungdomsplatslönerna genomfördes. Svaren framgår av nedanstående diagram.

Diagram17 Förändring i tillgång på ungdomsplatser mellan 1985/86 och 1987/88. Andel kommuner, procent.

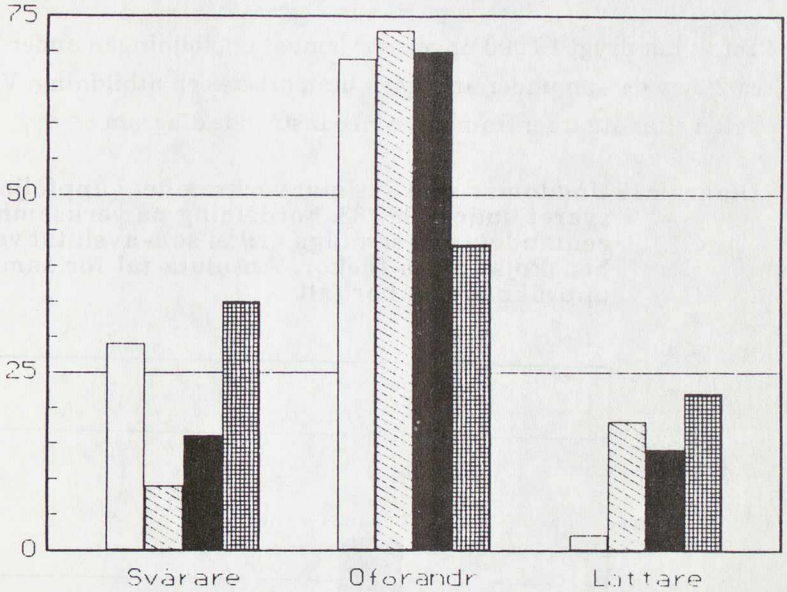

Enskild
Landst.komm
Primär.komm
Statl

Trots att det absoluta antalet ungdomar på ungdomsplatser minskat sedan 1985/86 uppger ca 30 % av kommunerna att ackvisitionen av statliga ungdomsplatser blivit svårare. Den förändring som inträffat är att arbetsgivarna i och med löneökningen på ungdomsplatser 1985 får lägre kostnadstäckning.

Förhållandena inom den enskilda sektorn visar en mer sammansatt bild. Inom den enskilda sektorn uppger 35 % av kommunerna att det blivit svårare att ackvirera ungdomsplatser. 22 % av kommunerna rapporterar att det sedan 1984/85 blivit lättare att ackvirera platser. Av lönekostnaderna på ungdomsplats svarar arbetsgivare utom statliga för ca 65 % av lönekostnaden, en ökad andel jämfört med före avtalsändringen 1985. Den relativa kostnadsökningen jämfört med andra löner har emellertid varit lägre.

4 Utflödet från uppföljningen. Verksamhet efter uppföljningsåtgärder

Totalt har drygt 19 000 ungdomar lämnat uppföljningen under 1987/88, ca 2/3 av de som under året varit utan arbete och utbildning. Verksamheten efter åtgärder framgår av nedanstående diagram.

Diagram18 Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Fördelning på verksamhet, procentandelar av samtliga i riket som avslutat verksamhet. Pojkar och flickor. Absoluta tal för samtliga, ej uppräknade för bortfall.

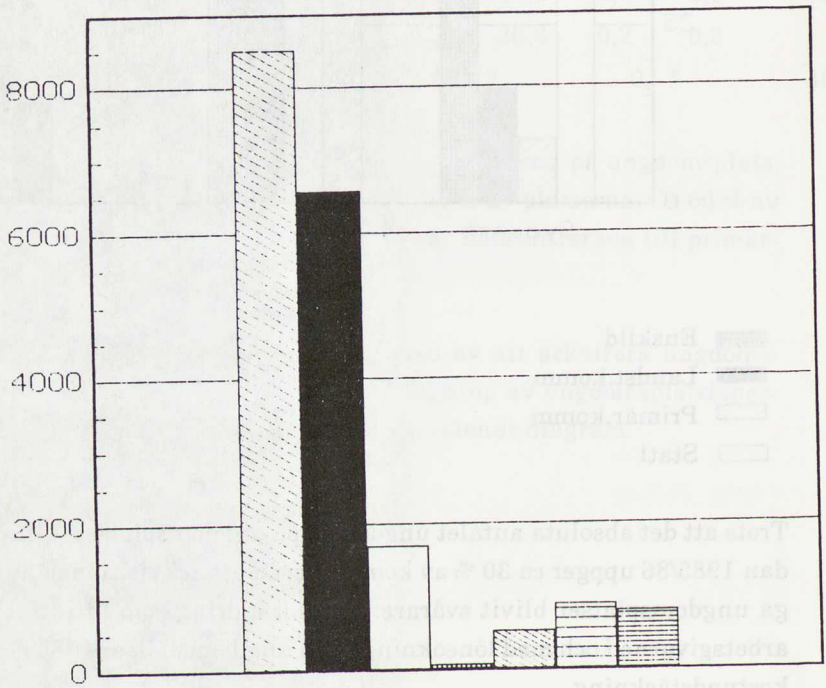

Verks okä
Annan verk
A-lös
Insk plats
U-lag
Arbete
Studier

Angett som medelvärden för kommunerna får fördelningen av ungdomar som avslutat verksamheten följande procentandelar.

Diagram 19 Ungdomar som avslutat verksamhet i uppföljningsansvaret under 1987/88. Fördelning på verksamhet, medelvärden för kommunerna, procentandelar. Pojkar flickor och samtliga.

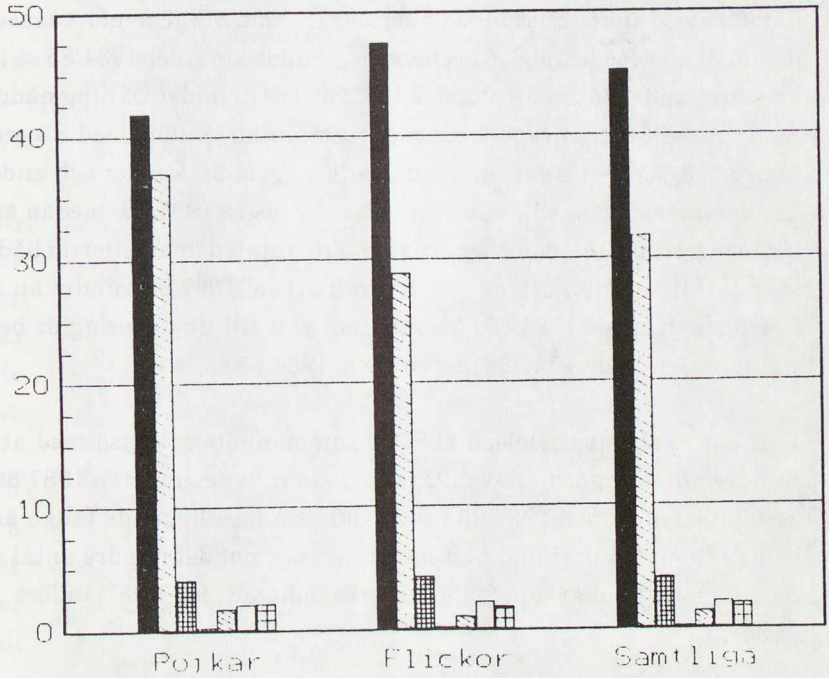

Okänd V
Annan verk
Arbetslös
Inskoln.pl
Ungdomslag
Arbete
Studier

Den större andelen flickor som gått till studier förklaras av antalet flickor som är "väntare" och som i januari 1988 påbörjat studier på vårdutbildning.

Vill man ha konkreta siffror på uppföljningsverksamhetens måluppfyllelse under 1987/88 kan ovanstående siffror tas som utgångspunkt. Av pojkarna har i genomsnitt 78,8 % nått målen för verksamheten (arbete-utbildning), av flickorna i genomsnitt 76,3 % och av både pojkar och flickor 77,2 %.

Jämfört med en motsvarande undersökning som SÖ genomfört avseende de ungdomar födda 1966–67 och som avslutade åtgärder 1984/85 så hade en större andel nått målen under 1987/88. I SÖ:s undersökning nådde ca 60 % procent målen reguljärt arbete/utbildning jämfört med SA–enkätens ca 80 %. Både andelen ungdomar som gått till studier och andelen ungdomar som gått till reguljärt arbete är högre 1987/88, medan andelen som gått till ungdomslag är lägre. Till antalen är emellertid både de som gått till studier och de som gått till arbete 1987/88 mindre än motsvarande grupper 1984/85. Antalet som gått till ungdomslag är betydligt lägre, ca 1 700 1987/88 mot ca 6 000 1984/85.

Den bättre måluppfyllelsen 1987/88 sammanhänger alltså med att ett mindre antal ungdomar avslutar och lämnar verksamheten 1987/88 (ca 19 000) jämfört med 1984/85 (ca 28 100). En näraliggande tanke är att skola och arbetsmarknad haft lättare att ta emot det mindre antal ungdomar som lämnat uppföljningsverksamheten 1987/88 jämfört med 1984/85.

Det har framförts att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna för ungdomar, ungdomsuppföljning och ungdomslag, lett till inlåsningseffekter så att ungdomarna i större utsträckning än nödvändigt blivit kvar i åtgärder.

Av ungdomarna som avslutat verksamhet 1987/88 har i medeltal för kommunerna 4,3 % av pojkarna, 4,3 % av flickorna och 4,2 % av samtliga omedelbart gått vidare till ungdomslag eller inskolningsplats.

Ser man till de ungdomar som fanns i ungdomslag 1987/88 hade en minoritet av dessa enbart grundskoleutbildning. I en uppföljning av inskolningsplatserna i sex län under andra halvåret 1987 (AMS augusti 1988) hade 23 procent av ungdomarna enbart grundskoleutbildning. Även om inte årskullarna är identiska stöder det resultatet att över-

gången direkt från uppföljning till ungdomslag omfattar en liten andel av ungdomarna i uppföljningen.

Man kan svårligen sätta bestämda gränser för när en inlåsningseffekt skulle vara för handen. Med den stora andel ungdomar som både 1984/85 och 1987/88 nått målen för verksamheten är det svårt att stödja antagandet av en inlåsningseffekt för uppföljningens del.

Totalflödet av ungdomar som 1987/88 från uppföljningen gått till studier är 114 % av antalet studieavbrytare från gymnasieskolan som under 1987/88 kommit till uppföljningen.

En hypotes som prövats är om en hög andel studieavbrytare också medför att en högre andel av de som gått från uppföljning gått till studier. Något sådant samband kan inte konstateras i materialet. Det skall påpekas att gruppen ungdomar som avbrutit sina studier på gymnasieskolan inte är identisk med den grupp som lämnar uppföljningen och gått till studier i föreliggande material.

Det har prövats om förekomsten av gymnasieskola i kommunen påverkar andelen studieavbrott på årskurs 1 av 2-åriga linjer som ju har högst andel studieavbrott. Det finns i materialet inget samband mellan andelen sådana studieavbrott och förekomsten av gymnasieskola eller studieväg på gymnasieskolan som är lokaliserad i kommunen.

Det finns heller inget samband mellan den andel ungdomar som avbryter studierna oavsett årskurs och studievägslängd och om kommunen har gymnasieskola eller studieväg som är lokaliserad till kommunen.

Det kan inte konstateras något samband mellan den andel 16-åringar i kommunen som studerar på gymnasieskolan den 15/9 och om kommunen är gymnasiekommun.

Det finns inget samband mellan den totala andel ungdomar av de som lämnar uppföljningen och som når målen arbete/utbildning och den andel av 16-åringarna som i kommunerna någon gång stått utanför gymnasieskolan under 1987/88.

Fördelningen av studieväg i gymnasieskolan och andra slag av studier för de som avslutat uppföljningsverksamheten framgår av nedanstående diagram.

Diagram20 Ungdomar som avslutat verksamhet inom uppföljningen 1987/88 och gått till studier. Fördelning på typ av studier. Andelar av samtliga ungdomar i landet som gått till studier.

POJKAR

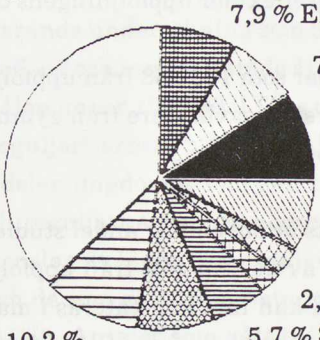

FLICKOR

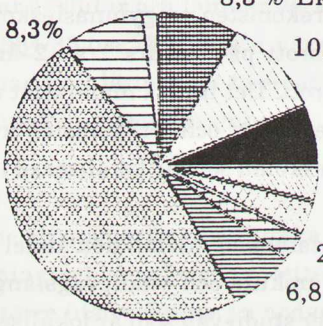

SAMTLIGA

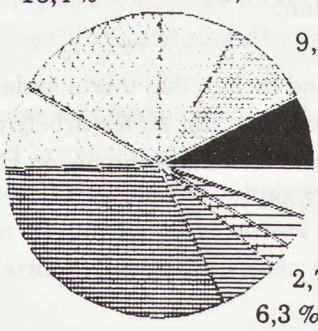

Bland "annan utbildning" dominerar frisörutbildning utan närmare angivande av utbildningsform - som "elev" eller som gymnasial lärlingsutbildning. Annan gymnasial lärlingsutbildning och lanthushållsskola förekommer också ofta i svaren.

Grupperingarna av studievägar har i enkäten valts för att skilja på studievägar som i gymnasieskolan väljs av pojkar respektive flickor. De ungdomar som gått vidare till studier fördelar sig tämligen lika över de olika studievägsgrupperingarna i gymnasieskolan med några undantag. Pojkarna har en koncentration på tvåårigа yrkestekniska studievägar med teknisk inriktning och flickorna på vårdutbildning. För flickornas del är det "väntarna" som i hög grad bidrar till den höga andelen på vårdutbildningar.

I stort visar ungdomarna i uppföljningen enligt den grova uppdelningen på studievägsgrupper samma könsbundna val som ungdomar i stort som väljer till gymnasieskolan.

5 Organisation och personal

5.1 Samverkan

Många kommuner har en integrerad organisation som svarar för sysselsättningsåtgärder även för andra åldersgrupper än de som omfattas av uppföljningsansvar. Av nedanstående tabell framgår hur många kommuner som har en organisation med utsträckt åldersansvar.

Tabell 21 Kommuner med integrerad organisation för andra åldersgrupper än 16–17-åringar.

	Antal kommuner
Integrerad organisation för åldersgruppen 16–20 år	65
Integrerad organistion för åldersgruppen 16–25 år	39
Integrerad organisation för annan åldersgrupp	72
Sammanlagt antal med integrerad organisation	115

Ett stort antal kommuner hade alltså valt att för sina kommunala åtaganden inom sysselsättningsområdet bilda en gemensam organisation. Av enkätsvaren framgår inte tydligt skälen för en sådan organisation. Ett sådant skäl torde vara att en integrerad organisation i kommunen erbjudit en bättre kontinuitet i arbetet över de olika administrativa gränser som det statliga regelverket med fördelningen på olika centrala verk innebär. Ett annat skäl kan vara att överblicken och kontakten med de olika ungdomsarbetsplatserna som föreskrivs i de olika åtgärderna underlättats. För de flesta arbetsplatserna inom de olika åtgärderna har kommunen varit arbetsgivare. I små kommuner kan man för att få underlag till tjänster funnit det lämpligast att skapa en integrerad organisation. Ytterligare ett skäl kan vara att det funnits kostnadsbesparingar för kommunen med en gemensam organisation.

Den helt dominerande huvudmannen för uppföljningsorganisationen för ungdomar 16–18 år i kommunerna var skolstyrelsen även i de fall då kommunen hade en integrerad organisation för ungdomar upp till 20 eller 25 år. I de flesta kommuner med en integrerad organisation hade man flera olika kommunala huvudmän för den integrerade organisationen. Vanligast var att kommunstyrelsen angavs som huvudman för verksamheten gällande ungdomar 18–19 år, både i de fall då det fanns separat organisation för uppföljning och ungdomslag och i de fall det fanns en gemensam organisation. Några kommuner har uppgett personalnämnd eller utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd som huvudman för ungdomslagsorganisationen.

I några fall stod kommunstyrelsen som huvudman både för uppföljning och ungdomslag. Detta gällde både då man hade separat och integrerad organisation för uppföljningen.

Av de 72 kommuner med integrerad organisation för annan åldersgrupp än för 16–20 eller 16–25 år har 55 kommuner angivit att man har olika huvudmän för uppföljning och ungdomslag. Av de 17 kommuner som har samma huvudman är i de flesta fall kommunstyrelse eller i några fall utbildnings- och arbetsmarknadsnämnd alternativt arbetsmarknadsnämnd huvudman.

Det finns alltså ett betydande antal kommuner som löst sina praktiska organisationsproblem och genomför arbetet med ett ansvar som delas mellan olika kommunala instanser.

En stor majoritet av kommunerna anger att övergången mellan uppföljningsåtgärder och ungdomslag fungerade mycket bra eller ganska bra. En vanlig kommentar, som bekräftas av ovanstående resultat, är att en liten andel ungdomar går över till ungdomslag. En annan vanlig kommentar var att kommunerna hade en integrerad organisation. Ett fåtal kommuner med en integrerad organisation har svarat att övergången fungerar dåligt.

5.2 Personal

Personalen som var anställd inom uppföljningen fördelade sig på ett antal olika befattningar. Antalet framgår av nedanstående tabell.

I tabellen ingår också personer som arbetar i en integrerad organisation för ungdomar över 18 år, i några fall i en organisation som svarar för sysselsättningsfrågor för åldrarna 16–64 år. Det går inte att i materialet urskilja den personalvolym i kommuner med integrerad organisation som hänför sig till ungdomar inom uppföljningsansvaret.

Tabell 22 Sammanlagt antal personer och sammanlagt antal tjänster i riket i olika befattningskategorier enligt enkät. Ej uppräknat för bortfall.

	Antal pers	Antal tjänst
Syokonsulent, ungdomskonsulent motsv.	515	341
Lärare	349	123
Kanslipersonal, assistenter eller motsv.	228	117
Kurator, psykolog eller motsv.	117	44
Personal med ledande och samordnande uppgifter ex. föreståndare, skolledare motsv.	165	72
Arbetsledare, handledare enbart svarande för ungdomar i uppföljningen	134	104
Annan personal som arbetar med ungdomar i uppföljningen	74	38
Summa	1 582	839

För att få en uppfattning om personaltätheten kan antalet heltidstjänster i en kommun sättas i relation till antalet ungdomar i kommunen som ingår i uppföljningsansvaret. De olika kategorierna ungdomar utan arbete eller utbildning, i individuella planer och deltagande i uppföljningsprogram, representerar i allmänhet olika intensitet i arbetet där ungdomar i uppföljningsprogram representerar den mest intensiva insatsen. I nedanstående tabell har endast medräknats kommuner som har en separat organisation för ungdomar i uppföljningen.

I kategorin personer med vägledning- kurativa- arbetsledande uppgifter har inräknats: syokonsulenter, ungdomskonsulenter motsv, kuratorer, psykologer el. motsv.,personal med ledande och samordnande uppgifter ex föreståndare, skolledare motsv.

I kategorin lärare har, lärare inräknats med den andel av tjänsten som är förlagd till uppföljningen. Det torde vara vanligast att lärare som undervisar inom uppföljningen har del av sin tjänst förlagd till någon skolform: gymnasieskola, grundskola eller komvux/grundvux.

Tabell 23 Antal ungdomar per heltidstjänst för vissa befattningskategorier. Medeltal för kommuner utan integrerad organisation.

	Antal ungdomar per heltidstjänst		
	Ungdomar i kategorin		
	Ej arb/ utb	med indiv. plan	uppföljn. progr.
Antal personer med vägledning-, kurativa-, arbetsledande uppgifter	68	57	55
Lärare	137	113	106
Antal personer med administrativa uppgifter: kanslipersonal, assistenter eller motsv.	238	195	200

Det har prövats om det finns något samband mellan andelen kommunala personalkostnader och den andel ungdomar som lämnat uppföljningen och som når målen. Något sådant samband kan inte fastställas i materialet.

6 Kommunal personal inom ungdomslagen

Ett antal kommuner har kommunalt anställd personal för verksamhet inom ungdomslagen. 137 av kommunerna som inte har en organisation integrerad med uppföljningen har angett att de haft kommunala handläggare, 79 kommuner att de haft assistentpersonal och 82 kommuner att de haft arbetsledare för verksamhet i ungdomslagen.

Till den kommunalt anställda personalen kommer de personer på arbetsförmedlingskontoren som arbetade med ungdomslagen.

Tabell 24 Kommunalt anställd personal som arbetar med ungdomar i ungdomslag i organisation som inte är integrerad med organisation för uppföljningsansvaret. Medeltal tjänster för kommuner som uppgett viss personalkategori och antal kommuner som uppgett tjänst i viss kategori. Ej uppräknat för bortfall.

	Antal tjänst	Antal komm
Handläggare, personal med ledande och samordnande befattningar enbart svarande för ungdomar i ungdomslag	0,8	137
Assistenter, kanslipersonal enbart svarande för ungdomar i ungdomslag	0,7	79
Lärare enbart för ungdomar i ungdomslag	0,5	8
Kurator, psykolog eller motsv. enbart för ungdomar i ungdomslag	0,5	8
Arbetsledare, handledare enbart svarande för ungdomar i ungdomslag	1,9	82

7 Fortbildning

Totalt har 189 kommuner angett att 3 521 hela persondagar anordnats som fortbildning för personal inom uppföljningen. Utslaget på all personal i uppföljningen utgör de 2,2 fortbildningsdagar under året per anställd person. Omräknat som antal fortbildningsdagar för handläggande personal i de kommuner som haft fortbildning utgör de 7,3 fortbildningsdagar under verksamhetsåret. Fortbildning förekommer i en majoritet av kommunerna men inte i alla.

Kommentarer till materialet och tabellerna

SCB:s material har ett mycket litet bortfall som orsakas av att registret över rikets befolkning (RTB) körts emot elev-klasstatistiken per den 15\9. Materialet bedöms vara av mycket hög tillförlitlighet.

CSN:ns material uppvisar i praktiken obefintligt bortfall och bedöms vara av mycket hög tillförlitlighet.

Av landets 284 kommuner har 272 besvarat S-A-utredningens enkät, en svarsprocent på 95,8 % vilken måste betecknas som mycket hög.

Det förekommer i enkätsvaren internt bortfall för de olika uppgifterna. Då det gäller antalsuppgifter över ungdomar i uppföljning har SÖ:s statistik uppgifter använts för att komplettera internt bortfall.

Det förekommer i tabellbilagan vissa uppgifter som inte är rimliga t ex så som att antalet ungdomar i vissa kommuner som lämnat uppföljningsverksamheten under 1987/88 varit större än antalet ungdomar som ingått i verksamheten. I sådana fall beror uppgifterna på att kommunerna själva givit dessa uppgifter. Dessa ej rimliga uppgifter redovisas emellertid i materialet för att på detaljerad nivå visa på de brister som statistik och enkätmaterial har.

För de kommuner som inte besvarat enkäten ligger SÖ:s statistik till grund för de uppgifter som redovisats om de inte redovisas med 0.

Förklaringar till tabellernas rubriker

Invå ant	Kommunens invånarantal per 1987-12-31
And folksk	Andel av befolkningen 16-74 år med folkskola (motsv) som högsta utbildning per 1986-12-31

Ant 16-år ej gr	Antal ungdomar födda 1971 i kommunen och som under hösten 1987 inte gick i grundskola
Sök gysk	Antal ungdomar födda 1971 som sökte till gymnasieskolan med start 1987/88
Ej sök gy	Antal ungdomar födda 1971 som inte gick i grundskolan och som inte sökt till gymnasieskolan
Ej sö gy %	Andel ungdomar födda 1971 som inte gick i grundskolan och som inte sökt till gymnasieskolan av samtliga som inte gick i grundskolan
16-år i gy	Antal ungdomar födda 1971 som gick i gymnasieskolan per 15/9 1987
16-år ej gy	Antal ungdomar födda 1971 som någon gång under läsåret 1987/88 inte gått i gymnasieskolan eller som efter läsåret definitivt avbrutit studierna. Inkluderar intagna som väntar på senare start, ej intagna, intagna som avstått och studieavbrott samt de som aldrig sökt och inte går i gymnasieskolan.
16-år ej gy %	Andel ungdomar födda 1971 som någon gång under läsåret 1987/88 inte gått i gymnasieskolan eller som efter läsåret definitivt avbrutit studierna. Inkluderar intagna som väntar på senare start, ej intagna, intagna som avstått och studieavbrott samt de som aldrig sökt och inte går i gymnasieskolan. Andel av födda 1971 som inte gick i grundskolan hösten 1987.
Avbr åk1	Antal elever i årskurs 1 som under eller vid läsårets slut avbrutit studierna i gymnasiesko-

	lan och som inte påbörjat studier i gymnasieskolan påföljande läsår
Avbr av 16-år	Andel elever i årskurs 1 som under eller vid läsårets slut avbrutit studierna i gymnasieskolan och som inte påbörjat studier i gymnasieskolan påföljande läsår. Andel av födda 1971 som inte gick i grundskolan hösten1987.
Avbr samtl åk	Antal ungdomar som avbrutit gymnasiestudier under 1987/88. Alla åldrar.
Avbr 1år-2år stv	Andel studieavbrott på 1- och 2-åriga studievägar i procent av samtliga studieavbrott bland ungdomar i uppföljningspopulationen
Uppf populat	Antal ungdomar i uppföljningspopulationen
Ant ej utb/arb	Antal ungdomar i uppföljningspopulationen som under 1987/88 varit utan arbete och utbildning
And ej utb/arb	Andel ungdomar av samtliga i uppföljningspopulationen som under 1987/88 varit utan arbete och utbildning
Gyavbrytare %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som var studieavbrytare i gymnasieskolan under 1987/88
Väntare %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som var intagna på studieväg i gymnasieskolan under 1987/88 och väntade på senare start än till höstterminens början
Indiv plan %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som hade individuella planer under 1987/88

Uppf progr %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som genomgick uppföljningsprogram under 1987/88
Ungd plats %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som hade ungdomsplats under 1987/88
Ann utb %	Andel av ungdomarna utan arbete och utbildning som haft utbildningen inom ramen för den individuella planen utöver utbildningsinslagen under 1987/88
Ant lärlutb	Antal ungdomar som deltagit i lärlingsutbildning (gymnasial och annan) under 1987/88
And >8 mån	Andel ungdomar som avslutat uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som varit mer än 8 månader i åtgärder
Samtl fr kua	Samtliga ungdomar som varit i uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som avslutat åtgärderna.
Till utb %	Ungdomar som gått till studier av ungdomar som varit i uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som avslutat åtgärderna.
Till arb %	Ungdomar som gått till reguljärt arbete av ungdomar som varit i uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som avslutat åtgärderna.
Till a-pol åtg	Ungdomar som gått till ungomslag, inskolningsplats eller arbetslöshet av ungdomar som varit i uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som avslutat åtgärderna.
Övr-okä verks	Ungdomar som gått till annan eller okänd verksamhet av ungdomar som varit i uppföljningsåtgärder under 1987/88 och som avslutat åtgärderna.

Arbetsl 16-64	Andel kvarstående arbetssökande exkl personer i åtgärder i åldrarna 16-64 under juli 1987 - juni 1988. Genomsnitt för perioden, andelar av befolkningen 16-64.
Ant ungdomslag	Antal ungdomar i ungdomslag under 1987/88

KOMMUN	RIKET	STOCK HOLMS LÄ	UPPLANDS VÄSBY	VALLEN TUNA	ÖSTER ÅKER	VÄRMDÖ	JÄRFÄLLA	EKERÖ
Invå ant	8462065	1617360	35300	20817	28372	20667	56407	17881
And folksk %	27	16	16	16	13	19	15	14
Ant 16-år ej gr	111002	19760	621	360	531	312	930	362
Sök gysk	104614	18324	599	345	504	298	877	340
Ej sök gy	4707	1089	17	10	19	9	38	8
Ej sök gy %	4.2	5.5	2.7	2.8	3.6	2.9	4.1	2.2
16-år i gy	95161	16868	529	310	466	274	799	311
16-år ej i gy	15841	2892	92	50	65	38	131	51
16-år ej i gy %	14.3	14.6	14.8	13.9	12.2	12.2	14.1	14.1
Avbr åk1	8468	1932	63	31	54	38	65	26
Avbr av 16-år %	7.6	9.8	10.1	8.6	10.2	12.2	7.0	7.2
Avbr samtl åk	15786	3757	115	50	84	58	130	45
Avbr 1år-2år stv %	56.1	49.2	51.3	50.0	56.0	55.2	48.5	51.1
Uppf populat	220758	39237	1192	732	1117	637	1845	708
Ant ej utb/arb	30614	5904	325	142	133	62	281	64
And ej utb/arb %	13.9	15.0	27.3	19.4	11.9	9.7	15.2	9.0
Gyavbrytare %	22.6	21.7	15.0	12.7	25.6	104.8	21.0	62.5
Väntare %	9.5	6.0	14.4	2.1	0.0	6.5	3.2	4.7
Indiv plan %	76.3	57.7	49.4	95.8	59.4	100.0	69.4	87.5
Uppf progr %	73.3	49.6	31.3	95.8	73.7	90.3	100.0	59.4
Ungd plats %	63.1	34.1	23.6	36.6	48.9	45.2	48.8	59.4
Ann utb %	18.0	7.1	2.5	0.7	0.0	12.9	5.7	15.6
And >8 mån %	40.1	30.3	28.3	12.6	25.2	34.5	37.8	10.2
Ant lärlutb	1858	537	21	9	5	1	30	9
Samtl fr kua	19019	3123	165	119	83	61	156	49
Till utb %	44.8	40.1	55.8	24.4	42.2	34.4	43.6	61.2
Till arb %	34.5	44.9	37.6	65.5	37.3	57.4	47.4	34.7
Till a-pol åtg %	11.9	6.6	4.8	5.0	8.4	4.9	5.1	2.0
övr-okä verks %	8.8	8.5	1.8	5.0	12.0	3.3	3.8	2.0
Arbetsl 16-64 %	2.05	0.78	0.70	0.65	0.69	0.70	0.85	0.30
Ant ungdomslag	24854	956	15	5	14	19	47	15

KOMMUN	HUDDINGE	BOTKYRKA	SALEM	HANINGE	TYRESÖ	UPPLANDS BRO	TÄBY	DANDERYD
Invå ant	71925	68150	12342	61546	33587	20102	56344	28537
And folksk %	16	15	11	16	14	17	10	8
Ant 16-år ej gr	1042	1139	306	1034	656	392	956	395
Sök gysk	981	1070	294	974	627	348	905	366
Ej sök gy	38	48	12	41	13	26	23	13
Ej sök gy %	3.6	4.2	3.9	4.0	2.0	6.6	2.4	3.3
16-år i gy	855	953	259	866	573	323	848	356
16-år ej i gy	187	186	47	168	83	69	108	39
16-år ej i gy %	17.9	16.3	15.4	16.2	12.7	17.6	11.3	9.9
Avbr åk1	125	134	37	107	54	37	51	12
Avbr av 16-år %	12.0	11.8	12.1	10.3	8.2	9.4	5.3	3.0
Avbr samtl åk	217	255	52	163	98	54	112	57
Avbr 1år-2år stv %	55.3	50.2	55.8	63.8	54.1	50.0	42.0	10.5
Uppf populat	2018	2356	588	2094	1274	761	1800	809
Ant ej utb/arb	164	302	85	386	323	74	221	25
And ej utb/arb %	8.1	12.8	14.5	18.4	25.4	9.7	12.3	3.1
Gyavbrytare %	40.9	16.2	51.8	11.9	13.6	31.1	23.1	60.0
Väntare %	16.5	12.9	4.7	1.8	3.4	33.8	5.0	4.0
Indiv plan %	93.3	82.1	34.1	40.2	24.8	75.7	86.4	56.0
Uppf progr %	76.8	78.1	67.1	32.9	7.4	75.7	86.4	84.0
Ungd plats %	67.1	72.8	32.9	25.4	16.1	50.0	30.8	48.0
Ann utb %	42.7	11.6	0.0	3.9	3.7	0.0	14.9	0.0
And >8 mån %	26.4	0.0	9.5	22.9	5.6	5.6	15.5	14.8
Ant lärlutb	0	20	12	55	13	14	5	9
Samtl fr kua	144	154	62	130	72	61	161	35
Till utb %	49.3	53.2	38.7	32.3	0.0	18.0	54.0	77.1
Till arb %	38.2	34.4	35.5	40.0	43.1	50.8	37.3	14.3
Till a-pol åtg %	2.8	3.9	4.8	18.5	15.3	19.7	2.5	2.9
övr-okä verks %	9.7	8.4	21.0	9.2	41.7	11.5	6.2	5.7
Arbetsl 16-64 %	0.83	0.88	0.55	0.51	0.74	0.78	0.69	0.48
Ant ungdomslag	43	227	7	87	37	19	8	3

KOMMUN	SOLLEN TUNA	STOCK HOLM	SÖDER TÄLJE	NACKA	SUNDBY BERG	SOLNA	LIDINGÖ	VAXHOLM
Invå ant	50258	669697	80647	61946	31091	50983	38831	6593
And folksk %	13	16	21	13	20	18	10	15
Ant 16-år ej gr	730	5268	1202	893	230	336	516	109
Sök gysk	687	4778	1075	841	196	294	474	106
Ej sök gy	29	484	88	36	19	25	27	2
Ej sök gy %	4.0	9.2	7.3	4.0	8.3	7.4	5.2	1.8
16-år i gy	627	4543	968	770	172	264	445	96
16-år ej i gy	103	725	234	123	58	72	71	13
16-år ej i gy %	14.1	13.8	19.5	13.8	25.2	21.4	13.8	11.9
Avbr åk1	63	621	111	93	31	37	28	11
Avbr av 16-år %	8.6	11.8	9.2	10.4	13.5	11.0	5.4	10.1
Avbr samtl åk	125	1354	194	170	61	88	77	19
Avbr 1år-2år stv %	50.4	41.8	58.8	45.3	39.3	40.9	33.8	57.9
Uppf populat	1488	10408	2473	1776	426	671	1014	206
Ant ej utb/arb	343	1819	318	290	73	50	89	49
And ej utb/arb %	23.1	17.5	12.9	16.3	17.1	7.5	8.8	23.8
Gyavbrytare %	26.2	13.5	31.8	23.1	28.8	44.0	21.3	36.7
Väntare %	6.1	1.8	19.2	11.4	8.2	12.0	1.1	6.1
Indiv plan %	68.8	43.9	70.1	61.4	100.0	66.0	57.3	65.3
Uppf progr %	37.0	21.6	88.4	91.0	100.0	62.0	21.3	93.9
Ungd plats %	17.5	17.2	54.7	44.8	52.1	52.0	29.2	65.3
Ann utb %	8.5	3.2	17.0	10.3	0.0	0.0	1.1	61.2
And >8 mån %	69.5	23.3	45.7	30.4	21.4	14.7	22.8	40.6
Ant lärlutb	18	145	86	12	8	8	7	3
Samtl fr kua	196	609	353	138	70	33	66	33
Till utb %	41.8	36.6	37.4	51.4	44.3	18.2	37.9	39.4
Till arb %	51.0	48.1	45.3	42.0	44.3	69.7	48.5	51.5
Till a-pol åtg %	3.1	4.4	9.1	3.6	10.0	9.1	9.1	0.0
Övr-okä verks %	4.1	10.8	8.2	2.9	1.4	3.0	4.5	9.1
Arbetsl 16-64 %	0.57	1.27	1.65	0.86	0.92	0.96	0.64	0.75
Ant ungdomslag	28	0	143	62	23	0	0	2

KOMMUN	NORR TÄLJE	SIGTUNA	NYNÄS HAMN
Invå ant	43757	30182	21398
And folksk %	30	19	24
Ant 16-år ej gr	612	465	363
Sök gysk	570	428	347
Ej sök gy	29	28	7
Ej sök gy %	4.7	6.0	1.9
16-år i gy	525	406	330
16-år ej i gy	87	59	33
16-år ej i gy %	14.2	12.7	9.1
Avbr åk1	44	38	21
Avbr av 16-år %	7.2	8.2	5.8
Avbr samtl åk	69	72	38
Avbr 1år-2år stv %	62.3	48.6	57.9
Uppf populat	1180	982	682
Ant ej utb/arb	110	106	70
And ej utb/arb %	9.3	10.8	10.3
Gyavbrytare %	40.9	20.8	37.1
Väntare %	0.0	0.0	1.4
Indiv plan %	68.2	38.7	70.0
Uppf progr %	100.0	9.4	37.1
Ungd plats %	96.4	41.5	61.4
Ann utb %	0.0	8.5	0.0
And >8 mån %	35.9	42.3	73.5
Ant lärlutb	35	5	7
Samtl fr kua	99	48	26
Till utb %	24.2	31.2	38.5
Till arb %	53.5	41.7	34.6
Till a-pol åtg %	5.1	18.8	26.9
övr-okä verks %	17.2	8.3	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.17	0.88	0.59
Ant ungdomslag	75	52	25

KOMMUN	UPPSALA LÄN	HABO	ÄLVKAR LEBY	TIERP	UPPSALA	ENKÖ PING	ÖSTHAM MAR
Invå ant	260541	14812	9178	19626	161862	33716	21347
And folksk %	23	18	37	40	18	28	33
Ant 16-år ej gr	3538	328	120	264	1975	554	297
Sök gysk	3325	311	112	258	1815	528	301
Ej sök gy	144	12	8	7	87	23	7
Ej sök gy %	4.1	3.7	6.7	2.7	4.4	4.2	2.4
16-år i gy	3029	287	102	234	1657	490	259
16-år ej i gy	509	41	18	30	318	64	38
16-år ej i gy %	14.4	12.5	15.0	11.4	16.1	11.6	12.8
Avbr åk1	247	29	13	11	121	32	41
Avbr av 16-år %	7.0	8.8	10.8	4.2	6.1	5.8	13.8
Avbr samtl åk	500	40	15	35	285	59	66
Avbr 1år-2år stv %	60.9	57.5	73.3	68.6	43.5	57.6	65.2
Uppf populat	7035	659	240	546	3925	1051	614
Ant ej utb/arb	1028	84	24	70	561	172	117
And ej utb/arb %	14.6	12.7	10.0	12.8	14.3	16.4	19.1
Gyavbrytare %	14.3	0.0	29.2	0.0	14.3	15.1	29.1
Väntare %	3.6	0.0	4.2	0.0	5.0	0.0	6.8
Indiv plan %	93.2	82.1	100.0	82.9	93.4	96.5	100.0
Uppf progr %	79.0	78.6	0.0	78.6	72.7	96.5	100.0
Ungd plats %	68.5	73.8	100.0	72.9	64.3	68.6	75.2
Ann utb %	10.8	0.0	0.0	0.0	0.0	6.4	85.5
And >8 mån %	36.5	0.0	46.7	0.0	38.2	27.8	48.2
Ant lärlutb	19	0	5	0	0	14	0
Samtl fr kua	464	0	0	0	243	139	82
Till utb %	39.0	0.0	0.0	0.0	41.2	38.8	32.9
Till arb %	43.5	0.0	0.0	0.0	43.2	46.8	39.0
Till a-pol åtg %	10.6	0.0	0.0	0.0	9.5	7.9	18.3
övr-okä verks %	6.9	0.0	0.0	0.0	6.2	6.5	9.8
Arbetsl 16-64 %	1.72	0.95	2.70	1.78	1.60	1.85	1.44
Ant ungdomslag	649	0	35	0	400	103	111

KOMMUN	SÖDERMANLANDS LÄ	VINGÅKER	NYKÖPING	OXELÖSUND	FLEN	KATRINEHOLM	ESKILSTUNA	STRÄNGNÄS
Invå ant	251543	9807	64758	12922	17034	32272	88890	25860
And folksk %	31	39	29	32	35	33	31	26
Ant 16-år ej gr	3531	149	911	208	260	412	1203	388
Sök gysk	3360	139	875	200	244	388	1144	370
Ej sök gy	119	9	21	4	15	18	39	13
Ej sök gy %	3.4	6.0	2.3	1.9	5.8	4.4	3.2	3.4
16-år i gy	3072	118	789	191	209	365	1057	343
16-år ej i gy	459	31	122	17	51	47	146	45
16-år ej i gy %	13.0	20.8	13.4	8.2	19.6	11.4	12.1	11.6
Avbr åk1	248	14	50	10	23	36	104	11
Avbr av 16-år %	7.0	9.4	5.5	4.8	8.8	8.7	8.6	2.8
Avbr samtl åk	429	20	95	26	37	60	166	25
Avbr 1år-2år stv %	57.9	90.0	51.6	30.8	67.6	71.7	57.8	36.0
Uppf populat	6905	276	1817	381	475	802	2415	739
Ant ej utb/arb	1138	31	277	26	102	96	513	93
And ej utb/arb %	16.5	11.2	15.2	6.8	21.5	12.0	21.2	12.6
Gyavbrytare %	25.0	32.3	26.4	57.7	19.6	46.9	21.1	15.1
Väntare %	6.7	16.1	6.1	11.5	7.8	10.4	5.8	3.2
Indiv plan %	84.5	100.0	87.0	100.0	75.5	100.0	77.6	100.0
Uppf progr %	90.2	100.0	92.8	138.5	100.0	100.0	80.1	100.0
Ungd plats %	66.3	90.3	74.4	100.0	85.3	86.5	52.8	58.1
Ann utb %	12.7	0.0	0.0	0.0	9.8	28.1	12.5	46.2
And >8 mån %	30.2	21.4	40.0	22.2	35.3	18.8	31.4	8.9
Ant lärlutb	69	3	25	1	6	15	12	7
Samtl fr kua	821	29	195	25	97	91	300	84
Till utb %	40.3	34.5	41.5	60.0	44.3	26.4	42.0	38.1
Till arb %	37.1	48.3	34.4	8.0	43.3	61.5	32.0	33.3
Till a-pol åtg %	13.9	6.9	18.5	20.0	8.2	8.8	15.7	9.5
övr-okä verks %	8.6	10.3	5.6	12.0	4.1	3.3	10.3	19.0
Arbetsl 16-64 %	1.64	1.20	1.19	1.49	1.55	1.34	2.61	2.10
Ant ungdomslag	1956	89	859	74	55	80	654	145

KOMMUN	ÖSTERGÖT LANDS LÄ	ÖDESHÖG	YDRE	KINDA	BOXHOLM	ATVIDA BERG	FINSPÅNG	VALDE MARSVIK
Invå ant	396962	5920	4258	10073	5589	12685	23377	8703
And folksk %	29	40	40	39	41	37	34	40
Ant 16-år ej gr	5398	88	70	139	95	169	322	124
Sök gysk	5207	86	67	137	94	163	313	118
Ej sök gy	137	1	3	0	1	5	8	4
Ej sök gy %	2.5	1.1	4.3	0.0	1.1	3.0	2.5	3.2
16-år i gy	4722	74	64	129	84	139	278	107
16-år ej i gy	676	14	6	10	11	30	44	17
16-år ej i gy %	12.5	15.9	8.6	7.2	11.6	17.8	13.7	13.7
Avbr åk1	423	3	1	13	4	5	25	10
Avbr av 16-år %	7.8	3.4	1.4	9.4	4.2	3.0	7.8	8.1
Avbr samtl åk	750	5	1	15	7	17	44	16
Avbr 1år-2år stv %	62.2	60.0	100.0	66.7	71.4	41.2	72.7	68.8
Uppf populat	10799	176	121	288	158	363	664	251
Ant ej utb/arb	1567	43	9	28	16	47	85	27
And ej utb/arb %	14.5	24.4	7.4	9.7	10.1	12.9	12.8	10.8
Gyavbrytare %	22.8	25.6	22.2	32.1	50.0	12.8	0.0	44.4
Väntare %	9.7	18.6	11.1	3.6	25.0	25.5	0.0	7.4
Indiv plan %	84.0	51.2	66.7	100.0	100.0	100.0	82.4	100.0
Uppf progr %	81.2	9.3	88.9	100.0	75.0	100.0	78.8	100.0
Ungd plats %	74.5	39.5	55.6	92.9	100.0	87.2	72.9	100.0
Ann utb %	10.3	11.6	0.0	0.0	31.2	0.0	0.0	0.0
And >8 mån %	49.0	28.6	11.1	33.3	50.0	38.3	0.0	40.9
Ant lärlutb	69	0	0	2	0	2	0	3
Samtl fr kua	933	28	9	28	10	44	0	22
Till utb %	46.2	67.9	11.1	28.6	50.0	61.4	0.0	13.6
Till arb %	38.2	25.0	77.8	32.1	40.0	27.3	0.0	54.5
Till a-pol åtg %	8.5	3.6	0.0	28.6	0.0	4.5	0.0	13.6
övr-okä verks %	7.2	3.6	11.1	10.7	10.0	6.8	0.0	18.2
Arbetsl 16-64 %	1.41	1.12	1.48	1.59	1.05	0.86	1.57	2.12
Ant ungdomslag	1220	23	0	41	31	70	0	50

KOMMUN	LINKö PING	NORRKö PING	SöDERKö PING	MOTALA	VADSTENA	MJöLBY
Invå ant	119167	119388	12833	41497	7521	25951
And folksk %	23	29	30	33	27	31
Ant 16-år ej gr	1575	1545	195	558	119	399
Sök gysk	1516	1481	187	538	119	388
Ej sök gy	45	41	7	15	1	6
Ej sök gy %	2.9	2.7	3.6	2.7	0.8	1.5
16-år i gy	1397	1358	164	473	105	350
16-år ej i gy	178	187	31	85	14	49
16-år ej i gy %	11.3	12.1	15.9	15.2	11.8	12.3
Avbr åk1	97	170	6	63	5	21
Avbr av 16-år %	6.2	11.0	3.1	11.3	4.2	5.3
Avbr samtl åk	197	268	12	109	16	43
Avbr 1år-2år stv %	51.3	61.6	66.7	51.4	43.8	53.5
Uppf populat	3088	3109	379	1169	245	788
Ant ej utb/arb	466	526	49	153	36	82
And ej utb/arb %	15.1	16.9	12.9	13.1	14.7	10.4
Gyavbrytare %	17.4	22.8	0.0	38.6	33.3	45.1
Väntare %	10.5	8.4	0.0	8.5	16.7	14.6
Indiv plan %	97.2	81.2	81.6	100.0	77.8	0.0
Uppf progr %	96.8	81.2	77.6	77.1	100.0	11.0
Ungd plats %	73.4	64.1	71.4	98.0	75.0	100.0
Ann utb %	3.2	17.3	0.0	18.3	8.3	18.3
And >8 mån %	51.0	52.4	0.0	46.1	67.5	50.7
Ant lärlutb	20	22	0	8	4	8
Samtl fr kua	330	242	1	113	32	74
Till utb %	47.0	47.5	100.0	35.4	46.9	56.8
Till arb %	38.5	36.0	0.0	43.4	53.1	33.8
Till a-pol åtg %	8.5	8.7	0.0	10.6	0.0	5.4
övr-okä verks %	6.1	7.9	0.0	10.6	0.0	4.1
Arbetsl 16-64 %	1.71	1.94	1.03	2.02	0.61	1.20
Ant ungdomslag	215	500	0	195	20	75

KOMMUN	JÖNKÖPINGS LÄN	ANEBY	GNOSJÖ	GISLAVED	VAGGERYD	JÖNKÖPING	NÄSSJÖ	VÄRNAMO
Invå ant	304145	7013	9416	28793	12189	109936	30629	31042
And folksk %	34	37	39	37	41	29	36	35
Ant 16-år ej gr	4320	113	146	424	199	1524	437	450
Sök gysk	4117	108	141	397	189	1468	414	433
Ej sök gy	169	4	5	25	6	41	17	18
Ej sök gy %	3.9	3.5	3.4	5.9	3.0	2.7	3.9	4.0
16-år i gy	3656	95	119	344	152	1303	364	392
16-år ej i gy	664	18	27	80	47	221	73	58
16-år ej i gy %	15.4	15.9	18.5	18.9	23.6	14.5	16.7	12.9
Avbr åk1	275	6	6	28	13	107	22	40
Avbr av 16-år %	6.4	5.3	4.1	6.6	6.5	7.0	5.0	8.9
Avbr samtl åk	435	9	9	45	16	168	45	50
Avbr 1år-2år stv %	58.5	55.6	55.6	60.0	75.0	66.1	44.4	68.0
Uppf populat	8559	211	294	855	367	2972	845	920
Ant ej utb/arb	1062	20	2	109	30	453	111	80
And ej utb/arb %	12.4	9.5	0.7	12.7	8.2	15.2	13.1	8.7
Gyavbrytare %	14.8	20.0	0.0	19.3	40.0	4.2	22.5	35.0
Väntare %	16.9	10.0	50.0	8.3	46.7	17.0	16.2	22.5
Indiv plan %	87.8	100.0	50.0	82.6	100.0	89.2	60.4	93.8
Uppf progr %	90.4	100.0	0.0	78.9	100.0	89.2	93.7	100.0
Ungd plats %	68.5	70.0	50.0	73.4	93.3	59.2	57.7	57.5
Ann utb %	11.7	0.0	0.0	0.0	60.0	15.7	4.5	11.2
And >8 mån %	42.7	40.0	0.0	0.0	11.4	70.0	22.3	2.7
Ant lärlutb	31	0	0	6	2	7	5	3
Samtl fr kua	748	20	2	11	34	331	85	71
Till utb %	48.4	65.0	50.0	81.8	52.9	47.4	44.7	45.1
Till arb %	32.9	15.0	0.0	18.2	41.2	26.0	43.5	43.7
Till a-pol åtg %	10.2	10.0	0.0	0.0	0.0	16.0	8.2	0.0
övr-okä verks %	8.6	10.0	50.0	0.0	5.9	10.6	3.5	11.3
Arbetsl 16-64 %	1.22	1.61	0.18	0.60	0.84	2.03	1.23	0.72
Ant ungdomslag	1000	26	0	5	16	614	162	6

KOMMUN	SÄVSJÖ	VETLANDA	EKSJÖ	TRANAS
Invå ant	11734	27855	17865	17673
And folksk %	43	39	33	37
Ant 16-år ej gr	156	381	230	260
Sök gysk	153	355	211	248
Ej sök gy	3	24	17	9
Ej sök gy %	1.9	6.3	7.4	3.5
16-år i gy	129	342	196	220
16-år ej i gy	27	39	34	40
16-år ej i gy %	17.3	10.2	14.8	15.4
Avbr åk1	12	23	7	11
Avbr av 16-år %	7.7	6.0	3.0	4.2
Avbr samtl åk	18	37	17	21
Avbr 1år-2år stv %	66.7	48.6	41.2	61.9
Uppf populat	328	786	485	496
Ant ej utb/arb	42	91	49	75
And ej utb/arb %	12.8	11.6	10.1	15.1
Gyavbrytare %	26.2	24.2	14.3	10.7
Väntare %	19.0	9.9	28.6	13.3
Indiv plan %	100.0	100.0	100.0	84.0
Uppf progr %	100.0	68.1	116.3	100.0
Ungd plats %	83.3	100.0	100.0	68.0
Ann utb %	9.5	6.6	0.0	14.7
And >8 mån %	21.4	23.3	36.6	53.3
Ant lärlutb	0	3	3	2
Samtl fr kua	33	76	41	44
Till utb %	51.5	30.3	73.2	54.5
Till arb %	24.2	59.2	19.5	27.3
Till a-pol åtg %	6.1	3.9	7.3	13.6
övr-okä verks %	18.2	6.6	0.0	4.5
Arbetsl 16-64 %	0.94	1.41	1.15	2.74
Ant ungdomslag	12	115	44	0

KOMMUN	KRONOBERGS LÄN	UPPVI DINGE	LESSEBO	TINGSRYD	ALVESTA	ÄLMHULT	MARKA RYD	VÄXJÖ
Invå ant	175505	10420	8773	14301	19597	15657	11048	68533
And folksk %	31	40	36	42	33	37	39	23
Ant 16-år ej gr	2473	131	127	179	242	220	154	1021
Sök gysk	2383	125	119	172	232	212	151	985
Ej sök gy	65	3	5	7	8	6	4	24
Ej sök gy %	2.6	2.3	3.9	3.9	3.3	2.7	2.6	2.4
16-år i gy	2132	108	104	153	206	202	135	866
16-år ej i gy	341	23	23	26	36	18	19	155
16-år ej i gy %	13.8	17.6	18.1	14.5	14.9	8.2	12.3	15.2
Avbr åk1	145	8	6	14	16	18	10	60
Avbr av 16-år %	5.9	6.1	4.7	7.8	6.6	8.2	6.5	5.9
Avbr samtl åk	241	12	11	22	30	27	16	96
Avbr 1år-2år stv %	62.5	83.3	45.5	59.1	56.7	74.1	68.8	60.4
Uppf populat	4900	261	261	348	508	425	332	1977
Ant ej utb/arb	492	35	54	36	29	31	30	205
And ej utb/arb %	10.0	13.4	20.7	10.3	5.7	7.3	9.0	10.4
Gyavbrytare %	17.5	34.3	13.0	13.9	24.1	38.7	16.7	14.6
Väntare %	9.1	5.7	7.4	11.1	20.7	0.0	10.0	8.8
Indiv plan %	68.9	100.0	55.6	0.0	82.8	0.0	76.7	86.3
Uppf progr %	60.2	117.1	37.0	100.0	82.8	0.0	83.3	40.5
Ungd plats %	69.3	100.0	55.6	75.0	82.8	0.0	66.7	75.6
Ann utb %	26.0	0.0	9.3	141.7	48.3	16.1	23.3	9.3
And >8 mån %	61.5	51.4	68.0	33.3	35.9	40.9	0.0	82.9
Ant lärlutb	51	3	4	4	3	8	3	24
Samtl fr kua	192	35	25	14	31	22	13	19
Till utb %	42.2	40.0	44.0	57.1	41.9	27.3	30.8	36.8
Till arb %	33.9	42.9	20.0	7.1	45.2	36.4	53.8	52.6
Till a-pol åtg %	13.0	5.7	8.0	35.7	6.5	18.2	15.4	10.5
Övr-okä verks %	10.9	11.4	28.0	0.0	6.5	18.2	0.0	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.27	1.27	1.66	0.99	0.69	0.72	2.14	1.50
Ant ungdomslag	927	29	30	100	85	0	103	520

KOMMUN	LJUNGBY
Invå ant	27176
And folksk %	34
Ant 16-år ej gr	399
Sök gysk	387
Ej sök gy	8
Ej sök gy %	2.0
16-år i gy	358
16-år ej i gy	41
16-år ej i gy %	10.3
Avbr åk1	13
Avbr av 16-år %	3.3
Avbr samtl åk	27
Avbr 1år-2år stv %	51.9
Uppf populat	788
Ant ej utb/arb	72
And ej utb/arb %	9.1
Gyavbrytare %	11.1
Väntare %	11.1
Indiv plan %	69.4
Uppf progr %	93.1
Ungd plats %	69.4
Ann utb %	37.5
And >8 mån %	20.0
Ant lärlutb	2
Samtl fr kua	33
Till utb %	54.5
Till arb %	15.2
Till a-pol åtg %	18.2
övr-okä verks %	12.1
Arbetsl 16-64 %	1.16
Ant ungdomslag	60

KOMMUN	KALMAR LÄN	HÖGSBY	TORSÅS	MÖRBY LÅNGA	HULTS FRED	MÖNSTER ÅS	EMMA BODA	KALMAR
Invå ant	237896	7188	7829	13047	16713	12921	10688	55146
And folksk %	35	43	41	30	41	38	39	27
Ant 16-år ej gr	3167	88	123	198	189	189	176	651
Sök gysk	3035	84	104	193	180	185	172	615
Ej sök gy	101	3	5	5	7	4	6	29
Ej sök gy %	3.2	3.4	4.1	2.5	3.7	2.1	3.4	4.5
16-år i gy	2701	74	87	181	158	170	152	533
16-år ej i gy	466	14	36	17	31	19	24	118
16-år ej i gy %	14.7	15.9	29.3	8.6	16.4	10.1	13.6	18.1
Avbr åk1	220	5	14	15	21	23	12	46
Avbr av 16-år %	6.9	5.7	11.4	7.6	11.1	12.2	6.8	7.1
Avbr samtl åk	380	9	20	28	33	30	16	85
Avbr 1år-2år stv %	59.4	55.6	70.0	60.7	42.4	80.0	75.0	58.8
Uppf populat	6350	179	223	378	405	381	323	1327
Ant ej utb/arb	696	11	27	25	73	46	41	167
And ej utb/arb %	11.0	6.1	12.1	6.6	18.0	12.1	12.7	12.6
Gyavbrytare %	22.3	36.4	40.7	40.0	20.5	41.3	0.0	20.4
Väntare %	11.9	9.1	22.2	4.0	17.8	6.5	0.0	12.0
Indiv plan %	95.8	100.0	100.0	100.0	94.5	97.8	82.9	100.0
Uppf progr %	99.0	100.0	100.0	100.0	94.5	97.8	78.0	139.5
Ungd plats %	86.2	100.0	100.0	80.0	84.9	76.1	73.2	100.0
Ann utb %	13.9	0.0	3.7	0.0	11.0	2.2	0.0	3.0
And >8 mån %	28.5	27.3	48.1	47.6	37.3	45.6	0.0	22.2
Ant lärlutb	38	0	1	3	1	3	0	0
Samtl fr kua	585	11	23	21	63	40	0	150
Till utb %	45.8	45.5	69.6	23.8	65.1	37.5	0.0	41.3
Till arb %	36.1	45.5	0.0	52.4	23.8	35.0	0.0	30.0
Till a-pol åtg %	10.9	0.0	30.4	0.0	4.8	22.5	0.0	12.7
övr-okä verks %	7.2	9.1	0.0	23.8	6.3	5.0	0.0	16.0
Arbetsl 16-64 %	1.74	2.02	1.90	0.68	1.72	2.32	1.31	1.49
Ant ungdomslag	942	18	40	34	63	90	0	390

KOMMUN	NYBRO	OSKARS HAMN	VÄSTER VIK	VIMMERBY	BORGHOLM
Invå ant	20712	27240	39545	15688	11179
And folksk %	39	36	34	41	37
Ant 16-år ej gr	286	423	489	219	136
Sök gysk	278	411	474	209	130
Ej sök gy	5	10	12	9	6
Ej sök gy %	1.7	2.4	2.5	4.1	4.4
16-år i gy	230	369	440	189	118
16-år ej i gy	56	54	49	30	18
16-år ej i gy %	19.6	12.8	10.0	13.7	13.2
Avbr åk1	17	29	21	7	10
Avbr av 16-år %	5.9	6.9	4.3	3.2	7.4
Avbr samtl åk	32	42	44	20	21
Avbr 1år-2år stv %	53.1	71.4	43.2	50.0	52.4
Uppf populat	562	808	1049	435	280
Ant ej utb/arb	71	58	116	38	23
And ej utb/arb %	12.6	7.2	11.1	8.7	8.2
Gyavbrytare %	18.3	32.8	12.9	26.3	21.7
Väntare %	18.3	25.9	6.9	0.0	13.0
Indiv plan %	100.0	100.0	85.3	100.0	100.0
Uppf progr %	100.0	100.0	66.4	68.4	65.2
Ungd plats %	98.6	72.4	64.7	100.0	100.0
Ann utb %	53.5	0.0	34.5	10.5	0.0
And >8 mån %	49.2	5.2	18.9	24.2	21.7
Ant lärlutb	11	6	12	1	0
Samtl fr kua	69	56	96	33	23
Till utb %	52.2	57.1	30.2	42.4	56.5
Till arb %	34.8	39.3	50.0	51.5	43.5
Till a-pol åtg %	10.1	3.6	16.7	3.0	0.0
övr-okä verks %	2.9	0.0	3.1	3.0	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.34	2.47	2.01	1.88	1.73
Ant ungdomslag	85	0	169	53	0

KOMMUN	GOTLANDS LÄN	GOTLAND
Invå ant	56401	56401
And folksk %	33	33
Ant 16-år ej gr	782	782
Sök gysk	751	751
Ej sök gy	28	28
Ej sök gy %	3.6	3.6
16-år i gy	671	671
16-år ej i gy	111	111
16-år ej i gy %	14.2	14.2
Avbr åk1	49	49
Avbr av 16-år %	6.3	6.3
Avbr samtl åk	96	96
Avbr 1år-2år stv %	59.4	59.4
Uppf populat	1511	1511
Ant ej utb/arb	275	275
And ej utb/arb %	18.2	18.2
Gyavbrytare %	28.4	28.4
Väntare %	9.1	9.1
Indiv plan %	88.7	88.7
Uppf progr %	48.0	48.0
Ungd plats %	85.5	85.5
Ann utb %	48.0	48.0
And >8 mån %	33.7	33.7
Ant lärlutb	0	0
Samtl fr kua	180	180
Till utb %	31.1	31.1
Till arb %	31.1	31.1
Till a-pol åtg %	13.3	13.3
övr-okä verks %	24.4	24.4
Arbetsl 16-64 %	2.10	2.10
Ant ungdomslag	587	587

KOMMUN	BLEKINGE LÄN	OLOF STRÖM	KARLS KRONA	RONNEBY	KARLS HAMN	SÖLVES BORG
Invå ant	149600	14886	58646	28883	31390	15795
And folksk %	34	35	31	35	35	39
Ant 16-år ej gr	2076	220	760	434	454	208
Sök gysk	1998	213	728	425	438	194
Ej sök gy	66	6	27	7	15	11
Ej sök gy %	3.2	2.7	3.6	1.6	3.3	5.3
16-år i gy	1847	204	660	389	412	182
16-år ej i gy	229	16	100	45	42	26
16-år ej i gy %	11.0	7.3	13.2	10.4	9.3	12.5
Avbr åk1	141	7	53	43	24	14
Avbr av 16-år %	6.8	3.2	7.0	9.9	5.3	6.7
Avbr samtl åk	264	14	106	64	59	21
Avbr 1år-2år stv %	50.7	42.9	50.0	56.2	47.5	57.1
Uppf populat	4125	454	1514	847	903	407
Ant ej utb/arb	672	58	321	151	90	52
And ej utb/arb %	16.3	12.8	21.2	17.8	10.0	12.8
Gyavbrytare %	20.7	27.6	19.0	24.5	27.8	0.0
Väntare %	10.7	13.8	14.0	5.3	12.2	0.0
Indiv plan %	86.2	82.8	76.9	100.0	100.0	82.7
Uppf progr %	56.4	79.3	42.1	44.4	100.0	78.8
Ungd plats %	71.1	72.4	76.9	100.0	0.0	73.1
Ann utb %	7.7	37.9	4.7	9.9	0.0	0.0
And >8 mån %	53.4	77.0	55.3	53.6	39.1	0.0
Ant lärlutb	35	1	15	15	4	0
Samtl fr kua	387	28	217	93	49	0
Till utb %	53.0	39.3	53.9	48.4	65.3	0.0
Till arb %	18.3	0.0	18.0	24.7	18.4	0.0
Till a-pol åtg %	24.3	60.7	21.7	23.7	16.3	0.0
Övr-okä verks %	4.4	0.0	6.5	3.2	0.0	0.0
Arbetsl 16-64 %	2.60	2.37	2.64	2.34	2.84	2.81
Ant ungdomslag	1058	93	395	320	250	0

KOMMUN	KRISTIAN STADS LÄ	ÖSTRA GÖINGE	ÖRKEL LJUNGA	TOME LILLA	BROMÖLLA	OSBY	PERSTORP	KLIPPAN
Invå ant	283918	14975	9452	12243	12397	13630	7244	16171
And folksk %	33	38	38	42	39	41	32	35
Ant 16-år ej gr	3793	219	144	114	169	175	101	224
Sök gysk	3625	212	133	117	165	156	98	214
Ej sök gy	154	6	8	7	3	19	3	10
Ej sök gy %	4.1	2.7	5.6	6.1	1.8	10.9	3.0	4.5
16-år i gy	3209	186	107	104	149	125	89	203
16-år ej i gy	584	33	37	10	20	50	12	21
16-år ej i gy %	15.4	15.1	25.7	8.8	11.8	28.6	11.9	9.4
Avbr åk1	276	11	9	8	12	10	12	11
Avbr av 16-år %	7.3	5.0	6.2	7.0	7.1	5.7	11.9	4.9
Avbr samtl åk	464	22	16	18	16	18	23	26
Avbr 1år-2år stv %	59.1	77.3	31.2	61.1	50.0	61.1	73.9	57.7
Uppf populat	7737	444	277	287	356	371	210	464
Ant ej utb/arb	1109	99	55	50	48	61	35	75
And ej utb/arb %	14.3	22.3	19.9	17.4	13.5	16.4	16.7	16.2
Gyavbrytare %	21.9	15.2	23.6	14.0	31.2	31.1	80.0	12.0
Väntare %	15.5	7.1	9.1	32.0	56.2	11.5	22.9	8.0
Indiv plan %	78.3	0.0	100.0	92.0	97.9	80.3	85.7	53.3
Uppf progr %	78.2	45.5	100.0	100.0	56.2	75.4	100.0	53.3
Ungd plats %	64.5	54.5	81.8	92.0	97.9	93.4	91.4	46.7
Ann utb %	29.0	0.0	0.0	18.0	139.6	9.8	145.7	8.0
And >8 mån %	30.6	13.0	38.6	37.5	28.9	44.4	76.9	31.0
Ant lärlutb	57	0	4	1	0	7	3	12
Samtl fr kua	796	52	44	31	27	54	25	23
Till utb %	45.1	40.4	18.2	51.6	48.1	31.5	72.0	60.9
Till arb %	36.7	46.2	61.4	12.9	51.9	42.6	28.0	26.1
Till a-pol åtg %	6.2	5.8	11.4	25.8	0.0	7.4	0.0	8.7
övr-okä verks %	12.1	7.7	9.1	9.7	0.0	18.5	0.0	4.3
Arbetsl 16-64 %	1.62	1.37	1.28	1.97	1.93	1.31	1.09	2.19
Ant ungdomslag	1185	0	33	15	103	50	3	60

KOMMUN	ÅSTORP	BASTAD	KRISTIAN STAD	SIMRIS HAMN	ÄNGEL HOLM	HÄSSLE HOLM
Invå ant	12955	12965	70527	19721	32955	48683
And folksk %	32	34	29	38	28	33
Ant 16-år ej gr	182	163	924	242	452	684
Sök gysk	175	152	895	224	430	654
Ej sök gy	7	9	23	15	18	26
Ej sök gy %	3.8	5.5	2.5	6.2	4.0	3.8
16-år i gy	160	138	778	185	408	577
16-år ej i gy	22	25	146	57	44	107
16-år ej i gy %	12.1	15.3	15.8	23.6	9.7	15.6
Avbr åk1	17	7	68	10	34	67
Avbr av 16-år %	9.3	4.3	7.4	4.1	7.5	9.8
Avbr samtl åk	30	14	105	19	57	100
Avbr 1år-2år stv %	60.0	64.3	62.9	57.9	54.4	56.0
Uppf populat	396	314	1854	482	889	1393
Ant ej utb/arb	46	17	226	47	74	276
And ej utb/arb %	11.6	5.4	12.2	9.8	8.3	19.8
Gyavbrytare %	23.9	29.4	25.2	8.5	20.3	16.3
Väntare %	10.9	0.0	19.9	8.5	28.4	7.6
Indiv plan %	87.0	100.0	100.0	95.7	100.0	72.1
Uppf progr %	87.0	100.0	52.2	93.6	100.0	100.0
Ungd plats %	84.8	100.0	69.0	89.4	45.9	40.2
Ann utb %	0.0	11.8	59.3	19.1	41.9	2.5
And >8 mån %	42.4	41.2	27.9	27.2	7.1	25.7
Ant lärlutb	4	1	6	4	4	11
Samtl fr kua	33	18	205	44	22	218
Till utb %	42.4	55.6	44.4	52.3	95.5	42.7
Till arb %	45.5	33.3	44.9	18.2	0.0	30.3
Till a-pol åtg %	3.0	5.6	7.3	2.3	0.0	4.1
Övr-okä verks %	9.1	5.6	3.4	27.3	4.5	22.9
Arbetsl 16-64 %	1.92	0.99	1.79	1.63	1.85	1.74
Ant ungdomslag	126	0	350	70	100	275

KOMMUN	MALMÖHUS LÄN	SVALÖV	STAFFANS TORP	BURLÖV	VELLINGE	BJUV	KÄVLINGE	LOMMA
Invå ant	763617	12679	17432	14528	27081	14159	21889	16848
And folksk %	25	33	18	24	17	36	26	18
Ant 16-år ej gr	9791	207	363	217	526	234	376	331
Sök gysk	9020	179	348	197	507	214	360	315
Ej sök gy	530	19	10	14	13	16	15	9
Ej sök gy %	5.4	9.2	2.8	6.5	2.5	6.8	4.0	2.7
16-år i gy	8117	170	311	171	475	205	321	286
16-år ej i gy	1674	37	52	46	51	29	55	45
16-år ej i gy %	17.1	17.9	14.3	21.2	9.7	12.4	14.6	13.6
Avbr åk1	668	16	9	13	23	17	29	7
Avbr av 16-år %	6.8	7.7	2.5	6.0	4.4	7.3	7.7	2.1
Avbr samtl åk	1244	28	23	24	39	25	49	19
Avbr 1år-2år stv %	53.0	46.4	39.1	62.5	61.5	68.0	55.1	47.4
Uppf populat	19151	401	690	442	997	461	721	645
Ant ej utb/arb	2977	53	78	65	80	59	109	77
And ej utb/arb %	15.5	13.2	11.3	14.7	8.0	12.8	15.1	11.9
Gyavbrytare %	21.8	20.8	16.7	16.9	31.2	0.0	26.6	10.4
Väntare %	9.8	22.6	19.2	3.1	20.0	0.0	14.7	7.8
Indiv plan %	54.2	100.0	82.1	96.9	70.0	83.1	69.7	92.2
Uppf progr %	71.5	100.0	82.1	49.2	53.8	78.0	86.2	92.2
Ungd plats %	60.5	98.1	71.8	96.9	43.8	72.9	64.2	61.0
Ann utb %	24.2	3.8	0.0	0.0	36.2	0.0	52.3	15.6
And >8 mån %	43.7	16.3	43.5	0.0	15.2	0.0	45.8	33.8
Ant lärlutb	226	6	3	5	5	0	11	3
Samtl fr kua	2235	41	73	32	79	0	50	71
Till utb %	46.6	63.4	69.9	59.4	49.4	0.0	68.0	66.2
Till arb %	35.6	24.4	20.5	25.0	34.2	0.0	20.0	22.5
Till a-pol åtg %	9.3	0.0	2.7	12.5	10.1	0.0	8.0	1.4
övr-okä verks %	8.5	12.2	6.8	3.1	6.3	0.0	4.0	9.9
Arbetsl 16-64 %	1.86	1.58	1.14	1.83	1.38	1.35	0.91	1.16
Ant ungdomslag	2103	0	40	0	0	0	0	52

KOMMUN	SVEDALA	SKURUP	SJöBO	HöRBY	HööR	MALMö	LUND	LANDS KRONA
Invå ant	17098	12873	15356	13050	12110	231666	85179	35416
And folksk %	24	31	37	34	28	25	15	30
Ant 16-år ej gr	285	208	196	169	167	2250	1071	462
Sök gysk	270	103	185	160	155	2081	987	432
Ej sök gy	9	15	9	6	12	133	62	23
Ej sök gy %	3.2	7.2	4.6	3.6	7.2	5.9	5.8	5.0
16-år i gy	247	82	160	136	141	1814	893	387
16-år ej i gy	38	126	36	33	26	436	178	75
16-år ej i gy %	13.3	60.6	18.4	19.5	15.6	19.4	16.6	16.2
Avbr åk1	15	12	27	9	8	189	59	44
Avbr av 16-år %	5.3	5.8	13.8	5.3	4.8	8.4	5.5	9.5
Avbr samtl åk	21	27	33	13	15	336	146	68
Avbr 1år-2år stv %	66.7	37.0	63.6	61.5	53.3	55.7	37.7	58.8
Uppf populat	544	383	397	326	324	4481	2053	883
Ant ej utb/arb	83	73	87	52	32	1100	251	145
And ej utb/arb %	15.3	19.1	21.9	16.0	9.9	24.5	12.2	16.4
Gyavbrytare %	20.5	27.4	20.7	9.6	18.8	19.0	17.5	23.4
Väntare %	13.3	6.8	10.3	21.2	15.6	7.0	9.2	15.2
Indiv plan %	79.5	95.9	100.0	82.7	100.0	6.8	93.6	75.9
Uppf progr %	69.9	75.3	100.0	84.6	100.0	63.6	92.4	33.1
Ungd plats %	79.5	95.9	63.2	78.8	87.5	40.9	79.3	60.7
Ann. utb %	0.0	0.0	2.3	28.8	37.5	20.0	18.3	10.3
And >8 mån %	32.3	46.6	33.3	25.9	34.4	48.0	42.6	43.6
Ant lärlutb	10	3	6	3	1	115	3	10
Samtl fr kua	87	67	39	23	32	798	221	78
Till utb %	69.0	29.9	71.8	56.5	50.0	36.6	68.3	41.0
Till arb %	16.1	40.3	28.2	34.8	37.5	45.0	19.5	26.9
Till a-pol åtg %	9.2	16.4	0.0	8.7	9.4	8.5	9.0	16.7
övr-okä verks %	5.7	13.4	0.0	0.0	3.1	9.9	3.2	15.4
Arbetsl 16-64 %	1.43	2.52	2.43	1.68	1.60	3.14	2.30	2.77
Ant ungdomslag	86	65	68	53	0	797	0	397

KOMMUN	HELSING BORG	HÖGANÄS	ESLÖV	YSTAD	TRELLE BORG
Invå ant	107471	22307	27116	24495	34864
And folksk %	25	27	32	33	32
Ant 16-år ej gr	1266	336	407	274	446
Sök gysk	1164	317	370	257	419
Ej sök gy	82	15	35	12	21
Ej sök gy %	6.5	4.5	8.6	4.4	4.7
16-år i gy	1067	300	336	242	373
16-år ej i gy	199	36	71	32	73
16-år ej i gy %	15.7	10.7	17.4	11.7	16.4
Avbr åk1	109	15	24	23	20
Avbr av 16-år %	8.6	4.5	5.9	8.4	4.5
Avbr samtl åk	206	29	49	41	53
Avbr 1år-2år stv %	54.9	37.9	51.0	53.7	49.1
Uppf populat	2495	615	799	568	926
Ant ej utb/arb	300	41	68	103	121
And ej utb/arb %	12.0	6.7	8.5	18.1	13.1
Gyavbrytare %	40.7	24.4	39.7	14.6	20.7
Väntare %	9.0	12.2	22.1	14.6	0.0
Indiv plan %	96.7	73.2	61.8	100.0	0.0
Uppf progr %	68.0	78.0	57.4	100.0	75.2
Ungd plats %	73.7	73.2	76.5	46.6	71.9
Ann utb %	28.7	41.5	30.9	0.0	152.9
And >8 mån %	64.3	13.3	60.0	21.6	38.5
Ant lärlutb	14	3	9	9	7
Samtl fr kua	240	39	96	103	66
Till utb %	28.8	53.8	39.6	44.7	60.6
Till arb %	55.8	30.8	15.6	30.1	34.8
Till a-pol åtg %	6.2	5.1	30.2	14.6	4.5
övr-okä verks %	9.2	10.3	14.6	10.7	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.86	1.34	1.73	2.66	2.48
Ant ungdomslag	298	85	97	65	0

KOMMUN	HALLANDS LÄN	HYLTE	HALMSTAD	LAHOLM	FALKEN BERG	VARBERG	KUNGS BACKA
Invå ant	247497	10790	78632	21901	36559	47577	52038
And folksk %	31	43	28	39	36	35	21
Ant 16-år ej gr	3571	135	1068	296	531	691	850
Sök gysk	3415	124	1023	286	501	662	819
Ej sök gy	113	10	33	7	24	19	20
Ej sök gy %	3.2	7.4	3.1	2.4	4.5	2.7	2.4
16-år i gy	3198	105	960	263	461	616	793
16-år ej i gy	373	30	108	33	70	75	57
16-år ej i gy %	10.4	22.2	10.1	11.1	13.2	10.9	6.7
Avbr åk1	213	8	69	6	34	37	59
Avbr av 16-år %	6.0	5.9	6.5	2.0	6.4	5.4	6.9
Avbr samtl åk	384	13	133	12	55	64	107
Avbr 1år-2år stv %	51.4	38.5	54.1	50.0	58.2	60.9	46.7
Uppf populat	7009	292	2074	595	993	1342	1713
Ant ej utb/arb	674	27	199	52	92	85	219
And ej utb/arb %	9.6	9.2	9.6	8.7	9.3	6.3	12.8
Gyavbrytare %	15.6	7.4	21.6	9.6	31.5	30.6	0.0
Väntare %	1.9	0.0	0.0	0.0	14.1	0.0	0.0
Indiv plan %	87.2	92.6	92.5	69.2	100.0	82.4	82.6
Uppf progr %	84.9	88.9	81.9	100.0	100.0	81.2	78.5
Ungd plats %	82.6	33.3	92.5	69.2	90.2	100.0	73.1
Ann utb %	8.3	0.0	1.0	34.6	0.0	14.1	11.0
And >8 mån %	55.6	45.5	54.4	48.1	43.3	56.5	69.1
Ant lärlutb	47	2	6	1	7	16	15
Samtl fr kua	421	12	160	52	46	57	94
Till utb %	53.2	41.7	37.5	51.9	76.1	43.9	76.6
Till arb %	31.8	50.0	46.2	38.5	8.7	35.1	10.6
Till a-pol åtg %	7.6	8.3	6.9	1.9	13.0	21.1	1.1
övr-okä verks %	7.4	0.0	9.4	7.7	2.2	0.0	11.7
Arbetsl 16-64 %	1.41	0.84	1.94	1.62	1.55	1.58	0.91
Ant ungdomslag	502	6	202	99	0	121	74

KOMMUN	GöTEB O BOHUS LÄ	HÄRRYDA	PARTILLE	ÖCKERÖ	STENUNG SUND	TJÖRN	ORUST	SOTENÄS
Invå ant	729823	26158	30105	10559	17802	13247	13475	9412
And folksk %	24	21	19	34	22	32	36	40
Ant 16-år ej gr	8620	420	449	155	297	185	196	112
Sök gysk	8080	396	433	148	285	178	189	100
Ej sök gy	346	17	7	5	7	4	6	9
Ej sök gy %	4.0	4.0	1.6	3.2	2.4	2.2	3.1	8.0
16-år i gy	7153	350	404	132	257	163	162	87
16-år ej i gy	1467	70	45	23	40	22	34	25
16-år ej i gy %	17.0	16.7	10.0	14.8	13.5	11.9	17.3	22.3
Avbr åk1	796	32	35	14	30	17	17	7
Avbr av 16-år %	9.2	7.6	7.8	9.0	10.1	9.2	8.7	6.2
Avbr samtl åk	1487	62	57	18	41	33	31	18
Avbr 1år-2år stv %	50.1	45.2	57.9	55.6	65.9	54.5	29.0	33.3
Uppf populat	17179	908	915	306	573	355	376	207
Ant ej utb/arb	2335	63	108	39	73	45	47	27
And ej utb/arb %	13.6	6.9	11.8	12.7	12.7	12.7	12.5	13.0
Gyavbrytare %	33.2	20.6	27.8	0.0	31.5	0.0	34.0	18.5
Väntare %	8.9	27.0	11.1	0.0	8.2	0.0	17.0	11.1
Indiv plan %	74.3	100.0	83.3	82.1	100.0	82.2	93.6	100.0
Uppf progr %	73.0	92.1	92.6	79.5	95.9	80.0	93.6	63.0
Ungd plats %	70.2	81.0	78.7	74.4	100.0	73.3	93.6	92.6
Ann utb %	26.6	3.2	0.0	0.0	105.5	0.0	66.0	0.0
And >8 mån %	46.8	28.1	20.0	0.0	13.0	0.0	38.3	20.0
Ant lärlutb	185	6	5	0	4	0	4	0
Samtl fr kua	1439	62	87	0	57	0	43	24
Till utb %	41.7	61.3	43.7	0.0	54.4	0.0	39.5	58.3
Till arb %	35.1	29.0	39.1	0.0	29.8	0.0	23.3	16.7
Till a-pol åtg %	12.5	4.8	5.7	0.0	8.8	0.0	27.9	25.0
övr-okä verks %	10.7	4.8	11.5	0.0	7.0	0.0	9.3	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.44	0.89	1.40	0.86	1.31	1.07	1.39	2.02
Ant ungdomslag	756	41	73	0	35	0	46	32

KOMMUN	MUNKEDAL	TANUM	GÖTEBORG	MÖLNDAL	KUNGÄLV	LYSEKIL	UDDE VALLA	STRÖMSTAD
Invå ant	10925	11649	430881	51107	32557	14974	46501	10471
And folksk %	39	40	22	24	26	36	31	35
Ant 16-år ej gr	151	168	4436	665	506	195	556	129
Sök gysk	145	165	4090	625	491	184	535	116
Ej sök gy	6	1	213	24	11	8	16	12
Ej sök gy %	4.0	0.6	4.8	3.6	2.2	4.1	2.9	9.3
16-år i gy	133	136	3587	577	438	164	462	101
16-år ej i gy	18	32	849	88	68	31	94	28
16-år ej i gy %	11.9	19.0	19.1	13.2	13.4	15.9	16.9	21.7
Avbr åk1	14	6	469	49	20	22	55	9
Avbr av 16-år %	9.3	3.6	10.6	7.4	4.0	11.3	9.9	7.0
Avbr samtl åk	22	11	901	86	48	38	108	13
Avbr 1år-2år stv %	63.6	45.5	46.1	53.5	43.8	57.9	46.3	53.8
Uppf populat	302	311	8760	1383	1017	397	1114	255
Ant ej utb/arb	32	40	1454	74	73	26	201	33
And ej utb/arb %	10.6	12.9	16.6	5.4	7.2	6.5	18.0	12.9
Gyavbrytare %	56.2	30.0	37.9	43.2	21.9	38.5	24.9	0.0
Väntare %	9.4	2.5	7.3	14.9	17.8	11.5	11.9	0.0
Indiv plan %	87.5	100.0	62.6	100.0	94.5	100.0	96.5	81.8
Uppf progr %	87.5	75.0	67.4	40.5	87.7	88.5	83.1	78.8
Ungd plats %	75.0	100.0	61.6	81.1	79.5	96.2	86.1	72.7
Ann utb %	0.0	15.0	32.3	18.9	0.0	88.5	0.0	0.0
And >8 mån %	30.4	52.7	59.4	28.0	47.4	23.1	38.5	0.0
Ant lärlutb	3	5	115	10	13	15	5	0
Samtl fr kua	26	41	811	57	57	25	149	0
Till utb %	50.0	39.0	39.0	54.4	59.6	24.0	30.9	0.0
Till arb %	30.8	58.5	35.9	19.3	19.3	56.0	42.3	0.0
Till a-pol åtg %	19.2	2.4	12.7	15.8	7.0	20.0	14.8	0.0
övr-okä verks %	0.0	0.0	12.5	10.5	14.0	0.0	12.1	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.72	1.12	2.36	0.94	1.00	2.12	2.50	0.96
Ant ungdomslag	39	11	180	55	130	34	80	0

KOMMUN	ÄLVSBORGS LÄN	DALS-ED	FÄRGE LANDA	ALE	LERUM	VÄRGÅRDA	TRANEMO	BENGTS FORS
Invå ant	433633	5369	7490	23529	32370	9767	12234	11844
And folksk %	33	43	41	26	18	39	41	42
Ant 16-år ej gr	6080	84	101	447	610	173	163	165
Sök gysk	5673	74	95	430	575	169	156	146
Ej sök gy	298	8	4	9	20	2	7	12
Ej sök gy %	4.9	9.5	4.0	2.0	3.3	1.2	4.3	7.3
16-år i gy	5117	63	85	393	541	147	138	126
16-år ej i gy	963	21	16	54	69	26	25	39
16-år ej i gy %	15.8	25.0	15.8	12.1	11.3	15.0	15.3	23.6
Avbr åk1	425	5	8	39	49	4	11	13
Avbr av 16-år %	7.0	6.0	7.9	8.7	8.0	2.3	6.7	7.9
Avbr samtl åk	736	7	16	58	89	5	19	18
Avbr 1år-2år stv %	59.4	85.7	62.5	65.5	51.7	60.0	68.4	55.6
Uppf populat	12216	153	209	886	1213	328	323	324
Ant ej utb/arb	1392	30	21	80	85	35	18	94
And ej utb/arb %	11.4	19.6	10.0	9.0	7.0	10.7	5.6	29.0
Gyavbrytare %	29.5	23.3	14.3	42.5	55.3	8.6	16.7	2.1
Väntare %	14.9	16.7	14.3	17.5	20.0	25.7	16.7	1.1
Indiv plan %	85.2	100.0	81.0	100.0	0.0	100.0	100.0	95.7
Uppf progr %	76.9	86.7	38.1	100.0	0.0	68.6	88.9	23.4
Ungd plats %	72.1	86.7	81.0	93.8	63.5	77.1	83.3	36.2
Ann utb %	3.4	0.0	0.0	3.8	7.1	0.0	0.0	10.6
And >8 mån %	36.1	52.3	71.8	48.1	28.3	21.4	6.7	12.9
Ant lärlutb	85	2	0	8	3	3	0	0
Samtl fr kua	956	21	12	71	85	25	15	82
Till utb %	39.7	57.1	75.0	50.7	41.2	64.0	33.3	34.1
Till arb %	41.0	28.6	25.0	33.8	28.2	36.0	46.7	41.5
Till a-pol åtg %	11.5	9.5	0.0	7.0	12.9	0.0	13.3	22.0
övr-okä verks %	7.7	4.8	0.0	8.5	17.6	0.0	6.7	2.4
Arbetsl 16-64 %	1.42	1.25	2.20	0.98	1.25	1.36	0.17	1.65
Ant ungdomslag	931	34	13	27	107	30	15	31

KOMMUN	MELLERUD	LILLA EDET	MARK	SVEN LJUNGA	HERR LJUNGA	VÄNERS BORG	TROLL HÄTTAN	ALINGSÅS
Invå ant	10455	12626	32172	11002	9473	36156	50288	32438
And folksk %	42	36	39	43	40	29	29	31
Ant 16-år ej gr	127	170	439	158	132	464	614	482
Sök gysk	112	163	391	124	117	435	589	460
Ej sök gy	16	4	40	16	12	20	18	13
Ej sök gy %	12.6	2.4	9.1	10.1	9.1	4.3	2.9	2.7
16-år i gy	105	144	331	129	107	363	550	403
16-år ej i gy	22	26	108	29	25	101	64	79
16-år ej i gy %	17.3	15.3	24.6	18.4	18.9	21.8	10.4	16.4
Avbr åk1	9	12	23	7	7	32	56	27
Avbr av 16-år %	7.1	7.1	5.2	4.4	5.3	6.9	9.1	5.6
Avbr samtl åk	13	21	40	17	10	59	95	56
Avbr 1år-2år stv %	61.5	61.9	62.5	47.1	70.0	50.8	58.9	62.5
Uppf populat	254	356	906	321	270	952	1304	942
Ant ej utb/arb	33	46	105	41	17	124	196	105
And ej utb/arb %	13.0	12.9	11.6	12.8	6.3	13.0	15.0	11.1
Gyavbrytare %	0.0	19.6	22.9	0.0	0.0	12.1	19.9	44.8
Väntare %	0.0	15.2	16.2	0.0	17.6	35.5	15.3	14.3
Indiv plan %	81.8	82.6	100.0	82.9	100.0	91.9	76.5	70.5
Uppf progr %	75.8	78.3	52.4	78.0	94.1	91.9	76.5	100.0
Ungd plats %	72.7	71.7	100.0	73.2	94.1	91.1	66.3	58.1
Ann utb %	0.0	0.0	27.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
And >8 mån %	0.0	48.6	14.3	0.0	47.1	26.9	35.7	37.0
Ant lärlutb	0	0	10	0	6	9	18	9
Samtl fr kua	0	22	105	0	11	79	0	91
Till utb %	0.0	63.6	38.1	0.0	63.6	60.8	0.0	52.7
Till arb %	0.0	31.8	52.4	0.0	36.4	22.8	0.0	36.3
Till a-pol åtg %	0.0	4.5	0.0	0.0	0.0	7.6	0.0	9.9
övr-okä verks %	0.0	0.0	9.5	0.0	0.0	8.9	0.0	1.1
Arbetsl 16-64 %	1.14	1.75	1.46	1.17	0.86	1.36	1.76	1.60
Ant ungdomslag	0	0	39	0	5	70	150	55

KOMMUN	BORAS	ULRICE HAMN	AMAL
Invå ant	100860	22417	13143
And folksk %	33	40	37
Ant 16-år ej gr	1281	289	181
Sök gysk	1197	272	168
Ej sök gy	77	11	9
Ej sök gy %	6.0	3.8	5.0
16-år i gy	1088	242	162
16-år ej i gy	193	47	19
16-år ej i gy %	15.1	16.3	10.5
Avbr åk1	99	12	12
Avbr av 16-år %	7.7	4.2	6.6
Avbr samtl åk	166	28	19
Avbr 1år-2år stv %	50.6	35.7	57.9
Uppf populat	2556	571	348
Ant ej utb/arb	270	49	43
And ej utb/arb %	10.6	8.6	12.4
Gyavbrytare %	60.7	14.3	14.0
Väntare %	9.3	12.2	20.9
Indiv plan %	100.0	89.8	100.0
Uppf progr %	100.0	104.1	93.0
Ungd plats %	63.0	77.6	83.7
Ann utb %	0.0	0.0	0.0
And >8 mån %	40.7	36.6	52.7
Ant lärlutb	2	6	9
Samtl fr kua	253	45	39
Till utb %	20.2	37.8	35.9
Till arb %	49.4	55.6	46.2
Till a-pol åtg %	19.8	6.7	7.7
övr-okä verks %	10.7	0.0	10.3
Arbetsl 16-64 %	2.01	1.20	2.38
Ant ungdomslag	314	6	35

KOMMUN	SKARABORGS LÄN	GRÄSTORP	ESSUNGA	MULLSJÖ	HABO	KARLS BORG	GULLSPÅNG	VARA
Invå ant	272215	6081	5910	7203	9016	8063	6274	16797
And folksk %	32	33	40	30	29	30	39	39
Ant 16-år ej gr	3752	79	86	137	158	106	90	210
Sök gysk	3196	61	78	127	151	87	67	186
Ej sök gy	401	17	8	6	7	12	12	20
Ej sök gy %	10.7	21.5	9.3	4.4	4.4	11.3	13.3	9.5
16-år i gy	3221	70	76	110	139	86	73	189
16-år ej i gy	531	9	10	27	19	20	17	21
16-år ej i gy %	14.2	11.4	11.6	19.7	12.0	18.9	18.9	10.0
Avbr åk1	243	1	7	13	7	9	8	10
Avbr av 16-år %	6.5	1.3	8.1	9.5	4.4	8.5	8.9	4.8
Avbr samtl åk	453	5	14	19	11	10	14	22
Avbr 1år-2år stv %	54.9	40.0	28.6	68.4	63.6	90.0	42.9	40.9
Uppf populat	7565	166	168	266	317	216	183	411
Ant ej utb/arb	914	11	22	28	20	25	23	53
And ej utb/arb %	12.1	6.6	13.1	10.5	6.3	11.6	12.6	12.9
Gyavbrytare %	20.1	18.2	0.0	71.4	25.0	36.0	0.0	0.0
Väntare %	10.2	0.0	0.0	57.1	25.0	20.0	0.0	0.0
Indiv plan %	80.7	100.0	81.8	64.3	100.0	100.0	82.6	81.1
Uppf progr %	59.0	100.0	77.3	3.6	60.0	104.0	78.3	77.4
Ungd plats %	63.0	81.8	72.7	64.3	100.0	104.0	73.9	71.7
Ann utb %	4.4	9.1	0.0	0.0	0.0	72.0	0.0	0.0
And >8 mån %	40.4	30.0	0.0	23.0	50.0	44.5	0.0	0.0
Ant lärlutb	83	2	0	0	0	0	0	0
Samtl fr kua	513	10	0	48	16	19	0	0
Till utb %	45.4	10.0	0.0	33.3	56.2	68.4	0.0	0.0
Till arb %	32.7	50.0	0.0	45.8	31.2	10.5	0.0	0.0
Till a-pol åtg %	14.2	20.0	0.0	20.8	12.5	10.5	0.0	0.0
övr-okä verks %	7.6	20.0	0.0	0.0	0.0	10.5	0.0	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.40	0.97	1.45	1.01	0.66	1.83	1.48	1.26
Ant ungdomslag	643	38	0	9	21	48	0	0

KOMMUN	GöTENE	TIBRO	TöREBODA	MARIE STAD	LIDKö PING	SKARA	SKöVDE	HJO
Invå ant	13150	11050	10301	24516	35181	18392	46731	8963
And folksk %	34	34	38	28	31	29	27	32
Ant 16-år ej gr	203	171	136	320	447	261	636	132
Sök gysk	173	135	97	255	378	230	546	102
Ej sök gy	17	27	28	42	53	23	67	20
Ej sök gy %	8.4	15.8	20.6	13.1	11.9	8.8	10.5	15.2
16-år i gy	167	139	108	255	406	222	550	110
16-år ej i gy	36	32	28	65	41	39	86	22
16-år ej i gy %	17.7	18.7	20.6	20.3	9.2	14.9	13.5	16.7
Avbr åk1	7	8	8	28	24	18	52	6
Avbr av 16-år %	3.4	4.7	5.9	8.8	5.4	6.9	8.2	4.5
Avbr samtl åk	17	14	10	54	52	39	98	15
Avbr 1år-2år stv %	70.6	50.0	60.0	50.0	48.1	59.0	52.0	53.3
Uppf populat	401	351	265	659	912	510	1278	259
Ant ej utb/arb	51	27	34	134	171	52	148	21
And ej utb/arb %	12.7	7.7	12.8	20.3	18.8	10.2	11.6	8.1
Gyavbrytare %	0.0	18.5	0.0	18.7	8.8	38.5	30.4	42.9
Väntare %	0.0	22.2	0.0	7.5	5.3	7.7	7.4	33.3
Indiv plan %	82.4	100.0	82.4	100.0	56.7	100.0	100.0	0.0
Uppf progr %	78.4	100.0	79.4	57.5	31.0	100.0	33.1	0.0
Ungd plats %	72.5	100.0	73.5	0.0	41.5	63.5	100.0	100.0
Ann utb %	0.0	33.3	0.0	9.0	0.0	0.0	0.0	0.0
And >8 mån %	0.0	35.3	0.0	55.6	13.7	9.8	47.2	13.3
Ant lärlutb	0	2	0	11	6	1	57	0
Samtl fr kua	0	18	0	100	58	48	102	17
Till utb %	0.0	61.1	0.0	49.0	50.0	35.4	46.1	58.8
Till arb %	0.0	22.2	0.0	26.0	34.5	52.1	34.3	23.5
Till a-pol åtg %	0.0	16.7	0.0	25.0	10.3	6.2	9.8	11.8
övr-okä verks %	0.0	0.0	0.0	0.0	5.2	6.2	9.8	5.9
Arbetsl 16-64 %	1.04	1.73	1.74	1.81	1.95	1.09	2.09	1.07
Ant ungdomslag	0	40	0	196	0	111	120	41

KOMMUN	TIDAHOLM	FALKÖPING
Invå ant	13049	31538
And folksk %	37	35
Ant 16-år ej gr	169	411
Sök gysk	151	372
Ej sök gy	12	30
Ej sök gy %	7.1	7.3
16-år i gy	153	368
16-år ej i gy	16	43
16-år ej i gy %	9.5	10.5
Avbr åk1	11	26
Avbr av 16-år %	6.5	6.3
Avbr samtl åk	18	41
Avbr 1år-2år stv %	55.6	61.0
Uppf populat	368	835
Ant ej utb/arb	36	58
And ej utb/arb %	9.8	6.9
Gyavbrytare %	44.4	22.4
Väntare %	27.8	17.2
Indiv plan %	0.0	96.6
Uppf progr %	102.8	87.9
Ungd plats %	41.7	94.8
Ann utb %	0.0	0.0
And >8 mån %	54.1	60.0
Ant lärlutb	1	3
Samtl fr kua	37	40
Till utb %	32.4	47.5
Till arb %	21.6	30.0
Till a-pol åtg %	10.8	10.0
övr-okä verks %	35.1	12.5
Arbetsl 16-64 %	1.55	1.15
Ant ungdomslag	19	0

KOMMUN	VÄRMLANDS LÄN	KIL	EDA	TORSBY	STORFORS	HAMMARÖ	MUNKFORS	FORSHAGA
Invå ant	281158	11758	9488	15070	5317	13347	4772	11746
And folksk %	32	28	39	43	36	26	43	31
Ant 16-år ej gr	3585	202	110	175	66	178	51	198
Sök gysk	3430	194	107	170	61	171	50	191
Ej sök gy	111	5	4	4	2	5	1	6
Ej sök gy %	3.1	2.5	3.6	2.3	3.0	2.8	2.0	3.0
16-år i gy	3122	163	102	144	55	161	49	174
16-år ej i gy	463	39	8	31	11	17	2	24
16-år ej i gy %	12.9	19.3	7.3	17.7	16.7	9.6	3.9	12.1
Avbr åk1	242	7	10	8	6	14	10	6
Avbr av 16-år %	6.8	3.5	9.1	4.6	9.1	7.9	19.6	3.0
Avbr samtl åk	466	16	15	20	12	24	17	20
Avbr 1år-2år stv %	53.6	50.0	66.7	45.0	41.7	50.0	47.1	30.0
Uppf populat	7143	402	224	338	147	341	100	372
Ant ej utb/arb	899	52	29	49	14	28	13	65
And ej utb/arb %	12.6	12.9	12.9	14.5	9.5	8.2	13.0	17.5
Gyavbrytare %	25.7	9.6	0.0	16.3	7.1	57.1	100.0	10.8
Väntare %	9.2	17.3	0.0	22.4	7.1	7.1	0.0	12.3
Indiv plan %	87.7	100.0	82.8	93.9	100.0	100.0	84.6	92.3
Uppf progr %	83.8	115.4	75.9	93.9	100.0	100.0	76.9	92.3
Ungd plats %	82.8	100.0	72.4	93.9	50.0	92.9	69.2	76.9
Ann utb %	5.5	0.0	0.0	0.0	14.3	3.6	69.2	15.4
And >8 mån %	44.3	57.7	0.0	21.7	57.1	32.2	0.0	55.2
Ant lärlutb	49	2	0	1	0	1	0	3
Samtl fr kua	693	53	0	36	7	25	12	42
Till utb %	41.4	73.6	0.0	55.6	42.9	64.0	50.0	45.2
Till arb %	33.6	11.3	0.0	30.6	57.1	12.0	41.7	19.0
Till a-pol åtg %	14.7	1.9	0.0	11.1	0.0	12.0	8.3	33.3
övr-okä verks %	10.2	13.2	0.0	2.8	0.0	12.0	0.0	2.4
Arbetsl 16-64 %	2.88	2.01	2.79	4.21	2.31	2.34	3.81	2.52
Ant ungdomslag	1205	29	0	0	5	29	15	80

KOMMUN	GRUMS	ÅRJÄNG	SUNNE	KARLSTAD	KRISTINE HAMN	FILIP STAD	HAGFORS	ARVIKA
Invå ant	10132	10048	13529	75450	26030	13499	16358	26674
And folksk %	39	38	41	25	29	38	40	33
Ant 16-år ej gr	159	129	139	893	354	139	213	305
Sök gysk	154	120	136	848	340	131	208	288
Ej sök gy	4	3	2	31	12	5	3	14
Ej sök gy %	2.5	2.3	1.4	3.5	3.4	3.6	1.4	4.6
16-år i gy	139	113	132	767	310	108	196	262
16-år ej i gy	20	16	7	126	44	31	17	43
16-år ej i gy %	12.6	12.4	5.0	14.1	12.4	22.3	8.0	14.1
Avbr åk1	11	7	9	56	30	14	12	16
Avbr av 16-år %	6.9	5.4	6.5	6.3	8.5	10.1	5.6	5.2
Avbr samtl åk	16	14	18	123	49	29	25	34
Avbr 1år-2år stv %	68.8	50.0	44.4	44.7	75.5	58.6	56.0	61.8
Uppf populat	306	268	295	1786	681	315	414	649
Ant ej utb/arb	41	13	53	208	99	49	50	83
And ej utb/arb %	13.4	4.9	18.0	11.6	14.5	15.6	12.1	12.8
Gyavbrytare %	61.0	38.5	30.2	26.0	20.2	22.4	22.0	0.0
Väntare %	7.3	15.4	0.0	6.7	12.1	18.4	6.0	0.0
Indiv plan %	100.0	7.7	75.5	82.2	90.9	100.0	80.0	81.9
Uppf progr %	87.8	100.0	94.3	57.7	85.9	83.7	100.0	78.3
Ungd plats %	100.0	100.0	47.2	79.8	88.9	73.5	100.0	73.5
Ann utb %	12.2	0.0	0.0	6.7	0.0	0.0	0.0	0.0
And >8 mån %	70.7	28.6	34.4	51.2	45.2	44.4	49.0	0.0
Ant lärlutb	0	2	0	20	12	0	6	0
Samtl fr kua	41	23	29	150	73	35	44	0
Till utb %	43.9	21.7	34.5	35.3	52.1	28.6	31.8	0.0
Till arb %	26.8	39.1	37.9	41.3	30.1	51.4	27.3	0.0
Till a-pol åtg %	26.8	4.3	27.6	17.3	11.0	2.9	36.4	0.0
övr-okä verks %	2.4	34.8	0.0	6.0	6.8	17.1	4.5	0.0
Arbetsl 16-64 %	1.83	2.78	3.40	2.82	2.50	2.94	4.30	3.09
Ant ungdomslag	60	28	79	211	70	50	52	0

KOMMUN	SÄFFLE
Invå ant	17940
And folksk %	36
Ant 16-år ej gr	274
Sök gysk	261
Ej sök gy	10
Ej sök gy %	3.6
16-år i gy	247
16-år ej i gy	27
16-år ej i gy %	9.9
Avbr åk1	26
Avbr av 16-år %	9.5
Avbr samtl åk	34
Avbr 1år-2år stv %	67.6
Uppf populat	505
Ant ej utb/arb	53
And ej utb/arb %	10.5
Gyavbrytare %	73.6
Väntare %	17.0
Indiv plan %	100.0
Uppf progr %	100.0
Ungd plats %	100.0
Ann utb %	15.1
And >8 mån %	35.3
Ant lärlutb	2
Samtl fr kua	123
Till utb %	29.3
Till arb %	41.5
Till a-pol åtg %	6.5
övr-okä verks %	22.8
Arbetsl 16-64 %	2.51
Ant ungdomslag	497

KOMMUN	ÖREBRO LÄN	LAXÅ	HALLS BERG	DEGER FORS	HÄLLE FORS	LJUSNARS BERG	ÖREBRO	KUMLA
Invå ant	270151	7796	16414	11737	9407	6368	119857	17893
And folksk %	32	36	35	37	42	40	27	35
Ant 16-år ej gr	3755	116	242	175	128	75	1640	267
Sök gysk	3573	108	236	168	127	73	1540	257
Ej sök gy	146	6	3	6	5	1	80	10
Ej sök gy %	3.9	5.2	1.2	3.4	3.9	1.3	4.9	3.7
16-år i gy	3209	97	215	152	108	70	1390	221
16-år ej i gy	546	19	27	23	20	5	250	46
16-år ej i gy %	14.5	16.4	11.2	13.1	15.6	6.7	15.2	17.2
Avbr åk1	293	8	18	8	2	3	135	17
Avbr av 16-år %	7.8	6.9	7.4	4.6	1.6	4.0	8.2	6.4
Avbr samtl åk	547	14	27	22	9	9	271	32
Avbr 1år-2år stv %	59.0	64.3	63.0	50.0	44.4	55.6	54.6	59.4
Uppf populat	7413	229	510	333	256	148	3167	541
Ant ej utb/arb	992	30	59	43	35	19	427	71
And ej utb/arb %	13.4	13.1	11.6	12.9	13.7	12.8	13.5	13.1
Gyavbrytare %	20.4	23.3	25.4	0.0	11.4	21.1	22.2	11.3
Väntare %	10.4	6.7	15.3	0.0	25.7	5.3	11.7	5.6
Indiv plan %	98.3	83.3	98.3	81.4	100.0	84.2	100.0	100.0
Uppf progr %	90.0	80.0	98.3	76.7	100.0	78.9	100.0	26.8
Ungd plats %	82.6	83.3	98.3	72.1	94.3	73.7	70.0	100.0
Ann utb %	40.1	0.0	0.0	0.0	0.0	10.5	78.9	0.0
And >8 mån %	46.1	0.0	17.3	0.0	42.4	61.1	42.6	51.0
Ant lärlutb	24	0	0	0	0	0	18	0
Samtl fr kua	571	0	33	0	25	18	207	48
Till utb %	45.0	0.0	42.4	0.0	72.0	27.8	47.8	35.4
Till arb %	28.2	0.0	45.5	0.0	0.0	38.9	21.3	54.2
Till a-pol åtg %	16.3	0.0	3.0	0.0	4.0	22.2	14.5	10.4
Övr-okä verks %	10.5	0.0	9.1	0.0	24.0	11.1	16.4	0.0
Arbetsl 16-64 %	2.59	1.74	2.02	3.25	2.61	4.58	2.99	1.82
Ant ungdomslag	1077	0	74	0	51	29	439	122

KOMMUN	ASKER SUND	KARL SKOGA	NORA	LINDES BERG
Invå ant	11715	34334	10201	24429
And folksk %	37	34	31	35
Ant 16-år ej gr	172	453	154	333
Sök gysk	165	434	142	323
Ej sök gy	6	16	5	8
Ej sök gy %	3.5	3.5	3.2	2.4
16-år i gy	141	394	133	288
16-år ej i gy	31	59	21	45
16-år ej i gy %	18.0	13.0	13.6	13.5
Avbr åk1	9	47	17	29
Avbr av 16-år %	5.2	10.4	11.0	8.7
Avbr samtl åk	18	60	23	62
Avbr 1år-2år stv %	66.7	61.7	82.6	46.8
Uppf populat	318	931	298	682
Ant ej utb/arb	50	130	41	87
And ej utb/arb %	15.7	14.0	13.8	12.8
Gyavbrytare %	12.0	19.2	31.7	28.7
Väntare %	6.0	7.7	4.9	14.9
Indiv plan %	100.0	100.0	100.0	100.0
Uppf progr %	114.0	80.8	97.6	92.0
Ungd plats %	100.0	88.5	100.0	94.3
Ann utb %	34.0	7.7	29.3	23.0
And >8 mån %	72.0	79.2	42.9	11.1
Ant lärlutb	0	3	1	2
Samtl fr kua	32	95	35	78
Till utb %	37.5	38.9	48.6	48.7
Till arb %	37.5	16.8	31.4	38.5
Till a-pol åtg %	9.4	40.0	11.4	9.0
övr-okä verks %	15.6	4.2	8.6	3.8
Arbetsl 16-64 %	2.11	2.78	2.25	2.38
Ant ungdomslag	63	75	125	99

KOMMUN	VÄSTMAN LANDS LÄ	SKINNSKAT TEBERG	SURA HAMMAR	HEBY	KUNGSÖR	HALLSTA HAMMAR	NORBERG	VÄSTERÅS
Invå ant	254926	5241	11298	13300	8319	16631	6530	117766
And folksk %	28	37	29	38	31	30	35	23
Ant 16-år ej gr	3605	78	188	185	137	244	103	1660
Sök gysk	3475	73	184	181	136	237	100	1593
Ej sök gy	96	4	1	2	3	5	4	48
Ej sök gy %	2.7	5.1	0.5	1.1	2.2	2.0	3.9	2.9
16-år i gy	3156	69	181	166	120	220	85	1411
16-år ej i gy	449	9	7	19	17	24	18	249
16-år ej i gy %	12.5	11.5	3.7	10.3	12.4	9.8	17.5	15.0
Avbr åk1	279	4	10	10	10	17	4	139
Avbr av 16-år %	7.7	5.1	5.3	5.4	7.3	7.0	3.9	8.4
Avbr samtl åk	521	6	18	17	17	34	7	259
Avbr 1år-2år stv %	57.3	50.0	61.1	70.6	64.7	58.8	57.1	52.1
Uppf populat	7111	143	367	360	272	510	182	3298
Ant ej utb/arb	1188	16	43	52	35	63	20	660
And ej utb/arb %	16.7	11.2	11.7	14.4	12.9	12.4	11.0	20.0
Gyavbrytare %	23.5	62.5	53.5	23.1	37.1	12.7	15.0	21.4
Väntare %	9.9	18.8	0.0	7.7	8.6	0.0	25.0	9.8
Indiv plan %	74.4	81.2	100.0	100.0	97.1	0.0	100.0	69.7
Uppf progr %	78.7	75.0	67.4	100.0	97.1	82.5	85.0	69.7
Ungd plats %	50.2	75.0	16.3	50.0	85.7	87.3	95.0	30.0
Ann utb %	42.4	100.0	41.9	3.8	77.1	161.9	5.0	17.9
And >8 mån %	50.8	62.5	67.9	30.4	43.4	46.9	33.3	53.3
Ant lärlutb	27	0	0	0	1	4	0	4
Samtl fr kua	853	19	32	43	38	32	15	451
Till utb %	51.8	36.8	34.4	39.5	31.6	9.4	80.0	61.9
Till arb %	22.5	26.3	18.8	41.9	36.8	37.5	0.0	20.8
Till a-pol åtg %	18.5	26.3	25.0	14.0	21.1	31.2	20.0	12.4
övr-okä verks %	7.2	10.5	21.9	4.7	10.5	21.9	0.0	4.9
Arbetsl 16-64 %	2.53	2.68	3.26	2.15	2.60	2.96	2.98	2.11
Ant ungdomslag	1172	26	105	45	47	105	20	257

KOMMUN	SALA	FAGERSTA	KÖPING	ARBOGA
Invå ant	21382	13746	26256	14457
And folksk %	29	35	32	31
Ant 16-år ej gr	300	161	353	196
Sök gysk	290	149	341	191
Ej sök gy	7	6	12	4
Ej sök gy %	2.3	3.7	3.4	2.0
16-år i gy	261	136	323	184
16-år ej i gy	39	25	30	12
16-år ej i gy %	13.0	15.5	8.5	6.1
Avbr åk1	25	4	48	8
Avbr av 16-år %	8.3	2.5	13.6	4.1
Avbr samtl åk	52	18	72	21
Avbr 1år-2år stv %	51.9	33.3	59.7	71.4
Uppf populat	559	335	684	401
Ant ej utb/arb	156	23	87	33
And ej utb/arb %	27.9	6.9	12.7	8.2
Gyavbrytare %	11.5	4.3	41.4	42.4
Väntare %	22.4	13.0	0.0	0.0
Indiv plan %	76.3	100.0	100.0	100.0
Uppf progr %	95.5	100.0	86.2	97.0
Ungd plats %	84.0	95.7	80.5	78.8
Ann utb %	48.1	60.9	150.6	0.0
And >8 mån %	49.1	41.1	57.2	33.3
Ant lärlutb	14	0	1	3
Samtl fr kua	116	17	69	21
Till utb %	46.6	52.9	37.7	57.1
Till arb %	19.8	11.8	23.2	9.5
Till a-pol åtg %	27.6	29.4	29.0	23.8
övr-okä verks %	6.0	5.9	10.1	9.5
Arbetsl 16-64 %	1.89	1.90	2.89	2.39
Ant ungdomslag	250	38	176	103

KOMMUN	KOPPARBERGS LÄN	VANSBRO	MALUNG	GAGNEF	LEKSAND	RÄTTVIK	ORSA	ÄLVDALEN
Invå ant	284575	7924	11611	10015	14125	11054	7291	8277
And folksk %	33	42	41	36	33	38	34	41
Ant 16-år ej gr	3725	90	141	150	161	138	104	94
Sök gysk	3562	86	135	146	160	134	98	87
Ej sök gy	130	2	6	3	2	3	4	5
Ej sök gy %	3.5	2.2	4.3	2.0	1.2	2.2	3.8	5.3
16-år i gy	3183	79	111	132	145	114	87	71
16-år ej i gy	542	11	30	18	16	24	17	23
16-år ej i gy %	14.6	12.2	21.3	12.0	9.9	17.4	16.3	24.5
Avbr åk1	294	11	16	12	10	11	6	10
Avbr av 16-år %	7.9	12.2	11.3	8.0	6.2	8.0	5.8	10.6
Avbr samtl åk	490	13	23	21	25	16	8	13
Avbr 1år-2år stv %	62.8	92.3	82.6	57.1	48.0	56.2	75.0	69.2
Uppf populat	7341	202	285	302	339	268	194	176
Ant ej utb/arb	1159	23	19	34	24	40	44	23
And ej utb/arb %	15.8	11.4	6.7	11.3	7.1	14.9	22.7	13.1
Gyavbrytare %	19.3	43.5	0.0	20.6	50.0	20.0	9.1	17.4
Väntare %	12.2	8.7	0.0	11.8	33.3	12.5	11.4	43.5
Indiv plan %	80.0	100.0	52.6	64.7	100.0	0.0	52.3	82.6
Uppf progr %	71.0	100.0	0.0	79.4	0.0	0.0	52.3	78.3
Ungd plats %	73.8	100.0	0.0	70.6	100.0	87.5	52.3	69.6
Ann utb %	29.3	0.0	5.3	20.6	0.0	0.0	4.5	0.0
And >8 mån %	39.4	52.1	0.0	23.1	15.0	0.0	43.5	10.5
Ant lärlutb	74	1	8	2	5	2	1	1
Samtl fr kua	688	10	0	25	24	0	35	19
Till utb %	51.5	50.0	0.0	32.0	66.7	0.0	31.4	73.7
Till arb %	27.6	50.0	0.0	36.0	20.8	0.0	17.1	15.8
Till a-pol åtg %	12.2	0.0	0.0	4.0	4.2	0.0	51.4	5.3
Övr-okä verks %	8.7	0.0	0.0	28.0	8.3	0.0	0.0	5.3
Arbetsl 16-64 %	2.71	3.37	2.58	2.10	2.47	2.98	2.71	3.79
Ant ungdomslag	892	0	0	11	0	156	40	21

KOMMUN	SMEDJE BACKEN	MORA	FALUN	BORLÄNGE	SÄTER	HEDEMORA	AVESTA	LUDVIKA
Invå ant	13203	20095	52474	46352	11493	16658	24678	29325
And folksk %	36	33	25	31	30	34	38	36
Ant 16-år ej gr	193	281	708	584	163	230	306	382
Sök gysk	178	244	682	562	162	221	300	367
Ej sök gy	13	30	21	14	1	7	4	15
Ej sök gy %	6.7	10.7	3.0	2.4	0.6	3.0	1.3	3.9
16-år i gy	147	246	618	515	143	197	272	306
16-år ej i gy	46	35	90	69	20	33	34	76
16-år ej i gy %	23.8	12.5	12.7	11.8	12.3	14.3	11.1	19.9
Avbr åk1	2	22	59	50	13	30	25	17
Avbr av 16-år %	1.0	7.8	8.3	8.6	8.0	13.0	8.2	4.5
Avbr samtl åk	5	42	84	96	23	50	44	27
Avbr 1år-2år stv %	80.0	45.2	58.3	53.1	52.2	58.0	59.1	55.6
Uppf populat	371	550	1372	1168	313	429	618	754
Ant ej utb/arb	113	93	200	193	40	55	123	135
And ej utb/arb %	30.5	16.9	14.6	16.5	12.8	12.8	19.9	17.9
Gyavbrytare %	2.7	26.9	33.0	13.0	25.0	38.2	17.1	5.9
Väntare %	11.5	15.1	13.5	7.3	15.0	12.7	16.3	4.4
Indiv plan %	61.1	89.2	100.0	98.4	82.5	89.1	61.0	79.3
Uppf progr %	66.4	53.8	100.0	61.1	77.5	170.9	46.3	79.3
Ungd plats %	58.4	62.4	93.0	72.5	72.5	89.1	61.0	79.3
Ann utb %	8.8	10.8	30.0	91.7	0.0	1.8	58.5	0.0
And >8 mån %	60.7	42.7	27.6	23.8	60.0	14.3	42.6	66.7
Ant lärlutb	5	4	12	8	0	10	5	10
Samtl fr kua	54	71	203	95	21	46	71	14
Till utb %	42.6	50.7	69.5	36.8	71.4	41.3	31.0	64.3
Till arb %	29.6	19.7	24.1	35.8	14.3	37.0	33.8	35.7
Till a-pol åtg %	18.5	23.9	2.5	12.6	4.8	13.0	16.9	0.0
övr-okä verks %	9.3	5.6	3.9	14.7	9.5	8.7	18.3	0.0
Arbetsl 16-64 %	3.43	1.96	1.98	2.58	1.63	2.01	3.14	3.94
Ant ungdomslag	55	220	190	0	0	63	136	0

KOMMUN	VÄSTERNORRLANDS LÄ	ÅNGE	TIMRÅ	HÄRNÖSAND	SUNDSVALL	KRAMFORS	SOLLEFTEÅ	ÖRNSKÖLDSVIK
Invå ant	260076	12658	18406	27289	93011	24621	25136	58955
And folksk %	31	41	30	28	27	38	36	34
Ant 16-år ej gr	3433	139	288	369	1263	267	285	822
Sök gysk	3300	133	279	353	1212	245	272	806
Ej sök gy	102	5	7	11	36	24	10	9
Ej sök gy %	3.0	3.6	2.4	3.0	2.9	9.0	3.5	1.1
16-år i gy	3067	123	257	328	1115	238	261	745
16-år ej i gy	366	16	31	41	148	29	24	77
16-år ej i gy %	10.7	11.5	10.8	11.1	11.7	10.9	8.4	9.4
Avbr åk1	234	12	23	28	109	20	11	31
Avbr av 16-år %	6.8	8.6	8.0	7.6	8.6	7.5	3.9	3.8
Avbr samtl åk	462	25	50	53	206	29	28	71
Avbr 1år-2år stv %	54.3	60.0	52.0	43.4	52.9	69.0	53.6	49.3
Uppf populat	6896	289	562	724	2520	602	587	1612
Ant ej utb/arb	804	34	58	138	322	77	54	121
And ej utb/arb %	11.7	11.8	10.3	19.1	12.8	12.8	9.2	7.5
Gyavbrytare %	24.9	32.4	29.3	14.5	28.3	0.0	20.4	41.3
Väntare %	7.8	0.0	13.8	8.0	7.8	0.0	0.0	15.7
Indiv plan %	89.7	91.2	91.4	55.8	100.0	81.8	100.0	100.0
Uppf progr %	86.6	100.0	70.7	55.8	100.0	77.9	100.0	89.3
Ungd plats %	70.9	91.2	86.2	49.3	64.3	72.7	109.3	81.8
Ann utb %	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0
And >8 mån %	33.3	48.2	59.6	28.4	14.0	0.0	35.6	65.2
Ant lärlutb	43	4	7	6	15	0	4	7
Samtl fr kua	292	28	42	81	0	0	52	89
Till utb %	43.8	50.0	45.2	54.3	0.0	0.0	21.2	44.9
Till arb %	22.9	3.6	26.2	21.0	0.0	0.0	19.2	31.5
Till a-pol åtg %	21.2	21.4	16.7	8.6	0.0	0.0	46.2	20.2
Övr-okä verks %	12.0	25.0	11.9	16.0	0.0	0.0	13.5	3.4
Arbetsl 16-64 %	2.58	2.16	3.27	2.27	2.20	2.78	3.28	2.10
Ant ungdomslag	920	74	90	180	109	0	96	371

KOMMUN	JÄMTLANDS LÄN	RAGUNDA	BRÄCKE	KROKOM	STRÖMSUND	ÅRE	BERG	HÄRJE DALEN
Invå ant	134178	7076	8664	14050	16167	9788	8533	12587
And folksk %	31	40	37	34	40	33	40	39
Ant 16-år ej gr	1669	81	108	199	180	107	93	155
Sök gysk	1621	77	102	191	174	106	92	154
Ej sök gy	44	4	3	8	6	4	1	4
Ej sök gy %	2.6	4.9	2.8	4.0	3.3	3.7	1.1	2.6
16-år i gy	1403	70	90	164	163	93	82	134
16-år ej i gy	266	11	18	35	17	14	11	21
16-år ej i gy %	15.9	13.6	16.7	17.6	9.4	13.1	11.8	13.5
Avbr åk1	146	11	11	15	13	18	4	11
Avbr av 16-år %	8.7	13.6	10.2	7.5	7.2	16.8	4.3	7.1
Avbr samtl åk	242	21	17	25	23	27	5	19
Avbr 1år-2år stv %	67.1	71.4	58.8	52.0	65.2	63.0	100.0	68.4
Uppf populat	3386	170	224	397	416	239	194	301
Ant ej utb/arb	572	22	44	57	78	17	15	39
And ej utb/arb %	16.9	12.9	19.6	14.4	18.8	7.1	7.7	13.0
Gyavbrytare %	17.8	22.7	20.5	26.3	15.4	23.5	53.3	15.4
Väntare %	14.3	18.2	15.9	14.0	3.8	0.0	26.7	15.4
Indiv plan %	86.5	100.0	93.2	78.9	64.1	100.0	100.0	82.1
Uppf progr %	86.7	63.6	93.2	84.2	76.9	100.0	86.7	76.9
Ungd plats %	82.5	100.0	86.4	78.9	65.4	100.0	73.3	71.8
Ann utb %	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	13.3	0.0
And >8 mån %	41.8	50.0	18.2	27.3	14.6	29.4	18.2	28.3
Ant lärlutb	25	1	0	4	0	2	1	1
Samtl fr kua	396	20	49	48	84	17	11	26
Till utb %	50.5	20.0	38.8	50.0	34.5	29.4	45.5	88.5
Till arb %	28.3	30.0	40.8	33.3	35.7	52.9	18.2	11.5
Till a-pol åtg %	17.4	30.0	18.4	8.3	28.6	0.0	18.2	0.0
övr-okä verks %	3.8	20.0	2.0	8.3	1.2	17.6	18.2	0.0
Arbetsl 16-64 %	2.79	2.91	1.90	2.46	4.12	2.76	2.78	3.25
Ant ungdomslag	652	54	38	34	150	16	30	30

KOMMUN	SORSELE	DOROTEA	VÄNNÄS	VILHELMINA	ÅSELE	UMEÅ	LYCKSELE	SKELLEFTEÅ
Invå ant	3563	3761	8267	8473	4140	88742	14030	74129
And folksk %	45	41	31	35	43	20	33	32
Ant 16-år ej gr	42	45	113	85	59	1107	175	1007
Sök gysk	39	43	108	83	57	1030	168	980
Ej sök gy	3	1	2	0	1	53	4	20
Ej sök gy %	7.1	2.2	1.8	0.0	1.7	4.8	2.3	2.0
16-år i gy	38	43	97	79	49	946	151	908
16-år ej i gy	4	2	16	6	10	161	24	99
16-år ej i gy %	9.5	4.4	14.2	7.1	16.9	14.5	13.7	9.8
Avbr åk1	1	1	7	8	6	75	12	42
Avbr av 16-år %	2.4	2.2	6.2	9.4	10.2	6.8	6.9	4.2
Avbr samtl åk	2	3	13	14	7	178	25	87
Avbr 1år-2år stv %	50.0	33.3	61.5	50.0	71.4	43.3	60.0	52.9
Uppf populat	87	94	215	191	104	2225	346	1978
Ant ej utb/arb	5	4	21	17	13	262	45	200
And ej utb/arb %	5.7	4.3	9.8	8.9	12.5	11.8	13.0	10.1
Gyavbrytare %	20.0	50.0	28.6	11.8	38.5	21.8	15.6	13.5
Väntare %	40.0	0.0	28.6	0.0	15.4	12.6	24.4	25.5
Indiv plan %	100.0	100.0	100.0	82.4	84.6	100.0	0.0	100.0
Uppf progr %	100.0	50.0	38.1	58.8	76.9	100.0	100.0	65.0
Ungd plats %	100.0	100.0	100.0	64.7	76.9	67.6	100.0	65.0
Ann utb %	0.0	25.0	23.8	23.5	15.4	7.6	51.1	0.0
And >8 mån %	20.0	50.0	0.0	57.1	0.0	35.9	35.9	0.0
Ant lärlutb	0	0	2	2	0	6	0	0
Samtl fr kua	5	2	0	14	9	244	43	0
Till utb %	80.0	0.0	0.0	42.9	44.4	70.1	51.2	0.0
Till arb %	20.0	0.0	0.0	7.1	55.6	18.4	18.6	0.0
Till a-pol åtg %	0.0	0.0	0.0	35.7	0.0	7.0	25.6	0.0
Övr-okä verks %	0.0	100.0	0.0	14.3	0.0	4.5	4.7	0.0
Arbetsl 16-64 %	3.02	3.64	1.60	4.11	2.94	2.33	2.68	2.99
Ant ungdomslag	0	10	16	49	0	360	203	0

KOMMUN	NORRBOTTENS LÄN	ARVIDSJAUR	ARJEPLOG	JOKKMOKK	ÖVER KALIX	KALIX	ÖVERTORNEA	PAJALA
Invå ant	261667	8073	3813	6825	4706	19172	6127	8590
And folksk %	28	37	41	34	41	28	33	42
Ant 16-år ej gr	3579	92	37	86	47	276	66	120
Sök gysk	3437	90	35	83	47	268	61	114
Ej sök gy	107	2	1	0	0	5	4	5
Ej sök gy %	3.0	2.2	2.7	0.0	0.0	1.8	6.1	4.2
16-år i gy	3150	85	29	74	38	233	57	108
16-år ej i gy	429	7	8	12	9	43	9	12
16-år ej i gy %	12.0	7.6	21.6	14.0	19.1	15.6	13.6	10.0
Avbr åk1	265	8	6	9	1	21	3	14
Avbr av 16-år %	7.4	8.7	16.2	10.5	2.1	7.6	4.5	11.7
Avbr samtl åk	582	14	7	16	1	39	10	23
Avbr 1år-2år stv %	54.3	42.9	71.4	43.8	100.0	64.1	50.0	47.8
Uppf populat	7314	184	81	184	103	561	139	232
Ant ej utb/arb	1004	15	24	24	15	109	9	26
And ej utb/arb %	13.7	8.2	29.6	13.0	14.6	19.4	6.5	11.2
Gyavbrytare %	25.8	60.0	25.0	0.0	40.0	23.9	11.1	34.6
Väntare %	10.9	13.3	8.3	0.0	13.3	46.8	0.0	0.0
Indiv plan %	86.2	100.0	100.0	79.2	100.0	100.0	100.0	92.3
Uppf progr %	90.6	33.3	100.0	75.0	66.7	100.0	100.0	84.6
Ungd plats %	76.5	100.0	100.0	70.8	100.0	79.8	100.0	92.3
Ann utb %	42.1	86.7	0.0	0.0	0.0	33.0	55.6	0.0
And >8 mån %	35.3	73.3	41.6	0.0	53.3	34.9	44.4	27.3
Ant lärlutb	23	1	0	0	4	1	0	2
Samtl fr kua	565	8	24	0	12	93	9	20
Till utb %	46.7	75.0	58.3	0.0	58.3	58.1	55.6	40.0
Till arb %	22.1	12.5	25.0	0.0	16.7	25.8	11.1	45.0
Till a-pol åtg %	16.6	12.5	16.7	0.0	25.0	10.8	33.3	15.0
övr-okä verks %	14.5	0.0	0.0	0.0	0.0	5.4	0.0	0.0
Arbetsl 16-64 %	4.99	4.84	3.20	3.38	4.51	4.83	6.51	9.37
Ant ungdomslag	847	20	17	0	0	125	65	30

KOMMUN	GÄLLIVARE	ÄLVSBYN	LULEÅ	PITEÅ	BODEN	HAPARANDA	KIRUNA
Invå ant	22721	9377	67489	39090	29189	10171	26324
And folksk %	31	33	22	28	25	29	25
Ant 16-år ej gr	294	122	921	582	401	132	403
Sök gysk	287	117	874	562	382	127	390
Ej sök gy	5	5	36	16	15	4	9
Ej sök gy %	1.7	4.1	3.9	2.7	3.7	3.0	2.2
16-år i gy	275	107	835	509	325	117	358
16-år ej i gy	19	15	86	73	76	15	45
16-år ej i gy %	6.5	12.3	9.3	12.5	19.0	11.4	11.2
Avbr åk1	22	2	69	29	24	10	47
Avbr av 16-år %	7.5	1.6	7.5	5.0	6.0	7.6	11.7
Avbr samtl åk	55	19	154	88	53	24	79
Avbr 1år-2år stv %	50.9	47.4	47.4	46.6	50.9	45.8	50.6
Uppf populat	596	267	1904	1155	775	290	843
Ant ej utb/arb	80	37	210	148	107	37	163
And ej utb/arb %	13.4	13.9	11.0	12.8	13.8	12.8	19.3
Gyavbrytare %	33.8	18.9	43.8	0.0	24.3	0.0	30.7
Väntare %	13.8	0.0	0.0	0.0	23.4	0.0	9.8
Indiv plan %	100.0	100.0	64.3	82.4	100.0	83.8	84.7
Uppf progr %	96.2	70.3	100.0	78.4	100.0	78.4	90.8
Ungd plats %	90.0	64.9	64.3	73.0	100.0	73.0	63.8
Ann utb %	138.8	2.7	23.3	110.8	22.4	0.0	12.3
And >8 mån %	6.1	35.1	46.9	0.0	51.5	0.0	12.5
Ant lärlutb	4	1	8	1	0	0	1
Samtl fr kua	37	26	232	0	0	0	104
Till utb %	18.9	69.2	37.1	0.0	0.0	0.0	56.7
Till arb %	35.1	3.8	25.9	0.0	0.0	0.0	7.7
Till a-pol åtg %	35.1	15.4	18.1	0.0	0.0	0.0	10.6
Övr-okä verks %	10.8	11.5	19.0	0.0	0.0	0.0	25.0
Arbetsl 16-64 %	4.88	5.59	2.79	3.40	2.28	6.87	7.41
Ant ungdomslag	0	90	400	0	100	0	0

KUNGL. BIBL.
1990-02-12
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattning
    - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
    - Inkomst av kapital. Del 2.
    - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
    - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattning
    - Motiv och lagförslag. Del 1.
    - Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
    - Motiv. Del 1.
    - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
    Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stiftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
    Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
    Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. Jo.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren. A.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

66. Begreppet krigsmateriel. UD.
67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
69. Storstadsregioner i förändring. SB.
70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
73. TV - politiken. U.
74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
80. Förenklad handläggning hos HSAN m.m. S.
81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
82. Nedsättning av energiskatter. ME.
83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
87. Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. JO.
88. Skadeförsäkringslag. Ju.
89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.
90. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. U.
91. Statligt förhandlingsarbete. Fi.
92. Prospekteringspolitik. I.
93. Prospekteringspolitik. Rapportdel. I.
94. Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. Fi.
95. Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. Fi.
96. Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. Bo.
97. Vad händer med folkhögskolan? U.
98. Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. S.
99. Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. S.
100. Adoptionsfrågor. Ju.
101. Förtidspension och rörlig pensionsålder. S.
102. Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet. UD.
103. Hypoteksinstituten i framtiden. Fi.
104. Terroristlagstiftningen. A.
105. Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen. Bo.
106. 6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? U.
107. Svensk utrikeshandel i krislägen. UD.
108. Förtroendevald på 90 - talet: Utmaningar och möjligheter. C.
109. Valdeltagandet i storstäderna 1988. SB.
110. Storstadskriminalitet. SB.
111. Invandrare i storstad. SB.
112. Storstädernas infrastruktur - idéer om finansiering och styrning. SB.
113. Ungdomars kompetens. Vägar in i framtidens kunskapssamhälle. U.
114. Livlina för livslångt lärande. U.

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
Storstadsregioner i förändring. [69]
Storstädernas arbetsmarknad. [70]
Valdeltagandet i storstäderna 1988. [109]
Storstadskriminalitet. [110]
Invandrare i storstad. [111]
Storstädernas infrastruktur - idéer om finansiering och styrning. [112]

Justitiedepartementet

Samerätt och sameting. [41]
Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
Skadeförsäkringslag. [88]
Adoptionsfrågor. [100]

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]
Begreppet krigsmateriel. [66]
Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet. [102]
Svensk utrikeshandel i krislägen. [107]

Försvarsdepartementet

Risker och skydd för befolkningen. [17]
Det civila försvaret. Del 1. [42]
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]
Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
Hälsohem. [61]
Alternativa terapier i Sverige. [62]
Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
Förenklad handläggning hos HSAN m.m. [80]
Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. [98]
Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. [99]
Förtidspension och rörlig pensionsålder. [101]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

Beskattning av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
Reformerad inkomstbeskattning
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]

Reformerad företagsbeskattning
- Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]

Reformerad mervärdeskatt m.m.
- Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]

Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. [36]
Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]
Statligt förhandlingsarbete. [91]
Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. [94]

KUNGL. BIBL.
1990-02-12
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. [95]
Hypoteksinstituten i framtiden. [103]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]
TV - politiken. [73]
Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]
Etisk granskning av medicinsk forskning.
De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]
Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]
Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. [90]
Vad händer med folkhögskolan? [97]
6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? [106]
Ungdomars kompetens. Vägar in i framtidens kunskapssamhälle. [113]
Livlina för livslångt lärande. [114]

Jordbruksdepartementet

Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]
Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2.
Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren. [57]
Staten i geografin. [65]
Terroristlagstiftningen. [104]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]
Ny bostadsfinansiering. [71]
Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. [96]
Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen.[105]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd? [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen.[37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]
Prospekteringspolitik. [92]
Prospekteringspolitik. Rapportdel. [93]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]
Förtroendevald på 90 - talet: Utmaningar och möjligheter. [108]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor.[21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]
Nedsättning av energiskatter. [82]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

KUNGL. BIBL.
1990-02-12
STOCKHOLM

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.
INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.

ISBN 91-38-10476-8